

Norsk YF og SF

Fagstoff til eksamen

Innhold på ndla.no er nå tilgjengelig i PDF- eller ePub-format som hjelpe midler til eksamen. Disse filene kan lagres på egen datamaskin og leses i digitalt format, eller de kan skrives ut og tas med til eksamen. Dette er automatisk genererte filer som ikke er manuelt bearbeidet.

Dette dokumentet er en tekstuutgave av det digitale læreverket for faget slik det forelå på ndla.no april 2015. For å se det komplette læreverket, slik det er sammensatt av ulike medietyper og interaktive elementer, gå til <http://ndla.no>.

Ved eksamen vil man ikke ha adgang til Internett, og dermed vil i hovedsak kun tekst og bilder være tilgjengelig. Animasjoner, simuleringer, lydfiler og video er interaktive ressurser som krever tilkobling til nett.

Sentralt gitt skriftlig eksamen i Kunnskapsløftet følger to hovedmodeller for hjelpe midler. I modell 1 er alle hjelpe midler tillatt. Unntak er Internett og andre verktøy som tillater kommunikasjon. For norsk og fremmedspråkene er heller ikke oversettelsesprogrammer tillatt.

Modell 2 er en todelt eksamen. Der er det i del 1 tillatt med skrivesaker, passer, linjal og vinkelmåler. I del 2 er alle hjelpe midler tillatt med unntak av Internett eller andre verktøy som tillater kommunikasjon.

Disse fagene følger modell 2 for hjelpe middel bruk uten forberedelses del; matematikk i grunnskolen, matematikk i grunnskoleopplæringen for voksne, matematikk, fysikk, kjemi og biologi i videregående opplæring.

Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse	2
Kommunikasjon	12
Norskfaget - et kommunikasjonsfag	12
Vi vil noe med det vi sier	13
Kommunikativ kompetanse	14
Roller i kommunikasjonen	15
Kontekst	16
Oppgaver	17
Vi vil noe med det vi sier	17
Kommunikativ kompetanse	20
Roller i kommunikasjonen	22
Kontekst	26
Kake i barnehagen?	29
Sparken på dagen	30
Humor og tabu	32
God kommunikasjon på bilverkstedet	34
Kommunikasjon mellom servitør og restaurantgjester	35
Kommunikasjon mellom lærer og elev	36
Kommunikasjon: Kan du fagbegrepene?	38
Sjanger	40
Hva er en sjanger?	40
Fra postkort til MMS	41
Sjangerblanding	42
Sjanger eller medium?	43
Saktekster	44
Fiksjonstekster	45
Fiksjonstekster / fagstoff	45
Fire sjekkpunkter for sjanger	47
Hvem er "jeg" i teksten?	49
Oppgaver	50
Sjangerinndeling	50
Fra postkort til MMS	53
Sjangerblanding	54
Sjanger eller medium?	55
Saktekster	57
Fiksjonstekster	59

Fire sjekkpunkter for sjanger	60
Sjanger: Kan du fagbegrepene?	62
Språklige virkemidler	66
Språklige virkemidler	66
Allegori	67
Allusjon	69
Besjeling	71
Eufemisme og dysfemisme	73
Gjentakelse	75
Ironi og sarkasme	77
Kontrast	79
Metonymi	82
Personifikasjon	84
Rim og rytme	85
Sammenlikning, metafor og klisjé	88
Symbol	90
Oppgaver	92
Allegori	92
Allusjon	94
Besjeling	97
Eufemisme og dysfemisme	100
Gjentakelse	102
Ironi og sarkasme	105
Kontrast	106
Metonymi	109
Personifikasjon	111
Rim og rytme	113
Sammenlikning, metafor og klisjé	115
Symbol	117
Argumentasjon	119
Argumentasjon	119
Eksempeltekst: "Forby dyreforsøk!"	120
Standpunkt, argument og premiss	122
Sant eller usant?	124
Krav til faktaargumentasjon	126
Åpen og skjult argumentasjon	128
Troverdighet og autoritet	130

Appell til holdninger og følelser	131
Språklige virkemidler	135
Analyseskjema	138
Oppgaver	140
Argumentasjon i gamle reklameannonser	140
Relevante argumenter?	142
Plakater med klart budskap	143
Argumentasjonsknep	144
Argumentasjon i politisk appell	146
Éi sak - to standpunkter	147
Åpen argumentasjon: Kan du fagbegrepene?	149
Skjult argumentasjon: Kan du fagbegrepene?	150
Muntlige tekster	151
Presentasjoner og foredrag	151
Tenkerunden	152
Informasjonskilder	153
Disposition	155
Hjelpebidrifter	157
Vurdering av muntlig presentasjon	159
Oppgaver	160
Presentasjoner og foredrag	160
Uttaleøvelser	161
Korte presentasjoner	163
Vurdering av muntlig presentasjon	164
Skriftlige tekster	165
Skrivetips	165
Femavsnittsmetoden	165
Møteinnkalling og møtereferat	168
Møteinnkalling og møtereferat	168
Oppgaver	170
Møteinnkalling og møtereferat	170
Formelt brev	172
Formelt brev	172
Regler for oppsett av formelle brev	173
Eksempel på formelt brev	174
Eksempel på e-postbrev	175
Leserinnlegg	176

Leserinnlegg	176
Ei god grunnoppskrift	177
Bruk språklige virkemidler!	179
Eksempeltekster	181
Velg yrkesfag - bli ingeniør!	181
Ekstraservice? Det er ikke bare Shell, det!	183
Oppgaver	186
Graffiti er hærverk!	186
Velg yrkesfag - bli ingeniør!	188
Kåseri og petit	189
Kåseri og petit	189
Eksempeltekster	191
Om skikk og bruk	191
Over mark og mose	194
Salomo, midtnormalen og eg	196
Usannsynlig sant	199
Oppgaver	201
Familien som spela vekk jola	201
Episk diktning	203
Analyse av episke tekster	203
Motiv, tema og budskap	204
Handling og konflikt	206
Komposisjon	208
Referat, scene og skildring	210
Fortelletempo	211
Forteller og synsvinkel	212
Personskildring	215
Miljøskildring	217
Oppgaver	219
Motiv, tema og budskap	219
Handling og konflikt	220
Komposisjon	221
Referat, scene og skildring	223
Fortelletempo	224
Forteller og synsvinkel	225
Personskildring	227
Miljøskildring	229

"Regi"	230
Noveller og fortellinger	238
Novellesjangeren	238
Alle vi	239
Aannerledes	243
Blodspor	245
Et forbilde	249
Frank og kattene	252
H2O	262
Knock-out	264
Line skal tisse	268
Nilsen	270
Regi	272
Sluttent	278
Oppgaver	280
Alle vi	280
Aannerledes	281
Blodspor	282
Frank og kattene	283
H2O	285
Knock-out	287
Line skal tisse	288
Nilsen	290
Sluttent	292
Lyrisk diktning	293
Lyriske tekster	293
Tekstsamling	295
At være, eller?	295
Blues for gatelykta	296
Det tager tyve minutter	297
En eneste	300
En eneste / fagstoff	300
En mand forlader sin verden	302
Fire små dikt	304
Hus og have	305
Hvem er det som ingen ser?	307
Hvilket rom har bare plass til en?	310

Koko	312
Mareritt i eventyrskogen	313
På skogdypet	314
Queen Bee	316
Si at du stapper moren din opp i en koffert	317
Skrik og spis og drikk ogsov	319
Støv	320
Thomas kører mennesker ned	322
Tidstjuven	324
Uglesett	326
Oppgaver	327
Spørsmål til teksten En eneste	327
Spørsmål til teksten En eneste / oppgave	327
Analyse og sammenlikning av to dikt	328
Dramatisk diktning	331
Dramatisk diktning	331
Teaterforestillinga	333
Dramamanuskriptet	336
Akt og scene	339
Konflikt	340
Handlinga i dramaet	341
Tradisjonell dramaturgi	342
Kronologi, frampek og tilbakeblikk	344
To moderne dramaturgityper	345
Personene i dramaet	347
Dramasjanger	349
Oppgaver	351
To scenedbilder	351
Personskildring i en scene fra "Hedda Gabler"	353
Tradisjonell dramaturgi: "Karius og Baktus" av Thorbjørn Egner	354
Tradisjonell dramaturgi: "Romeo og Julie" av William Shakespeare	356
Handlinga i "Romeo og Julie"	360
"Barnet" og "Gitarmannen" av Jon Fosse	366
To dramatiseringsoppgaver: "Dårlig spøk" og "Alle vi"	368
Sjangeroppgave	370
Dramatisk diktning: Kan du fagbegrepene?	372
Sammensatte tekster	374

Sammensatte tekster	374
Samspill mellom uttrykksmåter	376
Bilder	379
Å lese bilder	379
Hva bruker vi bilder til?	380
Hvorfor ser vi det vi ser?	381
Format, bildeutsnitt og bildevinkel	382
Balanse, gjentakelse og linjer	384
Dybdevirkning	386
Fargebruk	387
Grafisk design	388
Grafisk design	388
Kort historikk	389
Skrifttyper	391
Valg av skrift	393
Balanse og luft	395
Kontraster	398
Analyseskjema	401
Tegneserier	403
Tegneserier	403
Ruter	405
Bobler og effektlyder	408
Bildeutsnitt	409
Bildevinkler	411
Subjektivt bilde	412
Forgrunn og bakgrunn	413
Visuelle overdrivelser	415
Spillefilm	417
Spillefilm	417
Hollywood-modellen	418
Et eksempel: King Kong	420
Filmanalyse	431
Filmordliste	433
Oppgaver	438
Oppgaver sammensatte tekster	438
Oppgaver om samspill mellom uttrykksmåter	440
Oppgaver til grafisk design	441
Oppgaver tegnserier	443

Striper med skjulte budskap	444
Bobler og effektlyder	445
Bildeutsnitt	447
Analyse av et tegneseriealbum	449
Analyse av en tegneseriestripe	451
Kulturmøter og kulturkonflikter	452
Kulturmøter og kulturkonflikter	452
Ordna forhold	453
Ordna forhold?	453
Slik behandler du (ikke) jenter	454
Kjøtt	458
Ekteskap på tvers av kulturer	464
Er nordmenn vanskelig å være gift med?	465
Brev fra Gita	466
Ordnede forhold	469
Arrangert ekteskap	472
UNICEF om tvangsbryllup	474
"Vangsgifte spesial"	475
Hvem er jeg som meg selv?	476
Hvem er jeg som meg selv?	476
Den retusjerte sannheten	477
Muslimsk jente bytter liv med klesdesigner	480
Epilog	481
Fordeler med muslimer	484
Intervju med regissør Ulrik Imtiaz Rolfsen	486
Fordommer mot muslimske jenter	487
I går, i dag, i morgen	488
Skylappjenta	495
Skylappjenta / oppgave	495
Fjernsynssketsj om homofili	499
By og land	500
Populærmusikk fra Vittula	500
Populærmusikk fra Vittula som danssesroman	502
Skriv en tale	504
Sveve over vatna	505
Kapittel 1: Pennies from Heaven	505
Kapittel 3: Ein flokk kattar	506

Kapittel 5: Bibelen	508
Kapittel 32: Amarcord	509
Nærlesing av Sveve over vatna	512
Skriv en korttekst om reise som litterært motiv	514
Om oslofolk og vær	515
Nærlesing av kåseriet Om oslofolk og vær	515
Lek med argumentasjon	516
Språket vårt	517
Øst møter vest	517
Språkets byggeklosser	519
Norske språklyder	522
Norske vokaler	524
Norske konsonanter	526
Norske ord	527
Norske setninger	529
Oppgavesamling	531
Språket som system	531
Det norske lydsystemet	532
Vokaler i norsk	533
Norske konsonanter	534
Norske ord	535
Hvordan oppstår nye ord og uttrykk?	536
Sammensatte ord	537
Ord blir til setninger	538
Kjønnsbøyning og kasusbøyning	539
Toner i talemålet	540
Substantiv i norsk og engelsk	541
Adjektiv i norsk og engelsk	543
Verb i norsk og engelsk	544
Substantiv i tysk, fransk og spansk	545
Adjektiv i tysk, fransk og spansk	546
Verb i tysk, fransk og spansk	547
Språk og samfunn	548
Majoritetsspråk og minoritetsspråk	548
Flerspråklighet	550
Språk og identitet	552
Språk og identitet / fagstoff	552

Storbyspråk og multietnolekter	555
Storbyspråk og multietnolekter / fagstoff	555
Storbyspråk og multietnolekter / fagstoff	556
Fagspråk	557
Oppgaver	560
Majoritetsspråk og minoritetsspråk	560
Flerspråklighet	563
Språk og identitet	565
Storbyspråk og multietnolekter	567
Fagspråk	568
Nynorskkurs	569
Om nynorskkurset	569
Eksamens	570
Eksamenstips	570

Kommunikasjon

Norskfaget - et kommunikasjonsfag

Forfatter: Marion Federl

[Kommunikasjon \(3411\)](#)

Norskfaget – et kommunikasjonsfag

Norskfaget handler om ulike former for kommunikasjon: kommunikasjon med ord, med kroppsspråk, med bilder og andre slags tegn. I dette kapitlet får du lære noen grunnleggende begreper knyttet til kommunikasjon.

På sporet av ordet

- Alle mennesker trenger kontakt med andre. De vil ha noen å dele tanker, erfaringer og følelser med, og de vil høre hva andre vet og mener.
- Denne kontakten og utvekslinga av informasjon kaller vi *kommunikasjon*.
- Ordet kommunikasjon kommer fra latin *communicare*, som betyr "dele med andre, gjøre felles, meddele".
- I dag brukes ordet i mange forskjellige språk. Hvor mange ulike språkversjoner av ordet kjenner du?

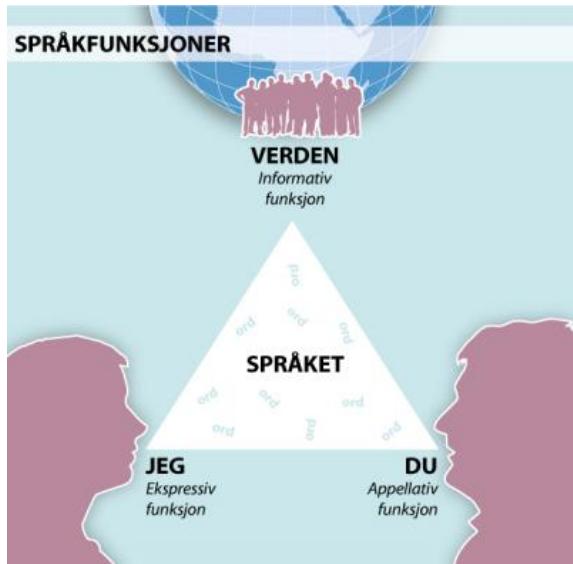

Vi vil noe med det vi sier

Forfatter: Marion Federl
[Språkfunksjoner \(3412\)](#)

Vi vil noe med det vi sier

Vi vil alltid oppnå noe med det vi sier eller skriver: Den som presenterer værmeldinga på tv, vil informere seerne. Den som skal holde en bryllupstale, vil gi uttrykk for følelsene sine, og den som utarbeider en reklamekampanje, har til hensikt å påvirke forbrukerne.

Et eksempel: værmeldinga

Vanligvis er det slik at én bestemt språkfunksjon dominerer i en tekst – det vil si at vi oppfatter den som den viktigste. For eksempel ser vi værmeldinga på fjernsyn fordi vi ønsker å vite hvordan været blir framover. Det er altså informasjon vi først og fremst er ute etter.

Likevel er også de to andre funksjonene, den ekspressive og den appellative, alltid med: Uttrykksmåten til værmelderne røper humøret og personligheten deres og sier noe om dem selv. I tillegg påvirker værmelderne oss gjennom det de sier. De kan sette oss i godt eller dårlig humør, alt etter hva slags vær de melder. Kanskje vi må droppe sykkelturen vi hadde planlagt?

Vi vil være en del av fellesskapet

Av og til er det ikke så viktig hva vi sier, men at vi sier noe i det hele tatt. Noen ganger snakker vi med andre rett og slett for å vise at vi ser dem, og for å bekrefte at vi er venner. Noen forskere mener at denne sida ved språket er så viktig at vi kan snakke om en egen **sosial funksjon** i tillegg til de tre andre funksjonene.

Uansett hva det er vi ønsker å formidle, bruker vi ett og samme verktøy, nemlig språket vårt.

Vi sier at språket har

- en **informativ** funksjon fordi det sier noe om virkeligheten
- en **ekspressiv** funksjon fordi det forteller noe om holdningene og følelsene våre
- en **appellativ** funksjon fordi det påvirker den vi snakker med eller skriver til

Værmeldinga - mer enn informasjon!

Kommunikativ kompetanse

Forfatter: Marion Federl

[Kommunikativ kompetanse \(3413\)](#)

Hva er kommunikativ kompetanse?

Fra vi er små, lærer vi hvordan vi skal oppføre oss i forskjellige situasjoner. Vi lærer hva vi kan si, til hvem, når, hvor og på hvilken måte. Denne viktige kunnskapen kaller vi kommunikativ kompetanse.

- Vi kommuniserer allerede fra vi blir født – med lyder, med kroppsspråk og senere med ord.
- Små barn lærer seg hva slags ord som passer i en bestemt situasjon, ofte før de har forstått hva orda egentlig betyr.

At kommunikativ kompetanse er noe som må læres, oppdager vi gjerne når vi reiser utenlands og må kommunisere på et fremmed språk. Da er det ofte ikke bare språket som er uvant. Like gjerne kan det være at vi lurar på hvordan vi skal oppføre oss i en konkret situasjon: Skal vi bruke du- eller De-form overfor voksne vi ikke kjenner? Hva sier vi dersom vi har dultet borti en person på gata?

Konvensjoner

Reglene for hvordan vi skal oppføre oss i bestemte situasjoner, kaller vi konvensjoner. Ulike kulturer kan ha ulike konvensjoner for oppførsel. I mange land brukes for eksempel ordet "takk" mye oftere enn i Norge. En nordmann som er på besøk i utlandet, kan bli oppfattet som uhøflig dersom han ikke retter seg etter denne konvensjonen.

- På dette bildet ser du to personer utveksle en hongi, en formell, tradisjonell maori-hilsen.
- Ifølge maori-tradisjonen skal de to som hilser, dele et åndedrag med hverandre.

Roller i kommunikasjonen

Forfatter: Marion Federl

[Roller i kommunikasjonen \(119604\)](#)

Vi behersker mange roller

Når vi kommuniserer med hverandre, går vi inn i bestemte roller. Det er kommunikasjonssituasjonen og forholdet vårt til samtale-partneren som avgjør hvilken rolle vi får. En ungdom kan for eksempel ha elevrolle overfor læreren, storebrorrolle overfor lilleøstera eller ekspeditorrolle overfor en kunde i butikken der han arbeider etter skoletid. Med rolla følger det forventninger til hvordan vi skal oppføre oss. Rollene avgjør blant annet hvem som får lov til å styre samtalen.

- Hvilke forventninger har vi til legerolla, og hvilke krav stiller vi?
- Hvem styrer kommunikasjonen i en samtale mellom lege og pasient?

Overordna, underordna eller likeverdig rolle?

Personen som styrer kommunikasjonen, har ei overordna eller dominerende rolle. For eksempel vil en politibetjent som har stanset en fartssynder, ha ei dominerende rolle og styre samtalen. Personen som har kjørt for fort, vil i de fleste tilfeller påta seg ei underordna rolle og vise ydmykhet for å slippe mer straff enn nødvendig. Venner som prater sammen, har gjerne likeverdige roller i samtalen. Det vil si at alle har like stor rett til å styre samtalen om de vil. Å vite hvilken rolle en situasjon krever, er også en del av den kommunikative kompetansen.

- Hva slags roller har personene på bildet overfor hverandre, tror du?
- Er situasjonen formell eller uformell?

Kontekst

Forfatter: Marion Federl
[Kontekst \(119615\)](#)

Kommunikasjonssituasjonen

Ordet kontekst betyr "sammen med teksten", altså "sammen med det som blir sagt eller skrevet". Konteksten er den konkrete situasjonen som kommunikasjonen foregår i. Både tid, sted og roller er en del av konteksten.

En samtale mellom en helsefagarbeider og en pasient er i utgangspunktet en formell situasjon, selv om tonen mellom dem er hyggelig, og smilene sitter løst.

Formelle og uformelle situasjoner

Når vi skal beskrive konteksten, skiller vi gjerne mellom formelle og uformelle situasjoner. I uformelle situasjoner opptrer vi som privatpersoner, for eksempel ved kjøkkenbordet hjemme eller i vennegjengen. Da kjenner vi menneskene vi snakker med, og det stilles ikke så mange spesielle krav til hvordan vi skal oppføre oss, annet enn at vi følger vanlig folkeskikk.

I formelle situasjoner derimot er vi ikke bare "oss selv". Da er vi for eksempel arbeidstakere på jobb, elevrådsrepresentanter på et møte, pasienter hos legen eller undersåtter på audiens hos kongen. Disse rollene krever ofte en oppførsel og en språkbruk som vi må lære oss for å kjenne oss trygge i situasjonen.

Oppgaver

Vi vil noe med det vi sier

Forfatter: Marion Federl, NKI Forlaget

[Språkfunksjoner \(3426\)](#)

Oppgave 1

Språkfunksjoner

Du har fått drømmejobben
og bare MÅ fortelle det til
mora di!

Hvilken språkfunksjon dominerer når du

- a. forklarer noe
- b. ber om unnskyldning
- c. hilser
- d. leser opp værmeldinga på radio
- e. gratulerer med dagen
- f. jubler eller stønner over eksamensresultatene
- g. beskriver et hus
- h. overtaler noen til å bli med på kino
- i. klager på maten
- j. banner
- k. småprater om været
- l. spør noen om hjelp
- m. har fått drømmejobben og bare må ringe mor

Oppgave 2

Hvilke språkfunksjoner er dominerende i tekstdragene nedenfor?

Tekst 1

Bergans skolesekker er to ganger testvinnere i Forbrukerrapporten. Skolesekken for barn og ungdom i farta. Like god tur- og sykkelsekk som skolesekkk.

Bergans of Norway

Tekst 2

Herlige Harry! Det begynner tilforlatelig, men dét varer ikke lenge. Etter at husslaven Noldus har gjort sin entré i "Harry Potter og mysteriekammeret", er åpenbart ingen krok trygg, og denne spenningen varer helt til filmens aller siste minutt takket være en god blanding av klassisk eventyfortelling og drivende action.

Mode Steinkjer, *Dagsavisen*

Tekst 3

På 1600-tallet prøvde styresmaktene å hindre at folk hadde seksuelt samliv før ekteskapet, blant annet fordi det ikke fantes noe hjelpeapparat for ugifte mødre. Ikke engang trolovede hadde lov til å "søke seng" med hverandre før de var gift. De som forbrøt seg, skulle straffes, både ved at de fikk formaning av presten, og ved at de ble dømt til å betale bøter til kongen. Men de som giftet seg, slapp unna men sterkt redusert bot. De fleste valgte denne løsningen når kvinnen ble gravid.

Fra *Spor i tid. Norge før 1850* av Tønnesson (red.)

Tekst 4

- Neimen hei, er det deg?
- Nei, hallo, skal du til byen, du også?
- Ja, du vet, en må komme seg ut litt, vet du.
- Ja, det er rart – det blir mye stillesitting.
- Ja, det er rart med det.
- Også så fint vær vi har fått!
- Ja, har du sett. Men det var ikke så gær'nt i går heller.
- Nei, det har i grunnen vært ganske bra, bortsett fra her om dagen da.
- Ja, men det er nå godt med litt regn av og til også.
- (...)

Fra *en petit* av Louis Jacoby

Oppgave 3

Skriveoppgave

Skriv tre korte tekster om emnet *pølse i lompe*. Den første teksten skal være informativ, den andre ekspressiv og den tredje skal være appellativ.

Kommunikativ kompetanse

Forfatter: Marion Federl

[Kommunikativ kompetanse \(3427\)](#)

Oppgave 1

Skikk og bruk i ulike kulturer

Aung San Suu Kyi serverer te til Dr. Genshitsu Sen. En japansk teseremoni kan vare i flere timer.

Hver kultur har sine egne regler for rett språkbruk og oppfør- sel. Å kjenne til disse reglene er derfor viktig hvis vi skal bli akseptert i miljøet. I Japan for eksempel er følgende regler vanlige:

- Det er vanlig å bukke når man hilser på noen; man bukker også underveis i samtalet for å vise høflighet
- Det er svært uvanlig å håndhilse.
- Folk berører hverandre sjeldent i samtalesituasjoner, med mindre de kjenner hverandre godt.
- Man sier alltid etternavnet først når man presenterer seg
- Det finnes fire språklige høflighetsnivåer. Nivå en og to brukes bare overfor familie og venner, nivå tre brukes med en gang man beveger seg utenfor huset, og nivå fire brukes i veldig formelle situasjoner.
- Det er sjeldent at folk tiltaler hverandre med fornavn. I stedet brukes etternavnet, som får en endelse (et suffiks) etter seg, enten -san, -chan eller -kun.
- Det finnes selvsagt regler for når man skal bruke -san, -chan eller -kun! Men -san passer alltid, for eksempel Solbakken-san.

Velg deg en kultur som du kjenner selv, eller som du opplever som eksotisk, og presenter noen regler for oppførsel og språklig høflighet som gjelder for denne kulturen! Lag en enkel presentasjon der du viser bilder, forteller, forklarer og demonstrerer.

Oppgave 2

Regler for oppførsel i formelle situasjoner

Den første borgerlige konfirmasjonen fant sted i Universitetets Aula i Oslo 5. juni 1951, og i alt 34 konfirmanter deltok i seremonien. Arrangør var Foreningen for borgerlig konfirmasjon. Her er vi i konfirmasjonsselskap hos familien Wold, der konfirmanten Bjørg Wold holder tale til familien som er samlet til konfirmasjonsfest.

Nevn tre konvensjoner for norske

- a. konfirmasjonstaler
- b. jobbintervjuer
- c. møtereferater

Hva er nødvendig eller greit å si eller skrive, og hva er ikke greit?

Roller i kommunikasjonen

Forfatter: Marion Federl

[Roller i kommunikasjonen \(119699\)](#)

Oppgave 1

Hvem har hvilken rolle?

Hva slags roller?

Se på eksemplene nedenfor. Hvem har likeverdige roller her, hvem har ei underordna rolle, og hvem har ei dominerende rolle?

- a. Du blir vekt av mora di.
- b. Du ber broren din bli ferdig på do.
- c. På vei til bussen spør du ei ukjent dame hva klokka er.
- d. En kamerat spør om du kan hjelpe ham med ei engelskoppgave.
- e. Læreren vil høre deg i leksa du ikke har gjort.
- f. Du er elevrådsleder og åpner allmøtet.
- g. Du har et godt øye til en medelev i parallelklassen og vil be vedkommende med på kino.

Oppgave 2

Private roller, offentlige roller og yrkesroller

Bildene i bildekarusellen under viser ti ulike kommunikasjons- situasjoner. Se nærmere på rollene til de ulike personene:

- Har de private roller, offentlige roller eller yrkesroller?
- Har de overordna, underordna eller likeverdige roller?

To venner snakker sammen.

Politiker Martin Henriksen holder tale.

Helsefagarbeider i samtale med pasient.

Pressekonferanse i Molde FK.

Kollegaer i møte.

Sensor og kjøreelev kjører bil.

Medarbeidersamtale.

Turist spør gondolier om veien.

Kokker diskuterer oppskrift.

Flyplasspersonell hjelper passasjer.

Kontekst

Forfatter: Marion Federl
[Kontekst \(119702\)](#)

Oppgave

Formelle og uformelle kommunikasjonssituasjoner

Gå gjennom de ti bildene i bildekarusellen nedenfor og ranger situasjonene fra mest formell til mest uformell. Er det enighet i klassa om rangeringa?

To venner snakker sammen.

Politiker Martin Henriksen holder tale.

Helsefagarbeider i samtale med pasient.

Pressekonferanse i Molde FK.

Kollegaer i møte.

Sensor og kjøreelev kjører bil.

Medarbeidersamtale.

Turist spør gondolier om veien.

Kokker diskuterer oppskrift.

Flyplasspersonell hjelper passasjer.

Kake i barnehagen?

Forfatter: Marion Federl

[Kake i barnehagen? \(120517\)](#)

Oppgave

Kommunikativ kompetanse: rett ord til rett tid

I videoklippet nedenfor møter du Anna, som skal begynne i ny barnehage, faren hennes, styreren i barnehagen og en barnehageassistent. Det oppstår en konflikt fordi far har med seg ei stor langpannekake til barna i barnehagen.

Kake i barnehagen / video

<http://ndla.no/nb/node/12043>

Se videoklippet "Kake i barnehagen".

- a. Hvorfor har Annas far tatt med ei stor langpannekake i barnehagen?
- b. Hvorfor ønsker ikke styreren i barnehagen å ta imot kaka?
- c. Når vi må avvise hjelp eller gaver som i utgangspunktet er velmente, er det viktig at vi gjør dette på en måte som ikke virker unødvendig sårende eller uhøflig. Synes du styreren i barnehagen håndterer denne situasjonen på en profesjonell måte? Se nærmere på orda hun velger, på hvordan hun bruker stemme og kroppsspråk, og på budskapet hennes.
- d. Hvordan reagerer barnehageassistenten på det som skjer i garderoben? Synes du hun opptrer profesjonelt i denne situasjonen? Grunngi svaret.

Sparken på dagen

Forfatter: Marion Federl

[Sparken på dagen \(120519\)](#)

Oppgave

Mangefull kommunikativ kompetanse?

Linn Skåber er en kjent norsk skuespiller, komiker og tekst-forfatter.

Klippet nedenfor er hentet fra den norske humorserien "Hjerte til hjerte" som ble vist på NRK i 2007. I serien spiller Linn Skåber en karakter med samme navn som har fått jobb som redaktør i Gyldendal Norsk Forlag.

Oppdraget hennes er å samle inn ti historier fra ulike norske kjendiser og lage en bok av disse. Men i stedet for å gjennomføre reelle intervjuer, dikter hun opp disse samtalene. Hun er også ellers nokså lemfeldig i sin omgang med sannheten og greier å gjøre seg ganske upopulær hos de fleste.

Boka kommer ut, Linn blir avslørt og skandalen er et faktum. I scenen du ser her, blir Linn kalt inn på teppet hos direktøren.

Konflikter i arbeidslivet 2 / video

<http://ndla.no/nb/node/17572>

Se videoklippet og jobb med spørsmåla:

- a. Hvilke konsekvenser har Linns handlinger fått for forlaget hun jobber for?
- b. Hvilke konsekvenser har de for henne selv?
- c. Er Linn villig til å innrømme at hun har begått en alvorlig feil? Tar hun ansvar for det hun har gjort?

- d. Hva slags strategier bruker hun for å møte anklagene og komme seg ut av situasjonen? Gi noen eksempler.
- e. Hvordan vurderer du måten direktøren gjennomfører samtalen med Linn på? Grunngi svaret.
- f. Hvordan vurderer du den kommunikative kompetansen til karakteren Skåber spiller? Er dette et menneske du ville likt å samarbeide med eller ha som venn?

Humor og tabu

Forfatter: Marion Federl

[Humor og tabu \(120408\)](#)

Oppgave 1

Hva er vitsen med vitser?

Katarsis

- Forsker Lena Christin Kalle bruker begrepet *katarsis* når hun forklarer hvordan humor virker.
- Ordet katarsis kan oversettes med "renselse av sinnet" eller avreagering, for å bruke et mer moderne ord.
- Den greske filosofen Aristoteles brukte ordet katarsis for å beskrive hvordan tilskuerne føler seg etter å ha sett en tragedie i teatret: rystet over heltens skjebne, og lettet over at det ikke var de selv som var blitt rammet.

Finnes det grenser for hva en kan spøke med? Hør hva komiker Sigrid Bonde Tusvik og medieforsker Lena Christin Kalle mener om dette.

Humor og tabu / video

<http://ndla.no/nb/node/24250>

Svar på spørsmåla nedenfor.

- Hva er et tabu? Slå opp ordet i bokmåls- eller nynorskordboka på nett.
- Finnes det noen temaer komiker Sigrid Bonde Tusvik ikke synes det går an å tøyse med?
- Hvorfor bryter Sigrid Bonde Tusvik bevisst tabuer? Hva vil hun oppnå med dette?
- Hva ler vi av, og hvorfor ler vi, ifølge forsker Lena Christin Kalle?
- Kalle mener personlig at det må være lov til å spøke med absolutt alt. Hvordan begrunner hun dette synet?
- Kalle nevner tre ting som man tradisjonelt ikke skulle spøke med. Hvilke er det?
- Tror du at folk aldri spøkte med den slags i gamle dager?
- Vurder klippa fra ulike humorprogrammer som vises i videoen. Hvor går grensa etter ditt syn? Er det noen sketsjer eller scener som du mener går for langt? Grunngi svaret ditt.
- Er det en fornærrelse eller en kompliment å bli vitset om i et humorprogram som *Nytt på nytt*?
- Kan eller bør man forbry humor som virker støtende?

Oppgave 2

Skriv et innlegg

Skriv et kort innlegg der du presenterer og begrunner ditt syn på hvor grensene går for hva det er greit å spørke med. Teksten din skal bestå av følgende deler:

- en tittel som tydelig viser standpunktet ditt
- ei innledning der du presenterer emnet
- en hoveddel som består av tre avsnitt; hvert avsnitt skal inneholde **ett** argument som du utdyper og underbygger med eksempler
- ei avslutning der du oppsummerer og gjerne gjentar standpunktet ditt, men med litt andre ord enn i tittelen

God kommunikasjon på bilverkstedet

Forfatter: Marion Federl

[God kommunikasjon på bilverkstedet \(87512\)](#)

Oppgave

Kommunikasjon med kunder

Kommunikasjon på bilverkstedet / video

<http://ndla.no/nb/node/22630>

Se videoklippet og svar på spørsmåla nedenfor.

1. Hvordan vil du karakterisere kommunikasjonen mellom fagpersonen og kunden? Har de likeverdige roller? Hva slags "makt" har fagpersonen, og hva slags "makt" har kunden?
2. "Det viktigste i denne bransjen er god kommunikasjon med kunder", sier Stian Arntsen, teknisk leder ved Autoklinikken i Oslo. Hvordan begrunner han denne påstanden?
3. Stian og Roger Arntsen har en rekke gode råd om kundebehandling til den som skal arbeide på bilverksted. Lag ei liste over disse råda!
4. Hva slags utfordringer kan en bilmekaniker oppleve i møte med kunder? Hvordan bør en takle disse utfordringene?
5. Stian Arntsen blir glad når han har gjort en god jobb og kunden forteller at han eller hun er fornøyd. Hvorfor er det viktig å få positive tilbakemeldinger?
6. Kan råda som Stian og Roger Arntsen gir oss, være nyttige også i andre yrker? Nevn tre eksempler som underbygger svaret ditt.

Kommunikasjon mellom servitør og restaurantgester

Forfatter: Marion Federl

[Kommunikasjon mellom servitør og restaurantgester \(119567\)](#)

Oppgave 1

God kommunikasjon mellom gjest og servitør

I dette videoklippet møter du servitør Carolin Nilsson og gjestene Nina Hæg og Richard Karlsen. De har klare meninger om hvordan kommunikasjonen mellom servitør og gjest bør være!

Kommunikasjon i servitøryrket / video

<http://ndla.no/nb/node/49472>

Se videoklippet med Carolin Nilsson og gjestene hennes, og jobb deretter med spørsmåla nedenfor:

- a. Carolin Nilsson hevder at god kommunikasjon mellom servitør og gjest er svært viktig. Hvordan begrunner hun dette?
- b. Nevn tre-fire eksempler på hva en servitør kan gjøre for at gjestene skal føle seg velkomne og få en god opplevelse på restaurant.
- c. Carolin sier at hun har lært seg "å lese gjestene". Hva mener hun med det?
- d. Hvordan behandler Carolin en gjest som er misfornøyd eller i dårlig humør?
- e. Hva forventer Nina Hæg og Richard Karlsen av en servitør?
- f. Hva liker Carolin med jobben som servitør?

Oppgave 2

Si det på fagspråket!

Nå skal du bruke faguttrykka som du har lært i kapitlet.

- a. Er et restaurantbesøk en formell eller en uformell situasjon? Begrunn svaret.
- b. Se nærmere på servitør- og gjesterolla. Er dette to likeverdige roller, eller har en av partene ei overordna rolle overfor den andre? Begrunn svaret ditt.
- c. Hvordan bør du oppføre deg når du er i gjesterolla? Gi to eksempler og forklar.
- d. Hva hører til den kommunikative kompetansen som trengs i servitøryrket? Nevn alt du mener hører med, og ordne punkta etter viktighet.

Kommunikasjon mellom lærer og elev

Forfatter: Marion Federl

[Kommunikasjon mellom lærer og elev \(86751\)](#)

Profesjonalitet

I videoklippet nedenfor møter du lærer Cecilie Eftedal og forsker Hilde Larsen Damsgaard. Cecilie Eftedal arbeider ved Thor Heyerdahl videregående skole i Larvik, og Hilde Larsen Damsgaard er dosent ved Høgskolen i Telemark. Hun har blant annet forsket på hva det vil si å være profesjonell som lærer. En viktig del av denne profesjonaliteten er evna til å kommunisere godt og tydelig med elever.

Oppgave 1

Lærer- og elevrolla

Noe å lure på ...

Elever i videregående skole har mange års erfaring med elevrolla. De kan derfor neppe kalles amatører, men ordet "profesjonell" passer heller ikke helt. Hvorfor ikke?

Kommunikasjon mellom lærar og elev / video

<http://ndl.no/nb/node/86396>

Se videoklippet og jobb deretter med spørsmåla.

1. Hvordan beskriver Hilde Larsen Damsgaard lærerrolla? Hva må læreren ta ansvar for i møte med elever, og hva bør han eller hun ikke gjøre?
2. Damsgaard nevner at kommunikasjon er mer enn ord. Hvilke andre måter kommuniserer vi på, ifølge henne?
3. Damsgaard sier også at god kommunikasjon betyr å ta hensyn til mottaker, situasjon osv.. Hva er faguttrykket for evna til å tilpasse språkbruken til situasjonen?
4. Nevn noen av metodene og tiltaka lærer Cecilie Eftedal bruker for å skape god kommunikasjon og et godt (sam)arbeidsmiljø i klasser

Oppgave 2

Tenk og vurder selv!

1. Vi snakker gjerne om overordna, underordna eller likeverdige roller i en kommunikasjonssituasjon. Til overordna roller er det knytta makt til å bestemme hvordan samtalen skal foregå, og ofte også makt til å ta avgjørelser. Hvordan vil du beskrive rollefordelinga mell

- lærer og elev? Hvem har hva slags rolle, og hvorfor?
2. Skal lærere og elever gjøre hverandre gode, er det viktig å være tydelig på hva en forventer av hverandre.
 - a. Nevn tre viktige ting en lærer bør forvente av elevene sine.
 - b. Nevn tre viktige ting som du forventer av en lærer.
 3. Bør alle lærere være like?
 4. Hilde L. Damsgaard og Cecilie Eftedal nevner at det er viktig for læreren å kjenne hele mennesket, og ikke bare være opptatt av hva eleven presterer i faget.
 - a. Gi eksempler på hva du synes det er *hyggelig* at læreren vet om en elev.
 - b. Hva slags informasjon om eleven er *detnødvendig* at læreren får?
 - c. Gi eksempler på spørsmål og temaer som det passer best å ta opp med helsesøster, miljø-arbeider, rådgiver, gode venner eller familie.
 5. Hva lærer du som elev når du er med på å lage vurderingskriterier sammen med læreren?

Kommunikasjon: Kan du fagbegrepene?

Forfatter: Marion Federl

[Kommunikasjon: Kan du fagbegrepene? \(120861\)](#)

Oppgave 1

Repetisjon av fagbegreper

I kapitlet om kommunikasjon har du fått presentert disse fagbegrepene:

- kommunikasjon
- språkfunksjon
- informativ, ekspressiv, appellativ og sosial språkfunksjon
- kommunikativ kompetanse
- konvensjon
- rolle
- overordna (dominerende), underordna og likeverdig rolle
- kontekst
- formell og uformell språksituasjon

Forklar fagbegrepene, og eksemplifiser dem ved hjelp av bildene i kollasjen over.

Oppgave 2

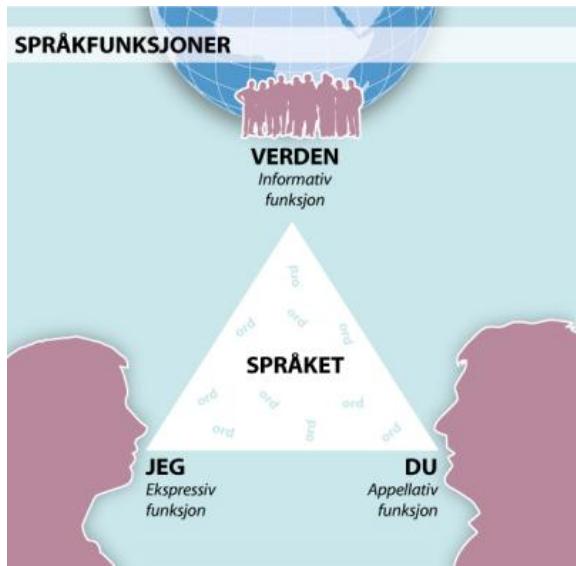
Hva slags "språk"?

Se på bildene i kollasjen en gang til. Hva slags tegn eller språk er det menneskene på bildene bruker for å kommunisere?

Oppgave 3

Språkfunksjoner

Ta utgangspunkt i illustrasjonen nedenfor og forklar språk-funksjonene.

Sjanger

Hva er en sjanger?

Forfatter: Eli Glomnes, Marion Federl

[Sjanger \(19608\)](#)

Hva er en sjanger?

Ordet *sjanger* betyr slekt, type, kategori, klasse eller art. Vi bruker begrepet når vi kategoriserer skriftlige og muntlige tekster, filmer, bilder, musikk osv. Her er noen eksempler:

- **Filmsjangerer**
actionfilm, science fiction-film, dokumentarfilm
- **Musikksjangerer**
pop, rock, folkemusikk, symfoni
- **Muntlige tekster**
konfirmasjonstale, intervju, salme, bønn, vits

Hvor mange sjangerer fins det?

Dette spørsmålet er det faktisk umulig å svare på. Når vi skal beskrive en tekst og plassere den i en bestemt sjanger, kan vi velge mellom flere kjennemerker eller kriterier. Vi kan for eksempel klassifisere tekster etter kriterier som:

- **innhold**
bilreportasje, kjærlighetshistorie
- **form**
formelt brev, limerick, samtale
- **formål**
invitasjon, takkebrev, lærebok
- **sender**
ekspertuttalelse, leserinnlegg, elevtekst
- **mottaker (målgruppe)**
barnebok, ungdomsfilm
- **medium**
radioteater, telefonsamtale, SMS
- **situasjon**
konfirmasjonstale, jobbintervju

Stadig nye sjangerer

- Sjangerer endrer seg, de kan gå ut av bruk, og nye sjangerer kan oppstå.

• Rappen er en nokså ny musikksjanger.
Tror du folk kommer til å lage rapp om hundre år?

Én tekst – flere mulige merkelapper

Én og samme tekst kan beskrives på ulike måter. Boka *Mannen som elsket Yngve* av Tore Renberg kan vi for eksempel kalle både en ungdomsroman og en oppvekstroman. Den første betegnelsen viser til målgruppa, den andre legger vekt på innholdet. Sjangernavna vi velger, viser alltid til den siden ved teksten som vi vil framheve.

Fra postkort til MMS

Forfatter: Eli Glomnes, Marion Federl

[Fra postkort til MMS \(19611\)](#)

Sjangeren endrer seg

Ingen sjanger er ferdig utformet en gang for alle. For femti år siden var det for eksempel vanlig å sende telegramhilsener når noen giftet seg. Telegrafen formidlet viktige beskjeder, og telegrammer ble levert på døra.

Denne tradisjonen finnes ikke mer. Også postkort er i ferd med å bli erstattet av multimediemeldinger på telefon, og e-posten har i stor grad tatt over for det håndskrevne brevet. Men selve sjangrene *gratulasjon*, *feriehilsen* og *personlig brev* har ikke blitt borte. Vi bruker bare nye medier for å sende dem, og vi velger en uttrykksmåte som passer til disse media.

Fra papir til nett

Leserbrevet er et annet godt eksempel på en sjanger i endring. Sjangernavnet er i ferd med å bli borte, ikke fordi vi har sluttet å sende inn leserbrev, tvert om. Vi kan faktisk delta på flere arenaer for dette enn tidligere. Omrent alle papiravisene har nå også nettsteder der leserne er aktive skrivere. *Debattinnlegg* og *debattartikkel* er sjangernavn som har tatt over for *leserbrev*, og dette navneskiftet speiler at leserne nå har fått en langt mer aktiv skriverrolle enn før.

Nye medier inviterer til deltagelse

Vi har også fått en kultur der nesten alle medier inviterer til deltagelse: innringningsprogram i radio, tv-debatter med SMS-kommentarer fra seerne, blogger, nettprat og oppslagsverk av typen Wikipedia.

Nye medier overtar flere oppgaver

I tillegg ser vi at nye medier ofte kan brukes til mer enn man opprinnelig hadde tenkt. SMS ble for eksempel i flere år bare brukt til private meldinger. Nå er nye sjanger blitt vanlige i dette mediet: Vi kan sende selvangivelse og møteinkallinger, vi får melding om postpakke og time hos legen, og vi kan delta i innsamlingsaksjoner og avstemninger med SMS.

Ny teknologi gir nye muligheter

Ny teknologi er en viktig årsak til at vi utvikler nye kommunikasjonsformer. Vi ser at noen sjangerer går ut av bruk, mens nye kommer til. De nye sjangrene kommer i første omgang i tillegg til dem vi har fra før. Så viser det seg etter hvert hva vi trenger mest, hva som fungerer best, og hva som går ut av bruk.

The image shows the Wikipedia logo, which consists of a globe where each continent is represented by a different language's Wikipedia logo. Below the globe, the word 'WIKIPEDIA' is written in a bold, serif font, with 'The Free Encyclopedia' in a smaller, italicized font underneath.

Wikipedia er resultatet av en enorm fellesinnsats. Alle som ønsker det, kan bidra med kunnskapen sin.

Også Store norske leksikon er i dag gratis tilgjengelig på nett.

Sjangerblanding

Forfatter: Eli Glomnes, Marion Federl

[Sjangerblanding \(19618\)](#)

Sjangerblanding

Sjangerregler og sjangerkunnskap hjelper oss å forstå en tekst raskere og å tolke den etter formålet. Men sjangermønstrene binder oss ikke helt. Dersom vi leser eller hører en tekst som blander elementer fra flere sjangrer, kan vi ofte forstå den likevel. Nettopp det at vi kjenner mange sjangrer fra før, gjør at vi kan kjenne dem igjen også som elementer i nye kombinasjoner.

Når kan vi snakke om en ny sjanger?

Folkemusikk og rock er kjente sjangrer. Er da folkrock en blandingssjanger, eller er den en egen sjanger? Når kan vi si at en ny sjanger er født? Uttrykk som *blandingssjanger* eller *hybrider* blir brukt når ei kommunikasjonsform er så ny at den ennå ikke har fått noe fast navn. Men det blir ingen ny sjanger av ett enkelt eksemplar. For at noe skal bli en ny sjanger, må det skapes et nytt mønster, og det får vi først når flere følger etter og bruker den samme blandingen. Etter hvert som den nye forma blir brukt og kjent, blir den ikke lenger forstått ut fra "oppavhet" sitt, men ut fra seg selv.

Bevisst sjangerblanding eller tilfeldig sjangermixs?

tilskuerne.

Dokudramaet som eksempel

Et eksempel på ei slik blanding er dokudramaet, som er en nokså fersk filmsjanger. I dokudramaet blander forfatteren elementer fra dokumentarfilm og spillefilm. Hendelser fra virkeligheten blir dramatisert og spilt av skuespillere. Dramatiseringa levendegjør hendelsene for tilskueren og engasjerer følelsene.

Samtidig bruker regissøren typiske elementer fra dokumentarsjangeren, for eksempel utdrag fra nyhetsinnslag eller skildringer fra øyenvitner, og en kommentatorstemme binder de ulike delene sammen. Gjennom dramatiseringa ønsker filmskaperen å gjøre stoffet levende for tilskuerne.

Sjangerbrudd

Noen ganger går det galt når vi prøver å tøye eller bryte sjangerreglene. En leser har nemlig klare forventninger til en sjanger, og brudd på sjangerreglene kan føre til at leseren ikke lenger er sikker på hvordan teksten skal oppfattes. Da risikerer vi at mottakeren blir irritert, og at det vi sier, blir misforstått eller ikke tatt alvorlig.

Sjanger eller medium?

Forfatter: Eli Glomnes, Marion Federl

[Sjanger eller medium? \(19619\)](#)

Mediet er verktøyet

Er *SMS* en sjanger? Er *radioprogram* en sjanger?
Nei, like lite som *bok* er en sjanger, er heller ikke *SMS* eller *radioprogram* det. Mediet er bare den tekniske sida ved kommunikasjonen, det er verktøyet vi bruker. Sjangeren derimot er helheten der både mediet, innholdet og forma er med.

Uten medier – ingen kommunikasjon

Om vi sammenlikner med musikk, kan vi si det slik at mediet tilsvarer instrumentet. Vi trenger instrumenter for i det hele tatt å kunne lage musikk. Og hvert instrument kan brukes i flere sjangerer. Gitaren for eksempel dukker opp i både folkeviser, popsanger, rockelåter og som soloinstrument i klassiske konserter.

Slik er det også med medier for skriftlig og muntlig kommunikasjon: Ei bok kan romme en roman, en biografi eller ei samling matoppskrifter. I radioen finner vi blant annet nyhetssendinger, musikkprogrammer, spørrekonkurranser, intervjuer, debatter og reklameinnslag. Bloggen kan brukes til dagboknotater, reiseskildringer eller faglige diskusjoner.

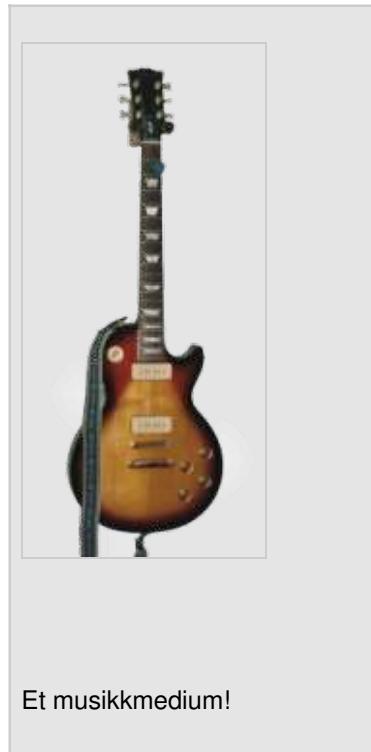
Mediet påvirker forma

Mediet styrer til en viss grad hva slags kommunikasjon som passer eller er mulig. Velger vi radio, må vi klare oss uten bilder. Velger vi tv, passer det ikke særlig godt med mye skriftlig tekst. Likevel kan vi lage nyhetssendinger både i radio og på tv. Formålet med programmene er det samme, men mediet påvirker forma.

Bruk rett ord

I dagligspråket er det helt vanlig å blande sammen medium og sjangerbetegnelse. Et eksempel kan være seksåringen som fortalte at hun hadde fått en SMS med navnet og adressa til ei venninne: "Ja, ikke sånn SMS på telefonen, men SMS på en lapp". For seksåringen var SMS synonymt med meldinger. Hun var mer vant til telefonen som medium enn til håndskrevne lapper, og det var ekstra stas med en "SMS i hånda".

Men dagligspråket er én ting og fagspråket noe helt annet. Når vi arbeider med tekster i norskfaget, er det forventet at vi kjenner nyansene og kan skille mellom sjanger og medium.

Et musikkmedium!

Saktekster

Forfatter: Marion Federl
[Saktekster \(23929\)](#)

Tekster om virkeligheten

De fleste tekstene vi leser, er saktekster. Felles for alle saktekster er at de handler om virkeligheten, om verdenen vi lever i. Utover dette kan saktekster være svært ulike. Alt fra matoppskrifter, sikkerhetsinstrukser, møtereferater og nyhetsartikler til brev, kåseri og essay er saktekster.

Saktekst eller sakprosa?

Begrepene *saktekst* og *sakprosa* brukes ofte om hverandre, men saktekstbegrepet har ei noe videre betydning: *Saktekst* dekker både muntlige, skriftlige og sammensatte tekster, mens *sakprosa* først og fremst brukes om tekster der skrifta spiller ei viktig rolle. Vi skal nå se litt nærmere på denne typen tekster, og vi begynner med å gi ordet til verdens første professor i sakprosa, Johan Tønnesson. I videoklippet nedenfor forteller han hva han arbeider med, og hvorfor sakprosatekter er viktige.

Saktekster kan redde liv!

Sakprosa / video

<http://ndla.no/nb/node/81762>

To hovedgrupper sakprosa

Sakprosatekstene kan deles inn i to hovedgrupper: funksjonell sakprosa og litterær sakprosa. Vi skal se litt nærmere på hva som skiller de to gruppene.

Funksjonell sakprosa

Til den funksjonelle sakprosaen regner vi alle *brukstekstene* vi møter i hverdagen og i samfunns- og yrkeslivet. Disse tekstene har gjerne en helt konkret, praktisk funksjon: Branninstruksen forteller oss hva vi skal gjøre hvis det brenner et sted, bilrapportasjen informerer oss om nye biler på markedet, og matoppskrifta hjelper oss å lage en ny matrett. I mange tilfeller er det helt uviktig hvem som har skrevet teksten, det som teller, er at teksten gjør jobben sin, at den *fungerer* etter hensikten. Vi kan derfor kalle brukstekstene for funksjonell sakprosa.

Litterær sakprosa

Litterær sakprosa er sakprosatekster som er skrevet av navngitte forfattere som vender seg til offentligheten. Denne typen sakprosa finner vi som oftest i bøker og tidsskrifter, av og til også i andre massemidier. Eksempler på litterær sakprosa er essay, kåseri, biografier, reiseskildringer og artikler om ulike emner.

Vi forventer ikke at vi skal ha direkte praktiske nytte av en litterær sakprosatekst, men vi har selvsagt forventninger til lesinga. Vi ønsker kan hende å lære mer, vi vil vite hva andre tenker, vi vil glede oss over godt språk eller rett og slett underholdes. Virkeligheten kan ofte være minst like spennende som fantasien!

Funksjonell sakprosa i lekker innpakning.

Prosa

Ordet er hentet fra latin der *oratio prósa* betyr "likefram tale", det vil si tale uten fast rytme, rim og strofer.

Fiksjonstekster

Forfatter: Marion Federl

[Fiksjonstekster \(120864\)](#)

Dikt og forbannet løgn?

Dersom sakprosaen handler om virkeligheten, hva handler da skjønnlitteraturen om? Forfatteren Harald Rosenløw Eeg har fortalt i et intervju at han skriver skjønnlitteratur fordi han ikke klarer å holde seg til sannheten. Han bare *må* endre på historier og pynte på dem. Vil det si at han lyver, og at historiene hans derfor er uinteressante?

Slik er det selvsagt ikke. Vi vet nemlig på forhånd at vi skal oppfatte skjønnlitterære tekster som oppdiktet. Vi kan leve oss inn i personer og handlinger, samtidig som vi er klar over at de ikke finnes i det virkelige liv. Skjønnlitteraturen gir oss opplevelser og underholdning, men også innsikt og kunnskap – bare på en annen måte enn sakprosaen.

En vei til forståelse og innsikt

Gro Dahle er forfatter og holder skrivekurs for både skoleelever, journalister og forfattere. I intervjuet nedenfor forteller hun blant annet hvordan vi kan dra nytte av "skjønnlitterære" skrive-teknikker når vi skriver selv. Det gjelder å tenke som en forfatter!

Skjønnlitteratur

Uttrykket er lånt fra fransk, der "belles-lettres" er den vakre litteraturen, det vil si den litteraturen som har til formål å gi leseren en estetisk opplevelse.

Gro Dahle / video

<http://ndla.no/nb/node/81761>

Tre hovedgrupper skjønnlitteratur

Fra gammelt av deler vi inn skjønnlitterære tekster i tre hoved-grupper: episke, lyriske og dramatiske tekster. Til den episke diktninga regner vi alle typer fortellinger. Den lyriske diktninga omfatter dikt av alle slag, både med og uten musikk. Og dramatisk diktning er all diktning som blir spilt på en scene slik at tilskuerne kan få oppleve handlinga "på direkten".

Gamle begreper

Begrepene episk, lyrisk og dramatisk sier noe om hvordan tekstene opprinnelig ble framført: Et epos er ei lang heltefortelling i bunden form som ble formidlet muntlig av en forteller, diktet ble deklamert til lyremusikk, og dramaet ble spilt utendørs i store amfiteatre.

- som fortsatt er aktuelle!

Denne tradisjonelle inndelinga fungerer fremdeles godt, og mange skjønnlitterære tekster kan uten problemer plasseres innenfor ei av de tre hovedgruppene. Men i skriftlige fortellinger er fortelleren ikke noen virkelig person, han har flyttet inn i selve teksten og blitt en av personene i historia som fortelles. Mye lyrikk blir fortsatt sunget til musikk, men i tillegg finnes det mange dikt som bare skal leses. Og dramascenen finner vi i dag både i teatersalen, i radioen, på kino, på tv og på alle mulige andre skjermer – men fortsatt også utendørs.

Fiksjonstekster / fagstoff

<http://ndla.no/nb/node/120864>

Lyrikk og musikk:

En kombinasjon som
aldri går av moten!

Fire sjekkpunkter for sjanger

Forfatter: Eli Glomnes, Marion Federl

[Fire sjekkpunkter for sjanger \(19620\)](#)

Hver tekst sin sjangerbås?

Mange tekster er lette å plassere innenfor en bestemt sjanger, men det er heller ikke uvanlig at forfattere og skribenter bevisst velger å gå "utenfor boksen".

Fiksjonstekster

- tekster med oppdiktet innhold
- synonymer: diktning, skjønnlitteratur

Saktekster

- tekster som handler om virkeligheten
- synonymer: sakprosa, sakprosatekster

De fleste tekstene kan greit plasseres i en av disse to hovedsjangrene.

Sjangerkriterier

Det er ikke alltid det finnes et fasitsvar på hvilken sjanger en tekst tilhører. Men vi kan likevel si ganske mye om en tekst ved å bruke fire kriterier eller sjekkpunkter:

1. Tekstens forhold til virkeligheten
2. Sjangernavnet som forfatteren har satt på teksten
3. Formålet med teksten
4. Forma teksten har fått

Fiksjon eller virkelighet

Handler teksten om virkeligheten, eller er innholdet oppdiktet? Dette må vi som leser være klar over fordi vi forholder oss til saktekster og fiksjonstekster på ulike måter. Leser vi om urettferdighet eller lovbrudd i avisene, venter vi at politiet eller politikerne skal gripe inn, og at de skyldige må stå til rette for det de har gjort. Leser vi om en liknende hendelse i en roman, kan vi også leve oss inn i historia og reflektere over den, men det vil ikke falt oss inn å prøve å oppsøke romanpersonen eller kreve rettferdighet og oppreisning for henne.

Sjangernavnet forplikter

Den som velger å framstille en sak som fakta, er forpliktet til å holde seg til fakta, og om han eller hun dikter opp noe, så blir det løgn. Et godt eksempel på at publikum og leser ikke godtar å bli lurt, er historia om Kristoffer Clausen, som ble kåret til "Årets villmarking" i 2011. Se reportasjeklippen om ham nedenfor:

"Det er sant for det står i avisene!"

Clausen hevdet at han hadde bodd alleine i villmarka i Sogn i et helt år. Han fikk mye medieomtale og ga ut både bok og TV-dokumentar om villmarksåret sitt. Så ble han avslørt som bløffmaker – han hadde tilbrakt deler av tida på hytte og hotell i Sverige. Dermed mistet han all troverdigheit overfor leserne og tv-seerne.

Sjangernavnet gir frihet

Den som skriver fiksjon, kan bruke virkelige personer, episoder fra eget liv, historiske hendelser og reelle steder i tekstene sine hvis han vil, men forfatter og leser er likevel enige om at teksten skal oppfattes som oppdiktet. Mest vanlig er det nok at forfatteren bruker stoff fra virkeligheten som råmateriale, og bearbeider og blander dette med oppdiktet innhold.

Hva er formålet med teksten?

Med formål mener vi hva slags jobb teksten skal gjøre for oss. En filmanmeldelse for eksempel skal informere og vurdere. Læreboka skal lære oss noe, underholdningsprogrammet skal underholde og kampdiktet skal oppildne og styrke moralen. De fleste saktekster har konkrete, praktiske formål, mens fiksjonstekster vanligvis påvirker oss mer indirekte: De gir oss innsikt, de beveger oss og kan bidra til at vi endrer holdning, men de krever sjeldent handling her og nå av leseren.

Forma forfatteren har valgt

Hver sjanger har i utgangspunktet ei typisk form: Et formelt brev skrives etter et fast oppsett, en artikkel skal være delt opp i avsnitt og ha en saklig tone, en vits skal være kort og morsom, og en sangtekst skal helst ha rim og fast rytme. Men en filmanmeldelse blir ikke til skjønnlitteratur selv om anmeldelsen blir skrevet på vers. Og en avisartikkel kan ikke kalles saktekst når "saken" er en aprilspøk. Vi kan derfor si at forma ikke er den viktigste egenskapen ved en tekst når vi skal avgjøre hvilken sjanger den hører hjemme i.

Den norske forfatteren Karl Ove Knausgård har skrevet en serie på seks bøker der han beskriver sin egen oppvekst og sitt voksneliv. Han kaller bøkene for romaner, men vil leserne tro ham på dette?

Hvem er "jeg" i teksten?

Forfatter: Eli Glomnes, Marion Federl

[Hvem er "jeg" i teksten? \(120900\)](#)

Personlig og upersonlig uttrykksmåte

Noen sjangerer inviterer oss til å være personlige, som for eksempel bursdagshilsener, temareportasjer og kåserier, mens andre krever en mer saklig og upersonlig tone, som artikkelen og referatet. Det er sjangeren som avgjør hva slags tone forfatteren kan bruke, og hvor synlig han eller hun kan være i teksten. Vi kan si det slik at sjangeren tilbyr den som skal skrive eller tale, bestemte *skriverroller* eller uttrykksmåter.

"Jeg" i saktekster og i fiksjonstekster

Når noen skriver "jeg" i en saktekst, vet vi at det er skriveren selv som uttaler seg. Slik er det ikke i fiksjonstekster. En skjønnlitterær forfatter skaper en fiktiv, tenkt verden som han eller hun ikke er en del av. Dukker det opp et "jeg" i en fiksjonstekst, vet vi at dette jeg-et ikke er identisk med forfatteren, men at det er en av karakterene i teksten som forteller. Når vi skriver fiksjon, gjemmer vi oss bak den fantasiverdenen vi skaper.

Saktekster kan være svært personlige! Og jeg-et i en saktekst er alltid en reell person, nemlig den som har skrevet teksten.

Bildet viser de såkalte Gallehus-hornene, som er to gullhorn fra 400-tallet e.Kr. På det ene hornet står runeinskripsjonen "ek hlewagastiR holtijaR horna tawido".

Finn ut mer om Gallehus-hornet:

- Hva betyr inskripsjonen?
- Er dette en saktekst eller en fiksjonstekst?
- Er "ek" (jeg) en reell eller fiktiv person?

Oppgaver

Sjangerinndeling

Forfatter: Marion Federl

[Sjangerinndeling \(19621\)](#)

Oppgave 1

Hva røper sjangernavnet?

Sjangerbetegnelser framhever bestemte karakteristiske trekk ved en tekst, for eksempel form, formål, emne (tema), sender, mottaker, medium eller situasjon.

Se på lista over ulike typer dikt nedenfor. Hvilke sider ved teksten er det "sjangermerkelappen" sier noe om?

Eksempel

Betegnelsen barnedikt forteller hvem som er målgruppa for diktet.

- a. barnedikt
- b. heltedikt
- c. limerick
- d. kampdikt
- e. figurdikt
- f. kjærlighetsdikt
- g. skaldedikt
- h. ukeblad-dikt
- i. bryllupsdikt

- j. voksendikt
- k. haikudikt
- l. fotballdikt
- m. leilighetsdikt
- n. naturdikt
- o. hyllingsdikt
- p. morodikt

Oppgave 2

Hva røper sjangernavnet?

F

Sjangerbetegnelsene nedenfor er sammensatte uttrykk.

- Forklar hva slags informasjon sjangernavna gir.
- Forklar med egne ord hva som er typisk for sjangeren.

Eksempel

Sjangernavnet "avisreportasje" sier noe om medium (avis) og form (reportasje). En reportasje er en journalistisk tekst der journalisten har vært "i felten", besøkt steder, intervjuet folk og skriver om dette. En avisreportasje er en reportasje som trykkes i ei avis eller legges ut på nett.

*møtereferatdyreeventyrguttebokhistorisk
romanbryllupstalehatmeldingstemningsrapportnorskbloggsportsrevyenjussforelesningættesagabrukerveiledningrusserevytelefo*

Oppgave 3 Hovedsjangerer og undersjangerer

v
d
d
e
b

Velg en av sjangrene fra lista nedenfor. Gi fem eksempler på undersjanger, og forklar kort hva inndelinga bygger på.

Eksempel

Eventyr kan deles inn i ulike typer:

undereventyrdyreeventyrskjemteeventyrlegendeeventyrregle-eventyreventyr om mennesker som lurer de underjordiske

**Inndelinga legger vekt på hva eventyrene handler om (innholdet). Betegnelsen
regle-eventyr sier dessuten noe om forma.**

dataspillspillefilmtegneserietv-underholdningdramareklamejazzrockklassisk musikk

Oppgave 4 Hovedsjanger og undersjanger

**Ta for deg enten romansjangeren eller spillefilmsjangeren. Finn eksempler på
undersjanger som sier noe om:**

mottaker (målgruppe)innholdformformålsendermedium

Du skal bare finne ett eksempel til hvert punkt.

Fra postkort til MMS

Forfatter: Marion Federl

[Fra postkort til MMS \(23894\)](#)

Oppgave

Oppsummeringsspørsmål

Det er ikke så mange
år siden telegrammet
var det rette valget
ved viktige
anledninger!

Les sida "Fra postkort til MMS" og svar på spørsmåla.

- a. Gi noen eksempler på sjanger som har endret seg, eller som har gått ut av bruk.
- b. Nevn noen årsaker til at sjangeren endrer seg.
- c. Kan du nevne noen sjangerer på tv og på internett som er helt nye?
- d. Hvilke oppgaver kan vi bruke mobiltelefonen til i dag?
- e. Kan du tenke deg noen sjangerer som vi alltid vil ha bruk for? Gi i så fall eksempler som underbygger svaret ditt.
- f. *Pamflett, krønike, topografisk skildring, aforisme og skillingstrykk* er noen eksempler på gamle sjangerer.
 - Hva slags tekster er dette?
 - Fins de fremdeles?

Slå opp i for eksempel Wikipedia eller Store norske leksikon og finn ut.

Sjangerblanding

Forfatter: Marion Federl

[Sjangerblanding \(24430\)](#)

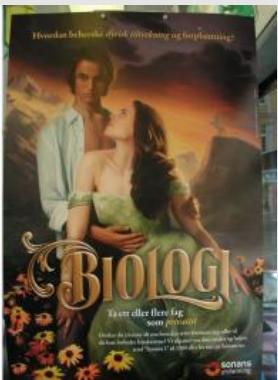
Oppgave 1

Spørsmål til fagteksten

1. Hvorfor trenger vi sjangerkunnskap?
2. Forklar begrepet *blandingssjanger* (*hybrid*).
3. Hva må til for at ei blanding skal bli en egen sjanger?
4. Hva er et dokudrama? Forklar.
5. Hva er forskjellen mellom sjangerblanding og sjangerbrudd?

Oppgave 2

Sjangerblanding

Se nærmere på de to reklameplakatene ovenfor og løs oppgava. (Klikk på bildet for å få sett plakatene i større format.)

1. Hva er salgsbudskapet i disse to plakatene?
2. Hvilke sjangerer låner plakatene trekk fra?
3. Gi eksempler på slike lånte trekk.
4. Beskriv skriftypene i de to plakat-tittlene. Hvordan passer de til bildene?
5. Hva slags inntrykk av faga matematikk og biologi skaper bildene og skriftypene?
6. Hva vil senderen oppnå med denne sjangerblandinga?
7. Synes du senderen har oppnådd det han ville? Grunngi svaret.

Oppgave 3

Sjangerblanding

Les teksten "[Hancock](#)".

1. Hvilke to sjangerer blander forfatteren her? Gi eksempler på typiske sjangertrekk fra begge sjangrene.
2. Hvilken sjanger er teksten ment å være?
3. Anmelderen har valgt form helt bevisst. Hva røper skrivemåten hans om hvordan han vurderer filmen han skriver om?
4. Tror du det kommer til å bli vanlig å skrive anmeldelser på vers? Grunngi svaret ditt.

Sjanger eller medium?

Forfatter: Marion Federl

[Sjanger eller medium? \(23917\)](#)

Oppgave 1

Spørsmål til fagteksten

- a. Hva mener vi med *medium* i kommunikasjons-sammenheng?
- b. Hvorfor blir det ingen kommunikasjon uten medium?
- c. Gi noen eksempler på hvordan mediet kan påvirke forma på budskapet.
- d. Hvilket medium bruker vi når vi snakker?
- e. Nevn et medium vi kan bruke for å skrive.
- f. Hvilke medier er representert på bildet ovenfor?

Oppgave 2

Sjanger eller medium?

Boka – sjanger eller
medium?

Sorter begrepene i lista nedenfor: Hva er sjangernavn, og hva er navn på medier?

- a. Dagsrevyen
- b. Mobiltelefon
- c. Avis
- d. Matoppskrift
- e. Reiseskildring
- f. Facebook
- g. Fotografi
- h. Tegneserie

- i. Slagverk
- j. Notatblokk
- k. Ordbok
- l. iPad
- m. Jobbsøknad
- n. Eventyr
- o. YouTube
- p. Lesebrett
- q. Bryllupstale
- r. Idol

Saktekster

Forfatter: Marion Federl
[Saktekster \(24335\)](#)

Oppgave 1

Spørsmål til fagteksten

1. Hva har alle saktekster felles?
2. Forklar forskjellen mellom begrepene *saktekst* og *sakprosa*.
3. Nevn viktige kjennetegn på a) funksjonell sakprosa og b) litterær sakprosa. Gi også eksempler på sjangerer som hører inn under hver av hovedtypene.

Oppgave 2

Professorens hjørne

Sakprosa / video
<http://ndl.no/nb/node/81762>

Se videoklippet med professor Johan Tønnesson.

- a. Johan Tønnesson mener at interessen for sakprosa er økende. Hvordan begrunner han dette?
- b. Tønnesson sier at det ikke er mulig "å skrive av virkeligheten" slik som den er. Hvorfor er dette ikke mulig?
- c. Han snakker også om språklige virkemidler (som han kaller "litterære virkemidler" i intervjuet). Hvorfor er det viktig å bruke slike virkemidler også i sakprosatekster?
- d. En sakprosaforfatter må være etterrettelig, sier Tønnesson. Hva vil det si? Hva må han eller hun gjøre for å framstå som etterrettelig?
- e. Hva er ei masteroppgave? Når skriver man ei slik oppgave?
- f. Og hva er ei doktoravhandling? Hvem trenger å skrive ei slik oppgave?

"Stemmene" i teksten

Tønnesson nevner også noen punkter som hører med i en (svært grundig) analyse av en sakprosatekst. Han sier blant annet at man bør undersøke hvilke *stemmer* som finnes i teksten. Dette er et begrep som du kanskje ikke har hørt bli brukt på denne måten tidligere.

En *flerstemmig tekst* er, noe enkelt sagt, en tekst der ikke bare forfatterens stemme kan høres. Forfatteren presenterer ikke bare sine egne synspunkter, han gir også rom for andres meninger og for motforestillinger. Dette kan forfatteren for eksempel gjøre ved å bruke kilder, sitere, kommentere hva andre har sagt osv.

Fiksjonstekster

Forfatter: Marion Federl

[Fiksjonstekster \(121934\)](#)

Oppgave 1

Spørsmål til fagteksten

1. Skjønnlitteratur handler stort sett om ting som er oppdiktet. Hvorfor oppfatter ikke vi som leser innholdet som løgn?
2. Kan du nevne noen grunner til å lese skjønnlitteratur?
3. Skjønnlitteratur deles tradisjonelt inn i tre hovedgrupper. Hva heter disse tre hovedgruppene, og hvilket grunnlag bygger inndelinga på?

Oppgave 2

Intervju med Gro Dahle

Gro Dahle / video
<http://ndl.no/nb/node/81761>

Se intervjuet med Gro Dahle og jobb deretter med spørsmåla:

1. Hvorfor har skriving vært viktig for Gro Dahle?
2. Hva foretrekker du selv – vil du helst uttrykke deg muntlig eller skriftlig? Vet du hvorfor det er slik?
3. Gro Dahle lister opp en rekke ting vi kan bruke skjønnlitteratur til. Nevn to-tre av dem.
4. Hva tar Gro Dahle særlig hensyn til når hun skriver for barn? Og hvordan forbereder hun seg til skrivinga?
5. Gro Dahle mener at kreativ skriving i skolen er viktig. Hvordan begrunner hun dette?

Fire sjekkpunkter for sjanger

Forfatter: Marion Federl

[Sjangerkriterier \(23926\)](#)

Oppgave 1

Sakprosa eller skjønnlitteratur?

Gå gjennom sjangerlista nedenfor og sorter tekstene i to grupper: saktekster og fiksjonstekster. Lag også én-setnings-forklaringer på hva som er typisk for hver av sjangrene.

roman, foredrag, referat, revy, reklame, novelle, komedie, rapport, lederartikk, salme, intervju, hørespill, dikt, eventyr, tragedie, reportasje, vise, dagbok, vits, fabel, vandrehistorie, værmelding, lærebok, musikal, valgbrosjyre, essay, appell

Oppgave 2

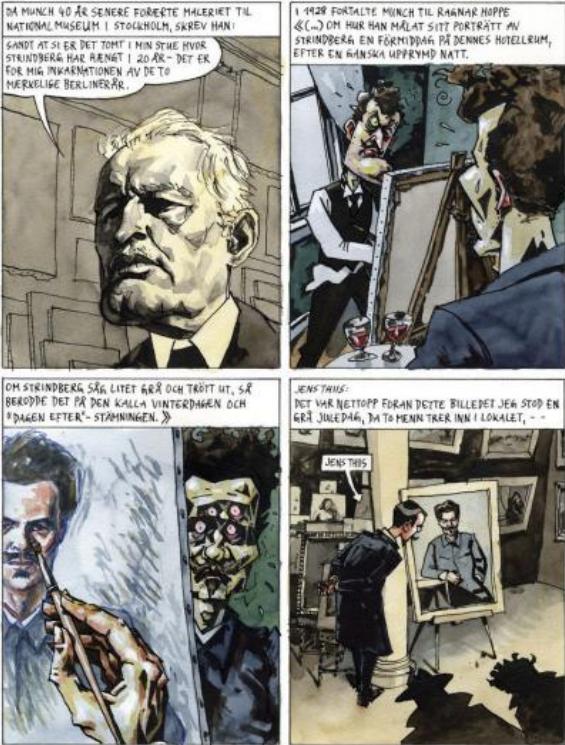
Spørsmål til fagteksten

1. Hva er den grunnleggende forskjellen mellom fiksions-tekster og saktekster?
2. Hvilke fire kriterier eller sjekkpunkter er det lurt å bruke når vi skal gi presis sjangerinformasjon om en tekst?
3. Hvorfor er det viktig for leseren å vite om en tekstu er fiksjonstekst eller saktekst?
4. Hva vil det si at sjangernavnet forplikter?
5. Og hvordan kan sjangernavnet gi skriveren frihet?
6. Sakprosa og skjønnlitteratur har ofte noe ulike formål. Utdyp og gi eksempler.
7. En sjanger har vanligvis ei typisk form, slik at teksten skal skrives og settes opp etter bestemte regler. Er disse reglene helt ufravikelige? Grunngi svaret ditt.

Oppgave 3

Vurder en tekst ut fra flere sjangerkriterier.

Ovenfor ser du et utdrag fra ei bok av illustratøren og tegne-serieskaperen Steffen Kverneland. Boka handler om den store norske maleren Edvard Munch. Prøv å beskrive sjangeren med utgangspunkt i disse sjangerkriteriene:

- tekstens forhold til virkeligheten
- sjangernavnet som forfatter/tegner/forlag har satt på teksten
- formålet med teksten
- forma som forfatteren/tegneren har valgt

Du finner informasjon om verket på internett ved å søke på "Steffen Kverneland" og "Munch".

Sjanger: Kan du fagbegrepene?

Forfatter: Marion Federl

[Sjanger: Kan du fagbegrepene? \(121846\)](#)

Oppgave

Presenter det viktigste fagstoffet fra kapitlet.

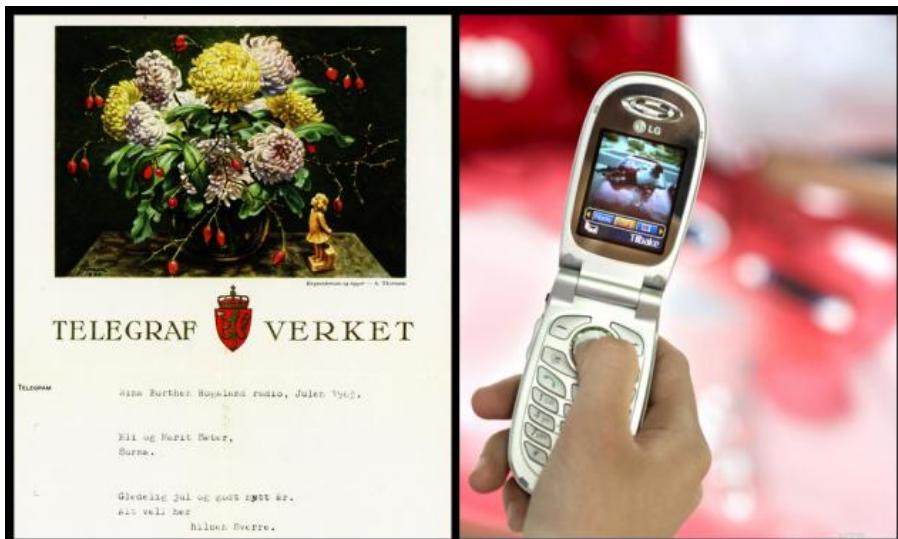
Arbeid sammen i grupper. I bildekarusellen nedenfor finner dere ti bilder med tilhørende stikkord fra sjangerkapitlet. Oppdraget deres består i å presentere det viktigste fra sjangerkapitlet for klassen. For hvert bilde skal dere

- gi mer detaljert informasjon om emnet som står nevnt
- trekke inn bildet som eksempel på det dere snakker om, og gjerne bruke andre eksempler i tillegg

Dere skal *ikke* bruke manus under framføringa.

Hva er en sjanger?

Sjangerer endrer seg

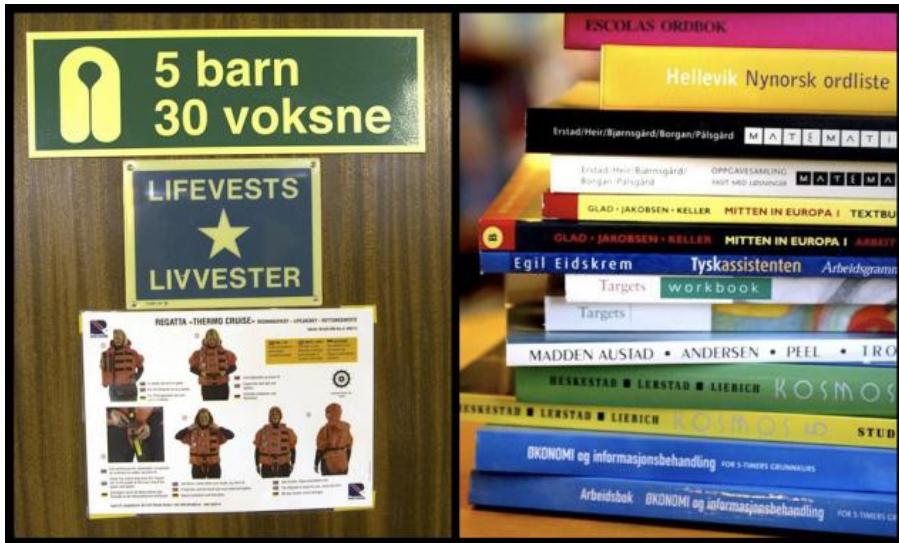
Sjangerblanding

Sjangerbrudd

Sjanger eller medium?

Saktekster

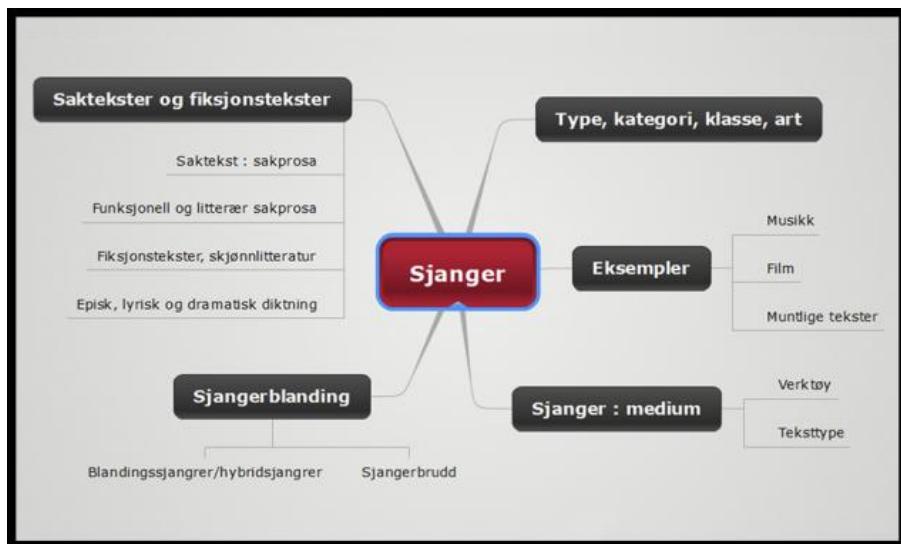
Fiksjonstekster

Fire sjekkpunkter for sjanger

"Jeg" i teksten

Viktig å vite om sjanger

Språklige virkemidler

Språklige virkemidler

Forfatter: Marion Federl, Cecilie Isaksen Eftedal

[Om dette kapitlet \(2845\)](#)

Med språket som verktøy

Hver gang du skal si eller skrive noe, må du velge hvordan du skal uttrykke deg. Språket gir deg mange valgalternativer, eller virkemidler, som de også kalles.

Innholdet i kapitlet

I dette kapitlet presenterer vi noen av de mest brukte språklige virkemidlene. De står oppført i alfabetisk rekkefølge, og hver side kan leses uavhengig av de andre.

I oppgavesamlinga finner du forskjellige teksteemplarer som du skal arbeide med. Du får trennt deg i å kjenne igjen forskjellige virkemidler. I tillegg lærer du å se hva virkemiddelbruken har å si for teksten.

Det fins mange slags språk, og alle har sine egne virkemidler. Hva er det viktigste visuelle virkemidlet i dette bildet?

Allegori

Forfatter: Marion Federl, Cecilie Isaksen Eftedal

[Allegori \(1687\)](#)

Teksten som bilde på noe annet

Ordet *allegori* er hentet fra gresk og betyr "å tale annerledes, å tale i bilder". En allegorisk tekst er ei konkret fortelling som i tillegg kan eller bør oppfattes som et bilde på noe større og (mer) vesentlig.

Et eksempel: *Haiene* av Jens Bjørneboe

Romanen *Haiene* av Jens Bjørneboe er et godt eksempel på en tekst som kan leses som en allegori. Boka ble gitt ut i 1974 og er en spenningsroman som handler om baken Neptuns seilas over Det indiske hav vinteren 1899–1900.

Handlinga

Baken Neptun seiler med et mannskap hentet fra alle verdensdeler. Det fins ei streng rangordning om bord, med tilsvarende store forskjeller mellom mannskap og offiserer. Etter hvert bryter det ut konflikter mellom besettingsmedlemmene, og til slutt forsøker mannskapet seg på mytteri mot offiserene. Men offiserene klarer å holde mytteristene i sjakk.

Skipet kommer så ut for en storm og forliser. Situasjonen tvinger mannskapet og kapteinen til å samarbeide og til å hente fram sine beste egenskaper. Kapteinen tar ansvar og greier å redde mannskapet i land på ei øy. Nå er de kommet i en helt ny situasjon. Den gamle rangordninga er borte, og det er mulig å bygge et samfunn der alle er likeverdige.

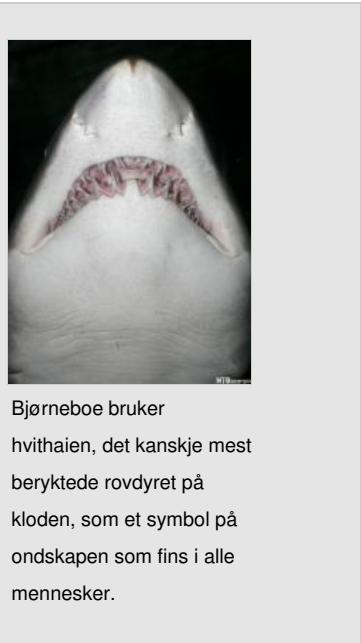
Mulige tolkninger

Reisen over havet kan oppfattes som en allegori på menneskehets "reise" inn i det 20. århundret. Båten er kloden, og menneskene om bord representerer jordas befolkning. Mannskapet, som blir undertrykt og får elendig mat og lønn, representerer landa i den tredje verden, mens offiserene står for den rike vestlige verden. Konfliktene i boka gjenspeiler altså konflikter og motsetninger i verdenssamfunnet på 1900-tallet.

Boka kan også leses som et bilde på enkeltmenneskets liv og de valgene man må ta. De blodtörstige haiene som følger båten hele veien, og som har gitt navn til romanen, representerer ondskapen som fins i alle mennesker. Men på tvers av alle motsetninger og konflikter klarer menneskene om bord i båten å mobilisere et sterkt samhold og ansvar for hverandre – noe som redder liva deres.

Allegori, parabel og fabel

Begrepet allegori er strengt tatt forbeholdt større, selvstendige verker, som romaner og dramaer. Kortere billedlige fortellinger som inngår i en annen tekst, som for eksempel liknelsene i Det nye testamentet, kalles helst parabel eller rett og slett liknelse. Parabelen er da ei kortere fortelling som henter handlinga fra dagliglivet. Handlinga skal oppfattes som et bilde på noe annet – for eksempel en dypere religiøs virkelighet eller et allment etisk prinsipp. Men leseren skal selv finne ut hva teksten egentlig handler om.

Bjørneboe bruker hvithaien, det kanskje mest beryktede rovdyret på kloden, som et symbol på ondskapen som fins i alle mennesker.

En tredje type allegorisk fortelling er fabelen. En fabel er ei kort dyrefortelling som avsluttes med en konklusjon eller moral for å sikre at leseren får med seg poenget. I fabelen er det ikke egentlig dyreverdenen vi møter, men menneskeverdenen i lett forkledning.

Allegoribegrepet i bildekunsten

I bildekunsten bruker vi begrepet allegori om ei personifisert framstilling av et abstrakt begrep, for eksempel døden, lykken eller rettferdigheten.

Bjella på katten

"Hun hengte bjella på katten" sier vi dersom noen har tort å si en ubehagelig, men nødvendig sannhet til en annen person. Uttrykket er henta fra en gammel fabel, ["Bjella på katten"](#). Kjenner du den?

Faste symboler

En allegorisk skikkelse er vanligvis utstyrt med faste symboler som sørger for at vi gjenkjenner den. Rettferdigheten framstilles for eksempel ofte med bind for øyet. Dette symboliserer at den skal dømme alle likt. Vektskålene er et bilde på argumenta for og imot i ei sak, og sverdet står for rettssystemets makt.

Allusjon

Forfatter: Marion Federl, Cecilie Isaksen Eftedal

[Allusjon \(1730\)](#)

Lån fra andre tekster

En allusjon er et bevisst, åpenlyst lån fra annen tekst, film eller sang. Virkemidlet fungerer bare dersom leseren, seeren eller tilhøreren vet hvor allusjonen er hentet fra.

Skihopper som Supermann - allusjon

Lån – ikke tyveri

Når vi skriver en fagtekst og bygger på det som andre har skrevet, må vi være nøye med å oppgi hvor vi har hentet innholdet fra, ellers kan vi bli beskyldt for plagiat (teksttyveri). Med allusjonen er det motsatt: Vi skal ikke oppgi kilden. Ikke fordi vi skal skjule at vi låner fra en annen tekst, men fordi det er meningen at leseren selv skal oppdage lånet. Allusjonen vekker assosiasjoner som bidrar til en dypere forståelse av teksten.

Et eksempel fra litteraturen

Allusjoner får oss til å se både likhetstrekk (paralleller) og motsetninger (kontraster) mellom tekster. Den norske hiphop-gruppa Klovner i Kamp bruker for eksempel både Bibelens juleevangelium og Julekveldsvisa av Alf Prøysen i sangen "Et juleevangelium", som handler om en familie som er for fattig til å delta i den vanlige julefeiringa:

/

<http://ndla.no/nb/node/125989>

Juleevangeliet

Den første allusjonen finner vi allerede i selve sangtittelen, "Et juleevangelium". Den får alle som kjenner til juleevangeliet til å tenke på fortellinga om hvordan Maria og Josef drar til Betlehem for å bli skrevet inn i manntallet, slik den romerske keiser Augustus har befalt. I Betlehem blir så Jesus født i en stall, fordi det ikke er plass til familien i herberget.

Også en allusjon!

Den norske
skihopperen Tom
Hilde avslører hvor
han henter
superkreftene sine fra.

I sangteksten blir historia gjenfortalt i et røft, hverdagslig og slang- prega språk. Maria og Josef framstilles som to vanlige mennesker med vanlige bekymringer som det er lett å identifisere seg med. De er fattige, og hadde de levd i dag, ville de sannsynligvis ikke hatt råd til noen julefeiring de heller. Fattigdommen har de felles med familien som sangen handler om.

Julekveldsvisa

Allusjonen til Julekveldsvisa har en annen funksjon. I julekveldsvisa har Prøysen tegnet et idealbilde av jula, der forberedelsene er preget av ro, glede og forventning. Dette idealbildet står i sterkt kontrast til julefeiringa som beskrives i sangen – med farens tafatte forsøk på å skape julestemning, og hans resignasjon. Dermed blir det ekstra tydelig at familien faller utenfor rammene til vanlig levestandard og det vi ellers forbinder med å være vellykket.

Et eksempel fra reklamen

Illustrasjonen nedenfor viser en brusetikett fra Hansa Mineralvann-fabrikk i Bergen. Det er ikke tilfeldig at Hansa har valgt navnet Eventyr-Brus. Ordet eventyr vekker hyggelige minner og assosiasjoner hos de fleste av oss. Vi tenker kanskje på samlingsstunder i barnehagen, på eventyrfilmer vi har sett, eller på høytlesing på sengekanten.

Rødhette og ulven

Tegninga på etiketten forsterker eventyrassosiasjonen e. Den viser en scene fra eventyret *Rødhette og ulven*. Dette er et spennende eventyr som de fleste liker og husker godt.

Gode minner har smitteeffekt

Reklamen bruker allusjoner aktivt for å skape et positivt inntrykk av et produkt som skal selges. Vi vet strengt tatt at brusen fra Hansa ikke har noe som helst med eventyr å gjøre, den kommer fra en fabrikk akkurat som all annen brus. Men allusjonen har en smitte-effekt: Når vi ser på etiketten, smitter de positive assosiasjonene våre automatisk over til å gjelde innholdet i flaska.

Besjeling

Forfatter: Cecilie Isaksen Eftedal, Marion Federl

[Besjeling \(2062\)](#)

"Døde" ting blir levende

Når vi tillegger gjenstander, dyr og naturfenomener menneskelige egenskaper, kaller vi det besjeling. Besjeling er svært vanlig både i hverdagsspråket og i litteraturen. Noen eksempler kan være:

- Sola smiler fra en skyfri himmel.
- Orkanen lke herjet over Cuba.
- Dette huset skriker etter et strøk med maling.
- Mørket virket plutselig truende.

Et eksempel fra skjønnlitteraturen

Besjeling brukes blant annet ofte i dikt. I diktet "Landskap med gravemaskiner" av Rolf Jacobsen finner vi mange eksempler på besjeling:

Hvorfor "smiler" sola?

De spiser av skogene mine.

Seks gravemaskiner kom og spiste av skogene mine.

Gud hjelpe meg for en skapning på dem. Hoder
uten øyne og øynene i baken.

De svinger med kjeftene på lange skaft
og har løvetann i munnvikene.

(...)

Her blir naturen eller landskapet menneskeliggjort. Naturen er den som taler i diktet – den er diktets "jeg". Dette er et virkningsfullt grep fra forfatterens side. Vi forstår uten problemer hvor ille det ville vært å bli ødelagt og å bli spist levende. Dermed blir det lett for oss å føle med naturen og ta dens parti mot gravemaskinene.

Gravemaskinene får også noen ytre menneskeliknende trekk, som hoder, øyne, baker og kjefter, men ingenting er plassert der det skal være: Hodene er uten øyne, øynene er plassert på feil sted, og kjeftene deres sitter på lange skaft. De har et skremmende utseende og er hensynsløse i sin framferd, og leseren opplever dem som sjelløse – som maskiner.

Besjeling vekker empati

Vi menneskeliggjør ikke-menneskelige ting av flere grunner. For det første tar vi utgangspunkt i noe vi kjenner veldig godt, nemlig oss selv, for å beskrive noe ikke-menneskelig, som naturfenomener, dyr og gjenstander.

For det andre bryr vi oss rett og slett mer om noe(n) som vi oppfatter som "en del av familien". Et typisk eksempel på dette er vårt forhold til kjæledyr. Vi gir dyra navn, de betyr noe for oss, og vi knytter oss til dem. Vi kan faktisk også knytte oss til ting og bli glade i dem på liknende vis. Dette utnytter ikke minst reklamen:

- Bilen din lengter etter nye, piggfrie dekk!
- Aquasource – når huden din *er* tørst.
- Whiskas - hvis katten selv får velge!

Også diktere kan bruke besjeling for å vekke og styre lesernes følelser. Diktet "Landskap med gravemaskiner" er et godt eksempel i så måte. Ved å la naturen være diktets "jeg", styrer Rolf Jacobsen hvem vi leser skal identifisere oss med, og dermed hvem som får sympatiens vår. Maskinene, og menneskene bak dem, blir tildelt rolla som truende og invaderende vesener.

Hvem er det egentlig som blir glad når huda smøres med fuktighets-krem av et bestemt merke?

Eufemisme og dysfemisme

Forfatter: Marion Federl

[Eufemisme og dysfemisme \(2066\)](#)

Eufemisme

En eufemisme er et uttrykk som "pakker inn" noe som ville blitt oppfattet som skremmende, uhøflig eller støtende hvis vi hadde uttrykt oss direkte. Vi bruker for eksempel ofte eufemismer når vi snakker om temaer som død, krig, sykdom, kroppsfunksjoner og sex.

Døden kan være vanskelig å snakke om. Derfor bruker vi ofte omskrivninger som skal gjøre den mindre skremmende.

Eksempler

- sovne inn, gå bort
- sivile tap, kirurgisk bombing
- late vannet, ha avføring

Men eufemismer kan også helt enkelt være humoristiske. "Her kommer jo våre håpefulle!" kan foreldre si og mene barna sine. Og "min bedre halvdel" er et ofte brukt uttrykk for ektefelle.

Hvor kommer ordet eufemisme fra?

Ordet eufemisme er hentet fra gresk (eu = god, feme = tale). Ordet uttales med trykk på den nest siste stavelsen (eufemisme). Grekerne trodde at det ville bringe ulykke å nevne navnet på gudene, derfor brukte de respektfulle omskrivninger i stedet, og disse omskrivningene ble kalt eufemismer. Havguden Poseidon ble for eksempel kalt "jordrysteren". Også de norrøne gudene hadde slike respektfulle tilnavn.

Dysfemisme

Dysfemisme er det motsatte av eufemisme. Her bruker vi ord som har nedsettende betydning. Akkurat som eufemismer, kan også dysfemismer noen ganger være humoristiske.

Eksempler

- Ordet *kæbe* brukes i betydninga " jente, hore" av en del ungdommer i Oslo. Ordet er hentet fra berbisk og betyr opprinnelig "hore".
- Ordet *neger* blir i dag allment oppfattet som en dysfemisme, og vi unngår å bruke det.
- En annen dysfemisme er ordet *potet*, brukt om en lyshudet person.

Dysfemismer kan bli eufemismer – og omvendt

Ord kan forandre betydning, både i positiv og i negativ retning. Mange vil nok være uenige i at *kæbe* (fortsatt) er en dysfemisme, selv om den opprinnelige betydninga av ordet helt klart er "hore". (Kanskje er det helst de som blir omtalt som kæber, som bør ha siste ordet i denne saka?)

Alle miljøer har sine humoristiske slanguttrykk. I mange korpsmiljø er for eksempel "runkehorn" en vanlig dysfemisme for trombone.

Det unevenlige stedet

Toalett er et eksempel på et ord som har gått veien fra "fint" til "normalt" i Norge, og videre til "ikke fint" i USA. Ordet er opprinnelig fransk og var en gang en eufemisme for *et visst sted* (hvilket også er en eufemisme). I dagens norsk har toalett blitt et "normalord" på linje med *do*.

Men *do* på si side var ikke noe særlig pent uttrykk for femti år siden. Da skulle det hete *Jeg må på doss*. Hva *doss* betyr? Akkurat det samme som *do*, men ved å forvanske ordet fikk man nevnt tingen uten å si ordet *do* likevel. (Den gangen var det heller ikke pent å si *rumpe*, og man brukte samme forvanskingsstrategi og kalte kroppsdelene for *stump* eller *pomp*.)

Og så var det amerikanerne, som ikke lenger er fornøyde med *toilet room*. De syns *restroom* er mer passende nå til dags. Snart slutter de kanskje helt å *urinere* eller *produsere avføring*?

Altfor fint til å bli kalt for "do"!

Gjentakelse

Forfatter: Cecilie Isaksen Eftedal, Marion Federl
[Gjentakelse \(1734\)](#)

Et allsidig virkemiddel

Det er nesten ikke mulig å beskrive alle typer gjentakelser som fins, og alle måtene man kan bruke dem på. Vi kan gjenta lyder, rytmer, enkeltord, setninger og avsnitt. Til og med ulike deler av handlinga i en tekst kan bli gjentatt. Gjentakelsene kan være helt like, eller de kan variere noe.

Gjentakelse er leik

Helt fra vi er små, er vi oppmerksomme på lyder og rytmer, og vi elsker rim, regler og alle slags gjentakelser. I barneregler for eksempel er rim og rytme ofte langt viktigere enn orda. Vi kan si at gjentakelsen her gir oss en estetisk opplevelse: Vi oppfatter klanger og rytmer som vakre eller spennende, og vi gleder oss over dem.

Gjentakelse er huskehjelp

Dess oftere vi ser, hører eller gjør noe, dess bedre husker vi. Formålet med gjentakelser er nettopp å få oss til å huske visse ord, setninger eller avsnitt. Mange sanger har for eksempel refreng, det vil si strofer som blir gjentatt, og det er vanligvis disse vi først kan utenat.

Gjentakelse binder sammen

Rim, regler og andre former for gjentakelser er mer enn huskehjelp. De skaper også sammenheng i teksten. Når strofene i et dikt har samme oppbygning og rim-mønster, forstår vi at de hører sammen.

Barnereggle

Akka bakka,
bonka rakka,
etla metla,
sjång dång,
filli fong,
issa bissa,
topp stopp.
Du er ute!

Gjentakelse framhever

Gjentakelser forsterker det vi sier. Dette vet vi allerede fra vi er små: "Vil ha is, pappa! Isl liis!" Alle gode retorikere vet å utnytte denne virkningen:

"Jeg kom, jeg så, jeg vant."
(Julius Cæsar)

"Saken er biff, saken er karbonade, saken er ertesuppe!"
(Bjørge Lillelien, NRK)

Anafor

Gjentakelse skaper mønstre

I dette stoffmønstret fra den finske bedriften Marimekko blir både farger, stripene og sirkler gjentatt.

I 1982 slo Norge England 2–1 i fotball. Se reportasjen om NRK-reporter [Bjørge Lilleliens legendariske seiershyl](#). Denne mannen utnyttet gjentakelser på en mesterlig måte!

Når setninger eller setningsledd som kommer etter hverandre i en tekst begynner likt, slik som i eksempla ovenfor, kaller vi gjentakelsen anafor. Ordet blir uttalt med trykk på siste stavelse (en *anafor*).

Gjentakelse øker spenninga

I eventyret er gjentakelse et fast virkemiddel. Helten eller heltinna må ofte løse flere oppgaver etter hverandre – gjerne tre – før det kan bli en lykkelig slutt. Spenninga øker, både fordi oppgavene gjerne blir vanskeligere for hver gang, og fordi leseren eller tilhøreren må vente lenger på å få vite slutten.

Ofte er det slik at flere personer skal prøve seg på de samme oppgavene, som for eksempel Askeladden og de to brødrene hans. Men bare sistemann ut, Askeladden, lykkes. Her blir gjentakelsen brukt for å vise motsetninga mellom helten og de andre. Nettopp fordi brødrene mislykkes, framstår Askeladden som en enda større helt.

Brødrene til Askeladden blir så redde når de ser trollet at de løper hjem igjen.
Askeladden derimot er lur og overlister trollet.

Ironi og sarkasme

Forfatter: Cecilie Isaksen Eftedal, Marion Federl

[Ironi og sarkasme \(1794\)](#)

"Ja, her var det ryddig!"

Ironi

Ordet *ironi* kommer fra gresk og betyr opprinnelig "forstilt tale, som sier én ting og mener det motsatte". Det taleren sier skal altså ikke oppfattes bokstavelig. Orda betyr noe annet, under overflata, og taleren forutsetter at mottakeren oppfatter dette skjulte budskapet.

"Ja, her var det ryddig!" kan for eksempel foreldrene si til ungdom- men som lar klærne ligge igjen på sofaen sin i ukevis. Ironi er leitest å oppfatte når vi hører eller ser den som snakker, men den kan også brukes i skrift.

Sosial funksjon

Ironi kan brukes på ulike måter. Den kan blant annet ha en sosial funksjon, det vil si at den viser at vi er "en del av gjengen". Mange ungdommer bruker ironi på denne måten: "Du tuller ikke!" eller "No kidding!" betyr gjerne det stikk motsatte, nemlig at motparten faktisk ikke snakker alvor. Orda blir gjerne ledsaget av et tonefall og et kroppsspråk som gjør det nokså klart hva taleren meiner.

Felles humor

Når vi spørker med hverandre i gjengen, er vi ikke ironiske for å dumme ut noen, men for å ha det moro sammen. Den som er munnrapp og behersker den ironiske stilten, blir dessuten gjerne oppfattet som kulere enn "treige" folk som ikke har ordet i sin makt.

Spøk og våpen

Ironi kan brukes som en uskyldig spøk, men den kan også fungere som et effektivt våpen som rammer hardt, og som det kan være vanskelig å forsvere seg mot – om en da ikke klarer å svare med samme mynt eller le av det hele.

Sarkasme

Med sarkasme mener vi en hånende, nedsettende uttrykksmåte. Formålet er å latterliggjøre en person, en situasjon eller en ting. Sarkasme kan uttrykkes gjennom stemmebruk og kroppsspråk, for eksempel ved å overdrive, vektlege ord eller setninger ekstra sterkt, himle med øynene osv.:

"Nei, tenk det, jeg kan dessverre ikke ane at du har prøve i morgen når du ikke forteller meg det!"

Den som er sarkastisk sier ofte ting rett ut, men også ironi kan brukes til å være sarkastisk, ramme andre og få dem til å føle seg små.

Satire

Satiren er en sjanger som ble utvikla av romarane. Formålet med satiren er gjerne å refse maktpersoner og samfunnsforhold, men han den også blottstille menneskelige svakheter og laster.

Satirikeren bruker latterliggjøring gjennom ironi og grove over- drivelser som våpen. Dikt, essay og romaner, kabareter, tv- og radioprogrammer er eksempler på sjangerer som kan ha satirisk innhold.

Eksempel på satire

Tvangsbryllup /
video

<http://ndla.no/nb/node/120765>

Kontrast

Forfatter: Marion Federl, Cecilie Isaksen Eftedal

[Kontrast \(1836\)](#)

Kontraster skaper spenning

Kontraster eller motsetninger forsterker hverandre og skaper spenning. Kontrastering er et viktig virkemiddel ikke bare i skriftlige og muntlige tekster, men også i bildekunst, arkitektur, klesdesign, musikk og mange andre uttrykksformer.

Rødt og grønt er såkalte [komplementærfarger](#). De er hverandres motsetninger og framhever hverandre når de blir stilt sammen.

Kontrastord

Vi kan skape mange slags kontraster i en tekst. For eksempel kan vi stille enkeltord opp mot hverandre. Slike ord kaller vi kontrastord. Kontraster som natt – dag, god – ond, liv – død er absolutte: Det ene begrepet utelukker det andre.

"Om pengar"

"Ein kan kjøpa seg kameratar, men ikkje venskap."

Om pengar

Ein kan kjøpa seg
mat, men ikkje mathug,
dropar, men ikke helse,
mjuke senger, men ikkje svevn,
lærdom, men ikkje vit,
stas, men ikkje venleik,
glans, men ikkje hygge,
moro, men ikkje glede,
kameratar, men ikkje venskap,
tenarar, men ikkje truskap,
gråe hår, men ikkje ære,
rolege dagar, men ikkje fred.

Skalet av alle ting
kan ein få for pengar
Men ikkje kjernen;
den er ikkje for pengar fal.

En annen type bruk av kontrastord finner vi i Arne Garborgs dikt "Om pengar". Garborg stiller opp mat – mathug, dropar – helse, stas – venleik osv. som kontraster. Men disse ordpara utgjør ikke absolute kontraster på linje med liv – død. Orda er tvert imot hentet fra samme betydningssområde. Motsetninga ligger altså på et annet plan, og nøkkelen til å tolke teksten finner vi i de siste verselinjene: Det er forskjellen mellom det egentlige, kjernen, og det overflatiske, det dikteren kaller "skalet", som skal belyses.

Oksymoron

Adjektiv som *bittersøt* og *dritbra* er satt sammen av to kontrastord. Denne typen sammensetning kalles oksymoron (uttales oksi'mårán).

Orda *drit* og *bra* er klare kontraster når de står hver for seg, men når vi setter dem sammen til et oksymoron, samarbeider orda på en ny måte. Det første leddet i sammensetninga forsterker nå det siste: *Dritbra* er mye bedre enn bare *bra*.

Motsetninger på innholdsplanet

Også personer, handlinger, miljøer og stemninger i en tekst kan kontrasteres. Ektefellene Nora og Thorvald Helmer i Ibsens drama [Et dukkehjem](#) er for eksempel klare motsetninger mot slutten av stykket. Hun er blitt voksen, sterk og vil stå på egne ben. Han er svak, sårbar og sier at han ikke klarer seg uten sin kone.

Ibsen bruker også scenebildet til å illustrere endringene som skjer i personenes liv; blant annet får juletreet en symbolsk funksjon: I første akt kommer Nora glad og fornøyd hjem med et juletre som hun skal pynte, hun gleder seg til jul og aner ingenting om den kommende katastrofen.

Visste du ...
at ordet oksymoron er
selv et oksymoron? Det
kommer fra gresk, og er
satt sammen av orda
oxýs (som betyr
skarpsindig) og morós
(som betyr dum, sløv).

Etter hvert blir det tydelig for Nora at forholdet hennes til Thorvald har vært bygd på en illusjon, og at hun ikke kan fortsette å leve sammen med ham. Scenebildet gjenspeiler situasjonen som har endret seg: Juletreer er ribbet for pynt og godteri, og det har veltet.

Metonymi

Forfatter: Marion Federl

[Metonymi \(1887\)](#)

Ord får ny, men beslektet betydning

Hvis læreren din spør om du har lest Tolkien, vil du sannsynligvis skjønne med en gang at det ikke er personen Tolkien han sikter til, men bøkene denne forfatteren har skrevet. Det språklige bildet læreren din da har brukt, kaller vi metonymi. Med metonymi mener vi at et ord får ei ny, men beslektet betydning. Det er en tydelig forbindelse mellom ordet vi bruker (Tolkien), og tingen vi egentlig sier noe om (bøkene til Tolkien).

Metonymier er svært vanlige i hverdagsspråket:

"Det var Østerrike som vant lagkonkurransen i hopp."

(Navnet på landet står for de personene som faktisk hoppet i skibakken.)

"Vi må ikke glemme 11. september!"

(Datoen er en metonymi for terrorangrepet i New York den 11. september 2001.)

"Slottet kom med ei pressemelding i går."

(Bygninga står for kongen og familien hans.)

Synekdoke

Ei spesiell form for metonymi kalles *synekdoke*. Det betyr at man nevner en del for å beskrive en helhet:

"Kjenner du den kjekke krølltoppen fra B-klassen?"

(Håret står for hele personen.)

"Vi trenger flere varme hender i eldreomsorgen."

(Hendene står for menneskene.)

I stedet for det greske ordet synekdoke bruker mange den latinske betegnelsen *pars pro toto*, som også betyr "delen for helheten". (Ordet pars uttales for øvrig med tynn s-lyd.)

Metonymien framhever gjerne noe vesentlig ved en person eller ei sak. Når vi snakker om en krølltopp, er det håret vi hefter oss ved og kanskje liker spesielt godt. Når vi ønsker oss "flere varme hender", tenker vi på flere mennesker som kan gjøre en praktisk jobb, og som kan gi omsorg.

En fin krølltopp!

Personifikasjon

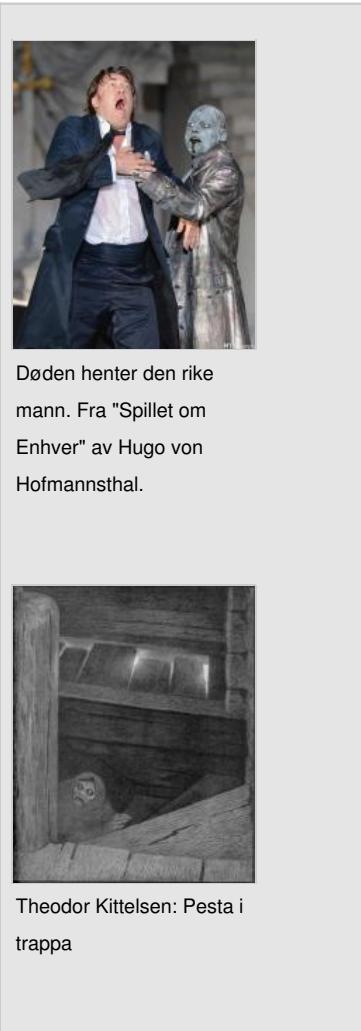
Forfatter: Cecilie Isaksen Eftedal, Marion Federl

[Personifikasjon \(1907\)](#)

Et vanlig virkemiddel

Når abstrakte begreper blir tillagt menneskelige egenskaper, kaller vi det personifikasjon. Personifikasjon er vanlig både i hverdagsspråket og i litteraturen:

- Redselen lyste ut av øynene hennes.
- Aksjemarkedet er snart friskmeldt.
- Epidemien tok livet av mange hundre tusen mennesker.
- Sorgen og Glæden, de vandre tilhobe,
Lykke og Ulykke gange paa rad ... (Thomas Kingo)

Et eksempel fra bildekunsten

Når vi personifiserer det abstrakte, blir det lettere for oss å forstå og forholde oss til det. Kunstneren Theodor Kittelsen har for eksempel i boka Svartedauden personifisert pestsykdommen med illustrasjonene sine i boka. På denne måten blir epidemien plutselig noe konkret som kan ramme alle. I tillegg kan vi lett forestille oss folks redsel for å få denne skremmende gjesten i hus.

Et eksempel fra litteraturen

I barnevisa "Eventyr" skildrer dikteren Alf Prøysen en gutt som er i ferd med å dø. I det første verset hører vi at gutten Karl ligger med høy feber, mens slekta kommer på et siste besøk. De snufser og griner og syns det er følt at han skal dø. Men Prøysen beskriver Karls død på denne måten:

Da kom det ei hæind som var varsom og sval,
"Du skal vara med meg, du", sa dauen.

Døden beskrives som en rolig og omsorgsfull voksenperson. Karl opplever dødens hånd som varsom og sval, og den kjennes kjølende og god for en feberhet gutt. Døden framstår her som noe som bringer lindring, den er ikke noe Karl er redd for.

Rim og rytme

Forfatter: Marion Federl, Cecilie Isaksen Eftedal

[Rim og rytme \(2025\)](#)

Musikalske virkemidler

Rytmer og klanger er virkemidler språket deler med musikken. Rim og rytme er selvskevne virkemidler i alle former for populærmusikk, for eksempel jazz, pop, viser, rock, hiphop og rapp. Dessuten har mange forfattere gjennom tidene skrevet dikt med rim og fast rytme.

Hva er rim?

Rim er, noe enkelt forklart, lik klang eller lyd i to eller flere ord. Med rim mener vi vanligvis at ord slutter likt: nå – gå, kime – rime, smektende – fektende.

For å være mer presis skal det være lik klang fra og med siste trykksterke vokal. Når rimordet avslutter verselinja i et dikt, kaller vi rimet for enderim.

Rappgruppa Svartedaugen.

Allitterasjon

Det fins også en type rim der rimorda begynner likt. Dette rimet kaller vi for allitterasjon:

- "Feit og ferdig i Fjellheimen" (aviseroverskrift)
- "Nissen satt en natt og frøs, slik at nissens nese nøs." (A. Bjerke)

Både reklamefolk og journalister liker å leke seg med denne typen rim, i tillegg til diktere – og alle oss andre. Det fins mange faste uttrykk i språket som er basert på allitterasjon, for eksempel:

- Skipet gikk ned med mann og mus
- I hui og hast ble han kjørt til sykehuset.
- Fy filler'n!
- De måtte spinke og spare for å få råd til en ferie.

Hva er rytme?

Når vi snakker om fast rytme i en tekst, tenker vi egentlig på ei regelmessig veksling mellom tunge og lette stavelser. Mange dikt har et slikt fast grunnmønster, for eksempel diktet "Fattern elskar rødvins" av Arild Nyquist. I dette diktet er annenhver stavung tung og lett:

Fattern elskar Mozart
og muttern Rolling Stones
fattern elskar plukkfisk
og muttern vannmelon.

I musikken kaller vi dette regelmessige grunnmønstret for takta. Alle stemmene i et musikkstykke må forholde seg til den. Men der takta er helt regelmessig, har derimot melodier korte og lange, høye og lave, viktige og mindre viktige toner. De følger ikke grunnmønstret helt slavisk.

Det gjør vi heller ikke når vi leser et dikt: Vi framhever enkelte ord og setter pauser slik at teksten får sin egen rytme. Kontrasten mellom den faste takta og tekstrytmen skaper ei spenning som skjerper oppmerksomheten til dem som hører på.

Rim og rytme gjør oss glade

Rim og rytme er virkemidler som vi er bevisste på, og som vi leker med allerede fra vi er barn. Det gir oss en helt egen glede å høre og bruke rytmer og rimord. I barnevers er rim og rytme ofte viktigere enn at alle orda gir mening.

Men det er ikke bare i dikt at rytmen er viktig. Også sakprosaforfattere er ofte svært bevisste på rytmen i teksten, noe dette korte utdraget fra boka *Om kunsten å lese og skrive* av Olof Lagercrantz viser:

Hva skjer når vi leser? Øyet følger svarte bokstaver på det hvite papiret fra venstre mot høyre, igjen og igjen. Og skikkeler, natur eller tanker som en annen har tenkt, nylig eller for tusen år siden, trer frem i vår fantasi. Det er et større under enn at man har fått et såkorn fra faraoenes gravkamre til å spire. Og likevel skjer det hvert eneste øyeblikk.

Rim og rytme er huskehjelp

Rim og rytme fungerer også som huskehjelp for den som skal lære en tekst utenat. Versmønsteret er et "skall" som gjør det lettere å gjette hvilke ord som kan passe inn i et vers. På den tiden da tekster stort sett ble formidlet muntlig, var det særlig viktig å utnytte rim og rytme. Slik ble tekstene lettere å videreføre til andre.

Rim og rytme kan understreke meningen

Rim og rytme kan understreke meningen i teksten. Et godt eksempel på dette er de humoristiske gravskriftene til dikteren Johan Herman Wessel (1742–1785). Her bidrar rimet sterkt til at vi trekker på smilebåndet:

Her ligger løytnant Stabel,
O ve, hel miserabel
I veiret med sin snabel,
Og er ei nu kapabel
At bruge mer sin sabel,
Som var ham mest aimabel
Næst brændevin og fabel.

Også rytmen kan skape stemning og forsterke innholdet. I diktet "Regn" av Sigbjørn Obstfelder minner rytmen om lyden av regndråper som faller:

En er en og to er to –
vi hopper i vann,
vi triller i sand.
Sikk, sakk,
vi drypper på tak,
tikk, takk,
det regner i dag.

Rim og rytme skaper sammenheng

Rim og rytme skaper en sammenheng i teksten ved at klanger og takter blir gjentatt. Denne musikalske sammenhengen kommer i tillegg til sammenhengen i selve teksten.

Når et dikt er delt opp i strofer, forventer vi dessuten at rim- og rytmemønstret fra første strofe skal gjenta seg i alle de følgende strofene, samtidig som hver strofe til en viss grad skal utgjøre en innholdsmessig enhet.

Sammenlikning, metafor og klisjé

Forfatter: Marion Federl, Cecilie Isaksen Eftedal

[Sammenlikning, metafor og klisjé \(2027\)](#)

Språklige bilder

Språklige bilder er et samlebegrep for ord og uttrykk med overført betydning. Med overført betydning meiner vi at orda ikke skal oppfattes bokstavelig:

- Han så ut som en stor, koselig *bamse*.
- Line er lur som *en rev*.
- Du er et *esel*!
- Hei, *skatten*.

Det fins mange slags språklige bilder. Sammenlikning, metafor og klisjé er tre av dem.

Sammenlikning

Alle språklige bilder inneholder ei sammenlikning: Kaller vi noen for et esel eller en bamse, mener vi egentlig at personene har egen- skaper som vi tilskriver disse dyra. Når sammenlikninga blir tydeliggjort gjennom sammenlikningsord som *lik*, *som*, *liksom* eller *likne*, kaller vi det språklige bildet helt enkelt for sammenlikning:

- Hannah er som ei rose.
- Hun liknet en katt med sine myke, grasiøse bevegelser.
- Læreren smilte som en sulten ulv.
- Fotografene liknet en flokk gribber som sloss om byttet.

Sammenlikninger kan også være mer omfattende. I diktet "Hentet" for eksempel bruker Johann Grip en hverdaglig situasjon, det å bli hentet i en barnehage, og sammenlikner den med en helt annen type avskjed.

Jeg-personen i diktet hinter selvsagt til sin egen død. Han ønsker å hentes på samme måte som barn hentes av foreldrene i en barnehage. Denne måten å bli hentet på assosierer han nemlig med noe positivt. Slik blir døden ikke bare trist og en slutt på livet, men noe etterlengtet og gledefullt og kanskje begynnelsen på noe helt annet.

Metafor

Språklige bilder der sammenlikningsordet er sløyfet, kaller vi metaforer. Diktet "Mitt hjerte" av Jens Bjørneboe begynner slik:

- Mitt hjerte, det er et foreldreløst barn.

Jens Bjørneboe kunne ha skrevet "Mitt hjerte er som et foreldreløst barn", men da ville bildet på langt nær virket like sterkt. Sammenlikningsordet står bokstavelig talt i veien og gjør det klart at vi snakker "på liksom". Sløyfer vi sammenlikningsordet, rykker orda tettere sammen både i teksten og betydningmessig. Derfor framstår bildet tydeligere og mer levende i tankene våre. For å låne et begrep fra musikken: Metaforen har mer "trøkk" enn sammenlikninga.

Utvidet metafor

En metafor kan bygges ut slik at den strekker seg over flere setninger. Vi kaller den da for en utvidet metafor. I Bjørneboes dikt utvides og utdypes metaforen "foreldreløst barn" gjennom en hel strofe:

Hannah er som ei rose: ei pas- sende sammenlikning!

Hentet

Barn
har en egen måte
å bruke språket på.
I barnehagen der
sønnen min går,
blir de for eksempel
"henta".

Sunniva, du er henta!
roper de, når for
eksempel Sunniva
blir hentet, og Sunniva
slipper det hun har i
hendene

løper hvinende
nedover skråningen
rett i armene på den
som står ved porten
og er kommet for å
hente

Når jeg også en gang
får øye på
at noen står i porten
og skal hente meg

da håper jeg
at det vil skje

nøyaktig slik

Johann Grip

Mitt hjerte

Mitt hjerte, det er et foreldreløst barn,
det har verken hjem eller sted å bo,
det har ikke klær, ikke mat og sko,
det har verken seng eller barnetro.
Det har ingen ro.

(...)

Klisjé

En klisjé er et språklig bilde som har mistet sin friskhet. Det er noe vi har hørt så ofte at vi så å si kan det utenat og opplever det som kjedelig. "Hun er som en rose" er et typisk eksempel på et slikt forslitt uttrykk. Andre eksempler er "Lise skinte som ei sol", "Hans var tynn som en strek" eller "Guttene våre har vært ute ei vinternatt før".

Når vi bruker ordet klisjé, avsier vi en kvalitetsdom. Klisjébegrepet er ikke knyttet til én enkel type språklig bilde, men kan brukes om alle typer språklige bilder som oppleves som oppbrukt.

Hannah er som ei rose: en klisjé?

Symbol

Forfatter: Marion Federl, Cecilie Isaksen Eftedal
[Symbol \(2037\)](#)

Kulturbestemte symboler

Med symbol meiner vi i utgangspunktet alle typer tegn som står for noe annet enn seg selv – fra matematiske symboler, bokstaver, notetegn til trafikkskilt, flagg og logoer.

Hva et symbol står for, er vanligvis kulturbestemt. Et flagg, for eksempel, er et stykke tøy med et bestemt mønster i bestemte farger – iallfall for den som aldri har sett et flagg før. Vi må lære hva flagget står for, på samme måte som vi må lære oss bokstaver og trafikkskilt. Slike kulturbestemte symboler kaller vi også konvensjonelle symboler.

Symbol og betydning

Det er ofte vanskelig å se noen opplagt sammenheng mellom konvensjonelt symbol og betydning, i det minste når vi tenker på matematiske tegn og bokstaver. Men det er nok ikke helt tilfeldig at det er dua som symboliserer fred, og ikke hauken eller ørna. Eller at et anker symboliserer håp, for ankeret sørger for at skipet ligger trygt i havn. Dersom vi tenker etter, kan vi altså ofte finne en sammenheng likevel.

Hva betyr fargene og mønstret i det norske flagget?

Hvilken symbolsk betydning kan du finne i dette fotografiet?

Litterære symboler

En forfatter kan skape sine egne symboler i en tekst. Slike symboler kaller vi litterære symboler. Et litterært symbol er en gjenstand eller et fenomen som har en konkret funksjon i teksten, og som i tillegg får ei videre, overført betydning.

Et eksempel: Ringenes herre

I triologien *Ringenes herre* av J.R.R. Tolkien får hovedpersonen Frodo en ring av onkelen sin. Den viser seg å være langt fra noen vanlig ring, tvert imot: Ringen har den egenskapen at den gir eieren makt over andre. Men ringen er skapt av den onde fyren Sauron, og den kan bare brukes i det ondes tjeneste. Dersom Sauron får tak i ringen igjen, kan han ta makta over hele verden. For å hindre dette blir det bestemt at Frodo skal ta med seg ringen til Mordor, Saurons rike, og kaste den i vulkanen Ildberget. Bare slik kan den ødelegges.

Men ringen har også en makt over personen som bærer den, og alle som kommer i nærheten av den, blir utsatt for fristelsen til å søke makta for maktas egen skyld og dermed bli onde. Selv ikke en dypt anstendig person som Frodo kan motstå ringens kraft i lengden.

I *Ringenes herre* blir ringen tillagt ei veldig spesiell betydning. Men hva er det ringen vanligvis symboliserer i mange kulturer?

Ringen blir likevel ødelagt til slutt: Frodo når fram til Ildberget, men får seg ikke til å ta ringen av fingeren og kaste den ned i vulkanen. Han blir overfalt av Gollum, en tidligere ringbærer, som er så besatt av å få tak i ringen at han biter av fingeren til Frodo. Gollum har ringen, jubler hemningsløst, men mister likevekten og faller ned i vulkanen. Ringen har dermed blitt ødelagt av sin egen mørke kraft, og Saurons makt bryter sammen.

Konkret og symbolsk funksjon

Alt som skjer i Ringenes herre, er på en eller annen måte knyttet til ringen. Den har en helt konkret funksjon i teksten, den er en gjenstand som må ødelegges for å hindre en katastrofe.

Samtidig symboliserer ringen fristelsen som ligger i makta. Maktfølelsen kan beruse på samme måte som andre rusmidler, den skaper avhengighet og forandrer personligheten til den som er blitt avhengig. Og når makt er det eneste som betyr noe, bryr en seg ikke lenger om forskjellen mellom godt og ondt.

Oppgaver

Allegori

Forfatter: Marion Federl, Cecilie Isaksen Eftedal

[Allegori \(2172\)](#)

Oppgave 1

Hvilken allegorisk skikkelse?

Se på bildet ovenfor.

- Hvor står denne berømte statuen?
- Hva heter den på originalspråket?
- Statuen er ei allegorisk framstilling av en viktig verdi. Hvilken?

Oppgave 2

Les en fabel

"Den sultne hunden"

Den sultne hunden

Det var to høye fjell, og øverst på hvert av dem lå det et slott. Nede i dalen løp en hund omkring og snuste som om han var sulten og lette etter mus eller rapphøns. Plutselig hørtes det fra det ene slottet et trompetstøt som varslet at herskapet skulle gå til bords. Hunden sprang straks opp fjellet for å få litt mat, han også, men da han var kommet halvveis, sluttet trompeten å blåse, og en trompet fra det andre fjellet begynte å klinge. Da tenkte hunden: "Her er de nok ferdige med å spise før jeg når fram, men de på den andre siden skal akkurat sette seg til å spise." Så løp hunden ned igjen og opp på det andre fjellet. Men da begynte trompeten på det første slottet å blåse igjen, mens trompeten på det andre holdt opp. Hunden løp ned igjen og opp på den andre siden, og slik fortsatte han til begge trompetene var tause og måltidet var over – samme hvilket slott han ville ha kommet til.

Les fabelen "Den sultne hunden" av den danske dikteren Hans Christian Andersen og svar på spørsmåla:

- a. "Den sultne hunden" er en fabel. Hva er typisk for denne sjangeren?
- b. Allegoriske fortellinger skal ikke (bare) oppfattes bokstavelig. Hva er det hundens oppførsel og skjebne skal lære oss?

Allusjon

Forfatter: Marion Federl, Cecilie Isaksen Eftedal

[Allusjon \(2178\)](#)

Oppgave 1

Allusjon til et dikt

Les diktet "Roser er døde" av elev Ingrid Flatland Larsen nedenfor.

- Hele dette diktet er ei hentydning til en annen tekst. Hvilken?
- Budskapet i dette diktet står i klar kontrast til budskapet i originalen. Hvilke ord understreker denne kontrasten?

Roser er døde

Roser er døde

Fioler er grå

Druer er sure

Når DU er like så.

Oppgave 2

Allusjon i reklamefilm

Tips

- Trenger du hjelp til å løse oppgava? I nettbiblioteket til [Ivar Aasen-tunet](#) finner du visa om Per Spelmann.

Per Spellemann / video

<http://ndla.no/nb/node/9741>

Se reklamefilmen *Per Spellemann* fra Fjordland.

- Hovedpersonen og historia han forteller, er en allusjon til ei kjent folkevise. Forklar hva film og vise har felles.
- Hvordan passer historia om Per Spel(le)mann sammen med produktene til Fjordland?

Oppgave 3

Allusjon i et dikt

Les diktet "At være, eller?" av Ina Schmidt.

- a. Hvilket kjent sitat av en engelsk forfatter skjuler seg bak denne teksten?
- b. Hva slags SMS kan det være personen i diktet venter på, tror du?
- c. Har originalsitatet noe å si for hvordan du oppfatter teksten? Begrunn svaret ditt.

At være, eller?

Er der en sms
eller er der ikke en sms
Det er spørsmålet

Oppgave 4

Allusjon i reklame

Den britiske kjøpesenterkjeden Selfridges brukte i 2006 følgende slagord i en av sine reklamer: "I shop, therefore I am".

- a. Hvilket berømt sitat har de lånt og laget sin egen av?
- b. Hvem er det som formulerte originalsitatet?
- c. Forklar hva originalsitatet betyr.
- d. Hva slags budskap formidler Selfridges med sin variant av utsagnet?
- e. Syns du Selfridges har skapt et godt slagord? Grunngi svaret ditt.

Oppgave 5

Allusjon i ei fortelling

Les innledninga til fortellinga "Vinterreisande" av Odny Bjordal:

- a. Finn og beskriv allusjonen i teksten.
- b. Når på året utspiller handlinga seg? Prøv å tidfeste den så presist som mulig ut fra opplysningene du finner i tekstdraget.

"Me hadde ikkje vaska golvet, men ved var boren inn, og etasjeomnen stod og dura. Under låg Rufso, glamlakjetto, og over omnen hang bleiene til littlebror min. Luka i taket var opna på gløtt for å sleppa ein lunk opp til lemen der me sov alle sju: Litleguten attmed mammo og papen, me jentene to og to andføtes på halmmadrasser i skuvsengene."

Oppgave 6

Allusjon i et bilde

Her ser du bildet "Opera under vann" av Rolf Groven.

- a. Her har kunstneren lånt et motiv fra et berømt bilde av en annen norsk kunstner. Hva heter dette
b. Hvilket operahus er avbildet i Rolf Grovens maleri?
c. Hvordan tolker du dette bildet? Grunngi svaret ditt.

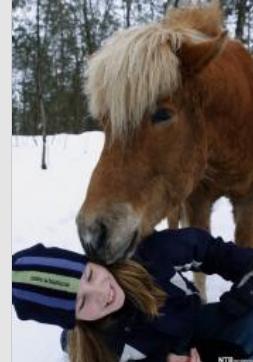
Besjeling

Forfatter: Marion Federl, Cecilie Isaksen Eftedal

[Besjeling \(2242\)](#)

Oppgave 1

Besjeling i saktekster

Islandshest.

Setningene nedenfor er hentet fra tre ulike reportasjer. Forklar hvordan tekstforfatterne har brukt besjeling som virkemiddel her. Hva får menneskeliknende trekk, og hvilke trekk blir framheva?

- Lenge levde Valencia i skyggen av Barcelona og Madrid. Men nå er lillebror i ferd med å bli stor.
- Nissan GT-R er arvtakeren etter den famøse Skyline GT-R som har vært en av de aller heftigste "folke-superbilene" og en av heltene kultfilmer og spill om gateracing.
- Islandshest er tølter. Å tølte vil si å pilte i passgang i stedet for å hoppe opp og ned som i trav. Hestene skjønner dessverre ikke norsk og er sære på hvordan tølteordrer skal gis. Men hvis vi sitter dypt i salen, lett bakoverlent med korte tøyler, har vi en god sjanse, mener Karin, den svenske jenta som skulle jobbe her én sommer, men som mistet hjertet til sagaøya og hestene her.

Oppgave 2

Besjeling i et dikt

Les første strofe av Arne Garborgs dikt *Sporven*. Hvem er det som får menneskelige egenskaper? Gi eksempler.

Sporven

Småsporven gjeng i tunet
og tippar korn og ribbar strå
og hev så god ein une
og ler åt katten grå.
Pip, pip, det så seg lagar
alle dagar
at Monsemann meg jagar,
men kan meg aldri få.

Oppgave 3

Besjeling i et dikt

"Mareritt i eventyrskogen"

Mareritt i eventyrskogen

Høstløv skriker
mot utslitte såler
Røtter famler i tåke
ut fra en stamme, rynket
Blødende klippevegger
løper langs en eng som sover
og kaster steiner på lille Rødhette
Den gode slutten ligger gjemt mellom to permer
fordekt av urokkelig sannhet
Nissen er avslørt

Bestemor har råtnet
drømmene er borte
barnehender søker
over kistelokket
Husker en siste gang
før fornuften glemmer

Les diktet "Mareritt i eventyrskogen" av Petter Solberg.

- Besjeling er et viktig virkemiddel i denne teksten. Finn eksempler.
- Hva slags stemning er det dikteren skaper?
- Hvordan bidrar bruken av besjeling til å bygge opp denne stemninga?

Eufemisme og dysfemisme

Forfatter: Marion Federl

[Eufemisme og dysfemisme \(2243\)](#)

Oppgave 1

Forklar uttrykkene

Uttrykkene nedenfor er eufemismer av ulik art. Forklar hva de betyr.

- a. Ubudne gjester
- b. Å ha levd ei stund
- c. Voksenfilm
- d. Mannen med ljåen
- e. Ikke vel bevart
- f. Pikenes Jens
- g. Innsatt
- h. Litt for glad i det sterke
- i. Glamourmodell

Oppgave 2

Forklar eufemismene

Tips

Søk på internett hvis du ikke har hørt disse uttrykkene før.

Et "sivilt tap". Og en liten, uskyldig gutt som har blitt frarøvet livet.

Når vi omtaler krig og de følgene krig har, bruker vi ofte eufemismer. Forklar hva som skjuler seg bak følgende uttrykk:

- a. sivile tap
- b. kirurgisk krigføring
- c. Little Boy, Fat Man

Hva kan være grunnen til at vi ikke sier rett ut hva som skjer?

Oppgave 3

Nøytralt ord og dysfemisme

Sammenlikn uttrykkene nedenfor. Det ene uttrykket er nøytralt, det andre er en dysfemisme. Forklar nærmere hva dysfemismen betyr.

- a. regjering : regime/makthavere
- b. hus : rønne
- c. plante : ugress
- d. insekter : utøy
- e. ansvarlige : bakmenn
- f. toleranse : snillisme
- g. tv-seer/pc-bruker : skjermrotte

Gjentakelse

Forfatter: Marion Federl, Cecilie Isaksen Eftedal

[Gjentakelse \(2244\)](#)

Oppgave 1

Gjentakelse som virkemiddel i en politisk appell

Appell Bellona / video

<http://ndla.no/nb/node/9762>

Se filmklippet og jobb med spørsmåla:

- a. Forklar hva en appell er. Hva vil den som holder en appell, oppnå?
- b. Gi eksempler på gjentakelser Hauge bruker i appellen.
- c. Er gjentakelse et egnert virkemiddel i en appell? Hvorfor / hvorfor ikke?

Oppgave 2

Gjentakelse som virkemiddel i bilder

Hvilke gjentakelser finner du i de to bildene? Beskriv.

Oppgave 3

Gjentakelse som virkemiddel i et dikt

Tidstjuven

I

Har du tid?

Eg vil ha!

Du har tid,
eg skal ta
tida di!

Hoppetid,
stoppetid,
shoppetid,
hei!

Sloppetid,
ploppetid,
loppetid,
lei!

Har du tid?

Eg vil ha!

All di tid
skal eg ta!

II

All di tid
skal eg ta!

All di tid
vil eg ha!

Diggetid,
riggetid,
piggetid,
ta!

Hastetid,
rastetid,
kastetid,
ha!

III

Du har tid,
eg vil ha!
Gåtid,
ståtid,
bråtid,
ja!
Gå på skrå-tid,
stå på tå-tid,
så som så-tid,
rati ta!

Per Olav Kaldestad

Les diktet "Tidstjuven" av Per Olav Kaldestad.

- a. Hva er det viktigste ordet i dette diktet?
- b. Hvem eller hva er tidstjuven som taler i diktet, tror du?
- c. Se på rimorda.
 - Hvilke vokaler slutter de fleste rimorda på?
 - Hva kan lyden av rimorda minne om?
- d. Beskriv rytmen i teksten.
 - Er den regelmessig?
 - Virker den myk eller hard?
 - Hvordan understrekker rim, rytmene og de korte verslinjene innholdet i teksten?

Oppgave 4

Gjentakelse som virkemiddel i reklamefilm

På sida [Tine.no](#) finner du en rekke reklamefilmer for ulike meieriprodukter. Velg filmen *No milk today* (vanlig versjon).

Forklar hvordan filmskaperne utnytter gjentakelse som virkemiddel. Kommenter både handlingen(e) og musikken. Hva er budskapet som handlinga og musikken til sammen formidler?

Ironi og sarkasme

Forfatter: Marion Federl, Cecilie Isaksen Eftedal
[Ironi og sarkasme \(2246\)](#)

Oppgave

Ironi og sarkasme i en filmanmeldelse

Skuespilleren Will Smith på vei til premierevisninga av filmen "Hancock".

Les anmeldelsen av filmen [*Hancock*](#).

- a. Finn eksempler på ironi og sarkastisk språkbruk i teksten.
- b. Anmeldelsen er skrevet i diktform etter mønster av sangen "Nøtteliten". Hva tror du anmelderen vil oppnå med dette?

Kontrast

Forfatter: Marion Federl, Cecilie Isaksen Eftedal
[Kontrast \(2402\)](#)

Oppgave 1

Kontraster i bilder

- Beskriv kontrastene i dette bildet.
- Gi bildet en passende tittel.

Oppgave 2

Kontraster i bilder

- a. Beskriv kontrastene i dette bildet.
b. Gi bildet en passende tittel.

Oppgave 3

Kontraster i bilder

- a. Beskriv kontrastene i dette bildet.
b. Gi bildet en passende tittel.

Oppgave 4

Kontraster i et dikt

"Mareritt i eventyrskogen"

Mareritt i eventyrskogen

Høstløv skriker
mot utslitte såler
Røtter famler i tåke
ut fra en stamme, rynket
Blødende klippevegger
løper langs en eng som sover
og kaster steiner på lille Rødhette
Den gode slutten ligger gjemt mellom to permer
fordekt av urokkelig sannhet

Nissen er avslørt

Bestemor har rånet
drømmene er borte
barnehender søker
over kistelokket
Husker en siste gang
før fornuften glemmer

Les diktet "Mareritt i eventyrskogen" av Petter Solberg.

- a. Tittelen inneholder en sterk motsetning. Hva slags forventninger har vi når vi skal høre et eventyr?
- b. Sammenlikn det Rødhette opplever i dette diktet med den opprinnelige versjonen av eventyret om Rødhette og ulven. Hvilke forskjeller finner du?
- c. Hva forteller diktet oss om forholdet mellom eventyr og virkelighet?

Originalversjon

[Rødhette og ulven](#)

Metonymi

Forfatter: Marion Federl
[Metonymi \(2424\)](#)

Oppgave 1

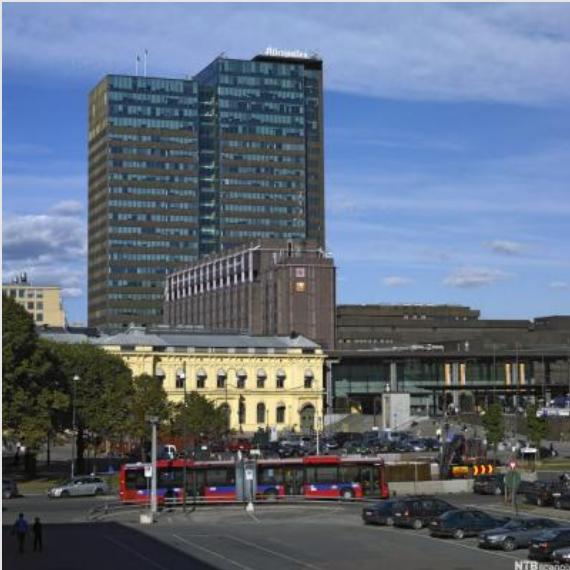
Finn metonymiene

Finn metonymiene i setningene nedenfor, og presiser hva det er skriveren eller taleren har i tankene.

Eksempel: Han kan ikke fordra Beethoven.
(= Han kan ikke fordra musikken Beethoven har skrevet.)

- a. Vil du ha en Farris?
- b. Napoleon tapte slaget ved Waterloo.
- c. Industri landa skjelver.
- d. Han har kjøpt seg en ny Ferrari.
- e. Har de lest Bjørneboe?

Oppgave 2

"Det er hovudstaden som bestemmer."

Se på de to korte tekstufragene. Finn metonymiene, og forklar hva som er ment.

- a. I bilen går tungebåndene i viltet kryss. Det snakkes og spørres og lures fælt.
- b. Det er ikkje til å stikke under ein stol: Det er hovudstaden som bestemmer. Det veit vi alt om her vest, når vi sender politikardelegasjonar i skytteltrafikk til Storting og regjering for å få pengar til salt i grauten.

Oppgave 3

Metonymier i petit-artikkelen

Les utdraget fra petitien "The noble art of buying jeans" av Kjeld-Willy Hansen:

- a. Forfatteren bruker ei rekke metonymier når han omtaler ekspeditøren. Finn dem.
- b. Hvordan påvirker metonymiene oppfatninga vår av denne personen?

c. Finner du også andre språklige virkemidler i teksten? Nevn dem, og gi eksempler.

Ikke før hadde jeg entret sjappa, var en bubbleblåsende bertebus over meg med velmente råd og forslag.

– Jeg skal ha to blå, utvaskede 34-tommere som går rett ned i beina, kremtet jeg friskt og kjekt, og mente med det at saken var lysende klar.

Hvilket den selvsagt ikke var. Ikke bare krydde det av merker og modeller og typer og former og farger og snitt og størrelser og en hel haug med andre vitale ting. Det var også fire evigheter siden jeansene skulle gå utvasket blått langs lårene og rett ned i skoene. I år var det småstripete sorte stretchjeans som gjaldt, smilte tyggegummien og klasket en svær bunke på disken foran meg.

Jeg svettet allerede. Men av ydmyk respekt for ola- vitenskapen grep jeg tekstilet, lusket lydig inn i et skifteavlukke og forsøkte å vrikke meg inn i stretchstripene bak den vesle, beskyttende saloondøren.

– Hvordan sitter de? boblet tyggegummien.

– Litt trange! forsøkte jeg og sendte et oppgitt blikk på valkene som veltet smilende ut over bukselinningen.

Men det nektet tyggegummien å tro. Oppför døren og inni avlukket kom to sprettmeloner og en bar navle og gav seg til å stirre lett medlidende på bilringene.

Personifikasjon

Forfatter: Marion Federl, Cecilie Isaksen Eftedal

[Personifikasjon \(2436\)](#)

Oppgave 1

Finn personifikasjonene

Steinskred.

Setningene nedenfor er hentet fra avisa Aftenposten den 12. desember 2008. De inneholder alle eksempler på personifikasjon. Finn dem.

- a. De sa det var trygt her. Tanken på skred hadde aldri slått oss.
- b. Søvnloshet rammer de fleste en gang i blant, men som oftest bare som et forbigående problem.
- c. Koleraen knuger Zimbabwe.

Oppgave 2

Lag din egen personifikasjon

Ta utgangspunkt i fotografiet ovenfor og lag ei setning som inneholder en personifikasjon.

Oppgave 3

Les det korte utdraget fra Kahlil Gibrans bok *Profeten* nedenfor.

- a. Hvilke abstrakte begreper er personifisert her?
- b. Forklar Gibrans bilde med dine egne ord.
- c. Hva oppnår forfatteren ved å bruke nettopp denne uttrykksmåten i stedet for ei saklig og nøktern forklaring?

Profetens syn på glede og sorg

Noen av dere sier: "Gleden er større enn sorgen", og andre sier: "Nei, sorgen er størst."
Men jeg sier dere at de er uatskillelige. Sammen kommer de, og når den ene sitter
alene med deg ved ditt bord, skal du huske at den andre sover i din seng.

Rim og rytme

Forfatter: Cecilie Isaksen Eftedal, Marion Federl

[Rim og rytme \(2446\)](#)

Oppgave 1

Rim og rytme i ei vise

Det er Tone Krohn som synger "Kjerringa med staven". Tone er sanger og folkemusiker fra Sandefjord.

Lytt til visa "Kjerringa med staven".

- a. Hvor mange strofer har visa?
- b. Finn rimorda i den første strofen.
- c. Hvilke linjer i hver strofe rimer på hverandre?
- d. For deg med litt spesialkunnskap i musikk: Hvor mange slag er det i hver takt?

Kjerringa med staven - Tone Krohn / audio

<http://ndla.no/nb/node/5353>

Oppgave 2

Rim og rytme i et dikt

Hus og have

Hvor er det herligt med hus og have
for så har man altid nok at lave

Der er græs der skal slås
og radiser der skal sås
der er en hæk der skal studses
og et vindue der skal pudses

Volvo'en skal vaskes
et par fluer skal klaskes
en pære skal skiftes
og en muldvarp forgiftes

Så er der brænde der skal kløves
ikke noget der behøves
men så går tiden mens frugtræerne gror
og hunden vokser sig stor

I næste weekend er der tørv der skal trilles
men nu kommer naboen

lækker lammyg
og vilket vejr
der er altid lidt kaffe der skal spildes

så skal stemningen brydes
og man skal kalde det for en dag
bordet det skal ryddes
og der skal takkes høfligt af

Men inden næsten måned
skal det hus kalkes hvidt
for nu har naboen sgu prælet
lidt for længe med sit

Når hoveddøren lukkes
kan man få lidt fred og ro
så flades der ut på første sal
til Bo Bedre på TV2

og se selv
hus og have
er et livslangt projekt

For nok er her køønt

Men det skal være perfekt

Les diktet "Hus og have" av Ina Schmidt, eller lytt til teksten.

- Se på rimmørnstret i diktet. Er det regelmessig, eller varierer det?
- Finn noen eksempler på alliterasjon (bokstavrim).
- Sammenfatt med egne ord hva diktet handler om. Hva slags holdninger er det jeg-personen gir uttrykk for?

"Hus og have" / audio
<http://ndl.no/nb/node/5062>

Sammenlikning, metafor og klisjé

Forfatter: Marion Federl, Cecilie Isaksen Eftedal

[Sammenlikning, metafor og klisjé \(2449\)](#)

Oppgave 1

Språklige bilder i et romanutdrag

Les utdraget fra *Beatles* av Lars Saabye Christensen nedenfor.

- a. Finn bildene forfatteren har brukt her.
- b. Hvilken type bilder er det flest av?

Han kom med stilbunken under armen, gikk med forte, hoggende skritt, som lederen for et janitsjarorkester. Blikket brant gjennom oss som røntgenstråler, et vanvittig smil krølla seg under den dunete nesa, og han sa ikke et ord. Han bare låste oss inn, satte seg ved kateteret med stilbunken som et truende tårn foran seg og der ble han sittende, stum som en sko.

Oppgave 2

Klisjéer

Bildene og klisjéene nedenfor kjenner vi fra hverdagsspråket vårt. Forklar hva de betyr:

- a. å måtte bite i det sure eplet
- b. å ha begge beina på jorda
- c. å trække i salaten
- d. å ha et hjerte av gull
- e. å være helt på jordet

Oppgave 3

Klisjé

Uttrykket "å se lyset i enden av tunnelen" er en mye brukt klisjé.

Hva betyr dette uttrykket? Prøv å forklare sammenhengen mellom den konkrete og den overførte betydninga av uttrykket. Hva har de til felles?

Oppgave 4

Språklig bilder i en tale

Den amerikanske presidenten Barack Obama.

Den amerikanske presidenten Barack Obama besøkte den tyske hovedstaden Berlin 24. juli 2008. Fra et podium satt opp foran Seiersøylen sa han:

"Murene mellom de landa som har mest og de som har minst, må ikke få stå. Murene mellom raser og stammer, mellom urfolk og immigranter, murene mellom kristne, muslimer og jøder må ikke få stå. Vi må rive ned disse murene!"

- Forklar metaforen som Obama bruker mange ganger i dette avsnittet.
- For innbyggerne i Berlin har denne metaforen ei tilleggsbetydning som Obama nok var fullt klar over. Kan du forklare den?

Symbol

Forfatter: Marion Federl, Cecilie Isaksen Eftedal

[Symbol \(2570\)](#)

Oppgave 1

Kroppsspråk

To skulpturer i Vigelandsparken

Se på bildet ovenfor. Hva kan kroppsspråket til de to figurene symbolisere?

Oppgave 2

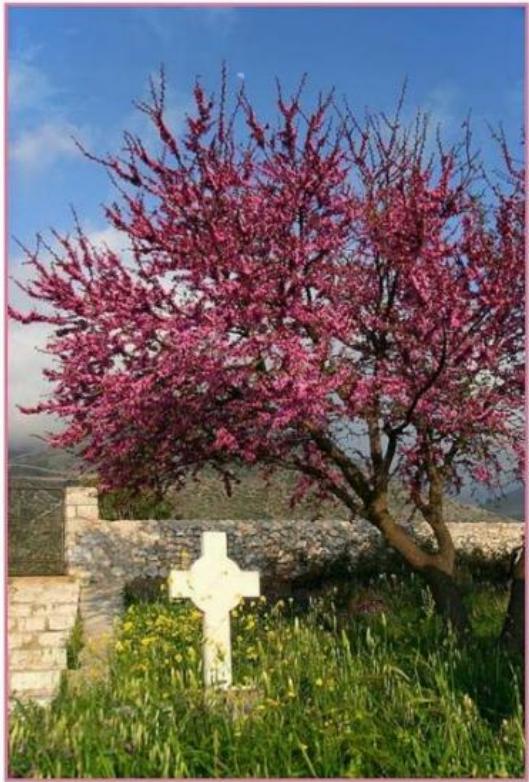
Symbolske farger

Her ser du det samiske flagget. Hva symboliserer ringen og de ulike fargene?

Oppgave 3

Symboler i et bilde

Hvilke symboler finner du i bildet ovenfor, og hva kan de stå for?

Argumentasjon

Argumentasjon

Forfatter: Marion Federl

[Argumentasjon \(3856\)](#)

Vil du påvirke utviklinga i samfunnet, må du kunne argumentere!

Lær å argumentere!

Å argumentere er å påvirke andre. Vi argumenterer fordi vi vil bli hørt og forstått, og fordi vi vil få gjennomslag for synspunktene våre. Gode argumentasjonsferdigheter har du bruk for både på skolen, på jobben, i samfunnslivet og privat. Du trenger dem når du diskuterer, når du skal skrive debattinnlegg og jobbsøknader, eller hvis du skal presentere et forslag eller et produkt for en kunde. Du trenger dem også når du er lei av at det hele tida er du som skal rydde av bordet, mens dine sleipe søsken lurer seg unna gang etter gang!

Det fins ingen snarvei til gode argumentasjonsferdigheter. Skal du bli dyktig, må du øve. I tillegg hjelper det å ha litt teoretisk innsikt slik at du kan avsløre hvordan andre argumenterer. Denne kunnskapen får du når du jobber med dette kapitlet.

Eksempeltekst: "Forby dyreforsøk!"

[Eksempeltekst: Forby dyreforsøk! \(3859\)](#)

Eksempeltekst

Les innlegget "Forby dyreforsøk!" nøye.
Teksten er brukt på de neste sidene til å illustrere ulike fagbegreper om argumentasjon.

Forby dyreforsøk!

Én dag i året, 24. april, har forsøksdyra fått. Denne dagen er internasjonal og fastsatt av verdens dyrevernorganisasjoner. Håpet er at dagen skal få flere mennesker til å tenke på de mest forsvarsløse og plagete av alle dyr.

Millioner på millioner av dyr blir holdt innesperret i laboratorier, og de blir utsatt for de mest pinefulle forsøk. Det finnes ingen dyrevernlov som kan hindre misbruk. Her i Norge er forskningen attpå til hemmeligstemplert, slik at offentligheten ikke får innsyn i hva som skjer.

Mange forsvarer forsøk på dyr med at de er til det beste for menneskene. Da skal du vite at langt de fleste dyreforsøk gjelder kosmetikk, rengjøringsmidler og liknende! I tillegg gir de medisinske forsøkene ofte høyst usikre resultater.

De største helseproblemene for mennesker i dag er såkalte livsstilssykdommer. Dette er sykdommer som vi får fordi vi lever usunt. Hvorfor skal forskerne plage dyr for å finne medikamenter mot slike selvforkyldte sykdommer? Vi mennesker burde heller endre levevanene våre. Vi har ingen rett til å la kaniner, rotter, aper, hunder og andre dyr lide for vår skyld!

Standpunkt, argument og premiss

Forfatter: Marion Federl

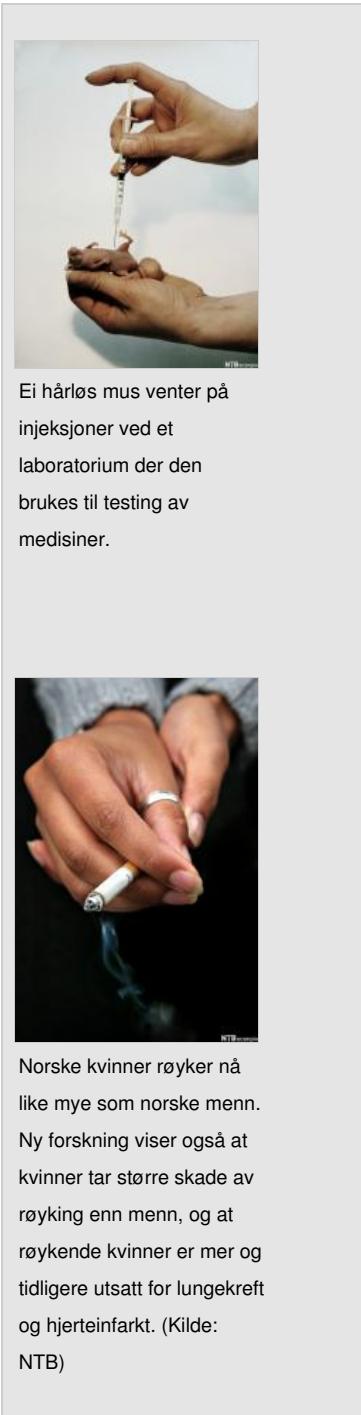
[Standpunkt, argument og premiss \(60580\)](#)

Standpunkt

Den som argumenterer, har et standpunkt, altså ei mening om ei sak. I eksempelteksten vår kommer forfatterens standpunkt klart fram i overskrifta: "Forby dyreforsøk!".

Argument

Forfatteren ønsker å overbevise leserne om at dette standpunktet er riktig. Da trenger han argument (begrunnelser) for å forsøre standpunktet sitt:

Vi må forby dyreforsøk (standpunkt)

- fordi dyr blir plaget og får en uverdig behandling (argument)
- fordi slike forsøk bare gir svært usikre resultater (argument)

Premiss

En argumentasjon inneholder alltid noen premisser. En premiss er et faktum eller en påstand som forfatteren går ut fra at det er enighet om, og som derfor ikke trenger noen nærmere begrunnelse. I innlegget "Forby dyreforsøk!" påstår forfatteren blant annet at

- forsøksdyra er de mest forsvarsløse av alle dyr (premiss)
- de største helseproblemene for mennesker i dag er såkalte livsstilssykdommer (premiss)

Forfatteren tar det som en selvfolge at leseren er enig med ham og har kunnskaper nok til å vurdere påstandene. Han kommer ikke med statistiske fakta eller utdypninger.

Sant eller usant?

Forfatter: Marion Federl

[Sant eller usant? \(122518\)](#)

Premiss og konklusjon

Begrepet "premiss" bruker vi i dagligtalen i betydninga *betingelse* eller *grunnlag*. Ordet stammer fra logikken og blir der brukt som faguttrykk for den første delen av ei logisk slutning. Slutninga som vi trekker på grunnlag av premissene, kaller vi "konklusjon". Vi ser på et enkelt eksempel:

Noen ganger fins det bare ett rett svar – men problemene og spørsmåla vi mennesker må forholde oss til, er ikke alltid like enkle å løse som et regnestykke.

"Slækking" i hengekøya – typisk norsk?

En stein kan ikke fly – og ikke har den det særlig moro heller. Ganske forståelig i grunnen at Mor Nille ikke var særlig begeistra over at sønnen gjorde henne til en stein!

Tallet åtte er et partall (premiss)

Tallet åtte kan deles med to (konklusjon)

Hverdagsbetydning og spesialbetydning henger ganske godt sammen, for premissene er grunnlaget for konklusjonen.

Vær kritisk til premissene!

I eksemplet ovenfor er det nokså lett å få kontrollert om premissene er sanne eller ikke. Men hva med denne "logiske" slutninga:

Nordmenn er late (premiss)
Ola er nordmann (premiss)

Ola er lat (konklusjon)

Her er logikken upåklagelig, men er den første premissen sann? Den er i det minste tvilsom og nesten umulig å bevise. Og når premissene er tvilsomme eller usanne, blir heller ikke konklusjonen riktig. Likevel har du sikkert fått høre "bevisførsel" av denne typen ganske ofte. *Fordommer* kalles slike generaliseringer på hverdagsspråket, og de ser ut til å være vanskelige å utrydde. Desto viktigere er det å være oppmerksomme på dem.

Er Nille en stein?

Et nokså snedig eksempel på ei feilslutning står hovedpersonen Rasmus Berg i Ludvig Holbergs drama *Erasmus Montanus* for. Han gjør rett og slett mora si, Nille, om til en stein – på denne måten:

En Stein kan ikke fly (premiss)

Nille kan ikke fly (premiss)

Nille er en stein (konklusjon)

Rasmus klarer å lure den stakkars mora si, men han lurer ikke oss: For selv om begge premissene for så vidt er sanne, forteller den første premissen bare en liten del av sannheten. Det er nemlig langt flere ting enn steiner som ikke kan fly, blant annet mennesker. Konklusjonen vår må derfor heller bli: Vær kritisk til premissene!

Krav til faktaargumentasjon

Forfatter: Marion Federl

[Krav til faktaargumentasjon \(5817\)](#)

Hva er et godt argument?

Litt flåsete kunne vi sagt at et godt argument er et argument som virker. Men fullt så enkelt er det ikke. Argumenta skal ikke bare gjøre inntrykk, de skal også tåle å bli veid og gransket. Vi bør derfor spørre oss:

- Er argumenta holdbare?
- Er argumenta relevante?
- Hvor sterke er argumenta i forhold til mulige motargument?
- Er alle viktige sider ved saken belyst?

1. Et godt argument er holdbart

Med *holdbarhet* mener vi at en påstand er sann, eller at den virker sannsynlig og rimelig. I vår eksempeltekst "[Forby dyreforsøk!](#)" kommer forfatteren med en rekke påstander, for eksempel:

Er det mer akseptabelt å
bruke mus i dyreforsøk enn
for eksempel hunder?

Hvorfor (ikke)?

Stamcelleforskning kan
bidra til færre og mindre
smertefulle dyreforsøk.
Men fordi cellene hentes fra
blant annet foster og
befruktete egg, er
forskinga problematisk for
mange. Et alternativ til
dette er omprogrammering
av for eksempel hudceller,
men på dette området
gjenstår det ennå mye
forsking.

- Det fins ingen kontroll med dyreforsøk.
- Det fins ingen lov som verner forsøksdyra mot misbruk.

De fleste leserne har neppe tilstrekkelige kunnskaper til å vurdere om disse påstandene er sanne. De kan velge å stole på forfatteren, men strengt tatt bør de undersøke om de faktisk stemmer, uansett om de deler forfatterens syn eller ikke.

2. Et godt argument er relevant

Vi må også kontrollere at forfatteren holder seg til saka. Alle argument og premisser må være *relevante*, det vil si at de må ha betydning for spørsmålet man tar opp:

- Er det relevant for saken at dyr utsettes for smerte, og at de blir drept?
- Er det relevant at de fleste dyreforsøk gjelder kosmetikk, reingjøringsmidler og liknende?
- Hvorfor er det i så fall relevant?

Det er ikke forfatteren aleine som bestemmer om et argument er relevant. Han må også overbevise leseren om at argumentet har betydning for saken.

3. Et godt argument er sterkt

Vi må også vurdere om argumenta til forfatteren er sterke nok overfor mulige motargument. En person som forsvarer dyretesting, kan for eksempel anføre et motargument som dette:

- Bioteknologiforskninga gjør stadig framskritt. Forskerne kan nå teste nye legemidler på stamceller i laboratoriet og fjerne de som har alvorlige bivirkninger allerede før de prøves ut på dyr og mennesker. Slik minskes risikoen for skader og lidelser hos forsøksdyra (og hos mennesker som prøver ut medisinene).

Et slikt faktaargument kan for eksempel svekke påstanden "Millioner på millioner av dyr blir [...] utsatt for de mest pinefulle forsøk".

Helheten

Argumentasjonen i en tekst kan være utfyllende eller begrenset, balansert eller ensidig. I et *debattinnlegg* for eksempel skal forfatteren innta et klart standpunkt og fatte seg i korthet, og derfor må han konsentrere seg om noen få, sterke argument som støtter opp om dette standpunktet.

Også *debattartikkelen* argumenterer for et bestemt syn, men her er det rom for flere argument og større utdyping. I *drøftingsoppgaver* i skolen er kravet at vi skal presentere relevante argument både for og imot en sak, veie og vurdere dem og så komme fram til en konklusjon. Som vi ser, er det avhengig av sjangeren hvor balansert og omfattende argumentasjon vi krever av forfatteren.

Åpen og skjult argumentasjon

Forfatter: Marion Federl

[Åpen og skjult argumentasjon \(6368\)](#)

Appell til hodet – og til hjertet

Den delen av argumentasjonen som er faktabasert og kan etterprøves, kaller vi ofte for *åpen* eller *direkte argumentasjon*. I vitenskapelige tekster er denne typen argumentasjon den klart viktigste fordi vi her stiller strenge krav til at argumenta er saklige og etterprøvbare.

Verdispørsmål

Men de fleste spørsmåla vi diskuterer, handler ikke bare om sak. Spørsmålet om vitenskapelige forsøk på dyr skal være forbudt eller ikke, er et godt eksempel på dette. Det er et spørsmål om verdier og holdninger like mye som et spørsmål om fakta. Derfor må forfatteren appellere til både hodet og hjertet hos leseren. Dessuten må han selv framstå som troverdig og kompetent, slik at han blir lyttet til.

Hvordan oppdage skjult argumentasjon?

Argumentasjon som hovedsakelig appellerer til følelsene, kaller vi gjerne for *skjult* eller *indirekte argumentasjon*. Som leser er vi ikke alltid bevisst på den. Derfor kan skjult argumentasjon være vanskeligere å møte med et kritisk blikk enn argumentasjon som er direkte. Når vi undersøker den indirekte argumentasjonen i en tekst, ser vi på følgende:

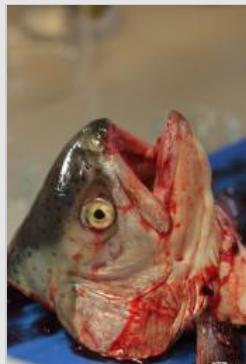
Er hjertet alltid en pålitelig veiviser?

Mange dyrevenner vil nok bli engasjert og rystet når de ser denne plakaten.

Men er det egentlig verre å bruke hunder i dyreforsøk enn for eksempel mus?

... Eller fisk? Hvorfor vekker det så mye sterke følelser når vi blir klar over at også hunder blir brukt i dyreforsøk?

- hvilke holdninger og følelser forfatteren spiller på

- hvilke språklige virkemidler forfatteren bruker for å påvirke leseren
- hva forfatteren gjør for å framstå med troverdighet og autoritet

Sideblikk: Retorikk og argumentasjon

Allerede for over to tusen år siden observerte de gamle grekerne hvordan ord, kroppsspråk og argumentasjon virket på tilhørerne. De satte denne kunnskapen i system og utviklet retorikken, eller læra om talekunsten. Det er ingen tvil om at grekerne var dyktige observatører, for selv om mange nye medier har kommet til i løpet av to tusen år, som bok, telefon, radio, film, tv, Internett og enda flere, er det bare å slå fast at de fleste reglene fra den gang fortsatt gjelder.

Logos, ethos og pathos

Grekerne mente at en taler påvirker publikummet sitt på tre måter. Disse tre *appellformene* kalte de *logos*, *ethos* og *pathos*. Logos-appellen tilsvarer den åpne argumentasjonen, den omfatter saksargumenta som taleren legger fram. Ethos og pathos er appellformer som virker mer i det skjulte: Ethos handler om talerens troverdighet, mens pathos betegner følelsene som taleren vekker hos sitt publikum, og holdningene han appellerer til. Litt forenkla kan vi si at ethos og pathos til sammen utgjør den skjulte argumentasjonen.

Troverdighet og autoritet

Forfatter: Marion Federl

[Troverdighet og autoritet \(15180\)](#)

Nødvendig tillit

Dersom vi skal overbevise andre, trenger vi mer enn gode argumenter. Vi må også framstå som troverdige, vi må ha *etos*, som retorikerne ville sagt. Stilling og faglig bakgrunn kan gi oss autoritet, det samme kan relevante erfaringer og personlige egenskaper. I tillegg bidrar en åpen, ryddig argumentasjon og et klart språk til et positivt inntrykk hos mottakeren.

Eksempel

I leserinnlegget "Forby dyreforsøk!" opptrer forfatteren som en representant for Dyrebeskyttelsen i Verdal. Derfor tror leseren ham på at han er opptatt av forsøksdyras vel. Men kanskje enda viktigere er det at han på denne måten får en viss faglig autoritet. Leseren regner nesten automatisk med at forfatteren har gode kunnskaper om emnet siden han er engasjert i ei forening av denne typen.

Å låne etos fra andre

Når vi viser til forskningsrapporter eller ekspertuttalelser i argumensasjonen vår, låner vi samtidig autoriteten til fagfolka som står bak forskninga. Vi øker med andre ord også vår egen troverdighet ved å vise til arbeidet de har gjort. Et annet vanlig "eos-lån" finner vi i reklameannonser der fornøyde forbrukere anbefaler et produkt som de har prøvd. Kunder stoler lettere på "vanlige mennesker" enn på en produsent som de vet er opptatt av å selge.

Sunn skepsis er lurt

Som leserer eller lyttere må vi unngå å bli for ukritiske. Vi lytter kan hende til venner, eksperter, kjendiser og sjefer uten å stille de samme kritiske spørsmålene som vi ellers ville ha stilt. I så fall kan vi lett bli ofre for *ekspertknepet* – vi innrømmer folk en faglig autoritet de strengt tatt ikke har. På den andre sida bør vi alltid gi forfattere og talere som vi ikke kjenner, en sjanse til å bevise sin troverdighet.

En kvinne med sterkt etos

Aung San Suu Kyi (f. 1945).

Aung San Suu Kyi er en myanmarsk politiker som fikk Nobels fredspris i 1991 for sin ikke-voldelige motstand mot militærjuntaen i landet. Hun ble holdt i husarrest i lange perioder fra 1989 og helt fram til 2010, men gav aldri opp kampen for demokratiet.

I dag er Aung San Suu Kyi satt fri, og planen hennes er å stille som presidentkandidat i Myanmar ved valget i 2015.

Appell til holdninger og følelser

Forfatter: Marion Federl

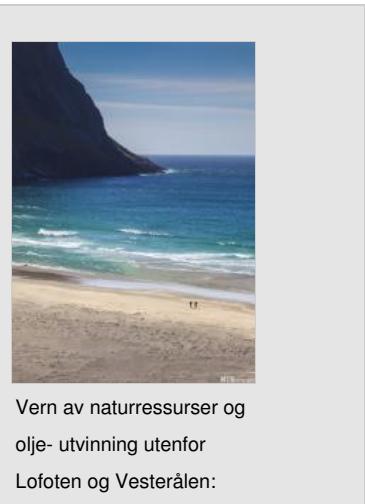
[Appell til holdninger og følelser \(1944\)](#)

Å beregne sitt publikum – eller å være beregnende?

Den som er god til å argumentere, setter seg inn i hvordan mottakeren tenker og føler, og utnytter dette i sin argumentasjon. Det er slett ikke bare drevne debattanter som gjør slikt. Vi bruker alle en del argumentasjonsmåter som spiller bevisst på mottakerens holdninger og følelser. Disse argumentasjonsmåtene kalles gjerne argumentasjonsknep fordi de ikke alltid tåler et kritisk blikk, og fordi de inneholder en sterk, skjult argumentasjon. Nedenfor kan du lese om noen av disse knepa. Det fins mange flere!

Verdiknepet

Senderen kan appellere til mottakerens verdier eller livssyn for å overbevise ham eller henne:

Vern av naturressurser og
olje- utvinning utenfor
Lofoten og Vesterålen:
Utelukker de to hverandre?
Bildet viser ei sand- strand i
Kvalvika, Lofoten.

Hvordan kan vi være sikre
på at boligprisene aldri vil
synke?

"Alle andre får lov til å drikke, bare ikke jeg!" er en variant av flertalls-knepet som mange foreldre har fått høre gjennom tidene. Men er det strengt tatt relevant hva alle andre gjør?

Høyhastighetstog er ei god løsning i land som Tyskland og Frankrike. Men kan vi uten videre vise til disse eksemplene og gå ut fra at denne typen tog vil få den samme suksessen i Norge?

"Dersom vi virkelig er opptatt av å verne om dyrelivet i nord, hvordan kan vi da tillate oljeboring i Lofoten og Vesterålen?"

"En god muslim drikker ikke alkohol. Derfor bør du la være å drikke."

Smisking

En annen mulighet er å rose mottakeren eller smiske for ham:

"Jeg syns du er superflink i matte. Kan du pliiis hjelpe meg med dette regnestykket?"

Fornuftsknepet

En variant av smisking er fornuftsknepet:

"Du som er en smart fyr, skjønner sikkert at du bør investere i bolig akkurat nå. Prisene kommer bare til å stige."

Med ei slik formulering slår taleren to fluer i en smekk: Han blidgjør mottakeren ved å kalle ham smart, samtidig som han kan bestemme hva som skal oppfattes som klokt eller dumt.

Flertallsknepet

De fleste syns det er betryggende at andre er enige med dem. Dette kan sender utnytte ved for eksempel å vise til fellesskapet eller til flertallet:

"Du er ikke alleine om å mene dette. Så godt som hele kommunestyret står samlet om dette kravet."

"De fleste er i dag enige om at ..."

Det kan virke overbevisende når noen påstår at han eller hun har mange bak seg som mener eller gjør det samme. Men det er slett ikke sikkert at det er sant – eller at flertallet alltid har rett.

Analogiknepet (det liknende tilfellet)

Når vi skal ta stilling i ei sak, sammenlikner vi gjerne med liknende situasjoner som vi har hørt om eller opplevd selv. Vi støtter oss til tidligere erfaringer fordi det gir oss en form for trygghet.

"Da vi arrangerte klassetur i fjor, var det bare halve klassen som møtte. Det er for dårlig. Derfor blir det ikke noen tur i år."

Det er likevel ingen naturlov som sier at turen vil ende på den samme måten også neste gang – det er bare en større eller mindre *mulighet* for det.

Nyhetsknepet

Få ord har større virkning på oss mennesker enn ordet "nytt", og svært ofte tror vi helt ukritisk at nytt er det samme som bedre. Den som er imot det nye, ender dessuten lett opp med stemplet som sidrumpa surpomp. Og dét har nok ingen lyst til å være, derfor kan det være vanskelig å være den som sier nei.

"De nye høyhastighetstog er framtida! Også Norge bør satse på slike tog."

Tradisjonsknepet

Det motsatte av nyhetsknepet er tradisjonsknepet, der den underliggende tankegangen er "slik har vi alltid gjort, og slik skal vi fortsette å gjøre." De fleste opplever det som trygt at det fins ting som ikke forandrer seg, men om vi mennesker bare hadde søkt trygghet hele tida, ville vi nok fortsatt bodd i huler, jaktet på småvilt og sanket bær hver dag. Forandring *kan* være av det gode!

Personangrep

Det hender at noen prøver å latterliggjøre dem som er uenige, eller prøver å så mistanke omkring vedkommendes motiver eller ærlighet. Dette er gjerne et forsøk på å avlede publikum fra det faktum at man har gått tom for relevante argument.

Språklige virkemidler

Forfatter: Marion Federl

[Språklige virkemidler \(124629\)](#)

Språklige virkemidler

En taler eller skribent kan bruke alle slags språklige virkemidler for å påvirke følelsene og holdningene til leseren. Vi nevner her bare noen eksempler.

Plussord og minusord

Ord kan være positivt eller negativt lada og på den måten forsterke den åpne argumentasjonen. I leserinnlegget "["Forby dyreforsøk!"](#)" for eksempel bruker forfatteren en rekke følelseslada ord og uttrykk, som "lide", ""innesperret", "pinefulle forsøk", "de mest forsvarsløse og plagede av alle dyr", "misbruk" med flere. Disse orda skal få leseren til å leve seg inn i skjebnen til forsøksdyra, slik at han skjønner at dyr også har følelser, behov og rettigheter, ikke bare menneskene.

Gammel ronne eller drømmehus? Det kommer helt an på øynene som ser.

De fleste foreldrene er lett påvirkelige når noen skal selge dem "de beste produktene" for barn. Kan du tenke deg hvorfor?

Den som ler, har vanskelig for å bevare en kritisk distanse til det som blir sagt!

Et enkelt og effektivt bilde!

"Hvorfor skal forskerne plage dyr for å finne medikament mot sykdommer folk har forårsaket selv?"

Direkte tiltale

Ved å vende seg direkte til mottakerne oppretter sender en personlig kontakt med leserne eller tilhørerne som kan gjøre det lettere å overbevise dem:

"Mange forsvarer forsøk på dyr med at de er til det beste for menneskene. Da skal du vite at langt de fleste dyreforsøk gjelder kosmetikk, rengjøringsmidler og liknende!"

"Stemmer du Fremskrittspartiet, vet du at du får bedre helsetjenester og større trygghet for deg og dine nærmeste."

Oppfordringer

Gjennom bruk av *imperativ* og liknende uttrykksmåter legger senderen press på mottakeren og prøver å få ham eller henne til å handle:

"Gjør noe for miljøet, du også!"

"Slik må dere ikke fortsette!"

Tåkelegging

Noen mennesker uttrykker seg bevisst så vanskelig som mulig fordi de vet at mange lar seg imponere eller skremme av lange setninger krydra med fremmedord og faguttrykk. Andre igjen bruker fine ord for å pakke inn lite hyggelige budskap eller for å uttrykke seg så vagt og uforpliktende som mulig.

Humor

Latter skaper kontakt. Den som vet å bruke en god replikk eller ei god historie, får dessuten mottakeren til å slappe av og være mindre kritisk.

Ironi

Ironi betyr å si det motsatte av det man mener. Den som bruker ironi, signaliserer overfor mottakeren: "Hvis du forstår hva jeg egentlig vil si, er du lur, og vi har noe felles!". Slik skaper ironien et fellesskap mellom sender og mottaker. Den eller det som ironien går ut over, blir derimot utestengt fra dette fellesskapet.

Språklige bilder

Språklige bilder er snarveien til hjerte og hjerne. Bilder vekker følelser. De fokuserer på det vesentlige og setter ting på spissen, som når Natur og ungdom kaller samferdselsminister Liv Signe Navarsete for "eksosminister" fordi de syns at hun bygger for mye vei og for lite jernbane. Dessuten er språklige bilder vanligvis lette å forstå:

Freia sjokolade – et lite stykke Norge!

Huset ditt lengter etter ny dekkbeis!

Analyseskjema

Forfatter: Marion Federl

[Analyseskjema \(6667\)](#)

Slik kan du gå fram

Når du skal beskrive og vurdere argumentasjonen i en sakprosatekst, kan lista nedenfor være til hjelp. Bruk de punkta som er aktuelle for teksten du undersøker.

Dersom du skal presentere analysen din som en skriftlig tekst, finner du selv en passende rekkefølge på momentene. Du trenger ikke føle deg bundet av rekkefølgen i denne lista. Likevel er det alltid lurt å begynne med de grunnleggende opplysningene om teksten. Da blir det mye enklere for leseren å følge deg når du legger fram observasjonene dine i detalj.

1. Grunnleggende informasjon

Begynn med å presentere teksten og kommunikasjonssituasjonen.

- **Fakta om teksten**

Tittel, sjanger, forfatter

- **Emne**

Hvilket spørsmål eller problem er det forfatteren tar opp?

Kommunikasjonssituasjon

Hvor og når ble teksten offentliggjort, eventuelt i hvilken spesiell sammenheng?

- **Forfatterens bakgrunn**

Du bør si noe om forfatterens bakgrunn dersom den klart styrker eller svekker vedkommendes troverdighet.

- **Målgruppe**

Hvem er det forfatteren henvender seg til?

2. Standpunkt og argument

Presenter standpunktet til forfatteren og de viktigste argumenta.

- **Forfatterens standpunkt**

Hva er forfatterens standpunkt?

Er forfatteren helt klart for eller imot en sak, eller er standpunktet nyansert?

- **De viktigste argumenta**

Lag deg en oversikt over de viktigste argumenta forfatteren kommer med. Gjengi dem kort og med egne ord i den grad det er mulig.

Har forfatteren et klart hovedargument?

Imøtegår forfatteren argument som taler mot synspunktet hans?

3. Holdbarhet, relevans og styrke

Undersøk saksargumenta nærmere.

- **Holdbarhet**

Er faktaene korrekte og argumenta sannsynlige?

- **Relevans**

Har teksten noen argument som har lite eller ingenting med saken å gjøre?

- **Styrke**

Har teksten argument som lett kan tilbakevises fordi det fins langt stertere motargument?

- **Valg av fakta og argument**

Har forfatteren tatt med alt som er vesentlig for saken? Eller er argumentasjonen ensidig eller mangelfull?

(Husk at sjangeren er med på å bestemme hvor omfattende og balansert argumentasjonen i teksten kan og bør være.)

4. Skjult argumentasjon

Undersøk hvordan forfatteren appellerer til følelsene hos leseren.

- **Forfatterens troverdighet og autoritet**

Har forfatteren spesielle kunnskaper eller en posisjon som gir ham eller henne autoritet i saken?
Vekker framstillinga i teksten tillit til forfatteren?

- **Appell til mottakerens holdninger og følelser**

Appellerer forfatteren til bestemte holdninger og følelser hos leseren? Hvilke i så fall?
Uttaler forfatteren seg nedsettende om dem som ikke deler synet hans?

- **Språklige virkemidler**

Hva er de viktigste språklige virkemidlene forfatteren bruker for å forsterke budskapet sitt?

5. Teksten som helhet

Punkta nedenfor er letest å svare på etter at du har jobbet grundig med teksten.

- **Balansen mellom åpen og skjult argumentasjon**

Hva legger forfatteren størst vekt på, åpen eller skjult argumentasjon?

- **Framstillingsmåte**

Klarer forfatteren å presentere argumenta sine på en ryddig måte? Er det lett å følge forfatterens argumentasjon?
Eksemplifiserer, forklarer og utdyper forfatteren?

- **Sluttvurdering**

Hvordan fungerer teksten som helhet?

Blir du som leser overbevist?

Oppgaver

Argumentasjon i gamle reklameannonser

Forfatter: Marion Federl

[Argumentasjon i gamle reklameannonser \(15528\)](#)

Oppgave 1

Undersøk argumentasjonen i tre gamle reklametekster.

Annonse 1

Se på de tre reklameannonsene på denne sida.

- Hvilke produkter er det som presenteres?
- Hva er det underforståtte standpunktet til annonsørene?
- Hvilke (salgs)argument brukes i de tre annonsene?
- Annonsørene appellerer i stor grad til fornuften hos forbrukerne. Finn eksempler på fakta og ord med fornuftsappell.
- Hvilken av de tre annonsene appellerer i størst grad til følelsene? Grunngi svaret.

Klikk på bildene nedenfor dersom du vil se dem i større format. Da kommer bildene først opp i et eget vindu. Så er det bare å klikke på forstørrelsesglasset nederst til høyre i vinduet.

Oppgave 2

Bruk av bilder og typografi i de tre annonsene

- Hva viser hovedbildene i de tre annonsene?
- Hva slags informasjon skal hovedbildene gi leseren? Skal de bare vise hvordan produktet ser ut, eller viser de produktet i bruk?
- En av illustrasjonene forteller ei lita historie. Hvilken?
- Hvilken av annonsene er mest nøktern med tanke på tekst og form?
- Beskriv hvordan skriftypen, skriftstørrelser, store bokstaver, kursivering og andre grafiske virkemidler er brukt for å framheve viktig informasjon.

... det røyner på buksebaken

men det er ikke så farlig, for bukse holder! Den er nemlig sydd av ARNELON — det nye tøyet fra Arne, som er laget av 20 % nylon og 80 % ull.

ARNELON er utrolig slitesterk, og står for selv den hardeste påkjennings. — *Sliteprøver viser at ARNELON er 50 % sterkere enn tilsvarende ren ullavare.*

% Arne Fabrikker
ULL- OG BOMULLEVARES

Arnelon

Sper etter Arnelon — tøyet med den røde jar!

Annonse 2

SOMMERHUS

i 6 typer, enkle og billige, kan bestilles for opsetning snarest. Henvendelse Maarud Gaards kontor, Kirkegt. 14th, fra 10-13, hvor arkitekttegninger er utlagt. Telefon 16784.

Annonse 3

Relevante argumenter?

Forfatter: Marion Federl

[Relevante argument? \(5804\)](#)

Oppgave

Vurder og begrunn om argumenta er relevante.

De tillitsvalgte på en arbeidsplass skal prøve å få til et godt samarbeid med arbeidsgiver. I tillegg skal de ivareta interessene til fagforeningsmedlemmene sine.

Tenk deg at du er tillitsvalgt på en arbeidsplass. Du har nettopp fått en ny kollega og vil overbevise henne om at hun bør melde seg inn i fagforeninga.

- Hvilke av argumenta nedenfor syns du er relevante?
 - Hvilke argument ville du ikke ha brukt?
 - Begrunn valga dine.
 -
1. Arbeidstakere må stå sammen for å få gode arbeidsvilkår.
 2. Lederen for forbundet er så sympatisk.
 3. Fagforeninga kan hjelpe deg dersom du blir sagt opp på usaklig grunnlag.
 4. Nesten alle på arbeidsplassen er medlem i fagforeninga.
 5. Fagorganisasjonen driver opplæringsvirksomhet.
 6. Uten fagorganisasjonen ville vi aldri ha fått de rettighetene i arbeidslivet som vi har i dag.
 7. Du får fradrag for fagforeningskontingenten på selvangivelsen.

Plakater med klart budskap

Forfatter: Marion Federl

[Plakater med klart budskap \(60541\)](#)

Oppgave

Undersøk argumentasjonen.

I fotografiet ovenfor finner du argumentasjon i konsentrert form. Se nærmere på følgende:

- Hvilken sak handler demonstrasjonen om?
- Hvilken organisasjon er det demonstrantene representerer?
- Hvordan vil du vurdere organisasjonens troverdighet i klimaspørsmål?
- Hva er standpunktet til demonstrantene?
- Hvilke saksargument bruker de for å begrunne standpunktet sitt?
- Slagordet "Tomme ord redder ikke klimaet!" inneholder en premiss (en underforstått påstand), nemlig ei vurdering av politikernes innsats i miljøsaken. Hva er "dommen" over politikerne?
- Å gjenta et budskap er et vanlig virkemiddel i all argumentasjon. Hvordan har demonstrantene utnyttet dette virkemidlet?
- Hvilken type argumentasjon er det demonstrantene først og fremst satser på – åpen eller skjult argumentasjon? Grunngi svaret.

Argumentasjonsknep

Forfatter: Marion Federl

[Argumentasjonsknep \(122605\)](#)

Oppgave

Avslør lettvintr eller tvilsom argumentasjon.

Den norsk-somalske forfatteren Amal Aden har blitt skjelt ut og truet etter at hun sto fram som homofil. Slik "argumentasjon" er fullstendig uakseptabel, men dessverre ikke uvanlig.

Les gjennom setningene nedenfor. Finn eksempler på

- flertallsknepet (det flertallet gjør, er riktig)
- bruk av autoriteter eller eksperter
- utskjelling
- fordommer
- mistenkliggjøring
- tåkeprat
- unødvendig vanskelig språk
- generelle og uforpliktende formuleringer

Eksempler

1. Alle håndverkere er noen sleipinger. De kommer og går når det passer dem, og de tar seg altfor godt betalt.
2. Over 90 % av kundene våre er fornøyde.
3. Primærsatsinga må være adekvat for den impliserte infrastrukturen.
4. Jeg er den eneste i gjengen som ikke får lov til å ha med øl på festen!
5. Dagens ungdom er en gjeng arbeidsskye snyltere. De vil helst leve på foreldrene sine til de er 30 år og forventer at mor og far sørger for full service og oppvarming hjemme.
6. Bedriften vil sette i verk strategiske tiltak for å optimalisere personalets yteevne.
7. Alle oppgående mennesker i dette landet har jo for lengst skjønt at bilerne bare er melkekyr for staten!
8. Skolen har som målsetting å skape et positivt læringsmiljø der alle elevene kan utvikle evnene sine.
9. Jeg liker best å feriere i Danmark, for danskene er mye koseligere og mer avslappede enn svenskene.
10. Alle vet jo at Marthe er medlem av Unge Høyre, så vi får ta den uttalelsen med ei klype salt ...
11. Omfanget av tiltaket må stå i forhold til den sannsynliggjorte synergieffekten.
12. Til og med statsministeren mener at vi må reformere dagens trygdeordninger.

Argumentasjon i politisk appell

Forfatter: Marion Federl

[Argumentasjon i politisk appell \(122603\)](#)

Oppgave

Se videoklippet nedenfor, og svar på spørsmåla.

Appell - aksjonsgruppe G8 / video

<http://ndla.no/nb/node/14944>

Spørsmål

- Hva gjør aksjonistene bra?
- Hvordan kunne de ha nådd fram med argumentasjonen sin i enda større grad? Hva kunne de ha gjort eller sagt bedre?
- Hvem av de tre aksjonistene er mest overbevisende i sin argumentasjon? Grunngi svaret.

Éi sak - to standpunkter

Forfatter: Marion Federl

[Éi sak – to standpunkter \(122600\)](#)

Oppgave

Tyveri eller forglemmelse?

På handletur med mor –
ikke alltid det morsomste
barn vet!

Les avisartikkelen "Treåring spiste 'tyvegodset'" nedenfor.

- Beskriv kort og objektivt hendelsen som har utløst konflikten.
- Hva er kjøpmannens standpunkt, og hvilke argument bruker han?
- Hva mener kunden om saka, og hvilke argument bruker hun til sitt forsvar?
- Hvordan ville du ha dømt dersom du satt i Konfliktrådet? Skriv en tekst på ei til ei og ei halv side der du presenterer saka og grunngir dommen din.

Treåring spiste 'tyvegodset'

Tre år gamle Silje fikk en tebriks av mamma Lisbeth R. under handleturen på supermarkedet og spiste den opp. Ute på gata ble mamma stanset og stemplet som butikktyv. Hun hadde nemlig glemt å betale for tebriksen.

Det var under en handletur til butikken at Silje fikk en tebriks for å roe seg. Da mamma Lisbeth kom til kassa med varer for 800 kroner, glemte hun at datteren hadde spist opp tebriksen. Ute på gata ble de to stanset av en butikkontrollør og måtte bli med på kontoret. Nå skal småbarnsmoren møte butikkeieren i Konfliktrådet på grunn av tebriksen til åtte kroner. Lisbeth sier til Sandefjords Blad at hun aldri kommer til å sette sine bein mer i denne butikken.

Lisbeth raser mot behandlingen både i butikken og seinere. – En stjeler vel ikke en tebriks til tolv kroner når en samtidig handler for tusen kroner, sier hun og forstår ikke hvorfor kjøpmannen forfølger saken når hun like etter besøket på supermarkedskontoret gikk i kassa og betalte de resterende åtte kronene. Gjennom de ti årene barnehageassistent Lisbeth har handlet i denne butikken, har hun lagt igjen rundt regnet mellom 500 000 og 600 000 kroner.

Kjøpmann Reidar L. sier derimot til avisat at det er kunden, og ikke forretningen, som har gjort en feil. – For oss er alle tyverisaker like, sier han. Tidligere meldte han all nasking til politiet, men nå går sakene til Konfliktrådet. – Jeg ønsker å møte de som stjeler i butikkene mine, ansikt til ansikt, sier han til Sandefjords Blad. Han hevder at han ikke ønsker å lage oppstyr, men retter samtidig kritikk mot barneoppdragelsen han mener Lisbeth står for. – Ungene må lære hvem som eier varene i butikkene. I dette tilfellet har den lille jenta fått en ting uten at mora har betalt. Barna lærer ikke nok om moral, mener butikkeieren.

Åpen argumentasjon: Kan du fagbegrepene?

Forfatter: Marion Federl

[Åpen argumentasjon: Kan du fagbegrepene? \(124568\)](#)

Oppgave

Oppsummeringsspørsmål

Vet du svara på spørsmåla nedenfor? I så fall har du arbeidet godt med kapitlet om argumentasjon!

1. Hva vil det si å argumentere?
2. Forklar begrepene *standpunkt*, *argument* og *premiss*.
3. Hvilke tre krav bør vi stille til faktaargument?
4. Vi skiller mellom *åpen* og *skjult* argumentasjon. Hva er forskjellen mellom de to argumentasjonsformene?
5. I retorikken eller talekunsten bruker man begrepene *etos*, *logos* og *patos* i stedet for åpen og skjult argumentasjon.
 - a. Hva ligger i de tre begrepene?
 - b. Hvilket begrep svarer til den åpne argumentasjonen?
 - c. Hvilke begreper svarer til den skjulte argumentasjonen?
6. Når vi trekker logiske sluttninger, setter vi opp premisser og trekker konklusjoner på grunnlag av dem. Gi et eksempel på
 - a. ei god logisk sluttning
 - b. ei dårlig logisk sluttning

Skjult argumentasjon: Kan du fagbegrepene?

Forfatter: Marion Federl

[Skjult argumentasjon: Kan du fagbegrepene? \(124558\)](#)

Oppgave 1

Tankekart – skjult argumentasjon

Tankekart med to nivå. Nivå 1: tema, nivå 2: hovedpunkt.

Kompletter tankekartet ovenfor med nivå 3-punkter (det vil si underpunkter til de tre hovedpunktene). Bruk et tankekart-verktøy som du kjenner, eller opprett en bruker på [creaza.com](#) og bruk gratisversjonen av tankekartverktøyet Mindomo – det er lett å bruke og lager oversiktlige og innbydende tankekart.

Du kan lage dine egne underpunkter, eller du kan bruke punkter fra lista nedenfor. Men pass på, for det er ikke alle punkta på lista som hører hjemme i et tankekart om skjult argumentasjon!

- a. Analogiknepet
- b. Direkte tiltale
- c. Oppfordring
- d. Ekspertknepet
- e. Ensidig argumentasjon
- f. Fornuftsknepet
- g. Flertallsknepet
- h. Holdbarhet
- i. Humor
- j. Ironi
- k. Konklusjon
- l. Logisk slutning
- m. Minusord
- n. Nyhetsknepet
- o. Personangrep
- p. Plussord
- q. Premiss
- r. Relevans
- s. Retorisk spørsmål
- t. Smisking
- u. Språklig bilder
- v. Standpunkt
- w. Styrke
- x. Tradisjonsknepet
- y. Tåkelegging
- z. Verdiknepet

Oppgave 2

Lag et kolonnenotat der du lister opp argumentasjonsknepa du har lært om i dette kapitlet, og noter to eksempler til hvert argumentasjonsknep. Du kan bruke eksempler fra kapitlet, eller du kan finne egne eksempler.

Muntlige tekster

Presentasjoner og foredrag

Forfatter: Marion Federl

[Presentasjoner og foredrag \(19373\)](#)

Kronprins Haakon holder foredrag.

Presentasjon og foredrag

Foredraget og presentasjonen har mange likhetstrekk, for begge skal gi tilhørerne informasjon om et emne.

Begrepet presentasjon brukes særlig i arbeids- og næringslivet. Vi snakker for eksempel om å presentere regnskapstall eller et nytt produkt. Det er også vanlig å bruke ulike tekniske hjelpemedier i en presentasjon.

Foredraget har ofte en mer gjennomarbeidet oppbygning og språkform enn presentasjonen. I tillegg blir emnet ofte grundigere behandlet enn i en presentasjon.

Forberedelser er viktig

Skal du lykkes med en presentasjon eller et foredrag, gjelder den samme grunnregelen som for alle muntlige framføringer: Du må forberede deg grundig på oppgaven din. Det gir trygghet å vite at du behersker stoffet, og du kan koncentrere deg om det viktigste når du møter publikum, nemlig selve framføringen.

Tenkerunden

Forfatter: Marion Federl
[Tenkerunden \(19384\)](#)

Tre grunnleggende punkter

Før du går i gang med det praktiske arbeidet, må du avklare tre punkter:

- Hva er emnet ditt?
- Hvem er tilhørerne dine?
- Hva vil du oppnå med presentasjonen din?

Tenker du godt gjennom disse punktene først, ser du mye bedre hva du skal konsentrere deg om og passe på. Du arbeider mer målrettet og sparar tid og krefter.

Emnet ditt

Vet du helt sikkert hva oppgaven din består i? Vet du hvor mye faglig informasjon du må ta med i presentasjonen, og hvilke sider ved emnet du må konsentrere deg om? Eller står du nokså fritt til å velge innhold? Dersom du er usikker, spør faglæreren din slik at du får avklart dette.

Tilhørerne dine

En presentasjon skal gi publikum noe. Skal du lykkes med oppgaven din, er du derfor nødt til å "treffe" dem. Det hjelper ikke å ha store kunnskaper dersom publikummet ditt ikke henger med. Tenk derfor gjennom: Hvor mye vet tilhørerne dine om emnet fra før? Er det barn, unge, voksne eller eldre du skal snakke til? Hvilke hensyn må du ta?

Hensikten med presentasjonen din

Hva er det du ønsker å gi publikum? Vil du formidle saklig informasjon? Skal du gi råd, veilede eller underholde? Sett deg et klart mål for presentasjonen din og ha det i bakhodet hele tiden mens du arbeider med den.

Informasjonskilder

Forfatter: Marion Federl

[Informasjonskilder \(19386\)](#)

Mer enn Internett!

Det finnes mange informasjonskilder å velge imellom når du trenger stoff til en oppgave:

Fagpersoner

Det er ofte lurt å begynne med de menneskelige kildene før du kaster deg ut i boklesing og søking på Internett. Både lærere, bibliotekarer og andre fagpersoner har vanligvis spisskompetanse på noen områder og brukbar oversikt over fagområdet sitt generelt. De kan gi deg nyttig informasjon og fortelle deg hvor du kan søke videre.

Lærebøker

Lærebøker – både trykte og digitale – er vanligvis skreddersydd i forhold til en bestemt læreplan. Dersom du arbeider med et emne fra læreplanen, skal du derfor finne relevant informasjon i læreboka di. Se på lærebokstoffet som grunnleggende kunnskap som du supplerer med informasjon fra andre kilder.

Fagbøker

I fagbøker finner du nyttig fordypningsstoff om et emne. En del fagbøker er bare beregnet på studenter på høyskolenivå eller på fagfolk, og de kan språklig sett være nokså vanskelige. Vurder nøye om det er bryt verdt å bruke denne kildetypen. Ofte finnes det nemlig lettere tilgjengelige fagbøker som er beregnet på lesere som er interessert i emnet, men som ikke er fagfolk. Slike bøker er vanligvis også holdt i et enklere språk.

Oppslagsverk

Forskjellige typer leksikon er gode å ty til når du skal samle inn stoff til et emne. Leksikonartikler er skrevet av fagfolk, og artiklene skal fortelle mye med få ord. Derfor kan innholdet i slike artikler være vanskelig noen ganger. Hvis du leter etter forklaringer på enkeltord, kan det være en god løsning å bruke en vanlig ordbok.

Aviser, blad og tidsskrifter

Informasjon fra avis og blad er gjerne lett forståelig og greit presentert. Det er viktig å ha i bakhodet at avis- og ukebladstoff blir produsert i et høyt tempo og at det derfor lettere kan snike seg inn feil i tekстene enn det som er tilfellet med tidsskrifter og bøker. Informasjonen vi får gjennom avis og ukeblader er ofte noe overflatisk fordi journalistene helst skal skrive kort og enkelt. I tillegg er det en fare for at temaet er vinklet og presentert noe ensidig.

I tiddskrifter og spesialblad finner du gjerne en mer dyptgående behandling av et tema. Tidsskrift-skribenter har som oftest nokså god tid på seg når de produserer stoffet sitt, og de har vanligvis gode forhåndskunnskaper om emnet de skriver om.

Brosjyrer, hefter og annet informasjonsmateriell

Statlige, fylkeskommunale og kommunale myndigheter, og de fleste offentlige og private organisasjoner, utgir en del informasjon i form av hefter og brosjyrer. De er beregnet på lesere uten spesielle forkunnskaper og er oftest gratis. I dag finner du mye av denne informasjonen også på nettet.

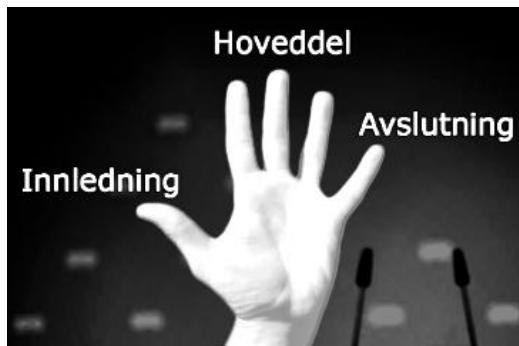
Internett

Du kan finne informasjon om det meste på Internett, og mye av den er nyttig. Men det finnes ingen overordnet kvalitetskontroll på nettet. Du må derfor alltid vurdere om informasjonen er pålitelig og om den holder høy nok kvalitet.

Disposition

Forfatter: Marion Federl

[Disposition \(19402\)](#)

«Den gylne hånd»

En oversikt over innholdet

Å lage en disposisjon betyr å skrive ned stikkord om hva du skal si, og i hvilken rekkefølge. Gjør deg flid med å lage en skikkelig og detaljert disposisjon, for den gjør det lettere for deg å huske det du skal si.

Uansett hvilket emne du har valgt, skal presentasjonen din bestå av tre deler: innledning, hoveddel og avslutning. Når du lager disposisjonen din, må du ta hensyn til denne tredelingen.

Innledning

Målet med innledningen er i første omgang å skape kontakt med tilhørerne. Dessuten skal innledningen gjøre publikum nysgjerrig på det du har å si. Begynn for eksempel med et provoserende spørsmål, en morsom historie eller et konkret eksempel. Da blir tilhørerne engasjert med en gang.

Du bør også forberede publikum på det som kommer, og presentere emnet du skal snakke om. Dersom du skal holde en mer omfattende presentasjon, bør du også nevne i hvilken rekkefølge du har tenkt å ta opp hovedpunktene. Har du valgt en spesiell vinkling på emnet, begrunner du valget ditt innledningsvis.

Hoveddel

Her går du mer utførlig inn på hvert enkelt punkt. Du kan ordne punktene på ulike måter, for eksempel etter viktighet. Skal du beskrive en hending eller en arbeidsprosess, er kronologisk rekkefølge et opplagt valg. Da beskriver du hendingen eller arbeidet i den rekkefølgen ting skjer.

Noen råd

«Den gylne hånda»

Et enkelt grep for alle som skal holde foredrag for en større forsamling, er oppsummert i "den gylne hånda".

Begrepet ble først brukt av de gamle greske retorene (talerne), men det er like nyttig i dag.

"Den gylne hånda" vil si at du skal ha like mange momenter som det er finger på en hånd. Da disponerer du innholdet slik:

- innledning
(ett moment)
- hoveddel
(tre momenter)
- avslutning
(ett moment)

Begrepet «Den gylne hånd» ble først brukt av de gamle greske retorene (talerne), men det er like nyttig i dag.

Tilhørerne dine forstår og husker bedre det du sier, dersom du er flink til å bruke eksempler. Det er også lurt om du kan sammenlikne det nye du presenterer, med noe du vet tilhørerne kjenner fra før. På denne måten gir du publikum "knagger" som de kan henge den nye kunnskapen på.

Vær dessuten klar over at publikum uansett glemmer veldig raskt det du har sagt. Ta derfor ikke med for mange punkter, utdyp heller de punktene du har valgt ut, og sorg for å få gjentatt viktige poenger to-tre ganger i løpet av framføringen.

Avslutning

Avslutningen skal ikke inneholde noen nye punkter. Derimot kan det være lurt å komme med en kort oppsummering av det du har sagt. Du kan også trekke sluttninger, markere ditt eget standpunkt eller komme med en oppfordring – alt etter hva som er hensikten med presentasjonen.

Hjelpebidrifter

Forfatter: Marion Federl
[Hjelpebidrifter \(19406\)](#)

Hjelp for deg - og for tilhørerne

Både tavle, overheadprosjektør og presentasjonsverktøy på pc (som for eksempel PowerPoint) kan være gode hjelpebidrifter i en presentasjon: Du får brukt skrift, tegninger og bilder som støtte for det du sier, du skaper variasjon i presentasjonen, og ikke minst, lysbildene fungerer som en utmerket huskehjelp.

Tavle

Tavla egner seg bra til å notere stikkord underveis. Den gir deg også muligheten til å improvisere og ta opp innspill fra publikum. Men pass på at du ikke blir stående og snakke med ryggen til publikum mens du skriver på tavla. Da blir det vanskelig for tilhørerne å forstå hva du sier. Nøy deg dessuten med å skrive stikkord, ellers kan det bli for lange pauser, og tilhørerne mister konsentrasjonen.

Overheadprosjektør

Hvis du bruker overheadprosjektør, kontroller på forhånd at skriftprosjektøren fungerer, og juster skarphet og bildestørrelse. Nummerer og merk lysarkene slik at du får lagt dem på riktig med en gang.

Sørg for at skriften lysarkene på er tydelig og stor nok. Mørk skrift er mest leservennlig. Et lysark skal ikke inneholde mer enn tilhørerne kan oppfatte i løpet av noen få sekunder. Det virker bare stressende på dem å bli møtt av tetteskrevne ark samtidig som de skal prøve å få med seg hva du sier.

Du kommer til å kjede tilhørerne hvis du bare leser opp det som vises på lerretet. Bruk derfor nøkkelord og fyll ut med egne kommentarer. Da har også du en selvstendig funksjon.

Det er slitsomt for tilhørerne å se på en overheadprosjektør over tid. Husk derfor å slå den av når du ikke bruker den, og fjern lysarkene når de ikke lenger er aktuelle. Du må også passe på at du ikke skygger for lerretet, og at alle tilhørerne kan få sett det som står på transparentene.

PowerPoint og andre presentasjonverktøy

Grunnreglene for bruk av overhead gjelder også når du bruker pc og prosjektør: Skriften skal være tydelig og stor nok, skriftfargen helst mørk og bakgrunnen lys.

Bruk av farger, bilder, lyd, videoklipp osv. gir deg mange muligheter til å variere og friske opp presentasjonen, men vær hele tiden bevisst på at hvert lysbilde skal ha et klart budskap, og at virkemidlene skal understreke dette budskapet.

Også for pc-presentasjoner gjelder kravet om å bruke nøkkelord framfor setninger. Én ting er at tilhørerne letttere får oversikt over lysbildene du presenterer, men aller viktigst er faktisk at nøkkelordene er knaggene som hjelper deg og tilhørerne å huske bedre.

Visste du...

- at hjelpe midlene som du nettopp har lest om, blir kalt *audiovisuelle hjelpe midler*? Ordet *audiovisuell* er satt sammen av "audio" (latin for "jeg hører") og "visuell" (latin "som har med synet å gjøre"). Audiovisuelle hjelpe midler forsterker budskapet ditt ved hjelp av lyd og bilder. Andre audiovisuelle hjelpe midler er for eksempel cd-spiller, videofilm og lysbilder.

Vurdering av muntlig presentasjon

Forfatter: Cecilie Isaksen Eftedal, Marion Federl

[Vurdering av muntlig presentasjon \(127663\)](#)

Vurdering av muntlig presentasjon / video

<http://ndla.no/nb/node/49473>

Slik kan det gjøres

Se hvordan lektor
Inger Holtan og
elevene hennes ved
Hartvig Nissens skole
i Oslo arbeider med
vurdering av muntlig
presentasjon.

Hva sier læreplanen om vurdering?

I norskfaget skal du ikke bare delta i diskusjoner og holde foredrag, presentasjoner og taler. Du skal også arbeide målretta for å bli stadig dyktigere i muntlige situasjoner. Og ikke nok med det – du skal i tillegg kunne "lytte til, vurdere og gi veiledende tilbakemelding på andres muntlige presentasjoner"!

Nyttig for deg selv og andre

Det er viktig at du kjenner godt til kriteriene som dere elever blir vurdert ut fra, for bare da klarer du å gi konkrete og nyttige tilbakemeldinger til medelevene dine. Kriteriene er også til god hjelp for deg selv når du skal forberede en muntlig presentasjon, for da vet du hva læreren forventer av deg. Dersom du jobber systematisk med såkalt hverandrevurdering, forstår du dessuten bedre hvorfor du får den karakteren du får.

Vi kan gi tilbakemeldinger på ulike måter. Videoen ovenfor viser deg én mulig framgangsmåte, og vi håper den inspirerer deg til å ta fatt på jobben som positiv kritiker med både glede og seriøsitet!

Oppgaver

Presentasjoner og foredrag

Forfatter: Marion Federl

[Presentasjoner og foredrag \(26066\)](#)

Oppgave

Oppsummeringsspørsmål

1. Hva må du ha klart for deg før du begynner å arbeide med en presentasjon?
2. Nevn noen informasjonskilder du kan bruke når du leter etter stoff til en presentasjon. I hvilke tilfeller må du være ekstra påpasselig med informasjonen du får, og hvorfor?
3. Hva er en disposisjon?
4. Hvilke deler bør en presentasjon eller et foredrag bestå av?
5. Hva bør de enkelte delene inneholde – og hva ikke?
6. Hva er "den gylne hånd"?
7. Hvilke fordeler har tavle og kritt som hjelpemiddel?
8. Hva må du unngå når du skriver på tavla under en presentasjon?
9. Nevn noen fordeler ved å bruke PowerPoint og andre presentasjonsverktøy.
10. Hva må du passe på hvis du vil lage en formålstjenlig og publikumsvennlig PowerPoint-presentasjon?
11. Hva betyr ordet *audiovisuelt*? Og hva er et audiovisuelt hjelpemiddel?

Uttaleøvelser

Forfatter: Marion Federl
[Uttaleøvelser \(19422\)](#)

Oppgave 1

Pust på rette måten.

Når du skal framføre noe muntlig, er det viktig at du husker på å puste med magen, det vil si at du kjenner at ribbeina og magen utvider seg når du puster inn. Riktig pust hjelper deg å roe nervene, og gir støtte til stemmen din slik at den bærer.

Øving 1

Bli bevisst på ulike måter å bruke pusten på. Pes som en bikkje, og ta så noen dype magedrag. Gjenta dette noen ganger.

Øving 2

Les tekstuddraget nedenfor. Hvor synes du det passer å ta en dyp pust, og hvor er det bedre med en rask og lett pust?

Fattern elsker Mozart
og muttern Rolling Stones
fattern elsker plukkfisk
og muttern vannmelon.

Fattern elsker rødvins
og muttern akevitt
fattern elsker system
og muttern rot og dritt.

Fra "Fattern elsker rødvins" av Arild Nyquist

Oppgave 2

Tydelig uttale

Sitt i en ring. Førstemann sier et ord på "ghibberish" (et tullespråk). Alle i ringen hermer. Pass på å artikulere ordet tydelig og med samme rytmе. Nestemann finner på et nytt ord, ny herming, og slik fortsetter dere til alle har sagt noe på ghibberish.

Oppgave 3

Tydelige vokaler

Øv på å lese setningene og ordene nedenfor med tydelig artikulasjon av vokalene:

- Lene skulle være vertinne og fikk æren av å dele steiken.
- Ytringsfriheten er sikret i Grunnlovens § 100 og dessuten tatt inn i den internasjonale erklæringen om menneskerettighetene.
- apeunge, bielv, bronsealder, fugleelsker, treåring, vossaøl

Oppgave 4

Tydelige konsonanter

Øv på å lese setningene nedenfor med tydelig artikulasjon av konsonantene:

- Fartein Valen fullførte fire symfonier og fikk flere verdifulle verk oppført ved festivaler vidt om i verden.
- Tante Tordis tålte lite trikkedur og tettet de dobbelte dørene mot Drammensveien med dundyner.
- Kronprinsen kommer kanskje til konferansen på Kongsberg.
- Sjømenn på skipsfart i Kina forsømte sjeldent sjansen å kjøpe skjønne silkesjal til kjærester i sørlandske sjøbyer.
- Johan jaktet på jerven som hadde gjemt seg i juvet.
- På pakkbua bak papirbunkene ble plastbøtter i passende porsjoner buntet og brakt til butikken i byen.

Oppgave 5

Tydelig uttale

Gjenta frasen nedenfor fem ganger etter hverandre uten pause. Det vil si at du må snakke på både utpust og innpust. Deretter sier du frasen én gang, tar et dypt magedrag og gjentar det hele:

Ibsens ripsbusker og andre buskvekster

Oppgave 6

Tydelig artikulasjon

Øv på å lese disse ordene med tydelig artikulasjon:

- høyesterettsjustitiarius
- fustasjeoppengsforkoblinger
- Det kongelige norske justisdepartement
- bilforsikringssvindel
- statsbudsjett

Korte presentasjoner

Forfatter: Valgerd Mørch, Marion Federl

[Korte presentasjoner \(19428\)](#)

Oppgave 1

Presenter et ordtak eller ordspråk.

Ordtak eller ordspråk er faste vendinger som uttrykker en allmenn erfaring eller leveregel. Velg deg ett av ordtakene nedenfor, og forklar for klassen hvilken erfaring eller leveregel ordtaket sier noe om.

Presentasjonen din skal være på maksimalt ett minutt. Den skal ha både innledning, hoveddel og avslutning. Du skal ta med minst ett konkret eksempel som belyser ordtaket. Dessuten skal du bruke en mini-PowerPoint med selve ordtaket og med ett eller flere passende bilder. Utover dette skal du ikke bruke noen hjelpebidrifter, men snakke fritt.

- Tale er sølv, taushet er gull.
- Du skal ikke skue hunden på hårene.
- Kjært barn har mange navn.
- Én fugl i hånda er bedre enn ti på taket.
- Gå ikke over bekken etter vann.
- Brent barn skyr ilden.
- Like barn leker best.
- Det går den veien høna sparker.
- Alder hjelper ikke mot dumskap.
- Det er ikke gull alt som glimrer.
- Den som ler sist, ler best.
- Som en roper i skogen, får en svar.
- En må smi mens jernet er varmt.
- En må lære å krype før en kan gå.
- En må tute med de ulver som er ute.

Oppgave 2

Hold et miniforedrag.

Velg ett av emnene nedenfor (eller et annet emne du gjerne vil si noe om) og hold et miniforedrag på ett til to minutter. Du kan bruke et stikkordmanus med inntil 50 ord.

- mauren
- katten
- tannlegen
- mobiltelefonen
- fjernkontrollen
- paraplyen
- pc-en
- skoene
- materialismen
- gleden
- latteren

Vurdering av muntlig presentasjon

Forfatter: Cecilie Isaksen Eftedal

[Vurdering av muntlig presentasjon \(127658\)](#)

Oppgave 1

Spørsmål til videoen

Vurdering av muntlig presentasjon / video

<http://ndla.no/nb/node/49473>

Se videoklippet og jobb deretter med spørsmåla:

- a. Hva vil det si å jobbe i prosess med muntlig presentasjon?
- b. Hva er fordelen ved denne framgangsmåten, ifølge lærer Inger Holtan?
- c. Hva er ei framovermelding?
- d. Inger Holtan bruker begrepet vekstpunkt. Forklar hva et vekstpunkt er for noe.
- e. Hva oppfatter elev Andrea som det vanskeligste med å holde foredrag?
- f. Andrea er litt nervøs for å holde foredrag. Hva er det som kan redusere denne nervositeten, ifølge henne?
- g. Etter foredraget til Andrea åpnes det for respons i klassen. Hva skal medelevene gi respons på?
- h. Hva syns du om å gi hverandre respons på denne måten? Grunngi svaret ditt.
- i. Hvorfor setter Andrea pris på denne måten å bli vurdert på?
- j. Hva er hverandrevurdering?
- k. Hvorfor mener læreren at elevenes vurdering av hverandre støtter henne i hennes vurdering?
- l. Ellida syns at bruk av responsskjemaer fører til ei mer rettferdig vurdering av elevene. Hvordan grunngir hun dette synspunktet?
- m. Hva tenker Kari om elevvurdering?
- n. Hvilke fordeler gir vurderingsarbeid i responsgrupper, ifølge læreren?
- o. Hvorfor mener Ellida at det er viktig å lære seg å holde foredrag og presentasjoner?

Oppgave 2

Lag vurderingsskjema for muntlig presentasjon:

Lag et forslag til et vurderingskjema for muntlig presentasjon. Jobb først i grupper, og bli deretter enige om et felles skjema sammen med de andre i klassen og med læreren.

Skriftlige tekster

Skrivetips

Femavsnittsmetoden

Forfatter: Ida Welhaven Heiberg, Marion Federl, Ragna Marie Tørdal
[Femavsnittsmetoden \(130195\)](#)

Om femavsnittsmetoden

Tekster kan bygges opp eller komponeres på ulike måter, men de fleste tekster bør ha ei innledning, en hoveddel og ei avslutning. Lag gjerne ei skisse over hvordan du ønsker å komponere teksten din, før du begynner å skrive.

Teksten "Surrogati må forbys!" av Ida Welhaven Heiberg er et eksempel på en tekst som er bygd opp etter femavsnittsmetoden:

Surrogati må forbys!

I løpet av det siste tiåret har surrogati blitt et mye diskutert tema. Surrogati er oppdrett av barn i en fremmed kvinnes livmor. Man planter et befruktet egg og leier livmoren, omrent som et oppdrettsanlegg. Surrogati bør forbys, det er min mening, og i dette innlegget skal jeg forklare hvorfor jeg mener dette.

Barnløshet er ingen sykdom, og barn er ingen menneskerett

Det er ingen menneskerett å få barn. De som er ufrivillig barnløse er rasende på dette argumentet, men jeg mener det er gyldig nok. Kan man ikke formere seg på den måten mennesker og dyr har formert seg siden tidenes begynnelse, så er dette ens skjebne, på samme måte som det er andres skjebne å bli født med kroniske sykdommer eller defekter. Disse må akseptere sin skjebne og lære seg å leve med manglene de har, de har ikke noe valg hvis de vil være i livet. Dette må også barnløse kunne klare. Noen mener det er en sykdom å ikke kunne få barn. Med en slik definisjon på sykdom vil vi få store problemer med avgrensning. Jeg mener sykdom må defineres som manglende funksjonsevne, psykisk eller fysisk. Sorg er ingen sykdom. Å ikke kunne få barn fører til savn og sorg, men en sykdom er det ikke.

Å gjøre livmoren til gjenstand for en leiekontrakt

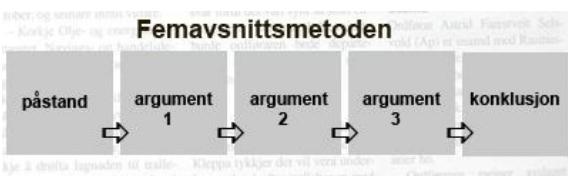
Å anvende en fremmed kvinnens livmor til noe som er så følelsesmessig og fysisk krevende som det å bære frem et barn, er dypt uetisk. At kvinner i utover hevder at surrogati er en god måte å hjelpe sin familie på økonomisk, viser med all tydelighet hvor langt vi mennesker har kommet vekk fra naturen. Det å bære på et barn i sin egen kropp i ni måneder og føde det med smerte, for så å gi det vekk for aldri å se det igjen, hvordan kan det være en akseptabel måte å tjene penger på? At rike mennesker i utover kan kjøpe denne tjenesten av fattige mennesker, gjør det bare enda mer uakseptabelt. Mennesker i den tredje verden skal ha sin verdighet i behold og få hjelp til å skape seg selv en bedre hverdag, men ikke gjennom å bære frem andre menneskers avkom for dem.

Er kvinnen en fødemaskin?

Hva er en mor? Er det den som har sluppet eggcellen du oppstod fra, eller er det den som har båret deg frem i ni måneder? Vi vet ingen ting om hvilken virkning det har på et menneske å ha vært en del av et menneskes kropp, for så å aldri se dette mennesket igjen. Barnet vugges i fostervannet, det lytter i ni måneder til stemmen og hjerteslagene til kvinnen som bærer det frem. Det å se på et svangerskap som en leiekontrakt til en hvilken som helst hybel, vitner om et mekanistisk syn på menneskelivet, der man fullstendig utraderer følelsesmessige bånd mellom barnet og den som har båret det. Det er også et grep som reduserer kvinnen til en fødemaskin.

Hybris: mennesket setter seg i Guds sted

Forby surrogati. Det strider mot menneskerettighetene, og det går mot menneskets natur. De følelsesmessige konsekvensene for surrogatibarn vet vi ingen ting om, de kan bli store, og de kan få følger vi ikke kan overskue. Vi mennesker må bli klar over, og vi må respektere, grensene for hva vi kan gjøre og hva vi ikke kan gjøre. Med "kan" mener jeg her "har lov til". De gamle grekere snakket om hybris: å trå inn på gudenes område og ikke lenger se grensene for hva man som menneske har råderett over. Hybris var en synd som ble straffet med døden.

En "oppskrift" på en argumenterende tekst

Femavsnittsmetoden er en oppskrift man kan bruke når man skal skrive sammenhengende tekst. Den kan sammenliknes med det å bygge et reisverk til et hus. Slik fungerer det:

1. Du skriver en påstand (her: surrogati bør forbys).
2. Du skriver første argument som underbygger påstanden (her: det er ingen menneskerett å få barn, barnløshet er ingen sykdom).
3. Du skriver andre argument som underbygger påstanden (her: ei livmor kan ikke være et utleieobjekt).
4. Du skriver tredje argument som underbygger påstanden (her: barnet vil binde seg til den som bærer det, og vi overskuer ikke

konsekvensene av å bryte dette båndet).

5. Du skriver en konklusjon der du trekker inn alle de tre argumentene du har levert.

Denne oppskriften kan brukes på en kort argumenterende tekst, som denne om surrogati, men den kan også bygges ut i lengde og omfang og tilpasses alt fra et leserinnlegg til en doktorgradsavhandling. Når man skriver en lang tekst med utgangspunkt i en femavsnittstekst, vil de fem avsnitta utvikle seg til til å bli hovedkapitler i teksten.

Etter hvert som man trekker inn nye argumenter eller fakta som underbygger argumentene man bruker, vil det bli behov for underoverskrifter i hvert av hovedavsnitta eller hovedkapitlene. Pass alltid på at underoverskriftene er dekkende for innholdet i avsnittet. Overskriftene skal tjene som "lyktestolper" eller "veivisere" i teksten. De skal både fange leserens interesse og være ei hjelp til å finne veien gjennom teksten.

Møteinnkalling og møtereferat

Møteinnkalling og møtereferat

Forfatter: Marion Federl

[Møteinnkalling og møtereferat \(19086\)](#)

Møtelededelse

Vi har møte av mange grunnar. Det kan vere for å planleggje eit arbeid, for å rydde opp i problem eller for å utveksle erfaringar og kunnskapar. For at møtet skal fungere etter formålet, krevst det noko skrivearbeid.

I forkant av møtet må deltakarane få tilsendt ei møteinnkalling, og etter møtet må det skrivast eit møtereferat som oppsummerer det viktigaste som har blitt sagt og vedteke.

Møteinnkalling

Møteinnkallinga skal sendast i god tid, vanlegvis ei veke i førevegen, slik at alle som blir innkalla kan delta og får høve til å setje seg inn i sakene. Når ein skal diskutere omfattande saker, sender ein ofte med sakspapira.

Oppsett og innhald

Innkallinga kan setjast opp som eit [formelt brev](#) om ein ønskjer, men uansett må ho alltid innehalde desse punkta:

- Kva slags møte ein innkallar til
- Kven som er innkalla
- Kven som innkallar til møtet
- Kor og når møtet skal vere, og kor lenge det skal vare
- Kva for saker ein skal diskutere

Møtereferat

Eit møtereferat er det skriftlege beviset på kva som blir sagt og bestemt på eit møte. Referatet må skrivast og sendast ut så raskt som råd. Det må innehalde nok informasjon til at ein som ikkje har vore til stades, kan bruke det til å setje seg inn i sakene og vedtaka.

Oppsett og innhald

Når du skriv referat frå eit møte, må du vere sakleg og halde dine eigne meininger utanfor. Under møtet noterer du stikkord, og notata reinskriv du snarast råd etter møtet. Desse punkta må alltid vere med:

- Kva slags møte referatet handlar om
- Når og kor møtet blei halde

Det blir lettare å leie eit møte når ein deler på oppgåvene.

E-forelesning

Eksempel på innkalling og referat finn du i e-forelesninga "Møteinnkalling og møtereferat".

- Kven som var til stades på møtet
- Kva for saker som blei diskuterte, og kva for vedtak som blei fatta
- Namnet på referenten

I tillegg til desse fem hovudpunktene kan det vere med ein del andre opplysningar etter behov, til dømes ei liste over kven som skal motta referatet, og tid og stad for neste møte.

Oppgaver

Møteinnkalling og møtereferat

Forfatter: Marion Federl

[Møteinnkalling og møtereferat \(19134\)](#)

Oppgave 1

Spørsmål til de enkelte punktene i saklista:

1. Hva er poenget med at møtedeltakerne skal godkjenne innkalling og sakliste?
2. Hva kan møtedeltakerne gjøre dersom de ønsker endringer i saklista?
3. Hvorfor er det viktig å godkjenne referatet fra forrige møte?
4. Hva kan deltakerne gjøre dersom de er misfornøyd med referatet?
5. Det siste punktet på saklista er "Eventuelt". Hva slags saker kan en ta opp under dette punktet?

Oppgave 2

Hva vet du om det å skrive møtereferater? Test deg selv ved å svare på spørsmålene nedenfor.

1. Hva bruker vi møtereferater til?
2. Hvilke punkter må alltid være med i et møtereferat?
3. Hvilke andre opplysninger finner vi ofte også i møtereferater?
4. Hva er en referent?
5. Hva vil det si å melde forfall?
6. Hvorfor er det viktig at referater blir skrevet ut og sendt så raskt som mulig?

Oppgave 3

Les møteinnkallingen nedenfor og skriv et referat fra møtet. Her må du ta fantasien til hjelp for å skape innholdet.

BARDU Filmklubb
Innkalling til styremøte

Til: Styret inkl. vara (Stein Stallone, Kine Winslet, Leif Law, Jenny Foster)

Fra: Stine Spielberg

Tid: Lørdag 15.desember 2007

Sted: Møterommet på kinoen

Sakliste

1. Godkjenning av innkalling og sakliste
2. Godkjenning av referat fra forrige møte
3. Oppsummering av årets programavvikling
4. Neste års program
5. Økonomi
6. Eventuelt

Bardu, 25.11.2007

Stine Spielberg

Stine Spielberg
leder

Formelt brev

Formelt brev

Forfatter: Marion Federl

[Formelt brev \(16741\)](#)

Fra papirbrev til elektronisk brev

Formelle brev bruker vi i arbeidslivet, men også når vi som privatpersoner skriver til myndigheter, til foreninger eller til personer vi ikke kjenner. Flere og flere bedrifter og offentlige etater bruker e-post og SMS til stadig flere formål, men det fins fortsatt situasjoner der det er nødvendig med papirbrev. Det er for eksempel fortsatt langt fra alle samfunnet vårt som er "på nett" hver dag.

Fast brevoppsett

Formelle brev har ei fast form. Hensikten med dette er å gjøre brevet lettlest og oversiktlig. Hvordan du setter opp et slikt brev, ser du i e-forelesninga om formelle brev. Lenken til e-forelesninga finner du i høyrespalten. Der ligger det også ei lenke til et enkelt eksempelbrev. En skriftlig versjon av reglene finner du under "Regler for formelle brev".

E-postbrev

Et e-postbrev ser nødvendigvis noe annerledes ut enn et papirbrev, og tonen i et e-postbrev kan være mer uformell enn i et trykt brev. Men det finns også en god del likhetstrekk. Eksempel på et e-postbrev finner du i høyrespalten.

Når vi skriver brev, bruker vi stort sett pc, uansett om vi skriver e-postbrev eller brev som skal skrives ut og sendes med vanlig post.

Regler for oppsett av formelle brev

Forfatter: Marion Federl

[Regler for oppsett av formelle brev \(16751\)](#)

Avsender

Sett opp navnet ditt og adressa di øverst i venstre hjørne. Skriv telefonnummeret ditt og eventuelt e-postadressa rett under postadressa.

Dato

Datoen skal stå på samme linja som poststedet, litt til høyre for midten. Datoen er lettest å lese hvis du skriver navnet på måneden.

Mottaker

La det være noen linjers mellomrom, og før opp mottakerens navn og adresse.

Overskrift

Overskrifta skal fortelle hva brevet handler om. Den skal stå med feit skrift og uten understrekning. Det skal ikke være punktum eller andre skilletegn etter overskrifta.

Innledning

Innledninga i brevet skal være kort. Forklar hvilken sak du vil ta opp. Dersom du skriver et svarbrev, starter du alltid med å vise til annonsen eller brevet du svarer på. Etter innledninga markerer du avsnitt med ei hel blank linje.

Hoveddel

I hoveddelen skriver du mer detaljert om saken og spør om ting du eventuelt lurer på. Lag avsnitt når du går over til avslutninga.

Avslutning

Avslutninga skal være kort. Be gjerne høflig om et snarlig svar, slik det er gjort i eksempelbrevet. Avslutt med "Med hilsen" eller "Med vennlig hilsen" og navnet ditt. Husk å signere brevet for hånd.

Vedlegg

Vedlegg er papirer, brosjyrer og liknende som du sender sammen med eit brev. Antall vedlegg fører du opp helt til slutt, nedenfor underskrifta.

Tiltaleform

Når du skriver brev til en navngitt bestemt person, tiltaler du personen med *du*. Skriver du til en bedrift, en organisasjon eller liknende uten at du henvender deg til en bestemt person, bruker du tiltaleforma *dere*. Vær oppmerksom på at både *du* og *dere* skrives med liten forbokstav.

Eksempel på formelt brev

Forfatter: NKI Forlaget
[Eksempel på formelt brev \(22432\)](#)

Christina Svendsen
Storheilia 24
5680 TYSNES
chrisv@hotmail.com

4. juni 2009

Vesta Hygea
Folke Bernadottes vei 50
5020 BERGEN

Forsikring av moped

Jeg viser til annonsen i Fanaposten 2. juni der dere tilbyr rimelig forsikring av lette motorkjøretøy, og vil gjerne vite mer om dette tilbudet.

Jeg har nettopp kjøpt meg ny moped og er interessert i å vite hva det vil koste å forsikre mopeden hos dere. Kan jeg få en oversikt over hva dere gir av rabatter? Jeg lurer også på om alder og kjønn har noe å si for forsikringspremien.

Jeg legger ved en brosjyre med alle de tekniske opplysningene om mopeden min og håper dere kan svare meg så raskt som mulig.

Med vennlig hilsen

Christina Svendsen

1 vedlegg

Eksempel på e-postbrev

Forfatter: Anne Ely Thorenfeldt

[Eksempel på e-postbrev \(16748\)](#)

The screenshot shows an e-mail client window with the following details:

Header:

- Fra: Falck Redning AS
- Til: Anne Thorenfeldt
- Kopi:
- Emne: Re: Oppsigelse av avtale [eTrackNr:1204240]
- Vedlegg:

Message Content:

Hei

Vi bekrefter med dette å ha mottatt din henvendelse og har registrert den med referansenummer 1204240.

Du vil høre fra oss innen 3 virkedager.

Har du spørsmål, kan du kontakte oss på vår døgnåpne telefon.
Gjelder henvendelsen Bil - og Hjemtjenester, ring 815 68 808.
Gjelder henvendelsen Sykkelregisteret, ring 815 68 112.

NB! Visste du at Falck har Skandinavias mest solgte førstehjelssputte!
Kanskje du trenger en selv? For kun 198,- kroner sender vi deg ditt eget eksemplar, ring oss eller gå inn på www.falck.no!

Vi i Falck ønsker deg en fortsatt fin dag!

Med vennlig hilsen
Falck Kundeservice

Status Bar:

- Fullført
- Ukjent sone (blandet)

e-postbrev

Leserinnlegg

Leserinnlegg

Forfatter: Marion Federl

[Leserinnlegg \(137902\)](#)

En anvendelig og underholdende sjanger

Leserinnlegg har tradisjonelt vært faste innslag i trykte aviser og blader. I dag finner vi dem vel så ofte i digitale medier, og vi kan alle delta i diskusjoner om stort og smått, morsomt og alvorlig, enten ved å skrive innlegg selv eller ved å kommentere det andre har skrevet.

Mange slags innlegg

De fleste leserinnlegg er såkalte debattinnlegg: korte, argumenterende tekster med et klart standpunkt, som har til formål å overbevise leseren. Men vi kan også skrive innlegg som først og fremst er informative eller ekspressive: En humanitær organisasjon som Røde Kors eller Amnesty kan informere om et nytt prosjekt, for eksempel, eller en privatperson kan skrive om en spesielt flott matopplevelse på en lokal restaurant.

Hold deg til én sak

Det finnes ingen formelle regler for hvordan et leserinnlegg skal se ut, men ønsker du å nå mange leser, bør innlegget ditt kommunisere entydig og effektivt. Skriv derfor kort og klart, og hold deg til én sak.

Subjektivt og sannferdig

I et leserinnlegg fremmer du din personlige mening, det er dine tanker og følelser som skal komme til uttrykk. Du har lov til å sette ting litt på spissen og gjerne kan være skarp i tonen om du synes det trengs, men du bør unngå personangrep, og du må du holde deg til sannheten.

Bruk språklige virkemidler

Et innlegg på nett eller i ei papiravis må konkurrere om leserens oppmerksomhet med mange andre tekster. Derfor er det viktig at du fanger leserens interesse og holder på den. Bruk språket til å engasjere og vekke følelser, og ordlegg deg slik at leseren får tillit til deg som skriver!

Leserinnlegg er populært lese-stoff, og det er langt flere enn tidligere som skriver innlegg selv!

Husker du?

I *informative* tekster er det saken som står i sentrum.

Ekspressive tekster handler i stor grad om skriverens opplevelse av en sak eller ei hending.

Appellative eller *argumenterende* tekster skal først og fremst overbevise leseren.

"Den gylne handa" er ei god grunnoppskrift for et leserinnlegg. Oppskrifta kalles også for femavsnittstekst (five-paragraph essay på engelsk).

Ei god grunnoppskrift

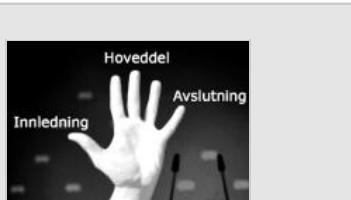
Forfatter: Marion Federl

[Ei god grunnoppskrift \(137915\)](#)

"Den gylne handa"

Hvordan bygger du opp et debattinnlegg? Ei enkel, men virknings- full grunnoppskrift er "den gylne handa", som er kjent fra retorikken eller talekunsten. Da lager du en tekst som består av fem avsnitt – ett for hver av fingrene på ei hand.

Det første avsnittet er innledninga. De tre følgende avsnitta utgjør hoveddelen, og hvert avsnitt i hoveddelen tar for seg ett argument som utdypes. Det femte avsnittet er avslutninga.

Kjært barn har mange navn: Når vi bruker "den gylne handa" som skriveoppskrift, sier vi gjerne at vi skriver en femavsnittstekst (five-paragraph essay på engelsk).

Når du skal skrive "på bestilling" og har kort tid på deg, er det ekstra viktig med ei god skriveoppskrift!

Idémyldring i fellesskap er gull verd for den som er på jakt etter gode argumenter. Samarbeid med andre hvis du har mulighet til det. Flere hoder tenker som oftest bedre enn ett.

Tittel

I et leserinnlegg er tittelen særlig viktig. Den skal fortelle hva innlegget handler om, og den skal gi lyst til å lese videre. Lag derfor gjerne ei fengende overskrift som viser hva du mener.

Innledning

I innledninga presenterer du saken. Du kan dessuten godt gjenta standpunktet ditt om du vil, men helst med litt andre ord enn i tittelen. Dersom du svarer på et innlegg fra en annen person, må du gjøre dette klart for leseren med en gang, for eksempel slik: "Jeg ble virkelig sint da jeg leste Per Haugens innlegg 'Elevene er for late!' i Nordlys i går ...". Du nevner kort hva innlegget til Haugen handler om, og skriver deretter hva du selv mener.

Hoveddel

I hoveddelen presenterer du de tre argumentene du oppfatter som viktigst. Underbygg argumentene dine med relevante fakta, eksempler og erfaringer. Fakta øker din troverdighet, eksempler og erfaringer vekker følelser og engasjement! Konsentrer deg dessuten først og fremst om din egen argumentasjon og bruk plass på motargumenter bare om det er helt nødvendig.

Avslutning

Avslutninga er avsnittet for oppsummering og konklusjon. Gjenta gjerne standpunktet ditt en siste gang. Det er også et virkningsfullt grep å avslutte med en appell (ei oppfordring) til leserne. Alle innlegg bør avsluttes med underskrift.

Bruk språklige virkemidler!

Forfatter: Marion Federl

[Bruk språklige virkemidler! \(137921\)](#)

Et godt innlegg engasjerer!

Et leserinnlegg er en personlig tekst der du har lov til å være subjektiv og sette ting litt på spissen. Dessuten er det viktig å fange leserens interesse og holde på den. Derfor bør du utnytte de mulighetene språket gir, både til å vinne tillit og til å engasjere og vekke følelser. Her er noen tips:

Plussord, minusord,
språklige bilder og aktiv
tegnsetting i éi og samme
setning! Finner du virke-
midlene?

Tradisjonsrikt og
sjærmerende, eller trekkfullt
og forfallent? Plussord og
minusord formidler vår
oppfatning av virkeligheten,
og de påvirker også
personene vi henvender
oss til.

Noen tegn passer ikke i
alle sammenhenger ...

Standardspråk eller dialekt?

Du kan velge et mer nøytralt og formelt korrekt standardspråk, eller du kan bruke en mer muntlig stil, kanskje med innslag av dialekt. Hva som passer best, avhenger blant annet av temaet du tar opp og av lesergruppa du henvender deg til.

Hvor personlig skal tonen være?

Tenk gjennom valg av pronomene: Skal du bruke *du*-form og henvende deg personlig til leseren, skal du bruke *vi*-form, eller skal du uttrykke deg saklig og generelt og velge et upersonlig pronomene som *en* eller *man*?

Bruk plussord og minusord

Plussord og minusord er blant de viktigste språklige virkemidlene i saktekster. Bruk dem, men ikke overforbruk dem, for i verste fall risikerer du at leseren blir lei teksten din og mister tilliten til deg.

Humor og ironi

Humor er vanligvis en utmerket døråpner, uavhengig av om folk er enig med deg eller ikke. Ironi og sarkasme slår som oftest best an hos dem som er enig med deg fra før.

Sammenlikninger, språklige bilder og lek med ord

Er du flink til å finne treffende sammenlikninger og til å leke med ord, bør du absolutt utnytte denne ferdigheten når du skriver leserinnlegg! Ved å trekke inn noe leserne kjenner til fra før, sørger du ikke bare for gjenkjennende nik, du kan også få leserne til å se saken fra ei ny side.

Retoriske spørsmål

Retoriske spørsmål kaller vi spørsmål der svaret egentlig er opplagt. Slike spørsmål fungerer likevel godt i et innlegg fordi understreker at skriver og leser er enige, og fordi de vekker engasjement.

Bruk tegnsetting aktivt!

Du kan godt være litt mer raus enn vanlig med bruken av kolon, utropstegn og spørsmålstege. Tegnsettinga skal gjenspeile at du er engasjert. Men ikke overdriv – hvis det går inflasjon i skilletegn som «roper» til leseren, blir han eller hun utmatta snarere enn oppildna. Sist, men ikke minst: Skilletegna må brukes korrekt: Punktum etter utsagn, spørsmålstege etter spørsmål og utropstegn der du "hever stemmen".

Eksempeltekster

Velg yrkesfag - bli ingeniør!

Forfatter: Marion Federl

[Velg yrkesfag - bli ingeniør! \(137922\)](#)

En femavsnittstekst

Dette innlegget er skrevet av en student som tar ingeniørutdanning på fagskolen.

Innlegget følger stort sett grunnoppskrifta for femavsnittstekster: tittel, innledning, en hoveddel som består av tre avsnitt, og avslutning.

Velg yrkesfag – bli ingeniør!

Kort tittel som viser skriverens standpunkt og som inneholder ei sterk oppfordring til leseren.

Innledning

Er du usikker på hva slags utdanning du skal velge etter ungdomsskolen? Er du praktisk anlagt og kunne tenkt deg en utdanning som gir deg både jobb og gode karrieremuligheter? Da bør du velge yrkesfag! Med fagbrev innenfor elektrofag, teknisk og industriell produksjon eller bygg- og anleggsfag er du en arbeidstaker mange bedrifter ønsker seg.

Innledning der skriveren henvender seg direkte til målgruppa og forklarer nærmere hvilken sak hun tar opp, og hvorfor.

Hoveddel, avsnitt 1

Velger du yrkesfag, går du først to år på skole og deretter to år i lære. Men allerede mens du går på skolen, blir du utplassert hos bedrifter, og du får et unikt innblikk i hvordan jobbhverdagen kan bli. Skoledagene blir mye lettere når du ikke trenger å sitte og grave deg ned i bøker hele tiden! Og følelsen av å skape noe og få det til å virke slik som du hadde tenkt, er en god følelse som du ikke får av å lese en bok.

Argument én: de positive erfaringene og opplevelsene som følger med ei yrkesfaglig utdanning.

Hoveddel, avsnitt 2

En av de virkelig store fordelene med yrkesfag er at du faktisk lærer et yrke og kan begynne i jobb rett etter endt utdanning. Du slipper studielån, og du tjener penger lenge før dine skolekamerater som velger studiespesialiserende. Du tjener penger til og med mens du er under utdanning: Som lærling får du ca. 50 % av lønna til en ferdigutdannet fagarbeider.

Argument to: økonomiske fordeler ved å velge yrkesfag.

Hoveddel, avsnitt 3

Fagbrevet åpner også for andre spennende utdanningsveier. Ønsker du nye jobbutfordringer og høyere lønn, kan du for eksempel utdanne deg videre til ingeniør. Her har du to muligheter: Du kan enten gå Y-veien, som er et treårig bachelor-studium ved en høyskole. Y-veien er beregnet på studenter med yrkesfaglig bakgrunn, og den krever ikke studiekompetanse. Den andre muligheten er å velge teknisk fagskole, et toårig yrkesrettet studium. Også her kommer du rett inn med fagbrevet ditt. Begge utdannningene gir deg en ingeniorittel, og du vil være ettertraktet på arbeidsmarkedet fordi du har både teoretisk fordypning og praktisk kunnskap og erfaring.

Argument tre: Mange karriereveier står åpne for deg dersom du velger yrkesfag.

Avslutning

Som du ser, er mulighetene mange om du velger yrkesfag på videregående. Skulle du likevel bli usikker på om du har valgt rett vei, kan du fortsatt få studiekompetanse. Da tar du et påbyggingsår og blir ferdig med skolegangen din samtidig med skolekameratene som velger studiespesialisering. Du kan til og med ta påbygging etter fullført læretid – om det er dette du vil. Men selv er jeg ikke i tvil: Yrkesfaglig utdanning er den beste veien til en utfordrende og godt betalt jobb. Du har alt å vinne på å velge yrkesfag!

Maria Pedersen,
ingeniørstudent som stortrives på teknisk fagskole!

Skriveren minner først leseren om alt det positive ved et yrkesfaglig valg. Deretter nevner hun et mulig motargument, nemlig farene for feilvalg, og gir leseren et beroligende svar. Til slutt gjentar hun (med litt andre ord) oppfordringa som hun kom med innledningsvis: "Velg yrkesfag!"

Et leserinnlegg skal avsluttes med underskrift. Her har skriveren også lagt til en liten «hale», som selvsagt skal være med på å overbevise, den også.

Ekstraservice? Det er ikke bare Shell, det!

Forfatter: Liv Alveberg

[Ekstraservice? Det er ikke bare Shell, det! \(17015\)](#)

Formålet med dette leserinnlegget er å gi ros til en bestemt yrkesgruppe.

Forfatteren mener at bibliotekarer er en svært serviceinnstilt yrkes-gruppe. Hun bruker en selvopplevd hendelse som eksempel på dette. Historien hennes blir dermed et argument som hun underbygger påstanden sin med.

Innlegget avsluttes med en oppfordring til lokale myndigheter om å satse på et fortsatt gratis bibliotektilbud.

Ekstraservice? Det er ikke bare Shell, det!

Som
heltidsarbeidende
mamma var jeg som
vanlig sent ute da jeg
søkte opp en god
bokidé i mitt lokale
bibliotek på Høvik.
Datteren min og jeg
trengte noen freske
vers som kunne
framføres på
Halloween-kvelden,
på den noe
tvilsomme, årlige
godtejakten sponset
av handelsstanden. I
fellesskap hadde vi
kommet fram til at et
grøssende
skjemtevers ville være
en høvelig betaling for
snopet.

Som sagt, så gjort.
Jeg spør den
hyggelige
bibliotekaren vår om
ikke hun kan
framskaffe *Barske Børnerim* av en eller
annen dansk forfatter.
Etter en del søk
oppspores den på
Deichmanske i Oslo
og bestilles til
lokalavdelingen.

For å gjøre en lang
historie kort: Boka lå
ikke der da den
ultrastressede
mammaen stakk
innom på vei hjem fra
jobb. Hun gikk skuffet
hjem. Men så skjer
dette: Klokka fem
ringer det på døra, og
en blid stemme
forkynner: "Jeg skal
bare levere en bok!",
og der står den gode
bibliotekaren med
Barske Børnerim –
håndbåren, intet
mindre! Hurra, sier jeg
bare, og det bekrefter
det jeg mange ganger
allerede har erfart:
Bibliotekarer er
vennlige mennesker
med svært vel- utviklet
serviceinnstilling.

Og for å legge til en
liten brannfakkel: Ikke
ta fra oss dette
hyggelige møtestedet
– det er så å si det
eneste stedet der vi
ikke må ta fram
lommeboka for å få
hjelp eller møte andre!

Liv Alveberg

Oppgaver

Grafitti er hærverk!

Forfatter: Marion Federl

[Grafitti er hærverk! \(17021\)](#)

Oppgave 1

Nærles et avisinnlegg

Les gjennom avisinnlegget "Grafitti er hærverk!" av Jorunn Hansen, og svar på spørsmåla.

- Hva handler leserinnlegget om?
- Hva er Jorunn Hansens syn i denne saken?
- Har hun valgt en tittel som fungerer godt? Hvorfor (ikke)?
- Pek på ord og uttrykk som understreker hvordan hun opplever veggene med graffiti.
- Hvem henvender hun seg til i innlegget sitt?
- Vil hun klare å overbevise målgruppa? Hvorfor (ikke)?

Grafitti er hærverk!

Nå er jeg så lei av disse stygge tegningene som kalles graffiti! Da jeg kom til Fredrikstad med toget forrige fredag, måtte jeg gå gjennom undergangen ved Fredrikstad jernbanestasjon, og der har noen sølt til veggene med stygge "tegninger" i alle mulige farger.

Noe som er nesten enda verre, er den svarte kludringa som også "pryder" veggene. Det som er skrevet er ikke lesbart, men ser ut som en slags signaturer. Uansett: Dette er svært stygt!

Dere som står bak dette, må skjerpe dere! Har dere ikke annet å gjøre enn å ødelegge veggene med denne forferdelige malinga? Skaff dere en hobby! Hvis dere er så glad i å tegne og male, hvorfor ikke heller tegne og male på vanlig papir, så dere ikke ødelegger for andre? Hvorfor gjør dere dette?

Oppgave 2

Skriv et svar

En graffiti lagd av den brasilianske gatekunstneren Paulo Ito.

Svar på innlegget til Jorunn Hansen. Velg éi av disse rollene:

- tagger
- graffiti-kunstner
- pensjonist på 70 år
- representant for NSB
- kunstskolelærer, 25 år

Velg yrkesfag - bli ingeniør!

Forfatter: Marion Federl

[Velg yrkesfag - bli ingeniør! \(137930\)](#)

Oppgave

Se nærmere på leserinnlegget "Velg yrkesfag – bli ingeniør!"

Som byggingeniør jobber du med å planlegge nye bygg og anlegg.

Les eksempelteksten "[Velg yrkesfag – bli ingeniør!](#)" og jobb med spørsmåla nedenfor:

- a. Hva er tema for dette leserinnlegget, og hvilket syn er det skriveren forfekter?
- b. Hvilken målgruppe henvender hun seg til?
- c. Innlegget følger i all hovedsak grunnoppskrifta «den gylne handa». Pek på konkrete trekk ved teksten som beviser dette.
- d. Hvordan bruker skriveren egen person og egne erfaringer (= egen troverdighet) i argumentasjonen?
- e. Se på setningsbygninga. Er setningene lange eller korte? Hvilke konjunksjoner og subjunksjoner er brukt? Oppleves språket som lett eller tungt?
- f. Hva vil du si er de ti viktigste plussorda i teksten? Er klassen enige om hvilke ord som er viktigst?
- g. Hvilke andre språklige virkemidler har skriveren brukt?
- h. Har skriveren klart å velge innhold, språk og tone som kan overbevise målgruppa? Grunngi svaret.

Kåseri og petit

Kåseri og petit

Forfatter: Jorunn Øveland Nyhus, Heidi Mobekk Solbakken, Marion Federl

[Kåseri og petit \(13413\)](#)

Med samtalen som forbilde

Ordet kåseri kommer av fransk *causerie*, som betyr lett, ledig samtale. Kåseriet er da også opprinnelig en muntlig sjanger og betegner en dannet, lett samtale om litteratur, filosofi eller kunst.

Den første som brukte ordet kåseri om skriftlige tekster, var den franske kritikeren Charles-Augustin Sainte-Beuve (1804-1869). Kåseriene hans var forfatterportretter med litteraturkommentarer. Etter hvert ble kåseri en sjangerbetegnelse for lette avis Kommentarer om vitenskap og kunst, med et muntlig og samtalende preg.

Kåseri og petit

De trykte kåseriene ble også kalt *petiter* (fransk for *liten*), på grunn av skriftstørrelsen som disse tekstene ble satt med. I dag bruker vi fremdeles betegnelsen petit på korte, kåserende tekster i aviser, mens ordet kåseri først og fremst betegner den muntlige varianten, for eksempel i radioen, i revyer og standup-show.

I skolesammenheng kaller vi også skriftlige tekster i denne sjangeren for kåseri. Mer presist burde vi kanskje kalt dem for *manus* til et kåseri.

Saklig innhold - lekende språk

I et kåseri forholder forfatteren seg til den virkelige verden – emnet er som oftest hverdagslig eller dagsaktuelt. Språket derimot preges av et lekent og utforskende forhold til dette emnet. En kåsør kan leke med ord og uttrykk og alle slags språklige virkemidler.

Humor og ironi

Emnet skal behandles på en lett og humoristisk måte. Derfor blir ironi et viktig virkemiddel, og kåsøren bruker generaliseringer, overdrivelser, underdrivelser og andre virkemidler som har en humoristisk effekt.

Muntlig tone

I tillegg holder kåsøren en lett og muntlig språktone, for eksempel gjennom enkel setningsoppbygning, hverdagelige ord og uttrykk, eller slang.

Personlig og subjektivt

Et annet typisk trekk ved kåseriet er den personlige tonen i teksten. Forfatteren er synlig, han bruker gjerne jeg- eller vi-form, og han henvender seg ofte direkte til mottakeren. Det er også vanlig at kåsøren tydelig viser at han har personlige synspunkter om emnet han tar opp.

Litt mer enn underholdning

Store norske leksikons definisjon

- **kåseri:** lett, underholdende foredrag
- **petit:** kåserende avisartikkell. Betegnelsen skyldes at stoff av mindre høytidelig innhold tidligere oftest ble satt med skriftgraden petit.

Bilde av Linda Eide

Linda Eide

Linda Eide er journalist i NRK og lager gjerne sin egen vri på kåseri-sjangeren.

Hør for eksempel på "Familien som spelar vekk jola"! Du finner lenken til lydkippet under "Fagstoff".

"Kåseriet er ein dags-aktuell bagatell, mindre innhaldsrikt enn essayet, og sjeldan kontroversielt."

Sakprosaundersker Ottar Grepstad

En god kåsør har flere formål med teksten sin: Han vil underholde, men også vekke ettertanke, og derfor er både form og innhold viktig. Målet er gjerne å få leseren til å se på virkeligheten med et nytt og skjevt blikk.

Eksempeltekster

Om skikk og bruk

Forfatter: Kjeld-Willy Hansen
[Om skikk og bruk \(4247\)](#)

Jeg husker det stod et bind av "Skikk og bruk" i heimen da jeg vokste opp. Med en ung Øyvind Johnsen – det senere sportsoraklet i NRK – som belevende modell.

Jeg håper ikke jeg fikk med meg altfor mye av innholdet. For i mine øyne var den tids oppfatning av skikk og bruk stort sett synonymt med hvem som skulle gå etter hvem inn og ut dører og oppover trapper, hvilke skjeer som skulle brukes til supper og desserter, hvordan og når man skulle tørke leppene innimellom rettene, og annet tull og tøys.

Mye av etiketten var sosialt differensierende påfunn fra en embetsmannsperiode da en håndfull herrer hadde for mye penger i baken og de respektive fruer for mye pudder mellom ørene.

Apropos nevnte eksempel med trappegåing, mener jeg for øvrig å huske at det var slik at mannen skulle gå først oppover, men sist nedover. Hvilket hadde en forklaring. Kvinnene den gang gikk nemlig stort sett i kjoler eller skjørt, og selv om plaggengelen sikkert var sømmelig, ville man gardere seg mot våte manneblikk nedenfra.

Men rett skal være rett. Noen av reglene fra den gang var ikke bare stivt sosialt ferniss som skulle dekke over indre usikkerhet og skille tullinger fra tjenere.

Noe av det gamle skikk-og-bruket sprang ut av en grunnleggende respekt for andre. Men nå er tydeligvis også disse reglene i ferd med å gå av moten. Noe jeg fikk et lite, men godt eksempel på her om dagen, da jeg skulle være med poden på avslutningskonsert på musikkskolen. Svære greier, det, for en som ikke er så mange tommene større enn saksofonen han spiller på, og som nå for første gang skulle spille "litt offentlig".

– Jeg har sommerfugler i magen, kom det stille fra saksofonisten da vi gled over terskelen og inn i det tilmalte lokalet. Som alt var stappfullt av musikanter in spe og forhåpningsfulle foresatte.

Så begynte konserten. Det ble forsøkt spilt på både klarinett og fiolin og piano og fløyte og sax av stoltrødmende smårollinger.

Til min forfjamselse oppdaget jeg imidlertid at folk plutselig reiste seg og begynte å gå midt i konserten.

Man skrapet med stoler og slamret ut og inn dører. Og et par voksne cellister, som hadde åpnet det hele med å sage i stykker et par låter, etterfulgt av en noe yngre uanmeldt fiolinist, som hadde tatt mål av seg til å avlive en hel sats av en av Mozarts fiolinkonserter, strøk av gårde med digre kofferter så fort de var ferdige.

Etter hvert skjønte jeg at enkelte foresatte og musikanter ikke var kommet for å høre på konsert. Men utelukkende for å digge eget avkom og flotte fram egne ferdigheter. Etter at han eller hun var ferdig, reiste man seg simpelthen og spaserte lydelig ut. Ingen stor greie dette. Og det var kanskje også ment å være nettopp en uformell ramme om konserten, slik at folk nettopp skulle kunne fly ut og inn. Men uansett virket det hele som en veritabel hånd mot de gjenværende musikanter, spør du meg.

Er man på konsert – og i hvert fall når det dreier seg om konsert med nervøse, fremadstormende førstegangsblysere og strykere i et lite lokale – sitter man selvsagt og lytter hele den 30 minutter lange konserten til ende. Selv om man, som undertegnede, får klare angstfornemmelser av slike pliktløp.

Min vesle saksofonist var relativt fort ferdig med sin tonale innsats, men det falt meg aldri inn å la påfølgende klarinettister og avsluttende tubatrio i stikken. Men den oppfatningen var jeg og en håndfull andre alene om.

For da siste tuba tasset ut i rampelyset, med små føtter og en liten sprettlugg som så vidt nådde opp over messing-kanten på det veldige hornet, var det skammelig glissent mellom benkeradene.

Over mark og mose

Forfatter: Maria Parr

[Over mark og mose \(4286\)](#)

Maria Parr

Hugsar de korleis det var å ta av seg cherroxane før i tida? Desse fôra støvlane utan snøring som alle barn har? Hugsar nokon korleis det var å ta dei av seg? Om våren? Eg hugsar.

Det var slik før i tida, at vinterplagga fall, eitt for eitt, etter kvart som varmegradene gjorde seg gjeldande i ustabile kurver frå slutten av mars og utover. Kor raskt klesplagga forsvann, varierte uunngåeleg frå familie til familie. Og det var alltid nokon som låg framom.

– Dei gjekk utan hue på torsdag! kunne vi seie, og vise til skråsikre observasjonar av jamnaldrande som hadde kome lenger enn oss i prosessen. Utan verknad i det heile. Vinterplagga vart like forpinna plukka vekk i vår familie sitt tempo, avhengig av samspelet mellom fukt, temperatur og mamma sin udiskutable vetorett heimla i skjøn og meteorologisk autoritet.

Ein dag var det lov å gå på skule utan strømpebukser. For første gong det året. Ein annan dag vart boblejakka og tjukkegenseren bytte ut med ei halvkrølla og uvand dongerijakke. Så forsvann hua. Ofte langt ut på seinvåren.

Og ein dag, ein vakker dag som dei seier, fall cherroxane.

Den dagen var det sol. Alltid. Og fuglesong, og mose som ikkje gav frå seg vatn når ein steig på. Og kvitveis. Og joggesko. For aller, aller første gong det året. Og om eg prøver det eg er god for, så trur eg ikkje eg greier å skildre den kjensla.

Ære vere cherroxane. Cherroxane er ei velsigning på mange måtar. Små, klumpete vintersko i glade fargar som held ute alt som kan føre til øyrebettnellyse og anna elende. Vatn og kulde og alt, det held cherroxane ute. Men cherroxane held ein også nede. Det er ikkje til å kome forbi. Cherroxane dreg mennesket nedover. Dei forsterkar tyngdekrafta. Limar stega til bakken. Dei er tunge. Veldig tunge. Og ingen veit kor tunge dei verkeleg er, før ein får ta dei av seg. For første gong om våren.

Hugsar de dei ti-femten første stega med joggesko? Mens føtene enno ikkje hadde omstilt seg frå cherrox-tyngda, men feilberekna og sende eit lite menneske nesten til himmels når det hoppa og sprang over mark og mose? Det var som å flyge. Heilt som å flyge. Inne stod cherroxane. Ute flaug eit nesten krakilsk, lukkeleg menneske med joggesko for første gong. Så lett, så lett. Slik var det.

Eg tenkte på det for nokre dagar sidan. Ein vakker dag med sol som tørka opp marka og mosen.

– I dag, tenkte eg, – i dag hadde eg fått lov til å gå utan cherroxar for første gong, dersom det var før i tida. Og eg såg ned på beina mine som stod mellom kvitveis og vaknande gras. Dei hadde lette sko på seg. Allereie. Beina som stod der, hadde gått med lette sko stadig vekk, heile vinteren igjennom.

Og det var sårt å stå der mellom kvitveisen, utan å ha gått med cherroxar kvar salte dag sidan november. Ingen seier at eg er nøydd til det, lenger. Og ingen går i cherroxar kvar dag utan at nokon seier at ein er nøydd til det.

Men det er eit tap. For å springe over mark og mose den første vårdagen med joggesko, det er fint, det. Det er kanskje det aller finaste som finst i heile vide verda.

Salomo, midtnormalen og eg

Forfatter: Maria Parr

[Salomo, midtnormalen og eg \(4209\)](#)

Ein gong truga kong Salomo med å hogge eit gutebarn i to. I tillegg til å avsløre kven som var mor til guten, fekk han illustrert for all verda det idiotiske i på død og liv å skulle plassere sanninga i midten når to er usamde. Ein annan gong var eg med i spørjetevlinga 5-På, utan å ha lært akkurat det.

Det er ikkje noko eg gjerne pratar om, merkar eg. Men i 5-På lærte eg noko allmenngyldig som sit att, etter at all den sirleg innprenta allmennkunnskapen for lengst har forsvunne. Vi, 5.klasse på Fiskåbygd barneskule, var i Ålesund for andre gong på kort tid. I radio. Ikke hugsar eg kven vi tevla i mot. Sikkert nordmøringar. Eg føler dei dominerte 5-På. Vi sat i alle fall i studio, med mikrofonar. O-fagbökene var heilt utslitne. Ein hadde endå til lese Sunnmørsposten i siste oppkøyingsfase. Vi var så fulle av kven som var fylkesordførar i Møre og Romsdal, kva Kjelbergodden var for noko og kva "gyte" betydde, at det var ei lukke vi hadde øyrekløkker til å halde det heile på plass. Eg kunne meir då, den gongen for lenge sidan i NRK, enn eg nokon gong har kunna sidan.

Men eg visste ikkje kva eit frimerke kosta. Og nett det vart vi spurde om, på tampen av tevlinga, medan vi enno hang med og hadde von om TV-opptreden og kjendisstatus.

Vi hadde ikkje lange tenketida. Klassekameraten min på eine sida meinte det var éin pris, og han på den andre sida sa ein annan litt høgare pris. Og så – berre for å vere heilt sikker på å ikkje svare rett – tok eg på meg den noble rolla som meklar og trumfa skråsikkert gjennom at då låg prisen ein stad midt i mellom.

Vi rauk ut av 5-På.

Eg har prøvd å leve i den trua at eg sorgde for eit kompromiss, den gongen for lenge sidan i 5-På. Men strengt teke var det vel meir ei slags diktatorisk nedvalsing av sanninga. Ein av dei to sidemennene mine visste underleg vel kva prisen på eit frimerke var, men vart brutalt peisa til side av mitt felttog på den gylne middelveg.

Til mitt forsvar må det seiast at vi, heilt frå barnehagen av, vert innpoda at sanninga normalt sett ligg midt i mellom. Kanskje kom ein der opp i krang med eit eller anna beist i Helly-Hansen-regnklede og snørr under nasen, eit beist som til dømes heilt umotivert tok frå ein trehjulssykkelen, for så å oppleve at eit vakse menneske kom og inngjekk eit diktatorisk kompromiss på linje med frimerkedømet og sa at når de kranglar slik, tek eg sykkelen, så får de leike med noko anna. Sjølv om ein altså, før beistet kom og øydela, hadde trilla fredsælt rundt i tråd med all verdas ordensreglar. Og sjølv om ein lite forstod, så fatta ein at det hadde med ro og orden å gjere, og sveglde kamelen.

Den som hadde ete fleire slike overdimensjonerte pattedyr før skulealder, forstod ein at kompromiss var noko ein skulle skatte høgt. Og det meiner eg framleis. Men sjølv om det er lenge sidan kong Salomo var i si veltmakt, og nokså lenge sidan eg var med i 5-På, så trur eg framleis det oppstår situasjonar der folk har rett. Heilt rett. Og andre har feil. Heilt feil.

Det strategiske mageplasket i spørjetevlinga, som eg kan heve meg over no, men som låg tungt for mitt magre femtekassebryst langt inn i sjetteklasse og har gjort mitt forhold til frimerke ei aning betent, illustrerer for all verda at den gylne middelveg ikkje er ei løype å halde seg til i alle samanhengar.

Det kjem inga dronning av Saba nedlesst med krydder og edelsteinar på vitjing til ein som har kamelar på menyen kvar einaste dag, og alltid plasserer sanninga midt i mellom. Og babyar bør framleis distribuerast i éin del.

Usannsynlig sant

Forfatter: Kjeld-Willy Hansen

[Usannsynlig sant \(4276\)](#)

Giraffer

Ordforklaringer

habitus – vaner, atferd
brav – modig
stoisk – rolig,
kontrollert
maltraktert –
mishandlet, ødelagt
drabelig - veldig
delirium tremens –
"fylleslag", galskap
forårsaket av for mye
alkohol

"Det er nesten for utrolig til å være sant", er et stående uttrykk. Følgende vesle hverdagshistorie er for utrolig til IKKE å være sann. Det vi forsøker å si, er at vi ikke kan framlegge bevis som kan verifisere historien. Her fins ingen levninger eller primærkilder.

Men historien er blitt fortalt oss av spesielt oppegående mennesker, hvis moralske habitus vi overhodet ikke har noen som helst grunn til å sette spørsmålsteign ved. Og dessuten er historien altså så utrolig at den må være sann. Og skulle den likevel ikke være sann, får vi heller trøste oss med Wergelands bevingede ord fra diktet "Sandhedens armé": Sandheds Sag seirer kun i Nederlag!

Historien handler om en kjernefamilie på fire som ferierte i Danmark sist sommer. Som alle andre nordmenn, var også dette en vitebegjærlig og nysgjerrig familie. Som studerte kart på ferjen og drillet veivalg gjennom Jylland, øvde seg på danske glosor i baren og svidde av halve budsjettet i tax-free-butikken, mens ungene forsøkte å ta livet av de enarmede på sjette dekk.

Da de endelig hadde kjempet seg over Skagerrak, etablert et foreløpig vennskap med ferienevrosene og var ankommet kulturens kontinent noenlunde helskinnet, dog med en lett bakrus for familiens mannlige overhode, startet de likegodt triumfferden med å besøke en dyrehage. Ett sted må man jo begynne.

Solen skinte som bare de danske soler kan skinne, og bilens takluke ble muntert rullet opp, mens man rattet rundt og beglodde de eksotiske og frittgående kreaturene. Da plutselig skjer det: Et langt uvesen av en sjiraff stikker hele hodestasen, med blomkålører og det hele, ned i bilcupéen og bretter sjiraffleppene til side i et fryktelig glis.

Det avstedkom, må vite, en smule panikk blant de brave oppdagere, før far sjøl resolutt grep tak i solhåndtaket og forsøkte å rulle igjen takluken. Sjiraffen var imidlertid langt fra ferdig med inspeksjonsrunden og lot seg ikke presse ut av kupéen sånn uten videre.

På godt norsk: Den satte seg til motverge. Dog begynte takluken etter hvert å klemme vel mye mot sjiraffhals og kjertler og kilometerlange halsvaiere, og dermed tok panikken også den veldige og vanligvis så stoiske majesteten. Den plantet sine lange sjiraffbein mot bilen og forsøkte å dra til seg den etter hvert sterkt maltrakterte sjiraffhalsen og sjiraffskallen. Hele tiden mens den flekket gule og uhyggelige sjirafftenner og sjeket tunge til det skrekkslagne selskapet i bilen.

Anstrengelsen ble imidlertid i meste laget for dyret, så det spydde. Ja, riktig, det spydde ut over de nypyntede ferieturistene. Opp kom luken, men den drabelige kampen var ikke over før sjiraffen hadde betrakket og traktert bilpanser og tak og skjermer etter alle sjiraffkunstens regler.

Skjelvne etter dette ublide møtet med tårndyr og dansk gjestfrihet, kjørte familiefaren det plater og blekk kunne holde ut av dyrehagen. Vel ute, ble imidlertid kjøretøyet stoppet av dansk politi. Disse pleier å være svært så omgjengelige, men her kom en ramponert doning med norske skiltet og nedspydde nordmenn rullende. Kontroll, kontroll.

Danskene lurte selvsagt på hvordan i all verden bilen hadde fått slik medfart, og da er det altså den ennå skjelvne bilføreren forteller sin ærlige historie.

Nå er danskene muligens dumme, og vant til litt av hvert fra nordmenns side, men akkurat den historien kjøpte ikke politifolkene. "Delirium tremens!", tenkte de og fisket fram blåseballongen. Den fins nemlig også i Danmark.

Resultatet – hold dere fast! Det viste seg at den arme familiefaren hadde restpromille nok fra den lystige overfarten til at sertifikatet gikk føyken!

Oppgaver

Familien som spela vekk jola

Forfatter: Marion Federl

["Familien som spela vekk jola" \(125397\)](#)

Oppgave

Spørsmål til teksten

Linda Eide er radio- og tv-journalist i NRK. Hun har fått kulturdepartementets nynorsk-pris for journalister, og fikk Gullrute-prisen for beste programleder i 2012.

Kort om sjangeren

"Familien som spela vekk jola" er et kåseri som har vært sendt på NRK Radio. Journalist Linda Eide kaller teksten for et moderne skillingsdikt. 1800-tallets skillingstrykk var enkle tryksaker som også de fattige hadde råd til. Dikta og visene som ble spredd på denne måten, handla ofte om tragisk kjærlighet og død, men en del skillingsviser formidla også nyheter, for eksempel om drap, skipsforlis og andre katastrofer. Skillingsdikta kunne altså være oppdikta historier eller de kunne handle om virkeligheten.

Lytt til teksten "Familien som spela vekk jola" og svar deretter på spørsmåla:

- a. Hvem er fortelleren?
- b. Finn bevis i teksten på at fortelleren er allvitende.
- c. Gjør kort rede for handling og konflikt:
 - Hvilket problem er det familien til Vesle-Lars står overfor?
 - Vesle-Lars blir sendt ut for å løse problemet. Hva skal han gjøre?
 - Hva er årsaken til at han mislykkes?
 - Hvordan slutter fortellinga?
- d. Hvilken framstillingsform velger forfatteren når spenninga topper seg? Referat, scene eller skildring?
- e. Hva slags inntrykk får vi av far og mor til Lars? Finn informasjon i teksten som bidrar til å skape dette inntrykket.
- f. Gi et eksempel på miljøskildring i teksten.
- g. Gi et eksempel på tilbakeblick i teksten.
- h. Pek på humoristiske trekk ved tekst og framføring.
- i. Også humoristiske fortellinger har gjerne et poeng. Hva vil du si er tema og budskap i teksten?

Familien som spela vekk jola / audio

<http://ndla.no/nb/node/13521>

Episk diktning

Analyse av episke tekster

Forfatter: Tone Elisabeth Grundvig, Marion Federl

[Analyse av episke tekster \(47778\)](#)

Hva, hvordan og hvorfor

Skal du analysere en episk tekst, kan du stille følgende spørsmål:

- Hva er det denne teksten handler om?
- Hvordan kommer dette fram?
- Hva vil forfatteren med teksten sin?

For å kunne svare utfyllende på disse spørsmåla bør du kjenne en del fagbegreper. Dessuten lønner det seg å gå fram systematisk.

En bevisst og strukturert lesemåte

En analyse kan gi deg større utbytte av lesinga, og den kan hjelpe deg til å bli en bedre skriver selv. Ved hjelp av ulike analyse-begreper kan du gjøre presist rede for hvordan teksten er bygd opp, og hvilke fortellerteknikker og virkemidler som er brukt. Relevante punkter i en analyse er blant annet:

- motiv, tema og budskap
- handling og konflikt
- komposisjon
- framstillingsform
- fortellerhastighet
- forteller og synsvinkel
- personskildring
- miljøskildring

Hestehov om våren

"Botanikk er det verste blomstene vet", har en ukjent spøkefugl skrevet på en vegg en gang.

Er tekstanalyse det verste tekstene vet?
Eller har både botanikken og tekstanalysen sin funksjon?

Du kan lese mer om alle disse punkta på de neste sidene. Noe er sikkert repetisjon for deg, annet kan være nytt. Uansett kommer kunnskaper om tekstanalyse godt med i arbeidet med norskfaget.

Motiv, tema og budskap

Forfatter: Tone Elisabeth Grundvig, Marion Federl

[Motiv, tema og budskap \(48024\)](#)

Tre sider av samme sak

Begrepene motiv, tema og budskap kan av og til være vanskelige å skille fra hverandre. Alle tre kan gi svar på spørsmålet: "Hva handler denne teksten om?" Likevel har begrepene forskjellig innhold.

Motiv

Med *motiv* mener vi det en tekst handler om på det ytre, konkrete planet. Sammenlikner vi en tekst med et fotografi, er motivet det vi kan se på bildet: en situasjon, en opplevelse eller et inntrykk som kan danne utgangspunkt for ei fortelling eller et dikt.

Utenfor.

Utenfor

I novella "[Alle vi](#)" av Marit Kaldhol (1993) er motivet tenåringen som blir holdt utenfor gjengen.

Forfattere kombinerer til vanlig flere motiver, ikke minst i lengre fortellinger. I Ingvar Ambjørnsens bøker om Elling er for eksempel forholdet mellom mor og sønn et viktig motiv, Ellings vennskap med Kjell Bjarne et annet, og Ellings noe spesielle forhold til virkeligheten et tredje.

Tema

Med *tema* mener vi det en tekst handler om på et dypere plan. Vi må se de ulike momentene i teksten i sammenheng for å kunne slå fast hva teksten "egentlig" handler om.

Temaer i litteraturen kan for eksempel være kjærlighet, død, krig, lykke, vennskap eller ensomhet. I novella "Alle vi" for eksempel er temaet mobbing og unge menneskers mangel på empati.

En fattig gutt spiser tørt brød.

Fra motiv til tema

Motivet i dette bildet er en mager liten gutt i fillete klær som spiser noen tørre brødrester.

Budskap

Mange tekster har mer eller mindre klare *budskap* til leseren. En forfatter har ofte noe spesielt på hjertet som han eller hun ønsker å formidle gjennom skjønnlitteratur. Budskapet i fotografiet ovenfor kan for eksempel oppfattes som "Gjør noe med sultproblemene i verden!" I novella "Alle vi" kan budskapet være noe slikt: "Mobbing kan få alvorlige og uforutsette konsekvenser. Tilsyne-latende søte unge jenter kan mangle empati, og i flokk kan de utføre forferdelige handlinger".

Det som vanligvis skiller en skjønnlitterær tekst fra en sakprosatekst med det samme temaet, er at i den skjønnlitterære teksten formidles ikke budskapet direkte. Forfatteren gir oss ei konkret historie som vi må tolke selv. Derfor kan vi av og til ha ulike oppfatninger av budskapet i ei fortelling. Vår egen erfaringsbakgrunn har mye å si for tolkninga.

Vi kan si at bildet viser oss et eksempel på fattigdommen i verden. Da har vi tolket bildet og satt det inn i en større sammenheng. På samme vis tolker vi også fortellinger som eksempler på noe mer allment og større.

Handling og konflikt

Forfatter: Tone Elisabeth Grundvig, Marion Federl

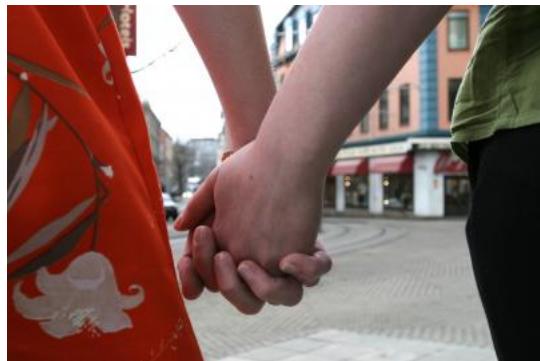
[Handling og konflikt \(47998\)](#)

Konflikt som utgangspunkt

Det er vanligvis ei eller anna form for konflikt som danner utgangspunktet for ei fortelling. Med konflikt mener vi for eksempel

- et motsetningsforhold mellom to eller flere personer
- et motsetningsforhold mellom en person og samfunnet omkring
- en vanskelig etisk valgsituasjon for en eller flere av personene

I ei novelle konsentrerer forfatteren seg oftest om én konflikt, men i romaner, islendingesagaer og andre lengre fortellinger finner vi vanligvis flere konflikter.

To eksempler

Konflikter mellom personer bunner ofte i ulike verdisyn, ulike holdninger og/eller ulike ønsker. Et godt eksempel på to romanpersoner med ulike idealer er ekteparet Wenche og Carsten Løvdahl i romanen *Gift* (1883) av Alexander Kielland. Wenche Løvdahl vil at sønnen Abraham bare skal konfirmere seg dersom han virkelig tror på Gud og kan stå inne for løftet han skal gi. Faren derimot ser ikke det som noe problem om sønnen tror på Gud eller ikke. Det eneste han er redd for, er hva godtfolk i byen vil si dersom Abraham ikke står til konfirmasjon.

Konflikter kan også ligge på et mer hverdagslig plan. I novella "Alle vi" av Marit Kaldhol vil hovedpersonen Lill Miriam bli en del av et jentefellesskap, men jentene hun søker seg til, ønsker ikke Lill Miriam som venninne fordi de syns hun er feit og stygg. Selv er de slanke og kroppsfigserte og går på ballett alle sammen.

Handling

I noveller og andre korte fortellinger finner vi nesten alltid bare ett handlingsforløp. I lengre fortellende tekster derimot er det vanlig med flere. Dersom de ulike handlingene foregår på samme tid, snakker vi om *parallelle handlinger*.

Hovedhandling og sidehandling

Oftest fins det ei *hovedhandling* og ei eller flere *sidehandlinger*. Sidehandlinger foregår gjerne på andre steder og til andre tidspunkt enn hovedhandlinga, og de kan spenne over et kortere eller lengre tidsrom.

Sidehandlinger bidrar gjerne til å kaste lys over hovedhandlinga. De kan utdype et motiv eller fungere som kontrast eller alternativ, og på den måten setter de et tema i perspektiv.

Noe å fortelle om?

Det er ikke uten grunn at eventyret slutter så snart Askeladden og prinsessa har fått hverandre og skal begynne å leve lykkelig alle sine dager.

Ei fortelling uten konflikt eller dramatiske hendelser av noe slag kan fort bli kjedelig.

Bjørnstjerne Bjørnsons fortelling *Synnøve Solbakken* (1857) for eksempel handler om to unge mennesker, Torbjørn og Synnøve, som er forelska i hverandre. Foreldrene til Synnøve er skeptiske til Torbjørn fordi han har et sterkt temperament og lett for å havne i slåsskamper. Et sted i handlinga forteller Synnøves mor ei historie om et ulykkelig ekteskap. Vi kan si at denne sidehandlinga har som funksjon å vise hvor galt det kan gå når en velger partner på feil premisser.

Komposisjon

Forfatter: Tone Elisabeth Grundvig, Marion Federl

[Komposisjon \(48010\)](#)

Hvordan er teksten bygd opp?

Komposisjon handler om hvordan tekster er satt sammen eller bygd opp. I fortellinger er det handlinga som står sentralt. Når vi gjør greie for komposisjonen i en episk tekst, sier vi derfor noe om hvordan et handlingsforløp blir fortalt eller framstilt.

Åpning (innledning)

Episke tekster kan åpne på ulike måter:

- Eventyr kjennetegnes ved at de åpner med *faste formularer* av typen "Det var en gang ...".
- Islendingesagaene starter ofte med en redegjørelse for slektsforhold og annen *bakgrunnsinformasjon* før handlinga settes i gang.
- Mange fortellinger åpner med ei *skildring* av for eksempel et landskap, et interiør eller av en eller flere personer.
- I noveller kommer vi ofte rett inn i handlinga. Ei slik åpning kalles *in medias res*. Her er det ofte sparsomt med bakgrunnsinformasjon. Bare det som er relevant for handlinga blir nevnt, og disse opplysningene kommer gjerne fram litt etter litt.

Kronologi, retrospeksjon og frampek

Handlinga kan være framstilt *kronologisk*, det vil si i den rekkefølgen noe faktisk foregår. I eventyr og andre muntlige fortellinger presenteres handlinga alltid i kronologisk rekkefølge (tidsrekkefølge). Også i islendingesagaene er kronologisk rekkefølge det normale.

I romaner og noveller derimot er det vanlig at kronologien brytes med *tilbakeblikk* (retrospeksjon). Hendelsene fra fortida som løftes fram, kaster lys over personer og konflikter. Retrospeksjon er et viktig spenningsskapende element, fortida kan for eksempel rulles opp litt etter litt etter hvert som handlinga beveger seg framover på nåtidsplanet. Denne teknikken vet ikke minst kriminalforfattere å utnytte.

Av og til kan vi som leser få hint i teksten om hva som kommer til å skje på et seinere tidspunkt. Slike hint kalles *frampek*, og de er blant annet vanlige i sagalitteraturen. De får personer ofte varsler i drømme om gode eller onde hendelser de har i vente.

Gjentakelse

Et vanlig virkemiddel i litteraturen er *gjentakelse*. Det er ikke bare enkeltord og setninger som kan bli gjentatt i en tekst. Også handlinger og motiver blir ofte gjentatt i forskjellige varianter, og vi kan finne personer som har like egenskaper, eller som handler likt.

I eventyr er det for eksempel vanlig med *parallelle scener* og *parallelle personer*. Gjentakelser og parallelle kan forsterke et budskap, eller de kan få fram kontraster mellom personene. Per og Pål prøver seg på de samme oppgavene som Askeladden, men i motsetning til den yngste broren mislykkes de.

Parallelle handlinger

Mange tekster er komponert slik at fortellinga beveger seg fram og tilbake mellom *parallelle handlinger*. Forfatteren bruker da en slags kryssklippingsteknikk som minner om den vi finner i film. Et slikt komposisjonsmønster kan blant annet brukes til å bygge opp spenning i en tekst.

Komposisjon

- Ordet kommer fra latin *compositio* og betyr "sammensetning, oppbygning".
- Vi bruker ordet som fagbegrep i litteraturen, i bildekunsten og i musikken – og i matlagingskunsten!

In medias res

- Uttrykket kommer fra latin og betyr "midt i hendelsene".

Kronologi

- *Chronos* er det greske ordet for tid, og *kronologi* betyr både "tidsregning" og "læra om tidsmåling".

Retrospeksjon

- Ordet har latinsk opphav og betyr "det å se bakover" eller "tilbakeblikk".

Kvitebjørn kong Valemon

I eventyret om Kvitebjørn kong

Et eksempel på dette er novella "Att döda ett barn" av Stig Dagerman. Her følger vi både et ungt par på biltur og en familie som steller til søndagsfrokost. Allerede i innledninga gjør fortelleren det klart at barnet i familien kommer til å bli påkjørt og drept. De to handlingene møtes idet bilen med det unge paret kjører på barnet, som har blitt sendt over til naboen for å låne noen sukkerbiter.

Når den tragiske utgangen av historia er gitt på forhånd, slites leseren mellom ønsket om å vite hvordan dette kunne skje, og frykten for å få bekreftet at barnet virkelig dør. Den stadige kryssklippinga øker spenninga, for forfatteren utsetter på denne måten i det lengste å fortelle oss slutten på historia.

Rammefortelling

I en tekst med to eller flere handlinger kan ei av handlingene danne ramma om den eller de andre slik at vi får ei såkalt *rammefortelling*. Rammefortellinger kan ofte åpne med en presentasjon av en forteller, som så begynner å fortelle den "egentlige" historia.

I eventyrsamlinga *Tusen og én natt* handler rammefortellinga for eksempel om den kloke og vakre Sjeherasad som berger livet fordi hun er en enestående dyktig eventyrforteller. Det er eventyrene Sjeherasad forteller, som utgjør de egentlige fortellingene i verket, men også rammefortellinga om henne er spennende nok i seg selv.

Spenningsoppbygning

*Spennin*g er et relativt vidt begrep som ikke bare har med ytre dramatikk å gjøre. Spennin kan også bety intensitet eller tilspissing av indre konflikter. Men forfatteren må uansett ha en plan for å skape spenning i teksten sin. Mange episke tekster er komponert slik at de i grove trekk følger denne spenningskurva:

- Teksten starter med en *eksposisjon* eller ei *åpning* der sentrale personer blir presentert.
- Ganske raskt får leseren vite hva som er konflikten i teksten, og vi er over i hoveddelen der det skjer *eikonfliktopp trapping* eller *tilspissing*.
- Spenninga stiger fram mot et *høydepunkt* (*klimaks*) og blir utløst.
- Siste del av spenningskurva kalles *avtoning* eller *lösning*. Her roer handlinga seg før teksten avsluttes.

Kautokeino-opprøret av Nils Gaup: En spillefilm med ei rammefortelling og ei klassisk spenningsoppbygning.

En roman inneholder ofte flere konflikter og flere spenningstopper. Dessuten er det vanlig å snakke om høydepunkter og vendepunkter i handlinga også i tekster som ikke følger den klassiske spenningskurva. I noveller slutter handlinga ofte på toppen av spenningskurva, uten avtoning.

Valemon bortfører bjørnen tre kongsdøtre etter tur. Men de to eldste liker ikke å sitte på ryggen til bjørnen og blir sendt tilbake. Bare den yngste gir bjørnen svaret han vil høre: Aldri har hun sittet mykere, aldri har hun sett klarere, enn på ryggen hans.

Les en versjon av rammefortellinga i *Tusen og én natt* på [nettsida](#) til den profesjonelle fortelleren Tone Bolstad Fløde.

Det er ikke bare skriftlige og muntlige fortellinger som følger spenningskurva du nettopp har lest om.

Også filmfortellinger har svært ofte denne typen spenningsoppbygning, og det samme gjelder for ei rekke dramaer.

Les mer om dramaturgi i spillefilmer i kapitlet om [spillefilm](#).

Referat, scene og skildring

Forfatter: Tone Elisabeth Grundvig

[Referat, scene og skildring \(48004\)](#)

Referat og scene

Dersom et handlingsforløp blir sammenfattet og gjenfortalt, sier vi at framstillinga er *refererende*. Forfatteren kan også skildre viktige hendelser i større detalj og gjengi replikker og dialoger direkte. Det siste kalles *scenisk* framstilling fordi det minner om måten handlinga utspiller seg på i et drama. Scenisk framstilling er med på å levendegjøre handlinga for leseren.

Askeladden

Askeladden og prinsessa tegnet av Theodor Kittelsen

Skildring

De fleste fortellingene inneholder korte eller lengre skildringer av steder, omgivelser og personer. Blandinga av referat, scene og skildring i episke tekster er med på å skape variasjon og liv i framstillinga. Hvor mye skildring vi finner i ei fortelling, er ellers avhengig av sjangeren og av skrivestilen til forfatteren.

Økt spenning

Bruk av scenisk framstilling er også et virkemiddel for å øke spenninga og for å sette søkerlyset på avgjørende situasjoner.

I eventyret om prinsessa som ingen kunne målbinde blir situasjonen der Askeladden må bevise at han klarer å målbinde jenta, skildret i detalj, og alle replikkene som faller mellom de to, blir gjengitt direkte.

Fortelletempo

Forfatter: Tone Elisabeth Grundvig, Marion Federl

[Fortelletempo \(48015\)](#)

Fortelletid og fortalt tid

Det kan være stor forskjell på *fortelletid* og *fortalt tid* i ei fortelling. Fortelletida er den tida det tar å fortelle ei historie, mens *fortalt tid* er den tida historia faktisk spenner over. I novella "En middag" av Alexander Kielland strekker handlinga seg for eksempel bare over et par timer, mens vi i den korte novella "Faderen" av Bjørnstjerne Bjørnson følger hovedpersonen i en periode på over tjue år.

Fortelletempo

For å beskrive forholdet mellom fortelletid og fortalt tid bruker vi begrepet *fortelletempo* eller *fortellehastighet*. Når forfatteren skildrer en hendelse i detalj, øker fortelletida i forhold til den fortalte tida, og fortelletempoet går ned. Novella "En middag" er et eksempel på ei fortelling med lav fortellehastighet.

Derimot sier vi at fortellehastigheten er høy når forfatteren med få ord sammenfatter det som skjer over et langt tidsrom, slik for eksempel Bjørnson gjør i "Faderen". Han åpner fortellinga med en scene der storbonden Thord står framfor presten og vil ha sønnen sin døpt. De seksten åra som ligger mellom dåpen og konfirmasjonen til sønnen, sammenfattes i setninga "Seksten år etter den dag stod Thord i prestens stue." Forfatteren velger målrettet ut de avgjørende situasjonene i Thords liv. Alt annet er uvesentlig for fortellinga og budskapet han vil ha fram.

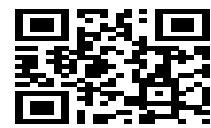
Fortelletempo og framstillingsform

Fortelletempoet henger oftest sammen med framstillingsforma. Scenisk framstilling senker fortelletempoet fordi handlinga blir skildret mer i detalj, og i skildringer stopper handlinga til og med helt opp. Derimot øker fortelletempoet når forfatteren bruker refererende framstilling.

Fortelletempo og spenning

Siden forfatterne til vanlig varierer mellom referat, scene og skildring, vil også fortelletempoet øke og minke tilsvarende. Hendelser som er mindre viktige, blir gjerne skildret med høyt fortelletempo. Mye blir også utsatt helt. I en ættesaga for eksempel kan alt som skjer på et halvt år, bli oppsummert i éi eneste setning av typen "Den vinteren satt han hjemme".

Tilsvarende senkes fortelletempoet ofte når det er en avgjørende eller dramatisk hendelse det skal fortelles om. En kortvarig duell i en saga kan bli ganske inngående skildret, spesielt hvis hovedpersonen er involvert.

"Faderen" / audio
<http://ndla.no/nb/node/51057>

Ei hel livshistorie,
fortalt på sju minutter!
Hør skuespiller
Morten Røhrt lese
fortellinga "Faderen"
av Bjørnstjerne
Bjørnson.

Forteller og synsvinkel

Forfatter: Marion Federl, Leif Harboe

[Forteller og synsvinkel \(48005\)](#)

Hvem forteller historia?

Svaret på dette spørsmålet virker nokså opplagt, for forfatteren rår selvsagt fullt og helt over teksten sin. Men det hele er *litt* mer innfløkt enn som så:

Nei, det var ikke eg som gjorde det. Eg orkar ikke slikt. Det byr meg imot. Eg får meg ikke til det rett og slett. Slik har det alltid vore. Det var ikke eg som stussa halen på katten, reiv vengene av levande fluger eller spidda sniglar på spisse pinnar. Det var dei andre småungane. Men det var eg som tenkte det ut.

Slik åpner novella "Regi" av Oddny Bjordal. Her er det ikke forfatteren som taler om seg selv. Hun har lagt orda i munnen på en ung gutt som også er hovedpersonen i fortellinga. Han har ei dominerende rolle i ungeflokken og manipulerer de andre til å mobbe utvalgte ofre. I novella er det han som forteller.

Forfatteren er altså ikke nødvendigvis identisk med fortelleren. Fortelleren er, enkelt sagt, den stemmen i fortellinga som formidler handlinga til leseren. Det er forfatteren som velger hvordan historia skal fortelles, og valget av forteller er ett av virkemidlene forfatteren rår over.

Heidi forteller / video

<http://ndla.no/nb/node/18288>

Personal og autoral framstilling

I eksemplet fra novella "Regi" så vi at fortelleren kan "krype inn i" en av personene slik at vi ser verden gjennom de samme "brillene" som denne personen og får hans eller hennes versjon av hendelsene. Vi sier da at framstillinga er *personal*.

Men fortellerstemmen trenger ikke å være knytta til noen bestemt person. Se litt nærmere på innledninga til novella [Ballstemning](#) av Alexander Kielland:

Fortelleren

I muntlige fortelle-situasjoner er det alltid helt opplagt hvem som er fortelleren!

Hør på den korte fabelen. Forteller er Heidi Dahlsveen.

Ad de glatte marmortrinn var hun steget opp uten uhell, uten anstrengelse, alene båret av sin store skjønnhet og sin gode natur. Hun hadde inntatt sin plass i de rikes og mektiges saler uten å ha betalt adgangen med sin ære og sitt gode rykte. Og dog var der ingen, som kunne si, hvorfra hun var kommen; men der hviskedes om, at det var dypt nedefra.

Som et hittebarn i en utkant av Paris hadde hun hensultet sin barndom i et liv mellom last og armod, som kun de har begrep om, som kjente det av erfaring. Vi andre, som har vår kunnskap fra bøker og beretninger, må ta fantasien til hjelp for å få en idé om den arvelige jammer i en stor by; – og enda er kanskje de skrekkeligste bilder vi utmaler oss, bleke mot virkeligheten.

Her har vi å gjøre med en forteller som observerer personer og hendelser utenfra. Han kjenner fortida til hovedpersonen og vet hva folk sladrer om. I tillegg hevder han at han er i samme situasjon som leseren, for han har ikke førstehåndskunnskap om livet i fattigkvarterene i Paris. Det virker som om forfatteren forteller historia direkte til oss leserne. Derfor kaller vi denne framstillinga for *autoral*.

Synsvinkel

Hvor mye fortelleren kan si om personer og handling, er avhengig av ståstedet eller *synsvinkelen* hans. Dersom handlinga blir fortalt gjennom en av personene i fortellinga, er synsvinkelen til denne personen *begrensa*. Vi kan bare få vite hva personen selv tenker, ser, hører og opplever.

Når framstillinga er autoral, utvides vanligvis synsvinkelen. Fortelleren i "Ballstemning" for eksempel følger snart den ene personen og snart den andre, han gir oss tilgang til tankene deres og kommenterer det som hender. Synsvinkelen hans er nærmest *ubegrensa*.

Førstepersonsfortelling

Fortellinger kan være skrevet i første eller i tredje person. Dette grunnleggende valget har konsekvenser for framstillingsform og synsvinkel i teksten.

I ei *førstepersonsfortelling* (jeg-fortelling) har forfatteren gitt fortellerstemmen til en jeg-person som er med i fiksjonen, enten i sentrum for handlinga eller i utkanten. Framstillinga er gjennomført personal: Alt leseren får vite, blir formidlet slik jeg-fortelleren opplever det. Det er hans eller hennes versjon av historia vi får høre. Synsvinkelen ligger fast hos denne ene personen.

Tredjepersonsfortelling

I ei *tredjepersonsfortelling* kan framstillinga være både *autoral* og *personal*: Når personene blir omtalt som "han", "hun" eller "de", kan dette være et tegn på at de blir observert utenfra. Fortelleren i ei tredjepersonsfortelling kan ha ulik grad av oversikt over handling og personer, og synsvinkelen ligger sjeldent helt fast. Forfatteren har derfor flere typer forteller-roller å velge imellom. Vi skal her se på tre av dem:

Den allvitende fortelleren

En forteller som gir oss innblikk i hva personene tenker, og som kan kommentere og vurdere det personene gjør, kaller vi *allvitende*. En allvitende forteller bestemmer suverent hva vi som leser skal få vite. Han kan sammenliknes med en filmregissør som avgjør hvilke scener som skal være med i en film, og hvor kameraet skal plasseres i de ulike scenene av filmen. Synsvinkelen til den allvitende fortelleren er tilnærma *ubegrensa*.

Fortelleren som "flue på veggan"

En forteller kan vekselvis følge flere ulike personer, men nøyte seg med å fortelle hva personene gjør og sier, uten å gi oss innblikk i tankene deres. Denne typen begrensa synsvinkel kaller vi *refererende*. En slik synsvinkelbruk finner vi blant annet i de islandske ættesagaene. Det er typisk for disse sagaene at vi som leser i liten grad får vite noe om følelsene og tankene til personene.

Den usynlige fortelleren

Autoral

- Adjektivet *autoral* er avleda av det latinske substantivet *auctor*, som betyr "forfatter, opphavsmann".
- Det engelske ordet *author* har samme opphav.

Pronomen

- Første person = jeg, vi
- Tredje person = han, hun, det, de

Repeter

Pronomen /
amendor_electure
<http://ndla.no/nb/node/20355>

En autoral forteller kan også følge en person nesten som en skygge og la denne personen ha synsvinkelen hele veien. Morten Harry Olsens novelle "I urskogen" gir oss et godt eksempel på denne typen synsvinkelbruk. Hovedpersonen i novella heter Pettersen. Han er en eldre mann som har feiret bursdagen sin med et godt måltid på en fin restaurant. På veien hjem prøver han å stoppe en slåsskamp, men blir selv slått ned. Han må på legevaka på Ullevål sykehus og venter deretter på ei drosje som skal kjøre ham hjem.

Pettersen ventet utenfor. For første gang etter hjerteoperasjonen følte han trang til en sigarett. Det var ikke helt mørkt; natten hadde et dyp skjær. Det var mildt. Han begynte å føle seg roligere. Han kikket på armbåndsuret. Klokka var nesten to. Han hadde ikke vært oppe så sent på så lenge han kunne huske. Fødselsdagen hans var over, og ødelagt. Det gode måltidet, konjakken og sigaren lå langt, langt tilbake. Han skulle ha sittet trygt og komfortabelt hjemme, drukket en førsteklasses vin og lest en god bok. Han følte seg ikke lenger i slekt med de menneskene som var ute på natten.

Synsvinkelen ligger hele tida hos Pettersen. Slik kommer vi tett innpå ham og får sympati med ham – og tilsvarende antipati mot pøblene som har spolert fødselsdagen hans.

Framstillinga i novella ligger så tett opp mot jeg-fortellinga som det er mulig å komme. En kunne uten problemer ha byttet ut pronomenet "han" med "jeg". Vi kan derfor kalle framstillinga *tilnærma personal*. Bare pronomenet "han" røper at Pettersen ikke forteller selv. Fortelleren gjemmer seg konsekvent bak hoved-personen.

Personskildring

Forfatter: Tone Elisabeth Grundvig, Marion Federl

[Personskildring \(48021\)](#)

En ekte hobbit?
Skuespiller Martin Freeman, som har rolla som hobbiten Bilbo Baggins i trilogien *Hobbiten*, rett etter det aller siste filmopptaket den 12. juli 2013. Likner han på beskrivelsen J.R.R. Tolkien gir i boka si?

Hvem handler teksten om?

Sentralt i både episk og dramatisk diktning står de litterære personene. Antall personer i ei fortelling kan variere sterkt, men det er regel færre personer i korte tekster som noveller og eventyr enn i større verk som romaner og sagaer.

Direkte personskildring

I episk diktning kan vi skille mellom to typer personskildring: direkte og indirekte. Når personer skildres direkte, kommenterer fortelleren åpent deres utseende og egenskaper. Slik beskrives for eksempel hobbitene i J. R. R. Tolkiens bok *Hobbiten*:

Hobbitene er (eller var) et lite folk, omrent halvparten så høye som oss, og mindre enn de skjeggete dvergene. Hobbiter har ikke skjegg. Det er lite eller ingenting av trolldom ved dem, bortsett fra den vanlige hverdagslige sorten som hjelper dem å forsvinne stille og raskt når svære, dumme folk som deg eller meg kommer tumlende fram og bråker som elefanter så de kan høre det en fjerdingsmil unna. De (...) har lange, flinke, brune fingrar, godmodige ansikter og ler dypt og fyldig (særlig etter middag, som de spiser to ganger om dagen så sant de kan).

Indirekte personskildring

I tillegg til den direkte personkarakteristikken kan fortelleren påvirke vår oppfatning av personene på indirekte vis. Fortelleren formidler hva personene sier, hvordan de handler, kanskje også hva de tenker, og han får oss til å trekke våre egne sluttninger om dem. Som oftest finner vi ei blanding av direkte og indirekte personskildring i episke tekster.

I større verk bruker forfatteren av og til innslag av andre sjanger for å fortelle noe om personene. Eksempler på dette er kvad i islendingesagaene, dagboktekster og brev i romaner og sanger i skuespill.

Karakterene i eventyra er vanligvis enkle typer: De kjennetegnes ved noen få, typiske egenskaper, og de gjennomgår ingen utvikling eller forandring. Helter er helter, og skurker er skurker!

Typer og enkeltpersoner

Personskildringa kan variere fra forfatter til forfatter, fra stilperiode til stilperiode og fra sjanger til sjanger. I eventyr for eksempel er gjerne roller og ytre handling langt viktigere enn individuelle egenskaper. Personene er derfor bare veldig enkle typer.

I romaner kan vi derimot møte svært komplekse og uforutsigbare personligheter; særlig kan hovedpersonen være bredt skildra. En slik sammensatt hovedperson møter vi for eksempel i romanen *Sult* av Knut Hamsun. I denne boka er skildringa av det indre livet til hovedpersonen mye viktigere enn den ytre handlinga.

Persongalleri

Like interessant som skildringa av den enkelte personen er måten et persongalleri er satt sammen på, og forholdet de forskjellige personene har til hverandre.

Personer kan ha ulike funksjoner i et verk. De kan sette i gang et handlingsforløp, stå mot hverandre i konflikter, og de kan utgjøre både paralleller og kontraster. Personer, handling og tematikk er ofte knyttet sammen på den måten at ulike personer representerer ulike holdninger og verdisett.

Noen flere nyttige begreper

- **karakter**
et annet ord for "person i en litterær tekst"
- **hovedperson**
personen som vi får vite mest om og som vanligvis står sentralt i handlinga
- **biperson**
person som får mindre plass og oppmerksamhet, men som alltid har en funksjon i teksten
- **dynamisk karakter**
en person som utvikler og forandrer seg på grunn av det han eller hun opplever
- **statisk karakter**
en person som forblir slik han eller hun alltid har vært

Miljøskildring

Forfatter: Tone Elisabeth Grundvig, Marion Federl

[Miljøskildring \(48023\)](#)

Tid, sted og miljø

Med *miljø* i skjønnlitterære tekster mener vi både det sosiale miljøet som personene tilhører, og omgivelsene der handlinga finner sted. I en analyse av miljøet kan det for eksempel være naturlig å si noe om

- tidsperioden handlinga er lagt til
- samfunnsforhold og arbeidsliv
- naturgeografiske omgivelser
- interiør

Noen ganger blir miljøet presentert innledningsvis i et verk, og det kan være bredt og detaljert skildra slik at vi tydelig ser det for oss. Andre ganger er miljøskildringa svært knapp, og vi må selv danne oss et bilde av omgivelsene. I enkelte sjangerer, som eventyr, fins det omtrent ingen miljøskildring fordi handlinga er så viktig at alt annet må vike.

Formålet med miljøskildringa

Hva slags funksjon miljøskildringa har i en tekst, varierer. I naturalistisk litteratur for eksempel tar miljøskildringa ganske mye plass, og omgivelsene er gjerne beskrevet ned til minste detalj. De naturalistiske forfatterne skrev etter et ideal om å gjengi virkelig-heten så nøyaktig og objektivt som mulig, blant annet for at framstillinga skulle virke mest mulig troverdig.

"Albertine i politilægens venteværelse" (1886–1887)

Symbolsk betydning

I såkalt nyromantisk litteratur får ofte skildringer av naturen stor plass. I slike tekster kan naturen og det som foregår der, oppfattes som et bilde på menneskesinnet. Vi kan si at det ytre landskapet gjenspeiler et indre, psykologisk landskap.

I dette bildet skildrer maleren Christian Krohg (1852–1925) en scene fra romanen *Albertine*. Romanen, som kom ut i 1886, handler om ei fattig jente som tvinges inn i prostitusjon.

Framstillinga er realistisk og detaljert, personene blir karakterisert gjennom både klær, ansiktsuttrykk og kroppsholdning.

"Vann, steiner og horisont" er tittelen på dette fotografiets av Torgeir W. Skancke. Men kanskje ser vi fort mer i bildet enn det tittelen forteller?

Landskap kan framkalle ulike stemninger og tanker hos betrakteren. Miljøskildringa kan derfor være mer enn ei realistisk ramme rundt handlinga.

Også rom og interiør kan ha ei symbolsk betydning. I novella "En gang må være den første" (1992) av Lars Saabye Christensen møter vi to unge gutter som drikker seg fulle for første gang. Det hele skjer i et rotete kjellerrom. Hendelsen blir en nedtur for hovedpersonene, og oppholdet i kjelleren kan tolkes som et symbol på deres mørke og kaospregede sinnstilstand.

Novella "Mennesker på kafé" (1983) av Kjell Askildsen handler om en eldre mann som sitter på en kafé full av folk. Her fungerer omgivelsene som en kontrast tilmannens tanker og følelser: På en plass som egentlig er ment som et sosialt møtested, erkjenner den gamle mannen at han er svært ensom – midt blant alle menneskene.

Flere miljøer i ei fortelling

Ofte blir vi som leser presentert for flere ulike miljøer i et verk. De ulike miljøene kan både kontrastere og utfylle hverandre.

Oppgaver

Motiv, tema og budskap

Forfatter: Marion Federl

[Motiv, tema og budskap \(125334\)](#)

Oppgave

Motiv, tema og budskap

- Hva mener vi med begrepene motiv, tema og budskap?
- Les fortellinga [Slutten](#) av Joakim Hunnes. Hva vil du si er motiv, tema og budskap i teksten?

Du kan også lytte til teksten om du foretrekker det:

"Slutten" / audio

<http://ndl.no/nb/node/4997>

Handling og konflikt

Forfatter: Marion Federl

[Handling og konflikt \(125346\)](#)

Oppgave

Handling(er) og konflikt

Les novella "["Knock-out"](#)" av Håkon Jarle Sveen.

- Hvilke konflikter eller utfordringer er det hovedpersonen må forholde seg til?
- Hva er hovedhandlinga i denne novella, og hva er sidehandlinga (som vi bare får vite om i noen korte glimt)?
- Hvorfor er sidehandlinga relevant for det som skjer i hovedhandlinga?

Du kan også lytte til teksten i stedet for å lese, dersom du foretrekker det:

"Knock-out" / audio
<http://ndla.no/nb/node/5545>

Komposisjon

Forfatter: Tone Elisabeth Grundvig, Marion Federl

[Komposisjon \(125363\)](#)

Oppgave 1

Repetisjonsspørsmål

Når vi setter sammen blomster, får vi en blomster-komposisjon.

... Og en pent dandert hamburger er en mat-komposisjon!

Les NDLA-fagsida om komposisjon i fortellinger og svar på spørsmåla:

- Ordet komposisjon blir brukt innenfor ulike fagområder og kunststarter. Gi minst fire eksempler!
- Hva mener vi når vi snakker om komposisjonen i ei fortelling?
- Hva er ei *in medias res*-åpning?
- Hvordan starter en islendingesaga til vanlig?
- Hva vil det si at handlinga er framstilt *kronologisk*?
- Hva er *retrospeksjon*?
- Hva er et *frampek*?

Oppgave 2

Komposisjonen i novella "Alle vi"

Les novella "[Alle vi](#)" av Marit Kaldhol og gjør rede for komposisjonen:

- Hvordan åpner novella?
- Beskriv konfliktopptringa.

- Hvor er vendepunktet i novella?
- Hva slags avtoning eller løsning har den?

Referat, scene og skildring

Forfatter: Marion Federl

[Referat, scene og skildring \(125378\)](#)

Oppgave

Referat, scene og skildring i fortellinga "Nilsen"

Les fortellinga "["Nilsen"](#)" av Lasse Fosshaug.

- Hvilken framstillingsform finner du mest av i fortellinga - scenisk framstilling, referat eller skildring?
- Finn eksempler på alle tre framstillingsformene i fortellinga.

Du kan også lytte til teksten hvis du foretrekker det:

"Nilsen" / audio

<http://ndla.no/nb/node/4887>

Fortelletempo

Forfatter: Tone Elisabeth Grundvig, Marion Federl

[Fortelletempo \(125373\)](#)

Oppgave

Tid og fortelletempo

Les fortellinga [H2O](#) av Thomas J.R. Marthinsen.

- Forklar hva vi mener med fortelletempo.
- Hvordan er fortelletempoet i denne teksten? Gi eksempler som underbygger svaret ditt.
- Hva slags virkning har fortelletempoet i denne fortellinga?

Du kan også lytte til teksten om du foretrekker det:

"H2O" / audio
<http://ndla.no/nb/node/5028>

Forteller og synsvinkel

Forfatter: Marion Federl

[Forteller og synsvinkel \(125380\)](#)

Oppgave 1

Kan du fagbegrepene?

Prinsesse Märtha Louise forteller for barn på Fortellerfestivalen 2007.

1. La oss si at prinsesse Märtha Louise, som du ser på bildet ovenfor, forteller eventyret om den stygge andungen til barna. Hvem er da forfatteren, og hvem er fortelleren?
2. Dersom Märtha Louise hadde fortalt ei av sine egne historier, hva ville hun da vært?
 - Forfatter
 - Forteller
 - Både forfatter og forteller
3. Hva er forskjellen mellom fortelleren i en muntlig situasjon og fortelleren i ei skriftlig fortelling?
4. Forklar hva vi mener med førstepersons- og tredjepersonsfortelling.
5. Hva vil det si at framstillinga er autoral?
6. Og hva ligger i begrepet personal framstilling?
7. Forklar begrepet synsvinkel.

Oppgave 2

Forteller og synsvinkel

Les tekstuddraget nedenfor og avgjør:

- Er dette ei førstepersons- eller ei tredjepersons-fortelling?
- Hvor ligger synsvinkelen?
- Er fortelleren allvitende, "flue på veggen", eller gjemmer han seg bak personen som blir skildra?

Oppgave 3

Frank var ferdig med frokosten klokka halv seks. Han reiste seg fra kjøkkenbordet så stolen veltet. Lyden av stolen som falt, gav gjenklang i hele første etasje, men han trodde ikke kattene ville bli skremt. Han tenkte for seg selv at de nok var ute på jakt uansett, så det gjorde ikke noe at lyden var høy. Likevel så han seg bekymret rundt. Han gikk over til ett av de to lange kjøkkenskapene, bøyde seg sakte ned til nederste hylle der hvor kattematboksene sto. De fylte hele hylla, og han hadde enda flere. Nede i kjelleren hadde han trettito bokser til. Han håpet de ikke hadde gått ut på dato, for han ville ikke likt å måtte dra til butikken alt nå. Ifølge kalenderen som han hadde hengende ved siden av skapet, var det fortsatt kattemat igjen for to uker. Han krysset av hver dag. Nå satte han et rødt, skjevt kryss over dagens dato. Det var en tirsdag.

(Fra novella "Frank og kattene" av Thomas J.R. Marthinsen)

Forteller og synsvinkel

Les novelleutdraget nedenfor.

- Er dette ei førstepersons- eller ei tredjepersons-fortelling?
- Er framstillinga autoral eller personal?
- Hvor ligger synsvinkelen?
- Er synsvinkelen ubegrensa eller begrensa?
- Skriv om avsnittet slik at synsvinkelen ligger hos den elleveårige jenta eller faren. Hvilken informasjon fra originalteksten mister vi, hvilken informasjon får vi i stedet?

Nilsen lå og vrinska i sagflisa. Ankelen sto i en stygg vinkel i forhold til resten av beinet og salen hadde skliidd, slik at du nå kunne sitte på sida av gampen. På vommen. Uten at det nødvendigvis hadde gitt så mye framdrift. Søstera mi sto og hylgrein. Helt hysterisk. Jeg hadde lyst til å klappe til 'a, men turte ikke, så jeg ble stående med henda i lomma på kamuflasjebuksa. Fattern sto med telefonen trøkt opp til øret og prøvde å overtale dyrlegen til å komme fort som faen. Denna hesten har det ikke godt, prøvde han seg. Denna hesten må avlives! Hadde jeg hatt patroner skulle jeg gjort det sjøl, fortsatte han, og glemte tydeligvis den 11-åriges dattera si som sto ved sida av og bælja.

(Fra novella "Nilsen" av Lasse Fosshaug)

Personskildring

Forfatter: Marion Federl

[Personskildring \(125385\)](#)

Oppgave1

Personskildring i et eventyr

Kjenner du til noen av disse eventyrkarakterene? Hva slags egenskaper har de?

Les utdraget fra eventyret "Manndattera og kjerringdattera" av Asbjørnsen og Moe nedenfor.

- Finn eksempler på direkte personskildring.
- Hvorfor er denne typen personskildring vanlig i eventyr?

Det var en gang et par folk som hadde giftet seg sammen; de hadde hver sin datter. Kjerringdattera var lei og lat og ville aldri gjøre noe, og manndattera var flink og villig; men enda kunne hun aldri gjøre mora til lags, og både kjerringa og dattera ville gjerne være kvitt henne.

Oppgave 2

Personskildring i novella "Nilsen" av Lasse Fosshaug

Les novelleutdraget nedenfor.

- Hva slags inntrykk får du av jeg-personen?
- Finn to-tre eksempler fra teksten som bekrefter dette inntrykket.
- Er skildringa av jeg-personen direkte eller indirekte?

Nilsen lå og vrinska i sagflisa. Ankelen sto i en stygg vinkel i forhold til resten av beinet og salen hadde sklidd, slik at du nå kunne sitte på sida av gampen. På vommen. Uten at det nødvendigvis hadde gitt så mye framdrift. Søstera mi sto og hylgrein. Helt hysterisk. Jeg hadde lyst til å klappe til 'a, men turte ikke, så jeg ble stående med henda i lomma på kamuflasjebuksa. Fattern sto med telefonen trøkt opptil øret og prøvde å overtale dyrlegen til å komme fort som faen. – Denna hesten har det ikke godt, prøvde han seg. – Denna hesten må avlives! Hadde jeg hatt patroner skulle jeg gjort det sjøl, fortsatte han, og glemte tydeligvis den 11-årige dattera si som sto ved sida av og bælja.

Oppgave 3

Personskildring i et utdrag fra romanen *Garman og Worse* av Alexander Kielland

Les romanutdraget nedenfor.

- Er personskildringa direkte eller indirekte?
- Gi noen eksempler.
- Ligger det ei vurdering av jenta som person i skildringa, eller beskrives hun på en mer nøytral måte? Forklar.

Men sypiken var en blek, syklig skapning med et par underlige store øyne, der alltid så ut som om de bad om forlatelse. Hun var smukk ennu; men alle fikk straks det inntrykk, at hun hadde vært meget smukkere; det var noe forkuet og falmet over henne; kinnene var litt innfalne, man kunne se at hun hadde mistet flere tenner.

Miljøskildring

Forfatter: Marion Federl

[Miljøskildring \(125394\)](#)

Oppgave

Skriv ei miljøskildring.

Skriv innledninger til to ulike fortellinger. Begge fortellingene skal begynne med ei skildring av landskapet du kan se ovenfor. Velg blant disse alternativene:

- ei nøktern og rolig innledning
- ei innledning som skaper ei trolsk, mystisk stemning
- ei innledning som passer til en dyster science-fiction-roman
- ei innledning som passer til ei kjærlighetshistorie

"Regi"

Forfatter: Marion Federl, Anne Ely Thorenfeldt

["Regi" \(10663\)](#)

Oppgave 1

Les novella "Regi" av Odny Bjordal.

Regi

Odny Bjordal

"Regi vart til på eit tre dagars skrivekurs. Eg likte godt oppgåva:
Her har du eit namn.
Gå og skriv i to timer!
Likevel måtte eg gjennom min vanlege protest: Nei, eg vil ikkje! Difor starta teksten med ei nekting. Eg kom straks i flyt, og på to timer skreiv novella seg nærast sjølv. Det einaste som stod att, meinte læraren, var litt forjævliggjering. Eg hadde nok henta noko stoff frå eiga minnekiste og frå opplevingar eg har hatt som lærar. Men det var ikkje medvite at eg hadde brukt og forstørra min storesøsterregi, søster mi si misunningsverdige evne til å lyga truverdig, eller "genfeilen" til mor mi:

Dårleg samvit. Eg hadde ein snev av polio då eg var seks år, og slikt veit ungar å bruka. Eg hadde slett ingen planar om å skriva om mobbing. Det berre vart slik."

Nei, det var ikkje eg som gjorde det. Eg orkar ikkje slikt. Det byr meg i mot. Eg får meg ikkje til det rett og slett. Slik har det alltid vore. Det var ikkje eg som stussa halen på katten, reiv vengene av levande fluger eller spidda sniglar på spisse pinnar. Det var dei andre småungane. Men det var eg som tenkte det ut.

Bror min var lett å be. Han var to år dummare og modigare. Ikkje var han så god til å forklara seg heller – i alle fall ikkje når eg hadde forklart meg først. Han var ikkje så flink til å få orda til å henga i hop som eg var – alt då. Eg fortalte glatt ei løgn meir truverdig enn han fortalte sanninga. Og så vart han sint og fortvila og begynte å rota og gå i surr. Tosken. Medan eg stod like roleg og såg folk alvorleg rett inn i auga. Visste eg ville vinna.

Dei fleste vaksne gjekk fem på. Barnehagetantene, lærarane, far min. Men ikkje mor mi. Endå ho nok gjerne ville: tru meg – hjelpa meg – dekka meg. Det var som ho hadde skuldkjensle for den helvetes foten min, endå det var medfødd. Eg såg det i auga hennar, dette såre, hjelpelause som eg hata – og brukte.

Skulen var lett. Eg kunne setja av mykje tid til å finna på og organisera store ting medan eg tok på meg eit lyttande ansiktsuttrykk. Disiplar med svak nok ånd og villig nok kjøt til å utføra dei geniale planane mine fann eg alltid. Å få dei til å tru at dei hadde funne på det meste sjølve, var min minste kunst. Tommelen opp og eit aldri så lite nikk når dei såg i mi retning under eller etter ei skjennepreike, var nok til å overtyda dei om at dei var faen til töffingar som stod for meir enn ein støyt.

Eg begynte ikkje å plaga jenter før i tretten-fjortenårsalderen. Det vil seia: Det var ikkje eg. Det var gjengen. Ikkje plaga me dei heller, for så vidt – til å begynna med. Og det er gale å seia "dei", for det var alltid berre ei om gongen. Dessutan hadde dei godt av det – dei ekle suggene.

Førebuingane likte eg godt. Det gjaldt å byggja opp stemninga – over tid: Gje små hint til ein som ikkje ville gje dei vidare, fyra opp under når eg hørde dei att. Og så – planlegging og organisering, utveljing av aktørar. Bilda klare i hovudet. Ei dirrande spenning vatt på seg i magen min. Framføringa nærma seg.

Offeret var aldri tilfeldig valt. Heller ikkje når det gjaldt Angela. Ho var stor, feit og svært lite engleaktig – unnateke blikket, som var blått og tåpeleg truskuldig, som på ei ku – ei engleku, ha-ha.

Angela gjekk i spesialklassen. Eg hadde komme til å streifa den nakne armen hennar ein dag eg passerte henne i korridoren – svært ufrivillig. Angela veiva alltid slik når ho gjekk, kurset var ikkje heilt stø. Huda hennar var fuktig, og etterpå meinte eg ho hadde vore sleip og slimete – som sniglehud. Eg kunne spydd.

Nei, det var ikkje eg. Morten var det. Ja. Leif og Arne heldt. Men det var Morten som "spidda", som pirka og rispa i det sleipe blautdyret. Som ho grylte, purka. Herleg. Snart ville ho vera klar for neste scene. For truinga, skremminga, den verkeleg raffinerte torturen. Og då skulle hovudrolle-innehavaren gjera entré. Eg skalv og sveitta. For eit skodespel det skulle bli – i stemma hennar – i ansiktet – i auga.

Men så var det Morten, den dusten. Han som endå skuldar meg for tre stilar. Han sende heile forestillinga rett i dass. Slengde pinnen, skubba vekk dei to andre, gav Angela ein dytt så ho fór snublante og ulande ned stien. Snudde seg og såg meg trassig rett i auga.

Morten – bror min – som er to år dummare og modigare enn eg.

Oppgave 2

Analysespørsmål til novella "Regi" av Odny Bjordal

Resymé

Et resymé er et veldig kort sammendrag av handlinga.

Personskildring

Vi skiller gjerne mellom *statiske* og *dynamiske* karakterer i en tekst.

Dynamiske karakterer er personer som utvikler og forandrer seg i løpet av handlinga. Statiske karakterer forandrer seg ikke.

Forfatteren kan beskrive en person *direkte* for oss, for eksempel ved å bruke karakteriserende adjektiv, eller *indirekte* gjennom det vedkommende selv gjør, sier eller tenker.

Frampek og tilbakeblikk

I fortellinger finner vi ofte hint om hvordan handlinga kommer til å utvikle seg. Slike hint eller varsler kaller vi *frampek*.

Svært vanlig er også *tilbakeblikk*. Gjennom tilbakeblikk får vi vite om tidligere hendinger som hjelper oss å forstå handlinga og personene.

Miljøskildring

Forfatteren kan bruke miljøskildringa til ulike formål.

Miljøskildringa kan for eksempel skape ei troverdig ramme rundt personer og handling, bygge opp eller forsterke ei stemning i teksten eller ha symbolsk betydning.

Tema

Emnet eller problemet som teksten belyser, kaller vi tekstens tema.

Budskap

Også skjønnlitterære tekster påvirker oss.

Noen ganger finner vi et klart moralisk eller politisk budskap i en tekst. Andre ganger er forfatteren kanskje mer opptatt av å skildre personer som ikke uten videre lar seg plassere blant heltene eller skurkene.

Men alle tekstene vi leser, vil si oss noe – og det er nettopp derfor vi leser dem.

Handling og konflikt

- Gi et resymé av handlinga. Bruk ikke enn fem setninger.
- Beskriv konflikten i novella. Hvem er i konflikt med hvem?

Personer (karakterer)

- Hvem er hovedpers i fortellinga?
- Fins det andre viktige personer?
- Hvordan er maktfordelingen mellom personene? Hvem har overordnede underordnede roller?
- Hvem blir "helten" i historia?
- Er det noen av personene som end seg, som gjør noe uventet?
- Hvordan tolker du den siste setningen i teksten?
- Gi noen eksempler på direkte og indirekte personkarakteristikk i teksten.

Fortellerstemmen

- Er novella "Regi" ei første- eller tredjepersonsfortelling?
- Hvem er fortelleren i historia?
- Hva kan være grunn til at forfatteren har valgt denne personen som forteller?
- Kan vi stole på at fortelleren gir en objektiv versjon av hendingene? Hvorfor (ikke)?

Komposisjon

- Hvilken type innledning har forfatteren valgt?
- Hvor stor del av teksten er tilbakeblick fra fortellerens side?
- Hvilken hending utgjør både spenningstoppen og vendepunktet i fortellinga?
- Hvor lang er slutten?

Miljøskildring

- Forfatteren er sparsommelig med opplysninger om sted og miljø. Finner du opplysninger i teksten som kan tyde på at handlinga foregår i Norge?
- Finnes det opplysninger som peker mot at personene bor på landet? Eller er det sannsynlig at handlinga foregår i en by?

Tema og budskap

- Hva er temaet i den novella?
- Hva slags budskap gir du ut av denne teksten?

Oppgave 3

Skriv selv

Skriv fortellinga "Regi"
sett med øynene til en
av disse personene:

- Morten
- Angela
- Mora

Noveller og fortellinger

Novellesjangeren

Forfatter: Marion Federl

[Novellesjangeren \(13595\)](#)

Kva er ei novelle?

Novella er ei forholdsvis kort forteljing. Ho skildrar gjerne ei enkelhending eller små klipp frå livshistoria til ein person. Handlinga i ei novelle spenner til vanleg over eit kort tidsrom, og det er få personar med. I novella kan mykje vere berre antyda. Novella har dessutan ofte ein overraskande slutt.

Det usagde gir rom for fantasien

Fordi novella skal vere kort, må forfattaren velje bort alle hendingar og detaljar som ikkje er strengt nødvendige. Kvar opplysning som står igjen, vert dermed tilsvarande meir mangtydig. I tillegg vekkjer nettopp det usagde nyfikna vår, og vi blir sogne inn i historia fordi ho inviterer oss til å dikte med.

På sporet av ordet

Ordet *novelle* kjem frå italiensk og tyder "nyhende".

På 1200-talet var omgrepet novelle for første gong brukt om forteljingar. Noveller var då korte, populære forteljingar om hendingar frå røynda.

"Novella er ein klatretur oppover eit fjell, der målet er utsynet frå toppen."

*Boris Eichenbaum,
russisk
litteraturforskar*

Konflikt og løysing

Som personane i andre typar forteljingar, opplever også hovudpersonen i novella eit problem eller ein konflikt. I mange noveller byggjer spenninga seg opp mot eit toppunkt på slutten. Dette høgdepunktet er ofte samtidig eit vendepunkt der konflikten eller problemet får ei overraskande og uventa løysing.

Men ikkje alle novelleforfattarane følgjer dette tradisjonelle mønsteret når dei skriv. Vi finn ikkje alltid ein klar spenningskurve, kanskje vi berre får presentert ein konflikt som ulmar under overflata og som ikkje kan finne noka løysing i det heile. Forfattaren kan også la slutten vere open slik at lesaren sjølv må tenkje seg kva for ein utgang handlinga vil få.

Alle vi

Forfatter: Marit Kaldhol

[Alle vi \(4220\)](#)

Marit Kaldhol

Om forfatteren

Marit Kaldhol er født i Ålesund i 1955, og er lyriker og forfatter. Hun er utdanna lærer og har undervist i grunnskolen og i videregående skole.

Hun debuterte i 1983 med diktsamlinga "Lattermilde laken", og har seinere utgitt lyrikk, barnebøker, ungdomsbøker, romaner og novellesamlinger.

Om teksten

Novella "Alle vi" er henta fra novellesamlinga "Alle vi – noveller for ungdom" fra 1993.

Alle vi synest at våren er deilig, med

halvstrømper og lange, brune bein.

Vi synest det er fint med litt langstreckte musklar. Det får vi på balletten.

Alle vi går der.

Lill Miriam begynte, men ho måtte

slutte.

Lill Miriam er så gørrfeit at vi blir heilt
kvalme av å sjå på alt flesket.
Ho hadde ikkje ein sjanse på spagaten,
og så begynte ho å grine i garderoben
fordi vi lo litt av kor komisk det var.
Ho sa ho grein fordi ho tenkte på dei
nye ballettskoene som ho ikkje fekk bruke
meir. Alle vi synest det var barnsleg å grine
for eit par ballettsko.

Mamma seier det er grusomt av
foreldra å la ei tenårings- jente sjå slik ut.

Vi skal på trening i ettermiddag. Men vi
har tid til å dra på stranda og bade først.
Alle vi syklar.
Eg har ny badedrakt.
Når vi har dukka oss og svømt litt,
legg vi oss og tørkar i sola. Det er herleg.
Ballettlæraren vår er veldig mørk og
pen. Frå Brasil. Han synest sikkert det er
ok at vi er litt brune og lekre.

Så hoyer vi ei som kjem pesande. Med
eit ullteppe under armen. Alle vi synest
det er plagsamt at ho diltar slik. Ho badar
ikkje eingong.
Nina seier:
"I dag trur eg Lill Miriam skal få seg
eit lite bad."

Alle vi ser at ho blinkar, og forstår det.
"Skal du bade, Lill Miriam?" spør vi.
Nei, ho skal ikkje det.
"Jau då, det skal du. Alle vi har bada,
og då må du òg." Vi dreg av henne den
digre kjolen. Som eit telt.
"Kom no, ned til vatnet!"
Lill Miriam vil ikkje, men vi seier ho treng det.
Trimme seg litt. Vi får henne til vasskanten.
"Når du har badedrakt, må du bade
også," seier vi.
"Men eg kan ikkje svømme", seier

Lill Miriam.
"Då skal vi lære deg!"

Lill Miriam strittar imot. Ho har krefter

øg, beistet.
Men alle vi er litt sterke. Frå balletten.

Vi skubbar og dreg. Litt etter litt.
Ho seier det er kaldt. Vatnet skvalpar
rundt dei feite lårar.
"Du må herde deg, Lill Miriam",
seier vi.

Så begynner ho å grine igjen. Det er
så barnsleg. Vi blir irriterte, vi skubbar
litt ekstra kraftig.

Då dett Lill Miriam framover i vatnet. Vi
klappar og jublar. Flott, flott!
Ho gispar og kavar seg opp att. Stryk
vatn vekk frå ansiktet.
"Lenger ut, Lill Miriam, så skal du få
svømme!"
Vi ler. Vi skubbar og dreg. Bra vi er
mange.

Når vatnet når til brystet på Lill Miriam,
er det lettare å få henne over ende.
"Ein, to, tre!" roper vi høgt og
skubbar samtidig.
Lill Miriam vaklar, dett og kavar seg
opp att.
Straks ho står på beina, roper vi
igjen. Og skubbar.
Augene til Lill Miriam stirrer på oss.
Ansiktet hennar er annleis no. Vilt.

"Kom igjen, du flyt på flesket!" roper alle
vi.
Så får ikkje ho tid til å reise seg heilt.

Berre løfte litt på hovudet.
Ho ligg i vatnet, kavar med armane og beina.
Kvar gong ho løftar opp hovudet,
dukkar vi det ned igjen. Ned og ned og
ned. Igjen og igjen.
Vi orkar ikkje å sjå på det feite
ansiktet.

Etter kvart blir Lill Miriam rolegare.
Armane og beina gjer ikkje motstand
meir.

Vi hoiar. Stemmene våre er så høge.
Alle vi synest vi har vunne. Vi tar tak i
kroppen hennar og sender han utover.
Ho er tung. Ho flyt tungt. Vi står att og
ser etter henne. Ser solblink i den mørkeblå
badedrakta. Små skvalp som stilnar
rundt låra. I håret til Lill Miriam.

Alle vi blir stille ein augneblink. Vi
ser at Lill Miriam har sluttat å løfte opp
hovudet.

Vi er så raske vi kan. Vi må svømme ut
etter henne, dreg henne med oss inn til land.
Opp på sanden.

Men vi orkar ikkje å snu henne.
Sjå på ansiktet hennar. Vi hentar tinga våre.
Spring. Spring det vi maktar.
Alle vi skal rett på balletten.

Annerledes

Forfatter: Ingunn Holmen
[Annerledes \(4565\)](#)

Ingunn Holmen

Ingunn Holmen skrev novella "Annerledes" som svar på ei norsk oppgave da hun gikk i første klasse på videregående skole.

Alle jenter har en hore i seg. Det er sant! Mange vil garantert protestere – inkludert meg selv. Men det hjelper ikke, slik er det bare.

Jeg står foran speilet, men vegrer meg for å åpne øynene. Den utringede, korte kjolen, den kraftige sminken. Det er bildet av en hore jeg vil komme til å se, et ludder – ei jente. Ei jente som har pynta seg, som for en gangs skyld føler seg litt fin. Den velduftende parfymen – åh, den vil i hvert fall gjøre suksess i kveld. Guttene kommer til å sverme rundt meg, varte meg opp som en fin dame, – og det liker jeg.

Hvorfor er jeg så dum? Hvordan kan jeg la med lure av disse udyrene som kun gir meg oppmerksomhet fordi jeg er ... en hore? Og attpå til like det, la dem holde handa på rumpa mi når vi danser tett, la dem klemme og småkysse, hviske søte ord i øret mitt.

Jeg åpner øynene langsomt – og begynner å smile. Wow, jeg tar meg virkelig flott ut. Som i transe står jeg slik en stund og beundrer synet av meg selv. Deretter lar jeg øyelokkene gli halvveis ned på øyet slik at jeg får et virkelig sexy blikk, åpner munnen slik jeg har sett jentene i porno-bladene gjør det, skyver brystet fram og rumpa ut, og lar så hendene gli langsomt og intenst nedover fra brystet og mot lårene.

Og så blir jeg kvalm. Dette var virkelig dumt av meg. Er det no' rart at gutter synes jenter er dumme som noen brød og bare en gjeng med billige luddere når jeg, til og med jeg, står her inne på rommet mitt og oppfører meg slik? Jeg går lutrygget vekk fra speilet og setter meg på senga. Sukker tungt. Det blir nok ikke no' fest på meg i kveld. Ikke for at jeg hadde regnet med det heller. Kanskje like greit, det er en farlig verden, mennesker er farlige – særlig gutter. De vil aldri komme til å forstå slike som meg.

Jeg river kjolen halvveis av meg, gnir øyesminken utover så det ser ut som om jeg har grått, buster til håret. Så går jeg bort til speilet igjen. Jeg ser ut som et voldtektsoffer, i hvert fall slik jeg tenker meg at et voldtektsoffer må se ut. Lurer på hvordan det er? Det er jo sånt som skjer – med jenter.

Det banker forsiktig på døra. Ikke noe å være redd for, jeg har selvfølgelig låst døra som alltid. Det er moren min. "Harald? Nå begynner fotballkampen på tv! Jeg ville bare si ifra."

Blodspor

Forfatter: Bakir Ahmethodzic
[Blodspor \(47726\)](#)

Om forfatteren

Bakir Ahmethodzic

Bakir Ahmethodzic er født i 1981. Han kom til Norge i 1993, som flyktning fra krigen i Bosnia. Han er nå bosatt i Larvik.

Bakir var bare tolv år da han flyktet fra sin hjemby Sarajevo.

Etter krigen valgte han å bli i Norge, for han følte at dette var hans nye hjemland, og det var her han nå hadde hele sitt sosiale nettverk.

I dag underviser Bakir i norsk, engelsk og samfunnsfag ved Thor Heyerdahl videregående skole i Larvik.

Bakir om novella "Granatregnet i "Blodspor" er ei skildring av ett av de første bombeangrepene jeg opplevde under krigen. Da var jeg elleve år gammel og var ute og lekte med vennene mine fra nabologatet."

"Poenget med å skrive om opplevelsen var å vise hvor sjokkerende og forferdelig dette er for et barn. Mange ungdommer i dag har kanskje inntrykk av at krig er som på film, med soldater som skyter på hverandre. Men de fleste drepte i en krig er uskyldige sivile. Dette er noe av tematikken i novella.

Gutten som skal forestille meg i novella, blir drept. Men jeg overlevde faktisk krigen. Poenget mitt er å vise at også de som overlever en krig, mister en del av seg selv, i dette tilfellet en del av barndommen."

Novella ble først utgitt av Gyldendal Norsk Forlag, i antologien *Pust ut – Pust inn, 35 noveller av ungdom*.

Plutselig begynner hans lille hjerte å slå veldig hardt og veldig raskt. Han blir redd. Han lar lekene være igjen og begynner å løpe. Han løper raskt, raskere enn han har løpt noen gang. Alle han ser, løper. Alle har like redde ansiktsuttrykk, og alle løper sin vei. Hans lille hjerne skjønner ingenting, men han løper så fort som hans små bein kan orke.

Hjertet slår like raskt
og like hardt, det vil
ikke roe seg ned. Han
er fortsatt redd som
aldri før, og han løper
og løper og er helt
alene. Han snubler og
slår seg i kneet og
begynner å blø. Han
er redd for blod, og
ellers ville han ha
begynt å gråte, men
ikke denne gangen.
Nei, nå har han ikke
tid til å gråte. Han
kjenner ikke engang
at det gjør vondt, selv
om det ble et stygt
sår. Han reiser seg
opp og fortsetter å
løpe. Blodet fra kneet
hans drypper ned på
bakken og danner
bitte små
bloddammer.

Mens han løper, snur
han hodet og kaster et
raskt blikk på disse
små blodsporene,
men det er ikke bare
sine egne små
bloddammer han ser.
Han ser også andre,
større bloddammer av
andres blod. Og ved
dammene ligger
ofrene hjelpløse og
fortsetter å blø uten å
røre på seg. Han
løper i den korte gata
som nå er blitt
endeløst lang.

Han hører den igjen.
Denne sterke lyden,
den sterkeste han
noen gang har hørt,
men denne gangen
blir han kasta ned på
bakken. Plutselig
hører han ingenting,
ingenting unntatt
stillheten. Denne
stillheten er litt

avslappende, men samtidig veldig irriterende, fordi den er det eneste han hører nå. Han ligger på bakken, løfter hodet litt og ser på den nye bloddammen som danner seg av blodet som nå renner fra magen hans. Men det gjør ikke vondt, nei, det gjør ikke det. Hjertet begynner å røe seg ned. Det slår langsommere, og lang-sommere, og langsommere. Han begynner å føle seg trøtt selv om hjertet fortsetter å slå – langsommere, og langsommere, og langsommere – til det helt slutter å slå. Uten å røre på seg ligger han i den korte, men endeløse gata blant mange andre som også ligger der på samme måte som han.

Alle gatene i Sarajevo har blitt sånn: Noen rakk enden – og noen gjorde det ikke.

Et forbilde

Forfatter: Kristine Rui Slettebakken, Amendor AS

[Et forbilde \(129983\)](#)

Forfatteren

Kristine Rui Slettebakken er utdannet skuespiller og har i tillegg en bachelor i kultur- og samfunnsvitenskap. Hun skriver hovedsakelig skjønnlitterært, men også noe essays. Hun har blant annet deltatt på skrivekurs hos Oktober Forlag og Skrivekunstakademiet i Hordaland.

Ved siden av å skrive og være skuespiller, jobber hun som teaterinstruktør for barn og unge.

Et forbilde

Maria hadde forbilder. For det var viktig å ha noen å se opp til. Det hadde moren hennes alltid sagt. Og var det en som tok morens formaninger på alvor, var det henne. Maria var pliktoppfyllende, ansvarsfull – og hun hadde forbilder. Vakre forbilder. Vakre, slanke kvinner. Syltynne, med ferskenhud, ingen spor av cellulitter. Hvis hun hadde stoppet og lukket øynene, hadde de dukket opp på rekke og rad. I korte cocktailkjoler og shorts, i bikini og høye hæler. Alle de langbeinte, slanke modellene som hun etter hvert hadde fått et stadig sterkere forhold til.

Men nå kunne hun ikke stoppe opp og lukke øynene. Nå måtte hun gå. Gå på med de litt for korte og altfor tjukke beina sine. Telle skrittene, og gå. Forbi det store, mørke vinduet ved Narvesen-bygget. Hun ville ikke se inn i det, se speilbildet sitt, men hun måtte. For Maria var ambisiøs. Hun hadde forbilder, og hun hadde et mål. Og underveis til det målet måtte hun fronte realitetene, hun måtte se sitt eget speilbilde, oftere enn hun ønsket. Ja, så ofte som overhodet mulig hadde hun lovet seg selv. Se på de slanke kvinnene, se på seg selv. Så se på de slanke kvinnene igjen, og deretter tilbake på seg selv. På nytt og på nytt, samme mønster. Belønning og straff. Bruke enhver mulighet, uansett hvor ubehagelig det var. Speilet på rommet sitt, speilet på badet, i gangen, i garderoben i gymmen. Og så alle de andre speilbildene ute i byen, i de mørke gatene, overalt hvor hun snublet rundt med kvapsete knær og feite føtter. Hun måtte se, se og stirre. Kjenne det langt inn, helt innerst inn. Den kvalme smaken i munnen. Ubehaget over å se seg selv. Se den tjukke skapningen, den vraltende vandreren i lave sko.

Men ubehaget til tross; ved siden av å se en tjukk skapning, så hun også en jente med en plan, et mål. I tillegg til fettet og den bleike huden så hun også det. En som var på vei et sted. Når hun stod på vekta, så hun det, og på de uåpnede matpaklene som samlet seg i søppelkassene langs skoleveien, så hun det. Og innimellom, på dager med viljestyrke av toppkarakter, så hun det også i doskåla. Langt igjen, men likevel på vei. Det gjaldt å holde seg sterk. Disiplinert.

Maria gjorde som hun hadde gjort hver fredag det siste året. Hun forsvant inn i kiosken rett før stengetid og plukket med seg nye motemagasin. Kjappe bevegelser, blikk over skuldra. Hjemme ble hun sittende å studere, forstå hvordan det skulle være, hvordan det måtte bli. Bare da, etter å ha fått nye bilder av utstående hoftebein i hodet, kunne hun lukke øynene og tenke på mulighetene. Det som skulle åpne seg. Den andre verdenen som hun visste fantes, den som hun ventet på.

På skolen hadde det begynt å florere av kjærestepar. Og det var ikke lenger flauet fjortsprosjekt som foregikk i det skjulte eller på fester. Plutselig hadde flere fått ordentlige forhold, og det var naturligvis de tynne jentene som stod med sine utvalgte og klinte i gangene. Kun de tynne, de som hadde kropper til sex og styrketrenings og sol. Maria måtte forandre seg før hun kunne nærme seg noe som helst av det der. Hun var ekkel og tjukk, måtte holde seg vekk. Hun observerte likevel fra utsiden, prøvde å få med seg hvordan det hele fungerte, få med seg hvem som tok de ulike stegene inn i hverandres fellesskap. Hun likte at vindusrekka fortsatt var singel.

Maria hadde rutiner å følge, oppgaver å gjøre. Morgentur, ettermiddagstur og kveldstur, alltid kjappe steg og samme runde. I det siste med tyngre steiner i lommene. Hun tenkte på rumpa og lårene som disset, at hun aldri fikk forbrent nok. Og hun tenkte på de glatte, solbrune beina til dama på den nyeste forsiden. Hvordan det ville vært å være henne. Noen ganger, når hun hadde kommet opp i det riktige tempoet, det raskeste tempoet, når skritt-tellingen nærmest gikk av seg selv, var det som om det begynte å flyte i henne. Og det var da det kunne skje, det var i den flyten hun kunne leve seg inn i det. Det var da det kunne komme, alt det hun ville finne fram til. Den deilige, lette følelsen av å være en helt annen. Være hun med de solbrune beina, hun med den flate magen, de klare øynene, de tydelige kinnbeina. Hvor enkelt det var å være henne. Hvor mange muligheter som åpnet seg. Hvor mange framtidsplaner som ble lagt i den flyten, med mage, rumpe og bein som var på plass. Og sånn kunne hun gå og flyte av gårde, være lett, til og med glad, helt til hun plutselig kom til et vindu og fikk se en annen. Seg selv. Og de gangene når vindusglassene kom overraskende på, når speilbildene liksom spytet henne tilbake til den smellfeite utgaven, til den dissende fettklumpen som var den faktiske Maria, ble det tomt. Tomt, og så meningsløst at hun nesten kunne finne på å kjøpe seg en sjokolade.

Det var en av de dagene hun hadde stått opp tidligere enn normalt. Lenge før de andre i huset våknet, hadde hun tatt fatt på den vanlige morgenturen. Inn i skogen, rundt tjernet, ned stien til løkka bak idrettshallen. Og det var på morgener som denne, når hun visste at ingen var våkne, at hun kunne våge seg på intervaller i bakken ved fotballbanen. *Dundra med flesket, disser opp, disser ned.*

Andpusten, nesten kalm, og kun med en halv runde igjen; stopp. Hun stivnet midt i bakken. Av en bevegelse, en stemme? Og plutselig merket hun det i sidesynet. Inn fra høyre, en slentrende figur. Maria svelget, visste at hun ikke hadde annet valg enn å snu seg, snu seg i retning inntrengeren. Og det var som om hun så seg selv i sakte film akkurat da. Den tjukke skapningen vrir seg, hudfoldene beveger seg sakte, tungt, opp og ned. Lukten av svett fett strømmer ut av alle porer, alle tenkelige åpninger. Det smelter, brenner, svir.

Han stod der med et helt nytt blikk, ingen ord, bare intense øyne. Som om noe stod på spill, og hun var sikker på at hun visste hva som ville komme. *Dundra med flesket, disser opp, disser ned.* Vindusrekka bakerste mann. Han som pleide å smile. En av de få som faktisk pleide å smile til henne. Nå stod han der med øyne som var på vei til ett eller annet. Øyne det foregikk ting i. Det var ikke smil i dem, det var noe helt annet. Han var blitt kvalm av henne. Det var åpenbart det som hadde skjedd. Dundra i bevegelse, langt mer kvalmende enn sittende foran ham på vindusrekka.

Det kjentes som en evighet. Hun sa ingenting, og han var dønn stille. Den store joggebuksa klisret seg fast til fettet, hun tenkte på hvordan det måtte se ut. *Gå. Gå vakk.* Maria festet blikket på en fugl et stykke opp i bakken. En pjuskete, grå liten tass. Den kunne fly når det passet den. Den kunne forsvinne så lett som bare det.

"Du må slutte."

Det støkk i henne. Han snakket, stemmen var alvorlig. Hun kikket på ham. Så ham åpne munnen på nytt, og så kom det. *Disser opp, disser ned.*

"Du er blitt for tynn, Maria. Du ser sjuk ut."

Stod han der og gjorde narr av henne? Stod han der og løy henne opp i fjeset?

"Har du tenkt at vi skal miste deg? Er det det du prøver på? Å forsvinne?"

Han svelget. Snakket mens hans svelget, snakket fort. Det var som om det fylte seg opp, som om det ble for mye der inne, for mye spytt, for mye som måtte ut. Men likevel stod han der og insisterte på hvert ord, svelget og fortsatte, som om det var en kamp, som om ordene ble presset ut av ham fra et annet sted, fra noen andre enn ham selv. Og øynene hans. De var så mye større enn før nå. Kunne hanstå og gjøre narr av henne med de øynene? Mente han det han sa? At hun var blitt for tynn?

"Mora mi sier det er viktig med forbilder, og søstera mi har valgt seg ut deg, blitt helt oppslukt. Hun sitter i vinduet og ser deg gå og løpe alle de rundene dine. Du er ikke frisk. Du må skjerpe deg."

Maria kjente det stikke i brystet, klø under føttene. Hun burde si noe, men munnen var sand, tunga en død ål.

"Hadde jeg ikke likt deg, likt deg skikkelig godt, hadde jeg aldri sagt noe." En fugl som letter, en kvist som brekker.

"Men greia er at jeg liker den du er. Fra før av. Ikke den du prøver å bli." Hun så på hendene hans. Knyttede never med hvite knoker. Han stod og spente hele kroppen og sa at han likte henne. Hun hadde ikke hørt feil, og det fortsatte å spille av der inne, inni det sultesvimle hodet. At han likte henne, likte den hun var. Avspilling. Musikk. Det svarte teppet sank rolig ned, lukket øynene hennes. I mørket på det duggvåte gresset, med et nesten umerkelig smil om munnen, husket hun bare at hun nikket da han spurte: "Lar du meg hjelpe deg?"

Frank og kattene

Forfatter: Thomas J. R. Marthinsen

[Frank og kattene \(5433\)](#)

Thomas Marthinsen

Forfatteren om novella

"Jeg vet ikke helt hva som fikk meg til å skrive den korte historien om gamle Frank som bor for seg selv i et gammelt hus, og som en dag gir en liten jente en av de få tingene som betyr noe for ham: en katt. Jeg tror han dukket opp som et bilde, nesten sånn man kan se for seg noen i en dagdrøm. Plutselig var han der, Frank, og jeg så ham for meg, sittende på kjøkkenet sitt. Så kom den lille jenta inn i bildet, og Frank som blir så rørt av å se henne leke med kattene hans at han forærer henne en av dem.

Jeg tror noe av det som fascinerer meg mest med mennesker, er evnen vi har til å overraske hverandre når vi minst venter det. Spesielt det at vi gjør noe godt for andre når vi minst venter det av oss selv."

Frank var ferdig med frokosten klokka halv seks. Han reiste seg fra kjøkkenbordet så stolen veltet. Lyden av stolen som falt, gav gjenklang i hele første etasje, men han trodde ikke kattene ville bli skremt. Han tenkte for seg selv at de nok var ute på jakt uansett, så det gjorde ikke noe at lyden var høy. Likevel så han seg bekymret rundt. Han gikk over til ett av de to lange kjøkken-skapene, bøyde seg sakte ned til nederste hylla der hvor kattematboksene sto. De fylte hele hylla, og han hadde enda flere. Nede i kjelleren hadde han trettito bokser til. Han håpet de ikke hadde gått ut på dato, for han ville ikke likt å måtte dra til butikken alt nå. Ifølge kalenderen som han hadde hengende ved siden av skapet, var det fortsatt kattemat igjen for to uker. Han krysset av hver dag. Nå satte han et rødt, skjevt kryss over dagens dato. Det var en tirsdag.

Han måtte ikke glemme å sjekke beholdningen i kjelleren seinere på dagen, minnet han seg selv på. Han gikk inn i stua. Gardinene var trukket for. TV-bildet kastet sitt blå lys over lenestolen hans. Kryssord-sidene han hadde klippet ut av

avisene, lå i en bunke ved siden av fjernkontrollen. Han slo på lampa. Så slo han av tv-apparatet. Han hørte kaffekjelen pipe som et tog i det fjerne, ute på kjøkkenet. Han likte lyden av kaffekjelen, derfor gikk han ekstra sakte tilbake inn på kjøkkenet.

Frank likte kattene sine. Han hadde tre stykker, den ene moren til den yngste. Faren til den vesle oransje katten hadde han aldri sett. Moren hadde vært ute på vift, som kattekvinner ofte er. Men han tok til seg den lille katten for det, og behandlet den akkurat som de to andre. Den fikk like mye mat. Det er kanskje derfor, tenkte han, at jeg har så få bokser kattemat igjen i skapet. Frank klødde seg fraværende på haka mens han tenkte denne tanken. Han snudde seg mot komfyren, slo av plata og lukket opp en av skapdørene.

Kaffekoppen hans sto inntil den venstre skapveggen der den alltid sto. Han hadde mange kopper, men Frank brukte bare denne ene. Det hadde han gjort siden han fikk den av en som en gang hadde vært hans venn. Søsteren hans hadde forsøkt å gi ham en ny kopp en

gang. Margit var innom to eller tre ganger i året, mens ektemannen hennes satt ute i bilen og ventet. Han kom aldri inn, og Frank spurte heller aldri hvorfor han satt ute i bilen. Han hadde ikke villet ta imot den nye koppen. Men da ektemannen hadde kjørt av gårde med Margit og han gikk inn på kjøkkenet for å helle opp en kopp kaffe, så han at den sto i kjøkkenskapet. Han hadde ikke blitt oppbrakt, bare litt irritert. Men han foretok seg ikke noe. Da Margit kom på besøk igjen i september det samme året, stod koppen fortsatt urørt der hun hadde plassert den. Hun kommenterte det ikke.

På tunet mellom huset og uthuset var de små vannpyttene frosset til, slik at de speilte utelyset på huset. Frank bøyde seg ned over matskålene til kattene. Det var matrester på veggen over skålene, for kattene hadde en tendens til å lekeslåss over måltidene. Frank så sjeldent kattene sine. Det hendte han kunne se dem fra kjøkkenvinduet, borte ved garasjen. De kom gjerne den veien fra skogen mot huset. En gang hadde den eldste katten, mora til oransjekatten, hatt en død måkeunge i

munnen. Det hadde dryppet blod ned på kattens pels, og den hadde sett ut som et rovdyr. Den dagen hadde Frank vært redd for kattene sine. Men det sa han ikke til noen. Han hadde ikke noen å fortelle det til, men selv om han hadde hatt det, ville han ikke ha funnet på å si noe slikt.

Han tok en slurk av kaffen. Den var skåldende het, men det var slik han likte den. Gjennom et langt yrkesliv hadde han vent seg til å drikke kaffen sin glovarm. Han hadde ikke sett noen grunn til å endre på det den dagen han for fem år siden gikk fra jobb for aller siste gang. På en måte minnet hver slik kopp ham om jobben; om hvordan det hadde vært å være viktig for noen, uten å ha tid til å være der. Det var derfor han hadde drukket kaffen så varm før - det hadde bestandig vært så liten tid til å rekke alt han skulle, han hadde ikke hatt tid til å sette seg ned for å drikke kaffe. Frank satte fra seg koppen, tok på seg den mørkegrå frakken sin, låste opp sikkerhetslåsene på ytterdøra og åpnet den.

Midt ute på tunet hans stod det en liten jente. Frank stivnet til i

døråpningen. Hun så veldig liten ut, kanskje var hun bare fire-fem år gammel. Og hun var helt alene. Hun kikket på ham.

– Hei, sa hun med den lille stemmen sin.

Frank svarte ikke. Han slo blikket ned.
Kattenes matskåler sto tomme og
renslikket inntil husveggen. Han koncentrerte seg om å helle opp kattematen og lot som om han ikke merket at jentungen sto og stirret på ham. Hun sa ikke noe mer, hun var blitt helt stille. De tre skålene var ikke så store, så det tok ikke lang tid å fylle dem.
Han kjente noe krype på; han tålte ikke å bli iaktatt. Men han skottet likevel opp mot jenta som stod på tunet. Hun hadde en mørkerød strikkeluе på hodet. Den passet godt til bobledressen, tenkte Frank ufrivillig. I fanget holdt hun oransjekatten. Som om det var den mest naturlige tingen i verden, stod den fremmede jentungen på tunet hans med vothendene rundt katten hans. Hun hadde store øyne som kikket på ham.

– Amalie! AMAAA-L-I-
EEEEEE! En skingrende stemme skar gjennom

morgenstilheten. Fra øyekroken så Frank noen hektiske bevegelser borte ved hekken, til venstre for garasjen. Det var en dame. Hun hadde roser i de lubne kinnene og kom løpende mot dem. Frank og den lille jenta kikket på henne. Hun så livredd ut.

– Guschelåååv, der er du! Herregud, hvor har du vært!? Mamma har leita etter deg over hele nabolaget! Å lille jenta mi, mamma har vært så redd for deg!

Hun satte seg ned på knærne foran jentungen, tok tak i lua hennes og dro den ned i pannen. For Frank så det ut som om hun forsøkte å trøste seg selv mer enn jentungen ved å gjøre dette med lua. Så snudde moren seg brått mot Frank og kikket ham rett i øynene.

– Hvor fant du henne?

Frank kremtet, så sa han: – Jeg har ikke funnet henne. Hun stod slik da jeg kom ut for å gi kattene mine mat.

Det var første gang Frank hadde snakket med noen siden sist Margit hadde vært innom. Stemmen hans

var iaget av grus. Han visste ikke hvor han skulle plassere blikket, så han kikket ned.
Moren kikket tilbake på jenta igjen, og ristet på hodet. Hun knuget barnet inn til seg. Katten øg for øvrig, for den lå jo i fangset til jentungen.

– Kom nå, Amalie, så går vi hjem. Si unnskyld til mannen for at du har løftet opp katten hans.

– Hun trenger da ikke unnskyilde det, sa Frank forfjamset. Han visste fremdeles ikke hvor han skulle se.

– Det er fryktelig snilt av deg, Lerche.
Amalie, slipp ned katten og si ha det til mannen.

– Nei! ropte den lille jenta. Besynderlig kraftig til å være et så lite menneske, tenkte Frank.

– Jo, det er ikke vår katt, vet du. Du må la den gå, sa moren bestemt.

Jenta gjorde ikke mine til å lystre moren sin.
Hun tviholdt på den vesle kattekroppen.
Frank eide ikke ord.
Hjertet hans hadde begynt å slå hardt i brystet, og noen vase figurer danset for

øynene på ham. Han så på jentungen, som så bent tilbake på ham. Det var nesten som det lå noe utfordrende i blikket hennes, som sa at hun ikke ville gi seg uten kamp. Frank svelget tungt, så begynte han:

– Høhm!

Den unge moren snudde seg mot ham med et spørrende uttrykk.

– Hun kan beholde den. Ja, katten, altså. Det er greit, hun kan bare ta den. Jeg har to andre, og det er egentlig mer enn jeg klarer å holde styr på. Nei, ikke protestér. Du må tro meg på mitt ord, det er helt i orden. Jentungen din kan bare ta med seg katten, hun kommer til å ha mer glede av den enn jeg, og det er bra for barn å ha et kjæledyr.

– Men ..., begynte moren. Men Frank hadde allerede snudd seg. Han låste ytterdøra og gikk inn i gangen. Der stod han helt stille inntil veggen og hev etter pusten. Han hadde ikke sagt så mye på mange år. Han listet seg inn på kjøkkenet. Der gjemte han seg bak gardinene og kikket ut gjennom vinduet.

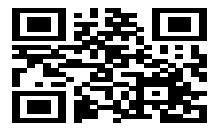
De var ute på tunet, et stykke lenger oppe på kjerreveien bort fra huset hans. Moren og barnet gikk ved siden av hverandre. De gikk veldig sakte. Frank tenkte at det sikkert var fordi jentungen bar på katten hans. Som alle katteeiere var hun sikkert allerede bekymret for at noe skulle skje den. Derfor knuget hun den til sitt bryst. Han fulgte den røde topplua hennes det siste stykket opp mot hekken. Så forsvant begge to bak den grønne muren.

H2O

Forfatter: Thomas J. R. Marthinsen

[H2O \(5434\)](#)

Lytt til teksten:

"H2O" / audio
[http://ndla.no/nb/node/50
28](http://ndla.no/nb/node/5028)

Det er vann over alt, og vinduet på din side går ikke an å åpne. Jeg ser at du prøver, lener meg over for å fortelle deg det, at det er bare å gi opp, men du ser ikke i min retning. Jeg ser deg gjennom vannet, trekkene dine som flyter over i hverandre, fortvilelsen i øynene dine sett fra siden, jeg har aldri sett på deg slik før. Jeg griper etter setebeltefestet, men det går ikke opp, jeg ser ned på gulvet, har jeg ikke en slik hammer festet et sted, i nærheten av gulvet ved en av dørene, men nei, jeg finner ingenting og jeg ser på deg igjen, huden din har en annen nyanse nå, du ser plutselig på meg. Det er en villskap i blikket ditt, det er Darwin som kicker inn, jeg ser du betrakter meg som en i flokken, som den svakeste, han som kan ofres, som må ofres, for at du selv skal overleve dette og føre slekten videre med ditt blod bankende i årene. Men det er vanskelig å slå gjennom vann. Jeg trykker på knappen til hanskerommet, plastlokket gir ikke lyd fra seg idet det glir opp, men det kommer noen bobler. De søker seg opp, du får noen av dem i ansiktet, du får dem rett i synet, jeg innbiller meg at de irriterer deg, før de forsvinner opp gjennom glipen øverst mellom vinduet og bildøren. Det er mørkt i hanskerommet, den lille lampen lyser ikke, jeg tenker at en sikring må ha gått, jeg fomler med hånden, kjenner konturene av en plastskjøt som ikke er pusset ned, huden revner på pekefingeren min, det svir, men jeg skal ha den ut. Jeg river til meg hammeren, jeg vet den er rød, og jeg beveger den så fort jeg kan gjennom vannet som stiger, men det går saktere enn jeg hadde håpet, og hammeren treffer ruten forkjært, den glir bare ned mot kanten på døren, treffer den lille låsstilken som stikker opp, gud vet hvorfor den er der, bilen låses automatisk med et trykk på en plastdings jeg har festet til nøkkelenknippet. Du griper etter hånden min, prøver å si noe, jeg ser bare boblene, vannet stiger raskere nå, det er et ekkelt brus, tenker jeg, tungt, og jeg merker at jeg er overrasket over min egen tanke, hvorfor tenker jeg på dette når jeg skal dø, og du får tak rundt håndleddet mitt, grepdet ditt, du som alltid har sagt du er så svak i klypa, du har fått krefter og du klemmer så hardt at jeg glipper taket. Du snur deg, jeg ser deg i sakte film, nei i to ganger sakte film, du forserer vannet, ansiktet ditt er forvridd, og hammeren treffer ruten med et dumpt klick, en rose brer seg utover glasset, det spraker, og så kommer ruten mot oss. Det er som om hele havet velter inn, buler gjennom glassrosen og inn i kupeen. Du blir presset mot meg, vannet eter oss, presser ut siste rest av luft. Jeg får et glimt av deg gjennom vannmengdene, og et bilde farer gjennom meg, jeg husker da stefaren min var død og mor spurte om jeg ville se ham. Se ham, spurte jeg, han er jo død, men jeg fikk se ham likevel, mor dro frem et polaroidbilde av ham, han lå på et stållignende bord, kanskje var det aluminium, hva vet jeg, men der lå han, og jeg kunne se at øret hans var blått. Ansiktet så normalt ut, jeg husker jeg drømte om det øret i månedvis etterpå. Det er dette bildet som går gjennom meg da jeg kjenner deg komme helt over på min side av bilen, du havner over beltet, det strammer enda mer over magen, og jeg spør deg om hammeren, men det blir bare bobler ut i vannet.

Knock-out

Forfatter: Håkon Jarle Sveen

[Knock-out \(5437\)](#)

Lytt til novella:

"Knock-out" / audio

<http://ndla.no/nb/node/55>

[45](#)

– Slå raskere. Raskere! Venstre!

Jeg forsøkte å dukke, men blei lurt av venstre hook. Den traff ved panna, og øyenbrynet mitt sprakk. Blodet silte ned i synet mitt og coach brøyt av kampen. Faen, hørte jeg ham skrike, og han kasta inn den våte kluten. Jeg la den over såret og så for meg hvordan den skifta farge.

– Vel, hva hadde poenga blitt, spurte coach.

– Gutten din lå under. Han hadde nok tapt selv om det ikke blei brudd, dessverre.

Mathiesen tok på seg jakka og gikk mot utgangen.

– Vent litt, Mathiesen, jeg gir deg en kamp til. Han kommer til å leve! Jeg lover. Kanskje kuttet ikke er så dypt, da klarer han en kamp til.

Jeg hvilte meg på tauet mens jeg overhørte samtales. Coach ba Mathiesen bli en kamp til, mente at jeg bare hadde hatt en dårlig kamp. Sa at jeg hadde vært litt ute av fokus, at jeg kunne slåss bedre enn denne møkkakampen her.

– Hm. Åreit, hørte jeg Mathiesen si.

– Men jeg sier ikke at jeg kommer til å kjøpe gutten. Jeg blir en kamp til, men da skal jeg ikke se noe tull.

– Nei, nei, vi lover. Hørte du det, gutt!

Mathiesen tok av seg jakka, mens coach gikk inn i ringen. Jeg satt der på hjørnekranken, med hodet lent bakover og kluten på panna. Sa jeg hadde hørt alt som var blitt sagt, og så ned på blodsølet på matta.

– Fytterakker'n, du boksa som en horunge! Hvor var tankene dine? Jeg advarte deg mot venstre, og så dukka du! Du skulle kjørt vifteparade.

Jeg satt taus på krakken. Bøyde meg bakover og ba om å få vaselinboksen. Det hadde sluttå å blø, og jeg strøyk kluten over en siste gang for å få såret reint. Coach spurte om han skulle hjelpe til. Jeg rista på hodet, men han klaska meg på ryggen og hjalp til likevel. Klinte på vaselinens og sa jeg måtte bite tenna sammen. Etterpå så coach meg i øya og sa lavt, nesten hviskende, at jeg var blitt flink. Jeg måtte bare fokusere, holde hodet iskaldt. Det var i kveld Mathiesen var kommet for å vurdere meg, det var denne ene sjansen jeg fikk.

– Går dette bra, kan du dra hjem og knulle hue av hu tøyta di med god samvittighet!

Tenk på det!

– Det er slutt mellom oss, coach.

Han var på vei bort, men stoppa opp. Heva øyenbryna og sa:

– Å. Så kjipt, men trener du tau fram til kampen? Så bokser du sekk når det er et par minutter igjen. Dette klarer du, tenk på det!

Jeg hoppa tau i et kvarter før jeg gikk løs på sekken. Slaga kom sakte, og sekken gyngga nesten ikke. Jeg begynte å tenke på det dama mi hadde sagt, var det for seint til å gjøre noe annerledes?

Noen karer fra Asker sparra inne i ringen, og jeg så at coach og Mathiesen snakka sammen lenge. Jeg fikk slengt noen slappe jabs mot sekken. Så hørte jeg rundebjella ringe og kvikna til. Coach var på vei bort til meg, og jeg begynte å slå alt jeg orka. Rommet stinka gammal svette. Noen tullinger hadde vært seine med å åpne vinduene tidligere i dag. Nå var det natt, og bare toppfolka trente fortsatt.

– Du, jeg setter deg opp mot canadieren i neste kamp.

– Hva! Jeg kan ikke bokse mot canadieren i dag, jeg har jo allerede hatt en hard kamp!

– Men du sloss elendig!

Coach så ned i gølvet, strøyk hånda si gjennom håret. Dempa seg. Sa det ikke var meningen å skrike, men det var i dag Mathiesen var her. Det var jo dette vi hadde trent for, ikke sant.

– Nei, jeg kan ikke bokse mot canadieren. Han er cruiser og jeg har kutta meg.

Coach hysja på meg og la armen sin rundt skuldra mi. Han lovte at jeg kom til å klare meg fint i neste kamp. Han begynte å snakke taktikk. Fortalte at canadieren var dårlig teknisk. Ja visst var han cruiser og slo hardt, men han var feit og ville tape på utholdenhets. Jeg hadde å møte i ringen når klokka var hel, det var ikke noe å diskutere.

Jeg gikk og tok meg ti minutter i garderoben. Skylte hodet under vasken, satte meg på benken og pilla vekk skorpa på et sår på halsen. Tenkte. Vi hadde jo slått opp før og så blitt sammen igjen. Men denne gangen hadde hu vært ei jævla heks. Hva var det hu hadde sagt til meg? At hu ikke engang hadde hatt det bra når vi hadde sex? Jeg kjente blodet pumpe til hodet, så reiste jeg meg, sparka opp døra og gikk ut av garderoben. Jeg veit jeg aldri ville slått til ei jente, aldri. Men jeg skulle gjerne rista dritten ut av henne.

– Er du fit for fight, gutt? Coach overraska meg, han hadde stått og venta i gangen.

– Ja.

– Men hva er det med øya dine? Dem er jo helt røde og blanke; ser jo faen meg ikke ut!

Du, denne kampen er viktig! Skjønner du det?

Jeg sa jeg forstod.

Munnbeskytterne blei satt på plass, og jeg gikk inn i ringen. Vi møttes på midten. Canadieren var et hode høyere enn meg, og flere ligaer styggere. Jeg stirra ham inn i øya med utelukkende dårlige hensikter. Jeg minnte meg på at dette var motstanderen min, og at jeg hata ham.

Ding.

Canadieren var defensiv og blokkerte slaga jeg retta mot ham. Han var tålmodig, før han plutselig klinte til med en hook mot kjeven min. Den satt, og jeg vingla bakover. Canada gliste, men jeg klarte å ta meg sammen. Angrep på nytt. Lot kampen gå på rutine. Rette slag, skulderblokk og bobbing. Rutine, og jeg tenkte på det hu hadde sagt rett før hu stakk fra meg. Rutine. Canadieren angrep mye, og jeg kjente noen av slaga gå inn. Han traff med ett nede ved nyrene mine, og så kom smerten, og jeg måtte gispe for å få orden på pusten. Han tok seg god tid og planta to rette i panna mi. Ding.

– Hva i hælvete, gutt! Du må jo være med i kampen! Drikk vannet. Du kunne tatt ham på fotarbeidet!

Ding. Andre runde. Canadieren var blitt angriperen. Slaga hans føltes som et balltre. Langsomt blei de heldigvis svakere, men de blei ikke færre. Jeg kjente at oppkast sneik seg oppover halsen min og svelga det ned mens jeg holdt en tett guard, men kvalmen svekka meg.

– Men for svarte faen, gutt, du må jo bokse! Bank ham!

Canadieren tok meg i et svakt øyeblikk, og jeg tror det var en uppercut og ikke en hook som traff kjeven min. Jeg klarte ikke å oppfatte hvor jeg var på vei, før hodet mitt smalt i matta. Klarte ikke å røre meg. Det banka mot innsida av skalle-veggen, munnen min smakte plast. Jeg åpna øya og blei møtt av et delirisk syn: sju canadiere dansa frydefullt rundt på matta, og alt så plutselig så grønt ut; lyset, ringen, som grass alt sammen. Jeg var ikke lenger i rommet. Alt jeg tenkte på var hu, jeg beit sammen kjeven og sa til meg selv: Skjønner du ikke at hu har jugi for deg, at løgnene hennes svir mer enn om noen hadde helt hjemmebrent rett i kuttet du har i panna? Til hælvete med denne smerten. Jeg stabla meg opp på knærne og var plutselig tilbake i rommet. Til hælvete med Katarina!

Jeg spratt opp, og det kom visst uventa på canadieren, fyren hadde nok trodd kampen var over! Han slo hissig mot meg, men jeg fikk holdt en vanntett guard. Jeg dukka, blokka, men ga ingen slag. Coach skreik fra sidelinja:

– Du må jo slå tilbake! Flott du kom deg opp, men du slår jo ikke tilbake. Du er en skandale!

Ding. Pause, kjefting og så siste runde.

Canadierens slag blei svakere. Jeg fortsatte å blokke med en vanntett guard, men slo ikke tilbake. Så fikk jeg låst fast canadierens slag med albua, og vi blei stående i clinch. Jeg så ham inn i øyeplet og snerra mot trynet hans:

– Canada, pensjoner deg og dra tilbake til det hølet du kommer fra.

Forbanna og utslitt forsøkte han en rekke med hooks. Jeg blokkerte og dukka unna. Trakk meg tilbake til tauet. Canadieren behandla meg som et teppe som blei dengt reint, men slaga hans var svake nå, og jeg visste hvordan jeg skulle tåle dem. Så hørte jeg coach skrike:

– Slå ham da! Slå ham, din mislykka svekling, slå ham!

Men jeg fortsatte å ta imot. Musklene mine skalv, og huden min svei. Jeg fikk lyst til å brekke meg og visste jeg måtte lytte til kroppens smertetegn. Det må bli nå, tenkte jeg, og venta til Canada slo et svingslag; da knakk jeg ned hofta og slaget hans suste ut i lufta. Jeg kontra med en snikende høyre hook. Enda en snikende høyre, og enda en! Canadieren fomla baklengs. Jeg stramma muskelen, og leverte en venstre hook som fikk Canadas fjes opp i riktig vinkel, og da mitt neste slag smalt, kjente jeg motstanden i kraniet hans før han falt.

Coach skreik fra sida at det var dette han hadde lengta etter! Fabelaktig! Og Mathiesen nikka enig. Men jeg så på treneren min, tok av meg høyrehansken og marsjerte bort til ham, løfta armen og klinte til treneren min. Midt på kjeften. Coach gjorde ingen innsats for å blokkere slaget, og leppa hans sprakk. Han spyttet en blodklyse på golvets, og tørka munnen med genseren sin:

– Der gutt. Det er det jeg vil ha. Der har du hatet!

Coach gliste og blodet lå som rødfarva klin over tenna hans. Han pekte på garderoben og sa jeg kunne gå og skifte. Jeg hadde boksa bra.

Line skal tisse

Forfatter: Ina Lykke Schmidt
[Line skal tisse \(5572\)](#)

Lytt til novella:

"Line skal tisse" /
audio
<http://ndla.no/nb/node/10918>

Forfatteren

Ina Lykke Schmidt

Les mer om [Ina Lykke Schmidt](#)

Mor, hvisker Line og trækker i dynen. Mor trækker vejret tungt. Udenfor er det mørkt og blæsende. Måneskinnet falder ind af vinduet og rammer mors hår. Hvad er der, hvisker mor fra mørket. Jeg skal tisse. Line presser hånden ind mellem benene og går ned i knæ. Hun har ligget vågen i noget tid på sit værelse, men har ikke vovet at gå ned og tisse selv. Toilettet er nede på første etage, for at komme derud skal man ud gennem vindfanget. Og der er de mørke vinduer, som mor siger er tynde. Dem man ikke må sparke bold i nærheden af, for de går så let i stykker. Hvad hvis nogen vil ind gennem de vinduer?

Mor siger ikke noget. Hun ligger stille. Mor, hvisker Line lidt højere og ser over på fars dyne, den ligger fortsat stille. Jeg skal tisse. Så gå ned og tis, hvisker mor. Men jeg er bange.

Nu vågner far, det kan Line se på dynen. Far vender sig. Hvad sker der, siger far. Line skal på WC, siger mor. Jamen hvorfor går du så ikke på WC, Line, det kan ikke være hver nat. Det er ikke hver nat, siger Line, hun kan mærke, at hun får tårer i øjnene. Nej, siger far. Men Line, såde. Gå nu ned og tis selv, du er en stor pige nu.

Line bider sig i læben. Hvorfor vil de, at hun skal gå alene? Men far, siger hun. Det er jo mørkt. Jeg kan ikke nå lyset i køkkenet. Så tag en lygte med, siger far. Du har én i skabet på nederste hylde. Far har lagt sig med ryggen til igen og begynder at lave snorkelyde. Men mor, siger Line, jeg tør ikke, jeg SKAL TISSE NU mor. Det gør ondt i Lines mave. Men vi går ikke med, siger mor.

Line begynder at græde. Jeg vil ikke, græder hun. Hun sætter sig på knæ og lægger armene op på sengen og presser dem ind under mors dyne. Mors lår og mave er varme. Line, stop med det dér, siger mor. Line trækker armene til sig. Hun kan mærke at hun er lige ved at tisse i bukserne nu. Jeg tisser i bukserne mor. Nej ikke nu da, siger mor, og vender sig i sengen med et ryk. Line kan høre på mors stemme, at hun er lysvågen. Har du tisset? Mn mn, siger Line og ryster på hovedet. Så skynd dig på WC, løb nu.

Mor lægger sig igen. Line sidder musestille på gulvet og lukker øjnene. Hun kan høre at fars vejrtrækning er blevet tungere. Jeg vil ikke, siger hun. Jeg tisser nu, jeg gør. Det dunker i maven. Det føles som om hun er helt varm inden i og fyldt af tis. Som om hun skal sprænges. Så tis, siger mor.

Lines tårer løber ned i munden og smager af salt. Jeg hader jer, hvisker hun. Hun prøver at komme på benene. Hun holder sig mellem benene med den ene hånd og skubber fra på sengen med den anden. Ude i gangen tager hun små skridt ned mod trappen. Hun klemmer lårene sammen. Hun har tændt lyset. Men det er et tæt gult lys, og skabet lige før trappen har sådan en uhyggelig skygge på det grå gulvtæppe.

Så står hun ved trappen, og ser ned i det sorte hul som er køkkenet. Hun kan høre at køleskabet står og snurrer. Og at det kradser i rørene. Mor siger, at det er små mus. Line ved at det er monsterunger. Og at det store voksne monster går omkring på første salen om natten. Line vender sig og ser tilbage ad gangen, ned mod forældrenes soveværelsesdør. De er ligeglade med mig, tænker hun. De er helt ligeglade. Så trækker hun natbukserne ned, og underbukserne, og sætter sig i hug og tisser lige ved trappen. Hun har hovedet tæt nede ved gulvet og kan lugte den varme damp.

Nilsen

Forfatter: Lasse Fosshaug

[Nilsen \(5286\)](#)

Lytt til teksten:

"Nilsen" / audio
<http://ndla.no/nb/node/4887>

Nilsen lå og vrinska i sagflisa. Ankelen sto i en stygg vinkel i forhold til resten av beinet og salen hadde skliidd, slik at du nå kunne sitte på sida av gampen. På vommen. Uten at det nødvendigvis hadde gitt så mye framdrift. Søstera mi sto og hylgrein. Helt hysterisk. Jeg hadde lyst til å klappe til 'a, men turte ikke, så jeg ble stående med henda i lomma på kamuflasjebuksa. Fattern sto med telefonen trøkt opp til øret og prøvde å overtale dyrlegen til å komme fort som faen. Denna hesten har det ikke godt, prøvde han seg. Denna hesten må avlives! Hadde jeg hatt patroner skulle jeg gjort det sjøl, fortsatte han, og glemte tydeligvis den 11-årige dattera si som sto ved sida av og bælja.

Hørte du hva han sa? spurte jeg hu. Avlives, du vet hva det betyr, fortsatte jeg. Hu slutta å grine et øyeblikk. Så på meg med rødsprengte øyer. Så fortsatt'a å tute videre. Fatter la på med dyrlegen og forsikra om at han var på vei: Så, så, jenta mi, nå kommer dyrlegen snart. Må han avlives, hulka hu. Det ser sånn ut. Kommer han til himmelen da?

Det var én ting jeg hadde sett meg mektig lei på etter sju år som storebror, og det var pisspreik. Hvorfor skal en tute unga ørene fulle av fjas om julenisser og tannfeir og himmel og helvete når de åpenbart klarer å underholde seg sjøl med en spade og litt sand? Moro for unga, sies det, nei, kjempeskuffelse for unga når de får vite at foreldra deres har jugi og prata piss helt fra begynnelsen av. Så denne gangen bestemte jeg meg for å ta ansvar. Ikke faen om fatter skulle få fortelle poden at hesten kom til hestehimmelen hvor den spiste havre dagen lang og ble ridd av tusen jomfruer.

Dem lager lim a'n, sa jeg. Fatter så strengt på meg: Nei, Tobias da, det gjør dem jo ikke. Jo, det gjør dem. Dem kutter'n først opp i biter, så pælmer dem han oppi en svær kjele, og så blir han lim. Dere bruker jo lim på skolen hele tida, hvor trodde du det kom i fra, 'a? Fattern var rød i toppen, og søstera grein høyere enn noensinne. Innimellom anfallene hulka hu at det ikke var sant, men faen, jeg lar meg ikke motsi av ei 11 år gammal jente når jeg veit jeg har rett, så jeg fortsatte: Den smaken du kjenner når du sleiker på konvolutter? Om noen måneder så sleiker du på Nilsen når du sender brev til venna dine. Hele tunga ute. Smaken av Nilsen. Jeg lover.

Hu slutta sjølsagt ikke å grine fordi om noen endelig fortalt'a sannheten. Fattern klikka helt og ba meg stikke inn, noe jeg gjorde med glede. Jeg gikk på kjøkkenet, hvor muttern styra med middagen. Hu lurte på hva som foregikk. Nilsen skal bli lim, sa jeg. Hu skjønte ikke hva jeg prata om, så jeg fortalte at ankelen hans hadde en merkelig vinkel, og snart var han lim. Etter å ha utbrutt herregud et par ganger, styrta hu ut for å trøste søstera. Like greit hu stakk egentlig. Jeg var på nippet til å fortell'a sannheten om fatternes overtidsarbeid også.

Regi

Forfatter: Odny Bjordal

[Regi \(10651\)](#)

Odny Bjordal

"Regi vart til på eit tre dagars skrivekurs. Eg likte godt oppgåva:
Her har du eit namn.
Gå og skriv i to timer!
Likevel måtte eg gjennom min vanlege protest: Nei, eg vil ikkje! Difor starta teksten med ei nekting. Eg kom straks i flyt, og på to timer skreiv novella seg næraast sjølv. Det einaste som stod att, meinte læraren, var litt forjævliggjering. Eg hadde nok henta noko stoff frå eiga minnekiste og frå opplevingar eg har hatt som lærar. Men det var ikkje medvite at eg hadde brukt og forstørra min storesøsterregi, søster mi si misunnings-verdige evne til å lyga truverdig, eller "genfeilen" til mor mi: Dårleg samvit. Eg hadde ein snev av polio då eg var seks år, og slikt veit ungar å bruka. Eg hadde slett ingen planar om å skriva om mobbing. Det berre vart slik."

Nei, det var ikkje eg som gjorde det. Eg orkar ikkje slikt. Det byr meg i mot. Eg får meg ikkje til det rett og slett. Slik har det alltid vore. Det var ikkje eg som stussa halen på katten, reiv vengene av levande fluger eller spidda sniglar på spisse pinnar. Det var dei andre småungane. Men det var eg som tenkte det ut.

Bror min var lett å be. Han var to år dummare og modigare. Ikkje var han så god til å forklara seg heller – i alle fall ikkje når eg hadde forklart meg først. Han var ikkje så flink til å få orda til å henga i hop som eg var – alt då. Eg fortalte glatt ei løgn meir truverdig enn han fortalte sanninga. Og så vart han sint og fortvila og begynte å rota og gå i surr. Tosken. Medan eg stod like roleg og såg folk alvorleg rett inn i auga. Visste eg ville vinna.

Dei fleste vaksne
gjekk fem på.
Barnehagetantene,
lærarane, far min.
Men ikkje mor mi.
Endå ho nok gjerne
ville: tru meg – hjelpa
meg – dekka meg.
Det var som ho hadde
skuldkjensle for den
helvetes foten min,
endå det var
medfødd. Eg såg det i
auga hennar, dette
såre, hjelpelause som
eg hata – og brukte.

Skulen var lett. Eg
kunne setja av mykje
tid til å finna på og
organisera store ting
medan eg tok på meg
eit lyttande
ansiktsuttrykk. Disiplar
med svak nok ånd og
villig nok kjøt til å
utføra dei geniale
planane mine fann eg
alltid. Å få dei til å tru
at dei hadde funne på
det meste sjølve, var
min minste kunst.
Tommelen opp og eit
aldri så lite nikks når
dei såg i mi retning
under eller etter ei
skjennepreike, var nok
til å overtyda dei om
at dei var faen til
tøffingar som stod for
meir enn ein støyt.

Eg begynte ikkje å
plaga jenter før i
tretten-
fjortenårsalderen. Det
vil seia: Det var ikkje
eg. Det var gjengen.
Ikkje plaga me dei
heller, for så vidt – til å
begynna med. Og det
er gale å seia "dei",
for det var alltid berre
ei om gongen.
Dessutan hadde dei
godt av det – dei ekle
suggene.

Førebuingane likte eg
godt. Det gjaldt å
byggja opp stemninga
– over tid: Gje små
hint til ein som ikkje
ville gje dei vidare,
fyra opp under når eg
høyrdet dei att. Og så
– planlegging og
organisering, utveljing
av aktørar. Bilda klare
i hovudet. Ei dirrande
spenning vatt på seg i
magen min.
Framføringa nærma
seg.

Offeret var aldri
tilfeldig valt. Heller
ikkje når det gjaldt
Angela. Ho var stor,
feit og svært lite
engleaktig – unnateke
blikket, som var blått
og tåpeleg truskuldig,
som på ei ku – ei
ngleku, ha-ha.

Angela gjekk i
spesialklassen. Eg
hadde komme til å
streifa den nakne
armen hennar ein dag
eg passerte henne i
korridoren – svært
ufrivillig. Angela veiva
alltid slik når ho gjekk,
kursen var ikkje heilt
stø. Huda hennar var
fuktig, og etterpå
meinte eg ho hadde
vore sleip og slimete –
som sniglehud. Eg
kunne spydd.

Nei, det var ikkje eg.
Morten var det. Ja.
Leif og Arne heldt.
Men det var Morten
som "spidda", som
pirka og rispa i det
sleipe blautdyret. Som
ho grylte, purka.
Herleg. Snart ville ho
vera klar for neste
scene. For truinga,
skremminga, den
verkeleg raffinerte
torturen. Og då skulle
hovudrolle-
innehavaren gjera
entré. Eg skalv og
sveitta. For eit
skodespel det skulle
bli – i stemma hennar
– i ansiktet – i auga.

Men så var det
Morten, den dusten.
Han som endå skulda
meg for tre stilar. Han
sende heile
forestillinga rett i dass.
Slengde pinnen,
skubba vekk dei to
andre, gav Angela ein
dytt så ho fór
snublante og ulande
ned stien. Snudde seg
og såg meg trassig
rett i auga.

Morten – bror min –
som er to år dummare
og modigare enn eg.

Slutten

Forfatter: Joakim Hunnes
[Slutten \(5418\)](#)

Lytt til novella

"Slutten" / audio
<http://ndla.no/nb/node/4997>

Om forfattaren

Joakim Hunnes

Joakim Hunnes fekk gitt ut den første romanen sin i 2011. Romanen har fått tittelen *Alle vet hvem du er* og har komme ut på Tiden Forlag.

Hva er det med denne jenten? Hun som ligger ved siden av meg. Hun jeg slipper alt for, flere ganger i året. For et *kanskje*. Eller enda mindre. Det er bare to måneder siden sist hun sa vi aldri kunne bli noe annet enn venner. Enda en gang fikk hun meg til å late som om det var bare det jeg også ville.

Men jeg er vennen hennes. Bedre enn ingenting. Hun vil nok se meg som noe mer en gang. En dag. Bare være tålmodig.

Å se henne med en annen. Like vondt hver gang. Måten han får lov å berøre henne. Vet hun ikke hva jeg føler? Kanskje hun liker det. Eller kanskje jeg er en masochist.

Som her for en måned siden. Hun ringer meg. Vil møtes. Jeg ser frem til det. Møte henne. Der sitter hun – og han. Jeg kommer alene. Svelger det, smiler. Han heter Ivar. Er lege. Skilt, ti år eldre enn henne. Han snakker mye, om reiser og trening. Jeg prøver å like ham. Klarer det ikke. Han er ikke god nok for henne. Ingen er. Jeg er hyggelig hele kvelden. De drar fra kaféen sammen. Jeg går hjem alene.

Så kommer dagen. Noe har gått galt. Trofaste Joakim. Jeg stiller opp. Hun kommer på besøk. Gråter. Jeg forstår. Trøster. Til hun sovner i armene mine.

Jeg sitter og ser på henne de timene hun er hos meg. I morgen ringer han. Han har vært dum. Han har alltid en unnskyldning, og hun går tilbake til ham. Jeg kommer til å spørre hvorfor, han er en dust. Men han er som regel snill, vil hun si. Kan ikke du bare bli her hos meg da, vil jeg svare. Hun kommer til å smile, og gi meg et kyss på kinnnet. Like etter går hun.

Men nå kan jeg se på henne ved siden av meg i sofaen. Late som om det ikke kommer til å skje. I morgen blir hun.

Hun våkner.

- Hei.
- Hei.
- Sovnet visst, jeg.
- Hun gjesper og prøver å gni øvnene ut av øynene.
- Ja.
- Sitter du og skriver?
- Ja.
- Er jeg med i den?
- Ja.
- Hvem er jeg i denne da?
- En jente jeg har likt lenge, som alltid kommer til meg når ting går galt, men som alltid drar igjen dagen etter.
- Får jeg lese den?
- I morgen kanskje.
- Okay, tror jeg skal gå og legge meg, blir du med?
- Snart, fant akkurat ut hvordan jeg skal avslutte den.

Hun reiser seg.

- Ikke bli for lenge da.

Hun kysser meg på kinnet og går på badet.

Jeg skriver slutten.

Oppgaver

Alle vi

Forfatter: Marion Federl

[Alle vi \(2005\)](#)

Oppgåve

Spørsmål til teksten "Alle vi"

Les novella "Alle vi" og svar på spørsmåla:

- a. Kva er temaet i denne forteljinga?
- b. Kva synest "alle vi" om Lill Miriam? Kva er det dei vurderer henne etter?
- c. Korleis reagerer "alle vi" når dei ser at Lill Miriam vert meir og meir redd, og når ho grin?
- d. Kva endar plaginga med?
- e. Tittelen på teksten er "Alle vi". Kvifor trur du eg-personen i teksten så ofte seier "alle vi" i staden for "eg"?
- f. Når vi les ei forteljing i eg-form, identifiserer vi oss gjerne med eg-personen. Kva med eg-personen her? Føler vi sympati for henne (eller han)? Grunngi svaret.
- g. Forteljinga har eit noko spesielt oppsett, med ganske korte linjer.
 - Kva slags leserytme skaper dette oppsettet?
 - Kvifor trur du forfattaren har valt å setje opp teksten slik?
- h. Er dette ein tekst som seier noko viktig om problemet han tek opp? Grunngi svaret.

Annerledes

Forfatter: Marion Federl

[Annerledes \(4566\)](#)

Oppgave

Spørsmål til teksten

Les novella "Annerledes" og jobb deretter med spørsmåla:

1. Gjør kort greie for handlinga. Hvor og når foregår den, hvilke personer er med, og hva skjer?
2. Hvem er fortelleren?
3. Hovedpersonens sinnsstemning skifter hele tida. Hvor mange slike stemningsskifter (små vendepunkter) finner vi i teksten?
4. Hvor finner vi det viktigste vendepunktet i novella?
5. Kommer opplysningsa om at hovedpersonen er en gutt helt overraskende, eller finner du frampek i novella som antyder dette?
6. Hvilken konflikt opplever hovedpersonen? Og hvilken løsning på konflikten har han valgt så langt i livet?
7. Hovedpersonen regner ikke med at han vil møte forståelse hos noen andre for hvordan han er. Har han grunn til å være redd? Grunn svaret ditt.

Blodspor

Forfatter: Bakir Ahmethodzic, Anne Ely Thorenfeldt, Marion Federl

[Blodspor \(47796\)](#)

Oppgave

Spørsmål til teksten

Den ti år gamle muslimske gutten Sendo Elvedin ble drept under et serbisk artilleriangrep i byen Sarajevo den 22. mars 1993.

Les novella "Blodspor" og jobb med spørsmåla nedenfor:

1. Finn bakgrunnsinformasjon om krigen i Bosnia på 1990-tallet. Hva handlet den om? Hvem var det som startet krigen, og hvem var de krigen gikk sterkest ut over?
2. Gjør kort greie for handlinga i novella. Tre-fire setninger er nok.
3. Hva slags åpning på teksten har forfatteren valgt?
4. Hvilken virkning har denne typen åpning? Skaper den ei rolig stemning, eller skaper den spenning med én gang?
5. Kan du peke på noen typiske novelletrekk ved denne teksten?
6. Når er det handlinga i novella snur? Og hvordan forandres lydene gutten hører, i dette øyeblikket?
7. Ordet *blod* spiller ei viktig rolle i denne teksten – blant annet heter tittelen "Blodspor". Finn minst fem setninger i teksten der ordet *blod* er nevnt.
8. I mange kulturer er blod et tradisjonelt symbol for livskraften eller sjela. Hva signaliserer ordet i novella, liv eller død? Forklar.
9. Siste avsnitt i novella er det vi med et faguttrykk kaller *enmetakommentar*, det vil si en kommentar som ligger utenfor selve fortellinga: "Alle gatene i Sarajevo har blitt sånn: Noen rakk enden – og noen gjorde det ikke." Forklar med egne ord hva forfatteren mener med denne kommentaren.
10. Ei novelle er en skjønnlitterær tekst, det vil si en tekst som er oppdikta. Men skjønnlitterære forfattere henter alltid ideer til tekstene sine fra virkeligheten. Les hva Bakir Ahmethodzic selv sier om teksten sin, og les novella en gang til. Hva er henta fra virkeligheten, og hva er oppdikta?

Frank og kattene

Forfatter: Marion Federl

[Frank og kattene \(20125\)](#)

Oppgave 1

Personskildring i novella "Frank og kattene"

Hva slags person er Frank?

Les novella "Frank og kattene" og jobb deretter med spørsmåla:

1. Finn informasjon om hovedpersonen:
 - o alder
 - o familie
 - o forhold til familien
 - o forhold til andre mennesker generelt
 - o yrkesbakgrunn, tidligere liv
 - o bosted
 - o forhold til kattene
 - o gjøremål, hobbyer, oppførsel, rutiner
2. Hvilken tid på året er det når han får besøk av den lille jenta?
3. Hva er hans første reaksjon når han møter henne?
4. Er det noe som tilsier at jentas mor vet hvem Frank er?
5. Hvilken side ved seg selv får Frank vist i møtet med jentungen?
6. Hva slags helhetsinntrykk får du av Frank?

Oppgave 2

Skriv novelle

Ta utgangspunkt i novella "Frank og kattene" og skriv din egen versjon av historia, men bytt forteller. Velg forteller blant disse mulighetene:

- a. den vesle jenta
- b. mora til den vesle jenta
- c. en forteller som står utenfor handlinga, men som har innsyn i tankene til alle tre personene
- d. en forteller som står utenfor handlinga, og som ikke har innsyn i tankene til noen av personene

Du kan skrive i første eller tredje person dersom du velger alternativ a eller b, og du er nødt til å skrive i tredje person dersom du velger alternativ c eller d.

H2O

Forfatter: Cecilie Isaksen Eftedal

[H2O \(21755\)](#)

Oppgave 1

Spørsmål til teksten

Les teksten "H₂O" og jobb deretter med spørsmåla:

- a. Beskriv kort situasjonen de to personene i fortellinga befinner seg i.
- b. Hvordan er forholdet mellom de to? Er de søsken, kjærestever, kamerater? Finn indisier i teksten som støtter antakelsen din.
- c. Forklar uttrykket "det er Darwin som kicker inn". Hvem var Darwin, og hva er det jeg-personen sikter til med dette uttrykket?
- d. Det fins flere frampek i novella som gir hint om hvilken utgang situasjonen mest sannsynlig vil få. Kan du finne dem?
- e. Tittelen på novella er "H₂O". Hva betyr dette, og hvor er symbollet henta fra?
- f. Harmonerer tittelen med stemninga i novella, eller står tittelen i kontrast til den?
- g. Hvorfor valgte forfatteren denne tittelen, tror du?
- h. Hva kaller vi den type slutt som forfatteren har valgt?
- i. Hva er uvanlig ved tekstoppssettet, sammenlikna med "vanlige" fortellinger? Beskriv.
- j. Hvordan underbygger forma innholdet i denne novella?

Du kan også lytte til teksten:

"H₂O" / audio

<http://ndla.no/nb/node/5028>

Oppgave 2

Skriv videre

Kortteksten "H₂O" overlater mye til fantasien. Velg ei av skrive-oppgavene nedenfor og dikt videre:

- Skriv hva som skjer de neste fem minuttene, slik at vi vet hvordan historia ender.
- Skriv hva som skjer før de to havner i denne situasjonen. Skjer det ei ulykke eller ei kriminell handling i forkant?

Du kan godt bytte forteller om du vil, men prøv å bevare stilten!

Knock-out

Forfatter: Anne Ely Thorenfeldt, Marion Federl

[Knock-out \(21764\)](#)

Oppgave 1

Spørsmål til novella "Knock-out"

Les novella "Knock-out" av Håkon Jarle Sveen og jobb deretter med spørsmåla:

- a. Hvorfor er det viktig at den unge mannen gjør en god treningskamp nettopp denne kvelden?
- b. Den unge bokseren har vanskelig for å konsentrere seg om boksinga, til tross for at mye står på spill. Hva er grunnen?
- c. Hvor kommer aggressiviteten fra som hjelper ham å vinne den siste kampen sin?
- d. Hvorfor tror du han slår til treneren sin etter at siste kamp er over? Og hvorfor reagerer ikke treneren med sinne på slaget?
- e. Bryr treneren seg om den unge bokseren, eller er han bare opptatt av sportslig suksess? Finn belegg i teksten for synet ditt.
- f. Hva kaller vi den typen åpning (innledning) på novella som forfatteren har valgt?
- g. Hva slags forventninger skaper åpningsreplikken hos deg som leser?
- h. Innfri novella disse forventningene? Grunngi svaret.

Oppgave 2

Skriveoppgaver

Velg ei av skriveoppgavene nedenfor:

- a. Skriv et kort sammendrag (et resymé) av handlinga i novella.
- b. Skift synsvinkel og la treneren fortelle om det som skjer på boksesenteret denne kvelden.
- c. Den unge mannen kommer hjem til leiligheta si seinere samme kveld. Hva tenker og gjør han? Fortell.

Line skal tisse

Forfatter: Anne Ely Thorenfeldt, Marion Federl

[Line skal tisse \(21811\)](#)

Oppgave 1

Innholdet i novella

Les novella "Line skal tisse" og jobb deretter med spørsmåla:

- a. Beskriv hovedpersonen Line.
- b. Hva er det som skaper konflikt mellom Line og foreldrene?
- c. Hva kan være grunnen til at foreldrene ikke vil hjelpe Line?
- d. Hvordan opplever Line foreldrenes reaksjon?
- e. Hvilke ord og bilder bruker forfatteren for å beskrive Lines redsel?
- f. Er det bare mørket Line er redd for?
- g. Line finner til slutt ei løsning på problemet. Hvordan tror du foreldrene kommer til å reagere på det hun gjør?
- h. Oppfatter du Line som trassig?
- i. Hva vil du si er temaet i denne novella?
- j. Se nærmere på fortellerteknikken:
 - Er novella skrevet i første eller tredje person?
 - Synsvinkelen ligger hos Line, og vi får vite hva hun tenker og føler. Hva oppnår forfatteren med dette valget?
- k. Novella er skrevet på dansk, og noen ord er derfor forskjellig fra norsk. Finn ord i teksten som betyr omrent det samme som orda nedenfor:
 - gråte
 - redd
 - pusten
 - etasje
 - treffer
 - renner
 - ball
 - skapet

Oppgave 2

Skriv selv!

Velg ei av de følgende skriveoppgavene:

- a. Foreldrene til Line oppdager hva som har skjedd i løpet av natta. Hvordan reagerer de? Hva vil de gjøre? Skriv samtalen mellom mor

og far.

- b. Har du vært mørkredd noen gang? Skriv ei kort fortelling om mørkeredsel.

Nilsen

Forfatter: Anne Ely Thorenfeldt, Marion Federl

[Nilsen \(21819\)](#)

Oppgave 1

Spørsmål til teksten

Les novella "Nilsen" og jobb deretter med spørsmåla.

1. Hvem er Nilsen?
2. Hvilke ord bruker jeg-personen Tobias i novella for å beskrive Nilsen?
3. Hva har skjedd med Nilsen?
4. Hvordan reagerer lillesøstra til Tobias på at Nilsen kanskje må avlives?
5. Tobias er lei av at de voksne juger for ungene sine. Hva bestemmer han seg derfor for å gjøre?
6. Hva kommer til å skje med Nilsen, ifølge Tobias?
7. Hvordan reagerer lillesøstera hans på denne forklaringa?
8. Tobias mener selv at han gjør lillesøstera si en tjeneste ved å si rett ut hva som kommer til å skje med Nilsen etter at han er blitt avlivet. Hvordan reagerer faren hans på forklaringa?
9. Når mora til Tobias hører hva Tobias har gjort, styrter hun ut for å trøste dattera si. Hvorfor?
10. Hvordan tolker du den siste setninga i novella?

Oppgave 2

Personkarakteristikk

Gi en personkarakteristikk av jeg-personen i novella, Tobias. Hvordan framstår han i novella? Kan det finnes ei skjult årsak til at han oppfører seg slik han gjør?

Oppgave 3

Tenk etter

- a. Du har sikkert selv fått forklaringer på noe du har opplevd som du i ettertid har skjønt at var løgn. Fortell om ei eller flere av dem.
- b. Hvorfor velger voksne av og til å spare ungene sine for brutale sannheter, tror du?
- c. Bør voksne juge for ungene sine hvis de mener at det er til det beste for dem? Begrunn svaret ditt.

Oppgave 4

Skriv selv

Velg ei av oppgavene nedenfor:

- a. For ei elleve år gammel jente kan et møte med døden være brutalt. Skriv om fortellinga slik at synsvinkelen ligger hos jenta. Hvordan opplever hun situasjonen?
- b. Har du noen gang hatt et dyr som måtte avlives? Skriv ei fortelling om det som skjedde.

Slutten

Forfatter: Marion Federl
[Slutten \(21843\)](#)

Oppgave 1

Spørsmål til teksten

Lytt til novella:

"Slutten" / audio
<http://ndla.no/nb/node/4997>

Les eller lytt til fortellinga "Slutten" av Joakim Hunnes og jobb deretter med spørsmåla:

- a. Beskriv forholdet mellom hovedpersonen Joakim og jenta. Hvilket dilemma opplever han?
- b. Hovedpersonen skriver på ei historie som likner veldig på den virkeligheten han opplever, og han har funnet ut hva slags slutt han skal skrive. Hvordan blir denne slutten, tror du? Kan du finne hint i teksten som peker i den ene eller andre retninga?

Oppgave 2

Skriv selv

Skriv slutten på fortellinga slik du tror hovedpersonen har tenkt seg den – eller slik du synes den burde vært!

Lyrisk diktning

Lyriske tekster

Forfatter: Cecilie Isaksen Eftedal, Marion Federl

[Lyriske tekster \(26521\)](#)

Hva er lyrikk?

Lyrikk er en av våre tre skjønnlitterære hovedsjanger. Selve begrepet kommer fra det greske ordet *lyra*, som betegner et strengeinstrument. I oldtidens Hellas var lyrikken den diktningen som ble framført til lyremusikk. I dag bruker vi begrepet lyrikk både om sangtekster og om dikt som skal leses stille eller framføres uten tonefølge.

Sanglyrikk og boklyrikk

Den såkalte sanglyrikken er nok den mest populære formen for lyrikk i vår tid. De fleste av oss lytter til rock, pop, viser, jazz og andre former for populærmusikk. Langt færre leser dikt, enda også boklyrikken har en lang sjangertradisjon. Helt siden skrivekunsten ble oppfunnet, har vi mennesker skrevet ned dikt, på tavler, pergamentruller eller papir. Men mye av boklyrikken i dag har et formspråk som er nokså forskjellig fra sanglyrikken.

Korte tekster, konsentrert betydning

Felles for de lyriske tekstene er at de er relativt korte. De kjennetegnes dessuten ofte av en konsentrert bruk av språklige virkemidler. Dikteren bruker gjerne uventede og nyskapende bilder som får oss til å se det tilsynelatende kjente i et nytt lys.

"Det er en sprekk i alle ting; der trenger lyset inn."

Leonard Cohen, kanadisk lyriker

Musikalske virkemidler

Musikalske virkemidler som rim og rytme spiller en viktig rolle ikke bare i sanglyrikken, men også i mye av boklyrikken. Klang og rytme i ord og verslinjer blir en del av tekstopplevelsen. En lyrisk tekst kan også være en opplevelse for ørene!

Grafisk oppsett og oppbygning

Oppsettet gir oss ofte et første hint om at vi har med en lyrisk tekst å gjøre. De fleste lyriske tekstene er delt inn i *avsnitt*. Når avsnittene har et fast rim- og rytmemønster, kalles de *strofer*. Strofeformen er vanlig i sanglyrikken fordi den gjør det lettere å synge teksten til en melodi. I moderne boklyrikk derimot, finner vi ofte avsnitt av ulik lengde, uten enderim eller fast rytme.

Stemmen i den lyriske teksten

I lyriske tekster finner vi ofte et *jeg* som formidler sin opplevelse av verden. Dette *lyriske jeg-et* er ikke nødvendigvis identisk med forfatteren, like lite som en jeg-forteller i en novelle er noen reell person. Men ved å bruke jeg-formen gir dikteren teksten sin et mer personlig preg. Derfor kaller vi tekster med et tydelig lyrisk jeg for *personlige tekster*, mens tekster uten et slikt jeg kalles *allmenne tekster*.

Mange typer lyriske tekster

Muse som stemmer to lyster; detalj fra innsiden av en skål, ca. 470-460 f.Kr; Louvre-museet, Paris

Lyrikk og musikk – stadig en populær kombinasjon!

Lyriske tekster kan fortelle en historie, men ikke minst kan de fange inn øyeblikket, skildre en stemning eller flyktig opplevelse. Mange dikt handler om sentrale hendinger og spørsmål i menneskelivet: kjærlighet, død, menneskets plass i verden og i naturen osv. Et samlebegrep for denne typen lyrikk er *sentrallyrikk*.

Lyrikk som har et praktisk formål, kaller vi *brukslyrikk*. Den kan for eksempel ha et politisk budskap, eller den kan være leilighetsdiktning. Leilighetsdiktning blir skrevet til spesielle anledninger som konfirmasjoner eller bryllup.

Vi kan også karakterisere dikt ut fra andre kjennetegn. *Limerick* og *sonett* for eksempel er sjangernavn som sier noe om formen, mens betegnelser som *arbeiderdikt* og *barnerim* fokuserer på målgruppa for teksten. Sjangernavnet viser hvilke trekk ved teksten vi ønsker å framheve.

"Poesien bygger ytterst ute på en virkelighetsoppfatning der virkeligheten er en annen og noe mer og større enn vår daglige lille verden."

Rolf Jacobsen, norsk lyriker

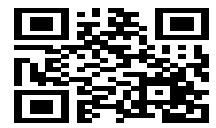
Tekstsamling

At være, eller?

Forfatter: Ina Lykke Schmidt

[At være, eller? \(5618\)](#)

Lytt til teksten:

"At være, eller?" /

audio

<http://ndla.no/nb/node/5617>

At være, eller?

Er der en sms
eller er der ikke en sms

Det er spørgsmålet

Blues for gatelykta

Forfatter: Petter Solberg

[Blues for gatelykta \(5614\)](#)

Lytt til teksten:

"Blues for gatelykta"

/ audio

<http://ndla.no/nb/node/50>
[54](#)

Blues for gatelykta

hva skal jeg gjøre nå om dagen
sier gatelykta
eller om kvelden
nå som ingen finner tid
til å skifte pære på meg

jeg kan ikke en gang

stå med armene bakpå ryggen
og vente på bussen
trippe tissetrengt
stå klar med overgangsbilletten

jeg har stått og rusta i sju år
men i januar kan jeg ikke gjenkjenne
vinteren i eget metall
jeg er tilmålt, nymalt, tankeløs, tom
ikke engang disse enkle linjene
er det jeg som tenker

Det tager tyve minutter

Forfatter: Ina Lykke Schmidt

[Det tager tyve minutter \(5620\)](#)

Det tager tyve minutter

Det tager tyve minutter at drukne en kat
men så kan man også nå kaffen imens

Og i dag har Jansens kone bagt sandkage

Jansen sidder og hygger sig ved ligusterhækken
og det er ham der har katten i sækkene

Er du nu også sikker på de ikke lider?
spørger hans kone forsigtigt

en kat er en kat
siger Jansen tørt
han læser avis
og har fundet noget vigtigt

To udenlandske drenge på 16 år
Nej! de skulle sgu skydes og sendes døde hjem
Så var det købmand Madsens tur i går

Åge
siger konen
hvor langt er der igen?

Hun står og tripper
for hun skal sådan på toilet

Hvad for noget?
Ja kattene Åge
hvornår er de blevet trætte?

Nå dem
siger Jansen
om fem minutters penge

Uha
siger konen
det var længe

De sidste par minutter
tør hun ikke gå derud
for der buler det sådan i den pose

og det er allermest uhyggeligt
lige når det sker
for der bobler vandet som en mose

Og så tager Jansen posen op
og lukker vandet ud af karret
posen står nu
ved skraldespanden
Så er de killinger klaret

Skraldemændene får sig hver en bajer
og alt er som det plejer

En eneste

Forfatter: Lars Vaular

[En eneste \(130283\)](#)

En eneste / fagstoff

<http://ndla.no/nb/node/130283>

LARS VAULAR

En eneste

Og det er e en svær sirkel rundt en firkant
Det er den boksen som vi lever i
For du ee, og eg e
Og vi e her for en eneste grunn og (kun)x2

Sannheten må redigeres
Eg kunne ikke sagt det no bere
Eg overleverer meg sjøl
Eg lover å overlevere din død
Viss eg overpresterer
Eg overretter barometer

Så fuck ka de heter
Fuck ka si sjeler
Fuck ka de fuckers ha vedtatt

E vil ikke krangle fra
Vil ikke ha det de andre har
Og livet forandret bra
Så blåøyd det føles som Avatar
Hun tar av på tar a seg sminken
La drinken hvile på vasken
Hun smiler til siste dråpen
I flasken e dekket av vasken
Ingen gråt eller latter
Bare smil til en eller annen sin datter
som eg er betatt av
i øyeblikket e hvisker go'natta

Hun ville vært uten ja
Hun ville vært uten (meg)
Så vekk meg fra drømmen
Bare kvel meg med puten

Og det er e en svær sirkel rundt en firkant
Det er den boksen som vi lever i
For du ee, og eg e
Og vi e her for en eneste grunn og (kun)x2

Sannheten må redigeres
Eneste vi må e å leve
Eg pleide å ha en kjæreste og
hun var fan det nærmeste som eg har vært no ærlighet
og en normal tilværelse

Men gode ting de skjærer seg
Gode ting de skjærer seg
Når du livnærer deg
På ting som bar fortærer deg
Eg skulle gjerne latt deg vite kor mye e savnar deg
Men eg vil ikke påminne deg kor mye du klandra meg

Eg skulle gjerne sagt at du klarte å forandra meg
Men det er utta våre hender nu så ka faen samma det

Du ville vært uten ja
Eg ville vært uten jo
Vi ville vært uten ja
Vi ville vært uten ja
Hun ville vært uten ja
Hun ville vært uten så
Så vekk meg fra drømmen
Bare kvel meg med puten

Og det er e en svær sirkel rundt en firkant
Det er den boksen som vi lever i
For du ee, og eg e
Og vi e her for en eneste grunn og (kun)x2

Sannheten må redigeres
Eneste vi må e å leve

En mand forlader sin verden

Forfatter: Ina Lykke Schmidt

[En mand forlader sin verden \(5621\)](#)

Lytt til teksten:

"En mand forlader
sin verden" / audio
<http://ndla.no/nb/node/5058>

En mand forlader sin verden

Pludselig er han bare væk
og tingene står tilbage i rummet

Aftrykket i sengen er der stadig
fra sidste gang han rejste sig
Og en bog

ligger hen

under lampen

alt imens gardinet blafrer i forårvinden
og han selv ligger i garderoben med tungen ud af halsen

En mand forlod sit rum
det står sitrende tilbage

Snart bryder de døren ind

Snart bryder de ind i hans ting
og åbner hans breve
prøver at samle stumperne af det der var hans liv

Men det var hans
og de vil aldrig finde ud af hvordan det var at leve det

De vil aldrig vide hvad han følte i rummet
hvorfor han stod op

De vil aldrig vide
hvorfor han faldt
Han faldt bare
Han

faldt
bare
Og efterlod alt hvad der var hans
den røde tråd mellem ordene der er tilbage

De vil aldrig finde drivkraften til hans liv i hans ting
for den var hans egen

Nu er den ingens
og tingene står stirrende tilbage i rummet
Ingen bevæger dem

De slog døren ind

De samlede alt det de kunne mens deres tårer faldt
De forsøgte at få det til at hænge sammen

De brændte ham af og gravede ham ned
De tørnte hans rum og tørnte rummet for ham
så kun lidt hvid aske lå tilbage i en krukke

Det er uacceptabelt at hans rum blev indskrænket i den grad

De solgte hans lejlighed

Glemte
at der stadig lå et par af hans skel tilbage i et hjørne
Og de skel undgik støvsugeren
de første tre gange den nye ejer gjorde rent

Der lå de
som det eneste der var tilbage af ham i hans rum

Resten af ham lå i et lille rum af ler
under jorden

Ler der sitrer i natten

Stemmer der hvisker

Kun vinden ved hvad
og ordene er ledetråde
der binder de efterladte sammen

En mand forlod sin verden

Øjne der stirrer i mørket

Fire små dikt

Forfatter: Petter Solberg

[Fire små dikt \(5615\)](#)

Lytt til teksten:

"Fire små dikt" /
audio
<http://ndla.no/nb/node/5055>

kan barnelatter
holde trehytta oppe

når treet er borte

tankespinn
flue fanger edderkopp

hvem er sterkest i landet her

hva hjelper det
å stikke fingrene i halsen

når det er tankene du vil bli kvitt

hvor mange planeter
kan et trelinjers dikt

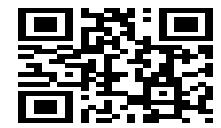
verdensromme

Hus og have

Forfatter: Ina Lykke Schmidt

[Hus og have \(13129\)](#)

Lytt til teksten:

"Hus og have" /
audio
<http://ndla.no/nb/node/5062>

Hus og have

Hvor er det herligt med hus og have
for så har man altid nok at lave

Der er græs der skal slås
og radiser der skal sås
der er en hæk der skal studses
og et vindue der skal pudses

Volvo'en skal vaskes
et par fluer skal klaskes
en pære skal skiftes
og en muldvarp forgittes

Så er der brænde der skal kløves
ikke noget der behøves
men så går tiden mens frugtræerne gror
og hunden vokser sig stor

I næste weekend er der tørv der skal trilles
men nu kommer naboen

så skal der grilles

lækker lammeryg
og vilket vejr
der er altid lidt kaffe der skal spildes

så skal stemningen brydes
og man skal kalde det for en dag
bordet det skal ryddes
og der skal takkes høfligt af

Men inden næsten måned
skal det hus kalkes hvidt
for nu har naboen sgu prælet
lidt for længe med sit

Når hoveddøren lukkes
kan man få lidt fred og ro
så flades der ut på første sal
til Bo Bedre på TV2

og se selv
hus og have
er et livslangt projekt

For nok er her køønt

Men det skal være perfekt

Hvem er det som ingen ser?

Forfatter: Gro Dahle

[Hvem er det som ingen ser? \(79967\)](#)

Gro Dahle

Gro Dahle (f.1964)
skriver for både
voksne og barn.

Hvem er det som ingen ser?

Det er moren det
som går i ett med skålene
grytene, glassene
Støpt inn i kjøkkenbenken
og korsfestet til tøyet

Slik bærer hun huset på ryggen
søppelkassen på hodet
Fiskeskinn, kjøttrester
og kladdene etter en havregrøt
Slik bærer hun dagen fram
måltid for måltid

Og sitter med krokene
den skarpe saksen
kjevler barna ut i deig på flaten
Slik skjærer jeg deg:
Et hjerte, en hare, en hest

Slik deler jeg deg

i en, i to, i tre

Morens støe hånd, men ustøe finger

Der glapp det igjen:

Klipper ørene av sønnen

fingeren av datteren

suger blodet opp

med tungens svamp

En salve, et plaster

Slik knar hun oss fram

en etter en

Grepet rundt nakken

hånden mot ryggen

Elter oss fram i ujevne boller

en barndom i ovnen

En bærer, en baker

En dronning over tarmer og mage

En hersker i brystet

Hun krones av smuler

i rommet som puster

Hun hedres i salt

For så å lirke oss inn i natten

med varme, tørre melishender

Takkens oblater på tungen

når hun bøyer oss inn i søvnen

Inn gjennom flanellens nåde

Hvilens velsignelse i kinnenes kirke

Et alter i mørket

Fra *Regnværsgåter* (1994)

Hvilket rom har bare plass til en?

Forfatter: Gro Dahle

[Hvilket rom har bare plass til én? \(79946\)](#)

Gro Dahle

Gro Dahle (f.1964)
skriver for både
voksne og barn.

Hvilket rom har bare plass til én?

Sneglehuset?

Den lille doen

med kvisthull på veggen?

Eller kottet med støvsugeren?

Jeg tenker på kroppen

hvor jeg sitter alene

bak knoklenes stakitt

Dette gjerdet mellom deg og meg

av brusk og bein

Denne dykkerdrakten av blodårer og vev

Dette finmaskede mønsteret

over hendene og opp armen

Det er et trangt skinn

jeg har tatt på meg

Du trodde kanskje

vi sto nærmere hverandre

Du trodde kanskje vi var ett
Din arm under min myke hals
Som om det er plass til to
i dette fartøyet
Som om det var mulig
å presse oss tettere sammen
flette oss innunder underhudsfettet
og suge av de samme tankene
se ut av de samme øynene:
Den røde genseren over stolryggen
i det blå kjøkkenet
Skulle vi da forstå hverandre bedre?

Men også denne gangen
må du stå igjen utenfor
kapslet inn av nesen, haken
Med hver vår mage
kan vi rope til hverandre
fra annen etasje
slik vi pleier

Fra *Regnværsgåter* (1994)

Koko

Forfatter: Olav Linkas

[Koko \(5605\)](#)

Lytt til teksten:

"Koko" / audio
<http://ndla.no/nb/node/50>

KOKO

jeg har aldri forstått meg helt på kokosnøtta
den er hard nok til å drepe, samtidig som den er myk nok til å spises
den er fast og kompakt, samtidig som den er rennende og deilig
den henger der ensom og dingler, samtidig som den kan drysses over det meste

jeg blir sprø av å tenke på denne frukten
klin kokos blir jeg

Mareritt i eventyrskogen

Forfatter: Petter Solberg

[Mareritt i eventyrskogen \(13210\)](#)

Mareritt i eventyrskogen

Høstløv skriker
mot utslitte såler
Røtter famler i tåke
ut fra en stamme, rynket
Blødende klippevegger
løper langs en eng som sover
og kaster steiner på lille Rødhette
Den gode slutten ligger gjemt mellom to permer
fordekt av urokkelig sannhet
Nissen er avslørt

Bestemor har rånet
drømmene er borte
barnehender søker
over kistelokket
Husker en siste gang
før fornuftens glemmer

På skogdypet

Forfatter: Petter Solberg

[På skogdypet \(5612\)](#)

Lytt til teksten:

"På skogdypet" /
audio
<http://ndla.no/nb/node/5052>

På skogbunnen

du har akkurat tvunget meg til å si *kors på halsen*
og vi holder hender for andre gang
skoa synker i en blanding av slaps og såle
noen roper til oss fra lysninga
men vi fortsetter innover
under et stadig tettere tak som dufter og kvittrer
og der hvor bakken går over til tørr skogbunn
tar vi skoa av og vrenger sokkene
du har såle i trynet, sier jeg
og stryker deg over panna med ei sålete hånd
du løper etter meg
når du tar meg igjen
sier jeg bare at jeg lider sårt av astma
du er ikke akkurat noen drømmeprins sier du
for du har både briller og astma og fregner
men du har jo også fregner sier jeg
og jeg har ikke astma likevel
så dytter jeg deg unna og løper videre
det stikker under føttene
jeg snubler i ei rot
og synker ned på skogbunnen
rasper kinnet mot barken
begynner å blø på tungespissen
du kaster deg ned ved siden av meg
og sier gjorde det vondt
jeg svarer ikke, vi holder hender for tredje gang
så hører jeg at ingen roper lenger
jeg ser på deg og tviler litt på om jeg synes du er pen
og jeg drar buksebeinet ditt opp over kneet
kiler deg over leggen med ei kongle
der hvor de lyse fregnene sitter
ei lysstripe faller nesten i håret ditt
men du bøyer deg unna, mot meg
men jeg lar meg ikke kysse
for jeg vil at du skal lengte litt til
man skal leite lenge før man finner
det som virkelig er verdt å leite lenge etter

Queen Bee

Forfatter: Thea Dolva

[Queen Bee \(4439\)](#)

Lytt til teksten:

"Queen Bee" / audio

<http://ndla.no/nb/node/44>
[41](#)

Queen Bee

For vet du hva jeg skreiv?
Fuckyoufuckyoufuckyou
Så kan han kjenne hvordan det er
I drømmene i tankene og antakeligvis
kommer han hit i kveld
Men da kan han bare angre

JA my sweet HotHeart DanceDream
Vi SKAL feire
Diamondhustlers don't trust us
Drikke danse røyke le virvle ramle
S j e n e e r e
Bitche over martinien
Drite i alle gutteplutter

Queen Bee
Det er vii

Vannet flyter kullsvart
Hva faen er galt med den her vasken?

Men jeg skal
Pusle&stifte&klistre&lime
i hop det der satans hjertet

Meg skal ingen djevel få beklage

Si at du stapper moren din opp i en koffert

Forfatter: Gro Dahle

[Si at du stapper moren din opp i en koffert \(79970\)](#)

Gro Dahle

Gro Dahle (f.1964)
skriver for både
voksne og barn.

Si at du stapper moren din
opp i en koffert

Hva får du da?

En håndbagasje

du må slite med opp trappene

inn gatene

over plassene

gjennom byene

Kanskje du vil sette kofferten din igjen

glemme den på flyplassen

låse den vekk i oppbevaringen

Som om du virkelig skulle gjøre det

Som om det ville være nok

Ta en buss eller løpe

Bytte navn

Skifte adresse

Som om det ville hjelpe

Moren din er der

Moren din ser deg

Du trodde du la henne igjen

med kofferten

men hun er fortsatt med

halvt skjult

mellom øyebrynene dine

Fra *Regnværsgåter* (1994)

Skrik og spis og drikk ogsov

Forfatter: Ingunn Holmen

[Skrik og spis og drikk ogsov \(5042\)](#)

Skrik og spis og drikk ogsov

Hvem er jeg?
Hva gjør jeg her?
Hvorfor har jeg ingen klær?

Å ja, jeg er født på ny,
æsj, så ekkelt, jeg må spy!
Vær så snill og vask vekk blodet,
gi meg no' mot trykk i hodet.
Se på klokka, måle, veie,
kle på meg, men ingen bleie!
Kroppen verker så jeg skriker,
endelig en ting jeg liker.
Skrike ofte, lenge, høyt!
Ingen syns det er for drøyt
Jeg er nyfødt, jeg har lov,
skrik og spis og drikk ogsov!

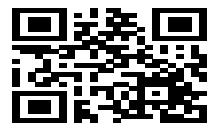
Men om en stund forandres det hele,
ikke no' stell, og skrik må du kvele...

Støv

Forfatter: Ina Lykke Schmidt

[Støv \(5622\)](#)

Lytt til teksten:

"Støv" / audio
<http://ndla.no/nb/node/50>
[59](#)

Støv

Ofte
siger man en masse lort
bare for at sige noget

og når det så er sagt
så er det sagt
og så er det trådt ind i evigheden

Det evige liv
i det hinsides
må så gå med
at feje alt det op
som man har udtalt gennem tiderne

Det der sidder bedst fast i skyernes sprækker
er udsagn som:
Jeg dømmer dig til døden
de kræver hammer og mejsel

Lettere er det
med klistrede kærlighedserklæringer
og dem vrimler det vidst med
de skal fjernes med en sur kost og knofedt

Så er der ord
som slet ikke glider ned i revnerne
men lægger sig
let ovenpå skyerne
som støv

Det er udtryk som: straffespark
ræk mig saltet
eller sikke et møgvejr

Så nu ved du hvordan himlen hænger sammen

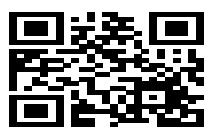
Og så vil jeg vare min mund
for en senere stund

Thomas kører mennesker ned

Forfatter: Ina Lykke Schmidt

[Thomas kører mennesker ned \(5619\)](#)

Lytt til teksten:

"Thomas kører
mennesker ned" /
audio
<http://ndla.no/nb/node/50>
[57](#)

Thomas kører mennesker ned

Thomas kører mennesker ned

Det er ikke fordi han er ond
eller ikke kan se dem
han kan bare ikke forstå de har værdi

Thomas kører mennesker ned
det plejer han ikke at gøre

for så skal bilen på værksted
Og så kommer han for sent til squash

Men i dag
er han for sent på den
og så kører han mennesker ned

Når Thomas kommer hjem
vil hans far fortælle
at det kan man da ikke

de mennesker
har værdi for nogen andre
vil han sige
Men hvorfor
kan hans far ikke forklare

Og så vil Thomas spørge
hvorfor de ikke kan få fat
på nogle nye mennesker så?

og dér må faren melde pas igen

Men
så kommer Thomas i retten

Og dér siger de
at mennesker har en ubetinget værdi
i sig selv

Hvorfor
vil de ikke sige
det har man bare bestemt

Thomas ved godt inderst inde
at de heller ikke selv forstår det

men alligevel siger de han er syg
og spærre ham inde

Tidstjuven

Forfatter: Per Olav Kaldestad

[Tidstjuven \(19627\)](#)

Lytt til teksten:

"Tidstjuven" / audio

<http://ndla.no/nb/node/29>

67

Tidstjuven

I

Har du tid?

Eg vil ha!

Du har tid,

eg skal ta

tida di!

Hoppetid,

stoppetid,

shoppetid,

hei!

Sloppetid,

ploppetid,

loppetid,

lei!

Har du tid?

Eg vil ha!

All di tid

skal eg ta!

II

All di tid

skal eg ta!

All di tid

vil eg ha!

Diggetid,

riggetid,

piggetid,

ta!

Hastetid,

rastetid,

kastetid,

ha!

III

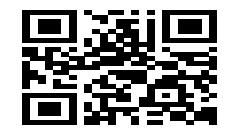
Du har tid,
eg vil ha!
Gåtid,
ståtid,
bråtid,
ja!
Gå på skrå-tid,
stå på tå-tid,
så som så-tid,
rati ta!

Uglesett

Forfatter: Olav Linkas

[Uglesett \(5602\)](#)

Lytt til teksten:

"Uglesett" / audio
<http://ndla.no/nb/node/5048>

Uglesett

Elefanten snabler i seg bokstavkjeks
en a, en b, en c, han har snart et helt alfabet i magen
ugla vinger seg bort til kjekspakka
den får kun smake på prikken over i-en
hunden får ikke smake
ikke så mye som et punktum
hesten får ikke være med i diktet engang
for det er tomt for bokstavkjeks

Oppgaver

Spørsmål til teksten En eneste

Forfatter: Cecilie Isaksen Eftedal, Ragna Marie Tørdal

[Spørsmål til teksten En eneste \(130179\)](#)

Oppgave 1

Les sangteksten «En eneste» av Lars Vaular. Teksten finner du under «Relatert innhold» nederst på sida. Svar på spørsmåla nedenfor.

- a. Hvordan beskriver Lars Vaular den verden han lever i?
Vaular skriver at «vi e her for en eneste grunn (og kun)»..
- b. Hva tror du han mener med det?
- c. Hva er det hovedpersonen i låten til Vaular ikke vil?
- d. Hva tror du Vaular mener med sammenlikninga «så blåoyd det føles som Avatar»?
- e. Hva gjør dama Vaular skriver om i sangen?
- f. Hva kan disse linjene bety: «Så vekk meg fra drømmen. Bare kvel meg med puten»?
- g. En gang var tilværelsen til hovedpersonen i sangen tilnærmet normal. Når var det, og hvorfor?
- h. Når «skjærer gode ting seg», ifølge Vaular?
- i. Hvorfor vil ikke hovedpersonen i sangen fortelle du-personen hvor mye han savner henne?
- j. Hva tror du budskapet i sangteksten «En eneste» er?

Oppgave 2

Se musikkvideoen til Lars Vaular nedenfor.

- a. Hvilken tilleggsinformasjon gir bildene som vises når teksten blir framført i denne musikkvideoen?
- b. Hvordan er musikken og måten artisten framfører teksten på med på å understreke budskapet i sangen?

Spørsmål til teksten En eneste / oppgave

<http://ndla.no/nb/node/130179>

Analyse og sammenlikning av to dikt

Forfatter: Marion Federl

[Analyse og sammenlikning av to dikt \(80151\)](#)

Oppgave 1

Analyse av diktet «Hvilket rom har bare plass til én».

Gro Dahle

Gro Dahle (f. 1962)
skriver litteratur for
både voksne og barn.

I denne oppgava skal du arbeide med diktet [Hvilket rom har bare plass til én?](#) av Gro Dahle.

Om tekst og forfatter

- Hva er tittelen på diktsamlinga teksten er hentet fra?
- Når blei denne diktsamlinga gitt ut?
- Hva slags tekster er det Gro Dahle skriver? Finn ut litt mer om henne, for eksempel på Wikipedia eller på litteratsidene til Dagbladet

Førsteinntrykk og oversikt

- *Brukslyrikk, sentrallyrikk, allmenn tekst, personlig tekst, sanglyrikk, boklyrikk.* Hvilke «merkelapper» passer? Grunngi svaret ditt.
- Hvor mange avsnitt er diktet delt opp i?
- Den første delen av diktet kan minne om ei gåte for barn, men så blir tonen mer alvorlig. Hvor er det tonen skifter? Skjer endringa brå eller gradvis?
- Hva tror du diktet handler om? Oppsummer førsteinntrykket ditt i éi setning.

Nærlesing

Avsnitt 1 og 2

- Det første avsnittet gir oss tre tenkelige svar på spørsmålet i tittelen, men alle tre svara er feil. Hvilken funksjon har avsnittet?
- I avsnitt to får vi løsninga som jeg-personen har i tankene. Hva er rommet som bare har plass til én person?
- Finn to bilder som dikteren bruker for å skildre dette rommet. Hvilken egenskap ved rommet er det bildene framhever?

Oppgave 2

- I avsnitt tre henvender jeg-personen seg til et «du». Hva slags forhold kan det være mellom disse to personene, tror du? Finn «bevis» i teksten som underbygger svaret ditt.
- «Jeg» og «du» ser ut til å ha ulike forventninger til forholdet mellom dem. Gjør kort rede for disse forventningene. Bruk egne ord.

Avsnitt 3

- I avsnitt fire får vi vite hvordan «jeg» og «du» til vanlig kommuniserer med hverandre. Hva for et bilde bruker dikteren for å karakterisere denne kommunikasjonen?
- Hva forteller dette bildet om nærhet og avstand mellom personene? Forklar.

Avsnitt 4

- I avsnitt fire får vi vite hvordan «jeg» og «du» til vanlig kommuniserer med hverandre. Hva for et bilde bruker dikteren for å karakterisere denne kommunikasjonen?
- Hva forteller dette bildet om nærhet og avstand mellom personene? Forklar.

Oppsummering

- Har du fått bekreftet førsteinntrykket ditt, eller tolker du nå teksten på en annen måte?
Hva vil du nå si er temaet forfatteren tar opp?
- Hva tror du forfatteren vil formidle gjennom denne teksten? Svar kort.

Analyse av diktet «Ord over grind».

Halldis Moren Vesaas

Halldis Moren Vesaas (1907–1995) var en kjent norsk lyriker og gjendikter av klassiske europeiske drama. Fotografiet ovenfor er tatt i 1987.

Diktet [Ord over grind](#) av Halldis Moren Vesaas er hentet fra samlingen *I ein annan skog* som kom ut i 1955.

Førsteinntrykk og oversikt

- Finn noen adjektiv som kan beskrive grunnstemninga i teksten.
- Hva tror du diktet handler om? Svar med éi setning.
- Gjør kort rede for hvordan diktet er bygd opp. Stikkord her er strofer, rim og rytme.
- *Brukslyrikk, sentrallyrikk, allmenn tekst, personlig tekst, sanglyrikk, boklyrikk*: Velg merkelapper for diktet og forklar hvorfor de passer.

Nærlesing

- Diktet handler om forholdet mellom to personer. Hva slags metafor (bilde) bruker forfatteren for å vise hvor nært forholdet er mellom dem to?
- Hva slags forhold tror du dikteren skildrer? Er det snakk om vennskap, et kjæresteforhold, et forhold mellom forelder og barn? Eller sier dikteren noe om mellommenneskelige forhold generelt? Prøv å grunngi svaret.
- Hvordan har jeg-personen opplevd møtene med den andre?
- Det står ikke nevnt direkte i diktet hvorfor jeg-personen vil eller må «bo alene i huset sitt». Kan du tenke deg noen grunner?
- Finn ett eller to sitater fra teksten som viser at jeg-personen er fornøyd med situasjonen og med forholdet til den andre.

Oppsummering

- Oppsummer: Hva er det diktet handler om? Hva skal det fortelle oss?

Oppgave 3

Sammenlikning av to dikt.

I denne oppgava skal du sammenlikne diktet [Ord over grind](#) av Halldis Moren Vesaas og [Hvilket rom har bare plass til én?](#) av Gro Dahle.

- Hva er det de to dikta har felles tematisk?
- Halldis Moren Vesaas bruker *grinda* som bilde på grensa mellom jeg-personen og den andre. Også Gro Dahle bruker et liknende bilde. Finn det.
- Bildebruken i de to dikta er ellers ganske forskjellig. Hvilket dikt inneholder mange ulike bilder? Og hvilket dikt bygger i all hovedsak på ett grunnleggende bilde?
- Også tonen i dikta er ulik. Hvilken jeg-person virker mest fornøyd med situasjonen sin?
- Forholdet mellom «jeg» og «du» er forskjellig i de to dikta. Forklar.
- Tekstene har svært ulik ytre form. Gjør rede for forskjellene.
- Passer den ytre forma som dikterne har valgt, til innholdet og stemninga de vil formidle?

Noen ganger vil vi
helst være så nærlig
hverandre som mulig!

Oppgave 4

Skriv eller presenter muntlig.

Velg ei av disse oppgavene:

- Skriv en **artikkeli** der du presenterer og sammenlikner dikta «Ord over grind» av Halldis Moren Vesaas og «Hvilket rom har bare plass til én?» av Gro Dahle.
- Trenger vi alle et rom helt for oss selv? Hvor stort må i så fall dette rommet være? Er vi dømt til å være alene innerst inne, eller er det noe vi velger? Og kan vi egentlig forstå hverandre fullt ut? Skriv et **essay** der du reflekterer over ett eller flere av disse spørsmåla. Trenger du hjelpe fra tekstene til Gro Dahle og Halldis Moren Vesaas og/eller bruk egne eksempler. Lag ei overskrift som gjør leseren nysgjerrig og som peker mot hovedpoenget ditt.
- Skriv ei **fortelling** eller et **dikt**. Stikkorda for teksten er *kommunikasjon, grensesetting og kjærlighet*. Husk å finne en god tittel.
- Lag manus og PowerPoint-presentasjon til et **bildekåseri** om temaet «nærhet og avstand». Velg tittel selv.

Dramatisk diktning

Dramatisk diktning

Forfatter: Marion Federl, Tone Elisabeth Grundvig, Cecilie Isaksen Eftedal

[Dramatisk diktning \(112009\)](#)

Hva er et drama?

Et drama er en skjønnlitterær tekst som er skrevet for framføring på en scene. Dramamanuskriptet danner grunnlaget for en filmproduksjon eller ei teaterforestilling, der ikke bare ordene, men også lyssetting, lyd, musikk, sminke, kostymer og scenedekor spiller ei viktig rolle. Vi kan derfor si at dramaet er både en skriftlig sjanger og en muntlig, sammensatt tekst.

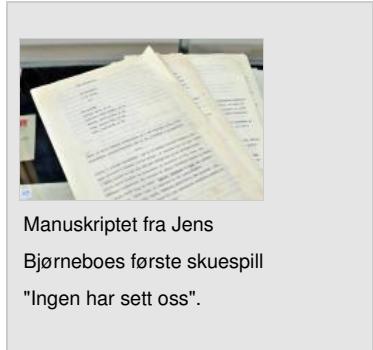
Scene fra musikalen "Hair": Musikk, dans, kostymer og lyssetting utgjør en viktig del av forestillinga.

Forskjeller mellom dramatisk og episk diktning

I ei fortelling formidles handlinga gjennom en forteller, og det som blir fortalt, har allerede skjedd. I et teaterstykke eller en film får publikum derimot oppleve handlinga "på direkten" og som øyenvitner, så å si. Og mens en historieforteller har mulighet til å gi sitt publikum et direkte innblikk i personenes tanker og følelser, må tilskuerne i teatersalen tolke replikker, kroppsspråk, klesdrakt og andre tegn for å danne seg et inntrykk av hva slags mennesker karakterene på scenen er, og hvorfor de handler som de gjør.

Fra dramatekst til teaterforestilling

Møt to teaterarbeidere, regissør Leif Stinnerbom og skuespiller Heidi Ruud Ellingsen. Hvordan arbeider de med et teatermanus? I videoklippen nedenfor får du høre litt om dette.

Manuskriptet fra Jens
Bjørneboes første skuespill
"Ingen har sett oss".

Fossegrimen / video

<http://ndla.no/nb/node/118611>

I denne videoen får du
se noen scener fra
teater- forestillinga
Fossegrimen.
Fossegrimen er en
skikkelse fra norsk
folketro. Han er
musikalsk, holder til
ved fosser og kverner
og spiller i mørke og
stille aftener for å
lokke folk til seg.

Teaterforestillinga

Forfatter: Merete Brustad, Marion Federl

[Teaterforestillinga \(114204\)](#)

En sammensatt tekst

På teatret møtes mange kunstneriske uttrykksformer på én og samme arena. Både skuespillerkunst, scenografi, billedkunst, litteratur, musikk, dans og andre uttrykksformer inngår i helheten og bidrar til det som skal bli ei ferdig forestilling.

Regi

I det profesjonelle teatret er regissøren den øverste kunstneriske lederen. Det innebærer at han eller hun har et overordnet ansvar for å velge de sceniske virkemidlene som skal brukes i produksjonen.

Scenografi

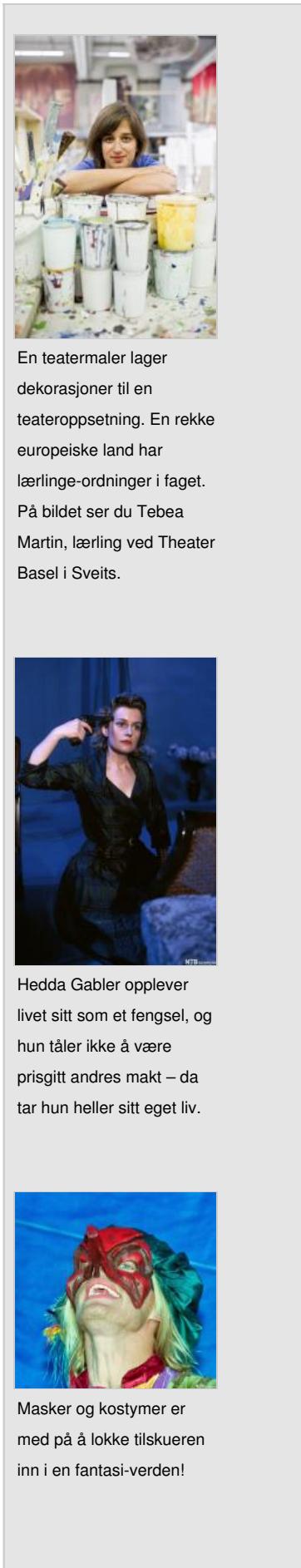
Med *scenografi* mener vi utforminga av rommet som ei teaterforestilling utspiller seg i. Det skal være mulig å forandre og bruke scenografien på ulike måter i løpet av ei forestilling. *Scenografen* er den som har hovedansvaret for alle de visuelle virkemidlene i ei teateroppsetning: scenografi, kostymer og lys.

Dekorasjoner er en del av scenografien. En dekorasjon er gjerne malt og kan for eksempel være et vakkert bakteppe eller vise et oppholdsrom eller ei spisestue. Flyttbare dekorasjoner kalles *kulisser*.

Lys

Lyssettinga skal understreke stemninga i stykket og spille med i handlinga. I forbindelse med dette snakker vi ofte om kaldt eller varmt lys. "Temperaturforskjellene" oppnår vi ved å bruke ulike fargefiltre på spotlysene. Rødt, gult og oransje brukes for å oppnå varmt lys, mens blått, grønt og fiolett gir et mer kaldt lys. Effektlys av ulike slag, som dansende spotlys, lasereffekter eller strober, som med lynglimtene sine får alt til å gå i sakte film, kan også gi et spennende resultat.

Lyd

En teatermaler lager dekorasjoner til en teateroppsetning. En rekke europeiske land har lærlinge-ordninger i faget.
På bildet ser du Tebea Martin, lærling ved Theater Basel i Sveits.

Hedda Gabler opplever livet sitt som et fengsel, og hun tåler ikke å være prisgitt andres makt – da tar hun heller sitt eget liv.

Masker og kostymer er med på å lokke tilskueren inn i en fantasi-verden!

Lydbruk er også et viktig virkemiddel i ei teateroppsetning. Tidligere var lyd først og fremst ensbetydende med skuespillerenes stemme, og da av og til i kombinasjon med levende musikk. I dag er moderne teaterhus utstyrt med lydanlegg, og det mest vanlige er å sette sammen naturlig (akustisk) lyd og teknisk lyd til et helhetlig uttrykk.

Lyder og musikk har ei sterk evne til å påvirke vår oppfatning av det vi ser på scenen. Måkeskrik og bølgeslag kan for eksempel gi assosiasjoner til steder vi har vært, og framkalle minner om ro eller ensomhet. Disse følelsene overfører vi så til det vi ser på scenen.

Rekvisitter

Rekvisitter er gjenstander som rollefigurene kan bruke i ei forestilling. Rekvisitøren samarbeider tett med scenografen, og rekvisitbruken bør være nøyne gjennomtenkt. Rekvisitter kan noen ganger ha ei symbolsk betydning, som i dramaet *Hedda Gabler* av Henrik Ibsen, der to pistoler som hovedpersonen har arvet etter sin far, har en sentral funksjon.

Kostymer

Kostymedesigneren går som regel sammen med regissøren gjennom alle rollene i stykket og utarbeider deretter forslag til hver enkelt rolle. Det er mange forhold som må avklares: Hvilken tidsepoke skal forestillinga spilles i? Hvor mange kostymeskift har hver enkelt rolle? Har noen av rollene særtrekk som bør gjenspeiles i kostymet?

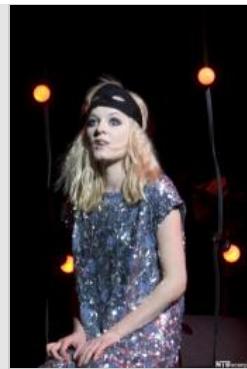
Sminke

Sminka bidrar også til å forme en rollekarakter. Skal karakteren være gammel, forsterkes og markeres rynker. Skal karakteren være ung, får den kanskje litt ekstra røde kinn eller lepper. Sminka bør samsvare med spillestilen i stykket. Den må også stå i stil med kostymene.

Karakter og rollearbeid

Skuespilleren har ei dobbel oppgave. Han skal gi uttrykk for karakterens følelsesliv – dette "indre liv". I tillegg skal han vise hvordan rollefiguren handler i forhold til omgivelsene. Dette kaller vi rollens "ytre liv". Ei god rolletolkning krever altså at man bruker både hode, kropp og følelser.

I videoklippet nedenfor møter du skuespilleren Tom Larsen. Se og hør han demonstrere hvordan han jobber med rollene sine!

"Romeo og Julie" er et drama William Shakespeare skrev sist på 1500-tallet. Bildet ovenfor viser Julie i en oppsetning på National-theatret i 2010. Hvilken tid har regissøren plassert stykket i, tror du?

Fra ung til gammel på en, to, tre! Det meste er mulig med sminke.

Fra manus til rolle / video

En helhetlig opplevelse

Ei teaterforestilling som fungerer godt, er en helhet der lyd og lys veves umerkelig sammen med skuespillernes utfoldelse på scenen. Forestillinga bør være underlagt en effektiv scenografi, med stilriktig smink og kostymering som bidrar til et helhetlig uttrykk.

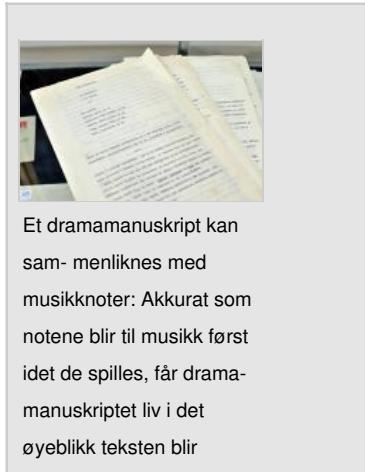
Dramamanuskriptet

Forfatter: Tone Elisabeth Grundvig, Cecilie Isaksen Eftedal, Marion Federl

[Dramamanuskriptet \(112042\)](#)

Ett manuskript – to tekster

Dramateksten er manuskriptet som danner grunnlaget for ei teaterforestilling. Manuskriptet (manuset) består egentlig av to tekster: en hovedtekst og en sidetekst. Hovedteksten er *replikkene*, altså det personene i dramaet sier, mens sideteksten er de ulike *scene- og regianvisningene* som dramaforfatteren legger inn i manuset. I eksemplet nedafor er sideteksten markert med kursiv:

Et dramamanuskript kan sam- menliknes med musikknoter: Akkurat som notene blir til musikk først idet de spilles, får drama- manuskriptet liv i det øyeblikk teksten blir framført på scenen!

Den viktigste informasjonen om rollepersonenes karaktertrekk og om deres forhold til omgivelsene får vi fra replikkene. Men replikkene er mer enn ord – stemmebruk og kroppsspråk er helt avgjørende for vår tolkning av det som blir sagt.

Regissøren eller sceneinstruktøren iscenesetter dramaet. Han eller hun velger å presentere historien for oss på sin måte, slik at ett og samme teaterstykke kan bli framført og oppfattet forskjellig.

Eirin og Camilla sitter på kafé. De er begge 17 år og går andre året på videregående skole.

EIRIN (*spakt*): Jeg har vært utro.

CAMILLA (*litt for høyt*): Hæ? Med hvem?

EIRIN (*lavmælt og litt irritert*): Hysj! Spiller ingen rolle det, vel. (*Fortvilet*) Men det skjedde, og jeg kan ikke få det u gjort. Benjamin kommer til å bli helt knust om han får vite det.

(...)

Fra sketsjen *Dårlig spøk* av Helene Guåker

Dialog og monolog

Hovedteksten i et drama kaller vi også *dramadialogen* fordi denne teksten først og fremst er en samtale mellom to eller flere personer. Et drama kan også inneholde monologer (enetale), det vil si lengre sekvenser der bare én person taler. Oftest er denne personen da alene på scenen. I monologen får vi gjerne litt mer innblikk i følelses- og tankeverdenen til rollepersonen.

Sceneanvisninger

Sceneanvisningene i manuskriptet gir oss viktige opplysninger om hvor og når handlinga utspiller seg, og hvordan scenerommet skal se ut. I tillegg kan de si noe om hvordan rollepersonene går kledd, hvordan de bruker stemme, gester, mimikk og så videre.

Hvor mye sidetekst et drama har, kan variere veldig. Noen dramaer har nesten ikke sidetekst, og det gir regissøren stor frihet når dramaet skal iscenesettes. Andre dramatikere igjen kan lage svært omfattende sceneanvisninger. I for eksempel Henrik Ibsens dramaer finner vi detaljerte sceneanvisninger fordi elementene i scenerommet ofte har en tilsiktig symbolsk funksjon.

Regissøren bestemmer

Regissøren velger i hvor stor grad han eller hun vil følge scene-anvisningene, og hvordan anvisningene skal tolkes. På bildet nedafor ser du ei moderne tolkning av Ibsens drama *Brand*. Det står nok ikke i Ibsens sceneanvisninger at hovedpersonene skal bo i telt!

Denne oppsetningen av «Brand» hadde premiere i 2008. Sven Nordin spilte Brand, og Maria Bonnevie hadde rollen som Brands kone Agnes. Regien var ved Calixto Bieito, scenografi ved Rebecca Ringst.

Akt og scene

Forfatter: Tone Elisabeth Grundvig, Marion Federl, Cecilie Isaksen Eftedal

[Akt og scene \(114543\)](#)

Akt

Handlinga i et drama er vanligvis delt opp i akter og scener. Overgangen fra ei akt til ei anna markerer et større skille i handlinga, for eksempel overgangen fra natt til dag eller fra ett sted til et annet. Vi kan si at aktene fungerer som dramaets kapitler. Tradisjonelt har skuespill hatt fem eller tre akter, men i vår tid har alt fra ei til fem akter blitt vanlig. Aktskiftet markeres med teppefall.

Effektfullt teppefall!

Sceneteppet er en viktig del av teatersalen, også estetisk sett. Da Oslo skulle få nytt operahus i Bjørvika, ble det lyst ut en konkurranse om nytt sceneteppe. Det var den ameri-kanske kunstneren Pae White som vant, med verket "Metafoil". Du kan se teppet i bakgrunnen.

Scene

Ei akt består av ei rekke scener. Scenen er den minste handlings-enheten i dramaet. Den omfatter en sammenhengende dialog eller monolog uten skifte i tid eller rom. Sceneskifter skjer vanligvis ved at en ny person kommer inn på scenen, eller ved at noen forlater den. Også et lysskifte kan markere et sceneskifte.

En ny person entrer rommet, og en ny scene begynner! Her fra en oppsetning av Ibsens drama «Et dukkehjem».

Konflikt

Forfatter: Tone Elisabeth Grundvig, Marion Federl
[Konflikt \(112055\)](#)

Ingen konflikt – ikke noe drama

Hva handler et drama om? Det må være noe som er verdt å fortelle om, noe som engasjerer oss, og som vi synes er spennende. Engasjerte blir vi når vi møter dramatiske personer som vi kan kjenne oss igjen i, og spenning får vi når disse personene møter *utfordringer* eller havner i *konflikter* og vi får se hvordan de prøver å løse dem. Vil de lykkes eller mislykkes?

Konflikter kan oppstå på mange måter. For eksempel kan *ytre forhold* som intriger, forviklinger og lovbrudd skape problemer for personene. De kan havne i en *interessekonflikt* med andre eller bli stilt overfor et vanskelig *verdivalg*. De kan komme i et motsetningsforhold til enkeltpersoner, samfunnet, naturen, skjebnen eller gudene – eller kanskje må de kjempe en indre kamp med seg selv.

Eksempel

Dramaet *Romeo og Julie* av William Shakespeare handler om to unge mennesker som blir forelska i hverandre. Familiene deres har ligget i blodig konflikt med hverandre i generasjoner, og derfor er et ekteskap mellom de to elskende utenkelig.

Kjærligheten mellom Romeo og Julie er så sterk at de to likevel prøver å overvinne hindringene som omgivelsene har lagt i veien for dem. En kan si at de velger kjærligheten og glemmer lojaliteten til foreldre og slekt. Men om de to hadde handlet slik samfunnet ventet av dem, ville det rett og slett vært helt uinteressant for oss å høre om!

I Henrik Ibsens drama «Brand» vinner presten Brand beundring- en og kjærligheten til Agnes fordi han kompromissløst lever etter verdiene sine. Men de absolutte kravene han stiller til seg selv og andre, skaper også store konflikter og er årsaken til at både Agnes og barnet deres dør.

Leonard Bernsteins musikal «West Side Story» fra 1957 er ei moderne utgave av «Romeo og Julie». Bernstein plasserte handlinga i et gjengmiljø i New York. Musikalen ble filmatisert i 1961, og scenen ovenfor viser en kamp mellom de to rivaliserende gjengene «The Jets» og «The Sharks».

Ewig aktuell?

Historia om Romeo og Julie har fascinert publikum i over fire hundre år. I 1996 laga regissøren Baz Luhrman sin versjon av dramaet, med Leonardo DiCaprio og Claire Danes i hovedrollene. I [traileren](#) til filmen kan du se hvilket miljø Luhrman har plassert Romeo og Julie i denne gangen. Fins det konflikter som alltid vil være aktuelle?

Handlinga i dramaet

Forfatter: Marion Federl

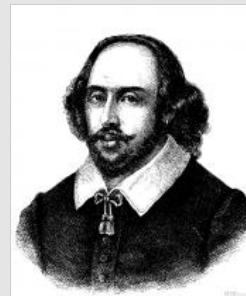
[Handlinga i dramaet \(115120\)](#)

Plott

Det vi får se i et teaterstykke eller i en film, er ikke hele historia, men utvalgte personer, scener og hendelser. De utvalgte hendelsene blir satt sammen slik at vi ser en logisk sammenheng mellom dem. Denne sammenhengende rekka av hendelser kaller vi *plott* eller handlingsgang.

Eksempel

I Shakespeares drama *Romeo og Julie* sniker Romeo og vennene hans seg inn på en fest hos Julies foreldre, herr og fru Capulet. Dette er ei dumristig handling, for det er fiendskap mellom Romeos familie og Capulet-slekta. På denne festen møter Romeo Julie for første gang. Men fetteren til Julie, Tybalt, gjenkjenner Romeo og sverger hevn for denne uforskammetheten.

William Shakespeare
(1564–1616) regnes som
den største engelsk-
språklige forfatteren.

Scene fra filmen "Romeo and Juliet" fra 1996. Regi: Baz Luhrmann.

Claire Danes som Julie, Leonardo DiCaprio som Romeo.

I denne scenen ligger kimen til både lykke og ulykke for hoved-personene: De blir hodestups forelsket i hverandre og kommer deretter til å gjøre alt for å kunne være sammen. Men Tybalt gir ikke opp hevnplanene sine, og når han seinere møter Romeo igjen, kommer det til en konflikt som ender med at Romeo dreper Tybalt. Konsekvensen blir at Romeo blir forvist fra byen, han og Julie blir atskilt fra hverandre, og det blir umulig for Julie å fortelle foreldrene at hun i hemmelighet har giftet seg med Romeo.

Dramaturgi

Måten plottet er bygget opp på, kaller vi også *dramaturgi*. Plottet kan bygges på ulikt vis, og det finnes ulike modeller eller mønstre. I dag bruker vi ordet dramaturgi ikke bare i teatersammenheng, men også generelt om det å bygge opp en spenningskurve i alle slags tekster, i filmer og fjernsyn og til og med i musikken.

Tradisjonell dramaturgi

Forfatter: Marion Federl, Tone Elisabeth Grundvig

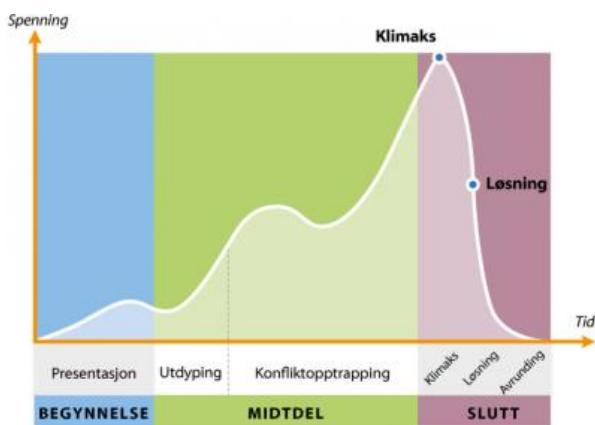
[Tradisjonell dramaturgi \(115521\)](#)

Mye brukt også i dag

Den vanligste måten å bygge et dramatisk plott på er også den eldste: Allerede for 2300 år siden beskrev den greske tenkeren Aristoteles i boka *Om diktekunsten* en modell for hvordan dramaet skulle bygges opp. Denne modellen har hatt stor innflytelse på utviklinga av dramaet i den vestlige verden. I vår egen tid finner vi igjen Aristoteles' modell i for eksempel spillefilmen – i ei mer spissa utgave som skal garantere størst mulig spenning. Den kalles også Hollywood-modellen i og med at særlig mange amerikanske spillefilmer følger dette mønsteret.

Tre deler

Ifølge Aristoteles skulle plottet, eller fabelen, som han kalte det, ha en begynnelse, en midtdel og en slutt, og de tre delene måtte henge logisk sammen. En modell som viser denne tredelinga og spenningsutviklinga i dramaet, kan se slik ut:

Du har sikkert sett lignende illustrasjoner før, kanskje med andre navn på de ulike delene av kurven. Dette kommer av at modellen er aktuell for folk som jobber innafor ulike fagområder, for eksempel film, drama og fortellende dikting, og alle fagområdene har sin egen fagterminologi.

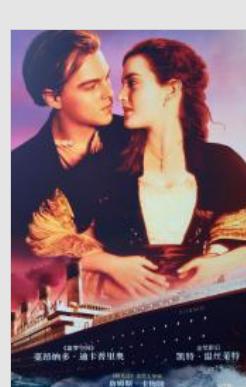
Begynnelsen: presentasjon

Den første delen av et drama kalles *åpning* eller *presentasjon*. I denne delen blir vi satt inn i tid og sted, i personenes bakgrunn og ønsker, og vi forstår hva som er grunnlaget for den kommende konflikten. Innledninga har også som formål å gjøre oss engasjert i personenes videre skjebne.

Midtdelen: utdyping og opptrapping

I midtdelen *utdypes* situasjonen og konflikten, og deretter skyter handlinga fart. Hovedpersonen møter hindringer og opplever trusler som tvinger han eller henne til å handle, med det resultatet at konflikten *trappes opp* og spenninga øker. Innimellom kan det se ut som om hovedpersonen klarer å avverge farene som lurer, men det er alltid bare midlertidig. Opptrappinga er den mest omfattende delen av dramaet.

Slutten: klimaks og avtoning

Mange store internasjonale film- suksesser har en handlingsgang som følger Hollywood-modellen. Vet du forresten navnet på filmen som plakaten ovenfor reklamerer for?

En tilfeldig forbi passerende? På ingen måte! I et drama er hver eneste hendelse viktig. I denne scenen fra musikalen «Oliver Twist» blir vesle Oliver kjent med en lommetyv – som blir en ny venn.

I sluttdelen når spenninga raskt et *høydepunkt* eller *klimaks*, og så finner konflikten ei *løsning*. Tragedien ender ofte med katastrofe, og da ikke sjeldent med heltens undergang og død. Den siste delen av dramaet kaller vi *avtoning* (eller *avrunding*). Det ender gjerne med at de overlevende forsones og drar lærdom av det som har hendt. I komedien finner konflikten ei lykkelig løsning, og harmonien som var truet, blir gjenopprettet.

Vendepunkt(er)

I alle dramaer finner vi hendelser som sørger for at handlinga tar ei ny, ofte uventa retning, såkalte vendepunkter. Vendepunkter kan være spenningstopper, men også tilsynelatende udramatiske hendelser kan ha avgjørende betydning for hvordan handlinga utvikler seg.

Noen ganger finner vi ett enkelt avgjørende vendepunkt der heltens skjebne snur fra lykke til ulykke eller omvendt. Andre ganger kan situasjonen skifte mellom håp og fortvilelse flere ganger, noe som skaper ekstra spenning.

Ibsens drama «Hedda Gabler» ender tragisk: Hovedpersonen Hedda tar sitt eget liv.

Scene fra "Et dukkehjem": Helmer har lest brevet som avslører hva Nora har gjort.

I for eksempel Henrik Ibsens drama *Et dukkehjem* kommer handlinga til et avgjørende vendepunkt når Noras mann Helmer leser et brev som avslører at Nora har forfalsket underskrifta til faren sin for å kunne ta opp et banklån. Nora gjorde dette i hemmelighet for å finansiere et kuropphold som reddet Helmers liv, og hun har spart på husholdningspengene i flere år for å betale tilbake lånet.

Nora har vært klar over at avsløringa måtte komme, men hun har likevel hele tida hatt et håp om at Helmer ville verdsette offeret hennes og forsvere kona si overfor omverdenen. Men Helmer tenker bare på skandalen som avsløringa uunngåelig vil føre til, og han fordømmer handlemåten hennes. Nora innser nå at Helmer ikke er den mannen hun trodde han var, og hun tar konsekvensene av denne innsikten.

Modell og virkelighet

Alle modeller er forenklinger av virkeligheten. Det gjelder også for illustrasjonen vi har brukt på denne siden. Men nettopp fordi de forenkler, kan modellene gjøre det lettere for deg å oppdage og forstå sammenhenger. Du kommer sikkert til å lese eller se mange dramaer og filmer som følger den tradisjonelle dramaturgi-modellen, i hvert fall i store trekk. Pass likevel på: Manusforfattere kan grunnoppskriftene sine, men de elsker å variere!

Kronologi, frampek og tilbakeblikk

Forfatter: Marion Federl

[Kronologi, frampek og tilbakeblikk \(115951\)](#)

Kronologisk handlingsgang

Handlinga i et tradisjonelt drama er konsentrert og utspiller seg vanligvis innafor et kort tidsrom. Selve handlingsgangen framstilles kronologisk, men det er mulig for forfatteren å legge inn både frampek og tilbakeblikk. Shakespeares drama *Romeo og Julie* for eksempel åpner med et kort innledende dikt, en *prolog*, som faktisk røper hvordan det hele vil ende! Likevel er det så lite konkret det tilskuerne får vite at de blir nysgjerrige og lurer på hvordan noe så tragisk kunne skje. Selve handlinga i stykket strekker seg over mindre enn ei uke: De to hovedpersonene møtes på en fest og forelsker seg, blir hemmelig gift dagen etter og dør på tragisk vis fire dager seinere.

Retrospektiv teknikk

Konflikten i et drama kan ha sitt utspring i fortida til personene. Når denne fortida avsløres systematisk, litt etter litt, gjennom samtaler mellom personene, sier vi at forfatteren benytter seg av *retrospektiv teknikk*. I Jon Fosses drama *Mor og barn* (1997) møter vi ei mor og hennes voksne sønn. Sønnen er student og for første gang på besøk hos mora si. I løpet av deres drøyt en time lange samtale i moras leilighet får vi etter hvert vite at hun satte han bort til besteforeldrene for selv å gjøre karriere. Dette er gutten helt tydelig plaget av. Konflikten som skal løses, er det dårlige forholdet mellom mor og sønn, og det store spørsmålet er hvilket forhold de skal ha i framtida.

Fra stormende forelskelse til tragisk død i løpet av fem dager: Kanskje ikke særlig sannsynlig i virkelig-heten, men dramahandlingen må være konsentrert og kan bare omfatte vesentlige hendelser. På denne måten trer årsaks-sammenhengene tydelig fram, og spenningen bevares.

To moderne dramaturgityper

Forfatter: Marion Federl, Tone Elisabeth Grundvig, Cecilie Isaksen Eftedal

[To moderne dramaturgityper \(112090\)](#)

Episk dramaturgi

Den tyske dramatikeren Bertolt Brecht (1898–1956) skrev samfunnskritiske dramaer og ville tvinge publikum til å reflektere over det de fikk se på scenen. Derfor brukte han bevisst ei rekke med grep som skulle hindre publikum i å leve seg for sterkt inn i personene og handlinga. Teaterstykkene hans skulle appellere til forstanden mer enn til følelsene.

I stykkene til Brecht kan skuespillerne for eksempel tre ut av rolla si og henvende seg direkte til publikum, de kan kommentere handlinga eller fortelle om hendelser som ikke vises på scenen. Handlinga framstilles gjerne episodisk, og episodene "limes sammen" på ulike måter, for eksempel med sangnumre eller ved at skuespillerne bærer rundt tavler med informasjon til publikum.

Begrepet *episk dramaturgi* viser til at grepene Brecht bruker, som å ha med fortellere og ulike måter å kommentere handlinga på, i utgangspunktet er typiske trekk ved episk (fortellende) diktning. Brecht er ikke den første dramatikeren som bruker denne typen virkemidler, men det er han som har perfeksjonert denne forma for dramaturgi.

Absurd dramaturgi

Absurd teater er ei retning innafor moderne teater som oppstod i Frankrike på 1950-tallet. I et absurd drama finnes ingen tradisjonell spenningskurve og heller ingen konflikt som blir løst på slutten. Handlinga kan like gjerne slutte der den startet. Målet med denne teaterforma var å vise – ofte gjennom humor – at livet er absurd, det vil si uten mening.

«Tolvskillingsoperaen» av Bertolt Brecht og Kurt Weill er en musikal fra 1928 som setter fingeren på dobbeltmoral og korupsjon i samfunnet. Bildet ovenfor viser sluttscenen fra premiere-forestillingen i 1928: Mackie Kniven, hovedperson og hovedskurk, er tatt av politiet og skal henges. Men stykket ender aldeles ikke som forventet!

Livet som en evig venting på noe som aldri kommer til å skje? Toralv Maurstad (til venstre) og Espen Skjønberg som landstrykerne Vladimir og Estragon i Samuel Becketts drama «Vente på Godot» på Nationaltheatret i 2005.

Et typisk eksempel på et absurd drama er skuespillet *Vente på Godot* (1952) av Samuel Beckett. I dette stykket møter vi to landstrykere, Vladimir og Estragon. De står ved sida av et tre og venter og venter – på en person ved navn Godot. Hvem Godot egentlig er, og hvorfor de to venter på han, får vi aldri ordentlig vite. Det er heller ikke vesentlig for stykket. Det viktige er samtalen mellom de to karakterene og ventinga i seg selv. Det finnes ingen utvikling i handlinga og ingen forløsende slutt. Godot kommer aldri, og Vladimir og Estragon blir der de er, selv om de mer og mer tviler på om det er noe mening i å fortsette å vente.

Performance

Performance er ei dramaturgiform der teksten er sidestilt med andre typer uttrykk som dans, musikk og bilder. Heller ikke her finnes noen spenningskurve eller handlingsutvikling. Likevel kan en performance ha et overordna tema som blir belyst på ulike måter.

Personene i dramaet

Forfatter: Marion Federl, Tone Elisabeth Grundvig

[Personene i dramaet \(112099\)](#)

Hovedpersoner

Hovedpersonene er de personene vi oppfatter som viktigst i dramaet. Dette er vanligvis også de personene vi identifiserer oss med. Vi lever oss inn i deres kamp mot hindringene og truslene de møter. I noen dramaer finner vi én klar hovedperson, og i andre dramaer kan flere personer være like viktige. I Shakespeares *Romeo og Julie* for eksempel er både Romeo og Julie hovedpersoner. Begge to har samme mål, de ønsker å kunne leve sammen, og de gjør alt de kan for å nå dette målet.

Helt og motstander

Oftest står helten, eller *protagonisten*, i et klart motsetningsforhold til en annen person i dramaet. Denne motstanderen kan vi også kalle *antagonisten*. I actionfilmer er antagonisten gjerne en ondsinna, kriminell person, men i de fleste dramaer og filmer er det ikke slik at helten bare er god og motstanderen bare er ond.

Musikalen «Les Misérables» er basert på en roman av den franske forfatteren Victor Hugo. For hovedpersonen, Jean Valjean (v.), veier medmenneskelighet og omsorg for andre tyngre enn lovparagrafer. Han jages hele livet av politioffiseren Javert, som setter loven høyest, samme hvor urimelig den måtte være. Helt og motstander!

Bipersoner

Bipersoner kaller vi de karakterene som har mindre sentrale roller i stykket. De er oftest enkle karakterer som gjennomgår liten eller ingen utvikling og endring. Bipersoner kan for eksempel være støttespillere for hovedpersonen, de kan sette i gang handlinga eller drive den framover. Bipersoner kan også fungere som parallel- og kontrastkikkeler til hovedpersonene eller ha en symbolsk funksjon.

Individer og typer

Vi skiller også mellom individuelle personer og typer. Individuelle personer er *sammensatte karakterer* med både styrker og svakheter og med en unik personlighet. De er *dynamiske*, de gjennomgår ei utvikling der de vinner ny innsikt og endrer holdning og atferd.

Andre dramapersoner skildres mer som typer: De karakteriseres gjennom noen få, allmennmenneskelige trekk som de fleste kan kjenne seg igjen i. Hovedpersonene i komedier er gjerne typer.

Det er kjærlighet ved første blikk når Julie møter Romeo på en maskeradefest. Begge to er unge og utålmodige og vil bare én ting: å kunne være sammen.

Jeppe, en enkel bonde som leier jord hos en adelig godseier, er hovedpersonen i Ludvig Holbergs komedie "Jeppe på Bjerget". Jeppe har én stor svakhet: Han er veik og når han møter problemer, tyr han til letteste utvei og drikker seg full.

I komedien "Erasmus Montanus" av Ludvig Holberg er hovedpersonen, Rasmus Berg, forlovet med bondedattera Lisbet. Lisbet er en av bipersonene i dramaet, men likevel en svært viktig person: Det er henne Rasmus vil ha til kone, og han gjør mye for å få henne!

Personifiseringer

I enkelte dramaer finner vi også personer som representerer abstrakte begreper, som "døden", "lykken" eller "synden". Slike *personifiseringer* er enkle, entydige og statiske karakterer. Vi finner personifiseringer blant annet i middelalderens moraliteter (belærende dramaer). Den østerrikske forfatteren Hugo von Hofmannsthal tok utgangspunkt i en middelaldertekst i sitt stykke *Enhver. Spillet om den rike mans død* fra 1911. Enhver er en rik mann som tenker mest på seg selv, og som ikke har altfor mye omtanke for dem som lider nød. Men så blir han konfrontert med døden og må tenke gjennom det livet han har levd. I dette stykket opptrer både "Gud", "djevelen", "døden", "troa" og andre abstrakte begreper som personer.

Døden har kommet for å hente Enhver. Bildet er fra en forestilling i Salzburg, Østerrike, i 2012.

Dramasjanger

Forfatter: Tone Elisabeth Grundvig, Marion Federl, Cecilie Isaksen Eftedal

[Dramasjanger \(112110\)](#)

Komedie og tragedie

Det europeiske dramaet har røtter tilbake til den greske antikken, og de eldste kjente dramaene er nesten to tusen fem hundre år gamle. Grekerne skilte mellom to hovedtyper av drama: komedie og tragedie. Disse to hadde hver sine krav til språklig stil, persongalleri og innhold.

Komedien

I komedien settes søkelyset vanligvis på menneskelige svakheter ved hjelp av humor, og handlinga får en positiv utgang. Hensikten er å oppdra publikum til å handle rett etter prinsippet "Se, le og lær!". Ludvig Holbergs drama *Erasmus Montanus* er et typisk eksempel på dette. Hovedpersonen i stykket, bondesønnen Rasmus Berg, har blitt så lærd av seg at han ser ned på alle som ikke holder hans eget intellektuelle nivå. Denne arrogansen må selvsagt straffes – men på en lattervekkende måte, for enden skal være god.

Tragedien

Tragedien er et alvorlig skuespill som gjerne ender med at helten lider nederlag. Tradisjonelt viser en tragedie hvordan en menneskelig karakterbrist fører til ulykke. Heltens skjebne skal vekke frykt og medfølelse og lære publikum hva som er rett handlemåte.

Dramaer med både tragiske og komiske trekk

Mange dramaer, både eldre og mer moderne, har både tragiske og komiske trekk. Et eksempel er Shakespeares drama *Romeo og Julie*, som ender med døden både for hovedpersonene og flere andre, men det finnes flere komiske scener i stykket. Disse fungerer som "hvilescener" der publikum kan slappe av litt før personene møter neste hindring på veien.

Andre dramasjanger

Gjennom tidene har dramaet utviklet seg i mange retninger. I dag kan vi derfor skille mellom ei rekke dramatyper, blant annet disse:

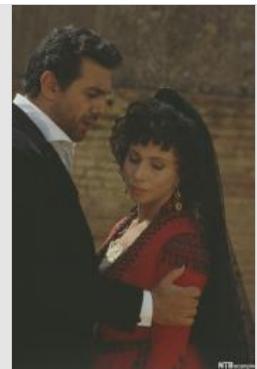
- En *farse* er et kort, komisk drama. Farsen inneholder gjerne situasjonskomikk, parodi og burleske (overdrevet komiske) innslag.
- Et *hørespill* er et drama som er skrevet eller spesielt tilrettelagt for radio.
- En *monolog* er en tekst som framføres av en skuespiller aleine på scenen.
- En *opera* er et musikkdrama der så godt som all tekst blir sunget. Operaen handler om alvorlige temaer og ender ofte med at helten dør, akkurat som tragedien.
- *Operetten* er et musikkdrama der deler av teksten blir sunget. Handlinga er gjerne lystig og komediepreget.
- En *musikal* er et musikkdrama der musikk og dans spiller ei sentral rolle. Replikkene blir delvis sunget og delvis talt. I motsetning til operetten kan musicalen ha tragiske elementer i seg.
- *Revyen* er ei humoristisk teaterforestilling som er satt sammen av selvstendige elementer som sketsjer, monologer, sangnumre og dans.
- En *sketsj* er en kort, komisk tekst for framføring på scene eller film.
- *Spillefilmen* er kanskje den dramaformen som flest mennesker har et nært forhold til i dag. Det finnes mange ulike filmsjanger.

Hovedpersonen i William Shakespeare's drama «Hamlet» er besatt av én tanke: Han vil hevne drapet på faren sin. Denne hevntrangen fører til at både skyldige og uskyldige dør, og Hamlet tar til sist sitt eget liv.

«Løvenes konge» er en musical som tar utgangspunkt i filmen med samme navn.

Hovedpersonen i operaen «Carmen» av George Bizet er en forførerisk og sterk kvinne, og hennes kjærlighet er flyktig. Dette klarer ikke Don José, hennes tidligere elsker, å leve med. Kan du tenke deg hvordan dramaet slutter?

Oppgaver

To scenedibilder

Forfatter: Marion Federl

[To scenedibilder \(116617\)](#)

Oppgave 1

Scenedibilde fra *Et dukkehjem*

På bildet nedafor ser du ekteparet Nora og Thorvald Helmer i Ibsens drama *Et dukkehjem*.

- Hva holder han på med, og hva gjør hun?
- Ta en nærmere titt på lenestolen Helmer sitter i. Ser den dyr eller billig ut? Moderne eller tradisjonell?
- Beskriv hvordan de to er kledd, og hvordan de ser ut. Hva forteller klærne om deres sosiale status?
- Hvilken tid på året foregår handlinga?
- Skaper lyssettinga et varmt eller kjølig inntrykk?
- Hvordan vil du karakterisere stemninga i dette bildet?

Et dukkehjem – scene 1

Oppgave 2

Scenedibilde fra *Et dukkehjem*

Se på bildet nedafor og svar på spørsmålene.

- Igjen ser du de samme personene, i samme rom, men nå er det konflikt mellom Nora og Thorvald. Hvordan vet vi hvem som anklages, og hvem som er anklager?
- Hvordan vil du karakterisere antrekkene til Nora og Thorvald? Hvor kan de ha vært tidligere denne kvelden?
- Hvordan understrekker rekvisittbruken at det er ufred i huset?

NTB scanpix

Et dukkehjem – scene 2

Personskildring i en scene fra "Hedda Gabler"

Forfatter: Marion Federl

[Personskildring i en scene fra «Hedda Gabler» \(116565\)](#)

Oppgave

Personskildring i en scene fra *Hedda Gabler*

Før du ser klippet:

Hedda Gabler er datter av en general. Hun har giftet seg med Jørgen Tesman, som er stipendiat ved universitetet, og som håper å få ei professorstilling der. Det er et fornuftsekteskap fra Heddas side – hun må ha en mann som kan tilby henne den levestandarden hun ønsker. Hedda og Tesman har nettopp kommet hjem fra bryllupsreisa si, og de får besøk av Thea Elvsted, som en gang var elev på samme internatskole for jenter ("instituttet") som Hedda.

Fru Elvsted virker bekymret og ber Tesman om å hjelpe en gammel studiekamerat, Ejlert Løvborg. Også Hedda kjenner Løvborg fra tidligere. De to hadde et veldig nært forhold en gang. Hedda skjønner straks at Theas interesse for Løvborg er uvanlig sterkt. Hun avleder mannen sin ved å be han skrive et brev til Løvborg og tar med seg Thea inn i et annet rom for å finne ut mer om saken.

Hedda Gabler / video

<http://ndla.no/nb/node/28076>

Denne scenen er dramatisert av elever ved Vågsbygd videregående skole (2009). Instruktør: Ellen Kalvenes, Vågsbygd videregående skole. Videoproduksjon: Kristin Vold, Vennesla videregående skole

Se videoklippet og jobb deretter med spørsmålene nedafor:

- Hva får vi vite om forholdet mellom Thea og Hedda da de gikk på "instituttet"?
- Hva gjør Hedda for å oppnå et fortrolig forhold til Thea? Og hva er hensikten hennes med dette?
- Hva røper Thea om sitt forhold til sin egen mann og til Ejlert Løvborg?
- Thea meiner at en kvinneskygge står mellom henne og Ejlert Løvborg. Hun antar at denne kvinnen er ei rødhåra sangerinne som Løvborg ei tid har hatt et forhold til. Hvordan reagerer Hedda når Thea forteller dette?
- Beskriv maktforholdet mellom Hedda og Thea. Hvem virker sterkt, og hvem virker svak i denne samtalen? Forklar hvordan språkbruk, kroppsspråk, klær og frisyre hos personene underbygger antakelsen din.

Tradisjonell dramaturgi: "Karius og Baktus" av Thorbjørn Egner

Forfatter: Tone Elisabeth Grundvig, Marion Federl, Cecilie Isaksen Eftedal

[Tradisjonell dramaturgi: «Karius og Baktus» av Thorbjørn Egner \(112113\)](#)

Thorbjørn Egner (1912–1990)

Introduksjon

Den norske forfatteren og illustratøren Thorbjørn Egner (1912–1990) er kjent i flere land for fortellingene sine for barn. Ei av de mest kjente fortellingene hans er *Karius og Baktus* fra 1949.

Hovedpersonene i fortellinga er to små tann troll som bor i et hull i en av tennene til en gutt som heter Jens. Så lenge Jens spiser loff og sirup og slurver med tannpussen, har Karius og Baktus det veldig bra, men etter hvert får de et ubehagelig møte med tannbørsten og tannlegeboret.

Karius og Baktus - helter eller skurker i dramaet om tennene til Jens?

Oppgave

Thorbjørn Egners *Karius og Baktus*

Les [Karius og Baktus](#) på bokhylla.no, lytt til [hørespill-versjonen](#) (1946), eller se Ivo Caprinos dukkefilmversjon (1955) av Thorbjørn Egners fortelling.

Personene

- Hvem eller hva er Karius og Baktus *egentlig*?

- Hva kaller vi måten de blir framstilt på?
- Hvem er hovedpersonen(e) i dramaet? Er det Jens, eller er det Karius og Baktus? Eller alle tre? Argumenter for svaret ditt.

Konflikten

- Hva er prosjektet til Karius og Baktus? Hva vil de oppnå?
- Og hva vil Jens, mora hans og tannlegen?
- Hvilken konflikt oppstår?
- Hvem er helt(er) og skurk(er) i dramaet?

Dramaturgi

- Beskriv utgangssituasjonen. Hvem er fornøyd, og hvem er misfornøyd?
- Hvilke tilbakeslag er det Karius og Baktus rammes av?
- Hvilken scene er klimaks (høyeste spenningstopp) i dramaet?
- Hva er katastrofen som rammer Karius og Baktus?
- Hvordan ender dramaet? Hvem er fornøyd nå, og hvem er misfornøyd?
- I det klassiske dramaet har hovedpersonen ofte en svakhet, en last, som fører til hans eller hennes fall. Kan vi si at Karius og Baktus har en svakhet? Hva er denne i så fall?

Sjanger

- Er *Karius og Baktus* en komedie eller en tragedie? Eller finner du både tragiske og komiske trekk i dette dramaet? Grunngi svaret!

Tema og budskap

- Ei fortelling for barn har ofte et klart budskap. Hva vil du si er tema og budskap i *Karius og Baktus*?

Dramatisering

- Velg en scene fra *Karius og Baktus* og dramatiser den.

Tradisjonell dramaturgi: "Romeo og Julie" av William Shakespeare

Forfatter: Marion Federl

[Tradisjonell dramaturgi: «Romeo og Julie» av William Shakespeare \(116217\)](#)

En turistattraksjon i Verona!

Var det her Julie stod på balkongen og erklærte kjærligheten sin for Romeo? Det vil de iallfall gjerne tro, de mange turistene som besøker byen Verona i Italia, og som kommer for å se på nettopp dette huset. Balkongen er dessverre av langt nyere dato, men slik kunne altså huset til familien Capulet ha sett ut.

Oppgave 1

Persongalleriet i Shakespeares drama *Romeo og Julie*

Oversikten over persongalleriet gir deg et første overblikk over verdenen du møter i dramaet. Gå gjennom persongalleriet i *Romeo og Julie* og tegn et kart over de navngitte personene i Capulet-, Montague- og fyrstefamilien med linjer og piler som viser slektskaps- og vennskapsforhold.

Personer

Escalus, fyrste av Verona

Paris, en ung adelsmann og slekning av fyrsten

Herr Montague, overhode for Montague-slekta

Herr Capulet, overhode for Capulet-slekta

En gammel mann av Capulet-slekta

Romeo, sønn av Montague

Mercutio, slekting av fyrsten, venn av Romeo

Benvolio, nevø av Montague, venn av Romeo

Tybalt, nevø av fru Capulet

Broder Lorenzo og **broder Johannes**, to munker av fransiskanerordenen

Baltasar, Romeos tjener

Samson, Capulets tjener

Gregorio, Capulets tjener

Peter, tjener hos Julies amme

Abraham, Montagues tjener

En apoteker

Tre musikere

En offiser

Fru Montague, kona til herr Montague

Fru Capulet, kona til herr Capulet

Julie, datter av Capulet

Julies amme

Borgere av byen Verona, kvinner og menn av slektene Montague og Capulet, maskerte (utkledde) personer, fakkelbærere, pasjer, vakter og andre tjenere

Oppgave 2

Ytre inndeling av dramaet

Se raskt gjennom handlingssammendraget av *Romeo og Julie*. Du finner lenke til sammendraget i lenkesamlingen.

- Hvor mange akter består stykket av?
- Hvor mange scener er det i hver akt?
- Hvilken scene ser ut til å være den mest hendelsesrike?

Oppgave 3

Prosjekter og konflikter

Konflikter oppstår fordi personene i dramaet har motstridende mål eller "prosjekter". Les gjennom sammendraget av de to første aktene i *Romeo og Julie* og finn ut:

- hva er Romeo og Julies "prosjekt"?
- hvilket mål har Julies foreldre for henne?
- hvilket mål har Paris?
- hvilket mål har Tybalt?
- hvilket mål har broder Lorenzo?
- hvilke personer i dramet har sammenfallende interesser?
- hvilke personer i dramaet har motstridende interesser?
- hva er den overordna konflikten i dramaet som forårsaker nesten alle personkonfliktene?

Oppgave 4

Bildeoppgave

Scene fra musikalen "West Side Story"

Bildet til venstre er hentet fra musikalfilmen *West Side Story*, en moderne versjon av *Romeo og Julie*. Bildet viser de to hovedpersonene Tony og Maria. Se en gang til gjennom handlingssammendraget av de to første aktene i *Romeo og Julie*. Hvilken scene fra *Romeo og Julie* kan scenen på bildet være en parallel til?

Oppgave 5

Plott og spenningsoppbygning i *Romeo og Julie*

Les grundig gjennom hele handlingssammendraget av *Romeo og Julie* og jobb deretter med spørsmålene nedafor.

Det kan godt hende at du enkelte ganger kommer fram til et noe annet svar enn klassekameratene dine. Det viktigste er å begrunne svaret ditt godt med utgangspunkt i informasjonen du finner i sammendraget.

Noter alltid akt og scene for de ulike hendelsene.

Eksposisjon (åpning)

- Hvor mange akter/scener utgjør eksposisjonen? Med andre ord: Når er alle hovedpersonene introdusert, og når aner vi at det vil oppstå problemer for Romeo og Julie?

Oppgave 6

Utdypning og opptrapping

- I hvilken scene bestemmer Romeo og Julie seg for å velge kjærligheten og dermed en vanskelig skjebne?
- Hvor lenge går alt slik som Romeo og Julie har planlagt?
- Hvilken hendelse utgjør det første alvorlige tilbakeslaget for de to?
- Det kommer flere tilbakeslag for Romeo og Julie. Nevn dem.

Klimaks og avtoning

- Hvor synes du spenningen når sitt høydepunkt?
- Hvor lenge kan tilskuerne håpe på at dramaet mot formodning kan ende bra likevel?
- Når besegles Romeo og Julies skjebne?
- Fører den tragiske døden til de to likevel til noe godt?

Vendepunkt

- Er det mulig å peke på ett enkelt avgjørende vendepunkt i stykket, eller finnes det flere vendepunkter?

Frampek

- Romeo har hatt en drøm som varsler at han kommer til å dø. Hvordan reagerer han på dette varselet?

Spenningskurven i *Romeo og Julie*

Lag en plakat som viser spenningskurven i *Romeo og Julie*. Plott inn

- hendelsene som fører til at konflikten oppstår
- tilbakeslagene som rammer Romeo og Julie
- høydepunkt, katastrofe og avtoning

Oppgave 7

Bildeoppgave

Scene fra musikalen "West Side Story"

I denne scenen fra *West Side Story* har Tony nettopp drept Bernardo, Marias bror, i et anfall av raseri fordi Bernardo har drept Tonys venn, Riff. I forkant av den ulykksalige hendelsen prøvde Tony å stanse slåsskampen mellom de to, men forgives. Hvilken scene i *Romeo og Julie* svarer til denne scenen fra *West Side Story*?

Oppgave 8

Noen refleksjonsspørsmål

Handlinga i *Romeo og Julie* er lagt til byen Verona en eller annen gang på 1300- eller 1400-tallet. I dette samfunnet spiller familien en viktig rolle. Det er først og fremst familien som tar vare på medlemmene sine når de blir syke, gamle eller har behov for annen hjelp, og derfor er lojalitetsbåndene mellom familiemedlemmene sterke.

Spørsmål

- Kan du nevne eksempler på andre samfunn, både nåværende og tidligere, der ætt og lojalitetsbånd har spilt eller spiller ei tilsvarende sterke rolle?
- Julies foreldre velger en mann for henne. Hva kaller vi denne typen ekteskap?
- Paris, mannen som Julies foreldre har akseptert som frier, er ung, ser godt ut, er av god familie, er en hedersmann, viser omsorg for Julie og elsker henne. Kan vi si at Julies foreldre ønsker det beste for datteren sin?
- Hvordan passer et ekteskap basert på forelskelse inn i et samfunnssystem der det forventes at den enkelte skal underordne seg familiens interesser?
- Om Romeo og Julie skulle ha hatt en mulighet til å få hverandre: Hva måtte de ha gjort annerledes?

Handlinga i "Romeo og Julie"

Forfatter: Marion Federl

[Handlinga i «Romeo og Julie» \(115598\)](#)

Akt 1

Prolog:

Prologen er et lite dikt som veldig kort oppsummerer handlinga som kommer til å utspille seg på scenen. Det avsløres at dramaet vil handle om to unge elskende fra fornemme hus i Verona. De vil måtte betale med livet for kjærligheten sin på grunn av gammelt hat mellom familiene deres. Men døden til de to unge vil få familiene deres til å bilegge den gamle konflikten.

Scene 1: ei gate

Stedet er Verona. Vi får vite om feiden mellom de to slektene Capulet og Montague. To grupper ungdommer fra disse familiene møter hverandre på gata og begynner straks å egge hverandre til kamp.

Kjeklinga stoppes når fyrsten av Verona kommer til. Både han og de andre borgerne i byen er lei av den endeløse krangelen mellom de to familiene. Nå krever fyrsten at volden må ta slutt øyeblikkelig, og dersom noen bryter gatefreden i byen på nytt, skal det koste dem livet.

Scene 2: ei gate

Paris, en ung adelsmann og slekting av fyrsten, kommer sammen med herr Capulet og en tjener. Paris har bedt Capulet om å få gifte seg med Julie. Han spør om Julies far har tenkt over frieriet hans. Capulet svarer at han godt kan tenke seg Paris som svigersønn, men at Julie er for ung – bare 13 år – og at hun ikke skal gifte seg før hun er 15.

Romeo og vennen hans Benvolio finner ut at det skal være en fest (et maskeball) hos familien Capulet samme kveld. Romeo er forelsket i ei jente som heter Rosalind, og som tilhører Capulet-slekta. Derfor overtaler vennene Romeo til å bli med dem og møte opp på festen, slik at han kan få et glimt av sin elskede.

Scene 3: et rom i Capulets hus

Mora forteller Julie at Paris har bedt om å få gifte seg med henne. Paris er et "godt parti" på alle måter, en ung, sympatisk og høvisk mann av god familie som elsker Julie, og han vil komme på kveldens fest.

Scene 4: på gata

Romeo, Benvolio og Mercutio er på vei til maskeradefesten hos Capulet-familien. Romeo er ikke i feststemning. Han forteller vennene om en drøm han har hatt. Han har drømt at denne festen er begynnelsen på noe som vil ende med hans død. Mercutio prøver å muntre han opp og avfeier drømmer som fantasifostre og falskneri. Romeo blir ikke overbevist, men sier han overlater det til Gud å styre hans skjebne. De tre går på festen.

Scene 5: på festen hos Capulet-familien

Julies fetter Tybalt oppdager at Romeo er på festen og vil ha ham kastet ut, men herr Capulet ber han roe seg ned. Capulet synes Romeo ter seg som en adelsmann og vil ikke at han skal fornærmedes i sitt hus. Tybalt adlyder der og da, men han er så sint at han forlater festen og sverger å hevne det han ser på som en grov provokasjon fra Romeos side.

Rosalind er glemt i det øyeblikk Romeo får øye på Julie. Det er kjærlighet ved første blick. Men begge er rystet når de får vite hvem den andre er – de vet at kjærligheten mellom dem er en umulighet.

Akt 2

Prolog

Andre akt åpner også med et kort fortellende innslag. Det er et resymé av handlinga så langt i diktform.

Scene 1: på gata

Denne scenen er et slags hvileskjær for publikum. Romeos venner leter etter Romeo, men finner han ikke. De tror han er på jakt etter Rosalind, og gjør litt narr av han og hans forelskelse. De har ikke fått med seg hva som skjedde mellom Romeo og Julie på festen.

Scene 2: i hagen til Capulet-familien – Julie på balkongen

Denne scenen kalles også balkongscenen. Romeo sniker seg inn i hagen hos familien Capulet og oppdager Julie på balkongen. De to bekrefter sin kjærlighet for hverandre. Julie foreslår at de skal gifte seg i hemmelighet dagen etter, og at hun deretter skal følge han hvor han vil i verden. Hun vil sende bud på Romeo klokka ni påfølgende dag.

Scene 3: hos broder Lorenzo, grytidlig

Romeo har vært våken og gått ute i gatene heile natta. Han oppsøker sin skriftefar, broder Lorenzo, og forteller om Julie. Han ber Lorenzo om å vie dem i hemmelighet. Fader Lorenzo går med på denne planen fordi han håper at giftermålet kan bidra til å få en slutt på feiden mellom de to familiene.

Scene 4: ei gate

Benvolio og Mercutio, Romeos venner, venter på Romeo. Tybal har sendt et brev til familien Montague – han utfordrer Romeo til duell. Når Romeo kommer, erter vennene han med Rosalind, og så dukker Julies amme opp. Vennene får ikke fortalt Romeo om Tybalts brev, og Romeo sier ingenting om at det ikke er Rosalind han har besøkt i natt.

Amma til Julie ber om å få snakke med Romeo aleine. Romeo sender bud med henne: Julie skal finne et påskudd for å gå til skriftemål hos broder Lorenzo samme dag, og så skal Lorenzo vie dem rett etter skriftemålet.

Scene 5: hos Julie

Amma formidler beskjeden fra Romeo.

Scene 6: hos broder Lorenzo

Broder Lorenzo vier Romeo og Julie.

Akt 3

Scene 1: på gata

Benvolio og Mercutio møter Tybalt og følget hans på gata, og de begynner straks å krangle med hverandre. Så kommer Romeo, og Tybalt utfordrer han til duell. Romeo nekter å slåss, for gjennom giftermålet med Julie er han nå i familie med Tybalt.

Romeos kamerater, som ikke aner noe om Romeos forhold til Julie, oppfatter Romeos handlemåte som feig, og Romeos venn Mercutio utfordrer Tybalt til kamp i stedet. De begynner å slåss, og da Romeo prøver å få Mercutio til å stanse, treffer Tybalt Mercutio med sverdet. Mercutio blir dødelig såret, og Tybalt og vennene hans flykter.

Romeo er opprørt over dette, og når Tybalt kommer tilbake, utfordrer Romeo han til kamp og dreper han for å hevne vennen. Benvolio bønnfaller Romeo om å flykte fordi han risikerer å miste livet på grunn av drapet. Romeo drar.

Så kommer flere fra familiene Capulet og Montague til. Fyrsten får høre hva som har skjedd, og forviser Romeo fra byen. Viser han seg i Verona igjen, vil han bli drept.

Scene 2: Julies rom

Amma forteller Julie at Romeo har drept Tybalt, og at han har blitt forvist. Julie er fra seg av sorg, og amma lover at hun skal hente Romeo slik at Julie kan få ta avskjed med han. Romeo har gjemt seg hos broder Lorenzo i påvente av fyrstens dom.

Scene 3: hos broder Lorenzo

Broder Lorenzo forteller Romeo at han ikke har blitt idømt dødsstraff, men forvisning fra Verona. For Romeo er dette verre enn døden fordi det betyr at han må forlate Julie. Broder Lorenzo irttesetter Romeo: Han har vært heldig tross alt, det er Tybalt som er død, og ikke Romeo, og han har bare fått forvisning for det han har gjort.

Broder Lorenzoråder Romeo til å dra til Mantua (en by fire mil sør for Verona) og vente der til situasjonen har roet seg. Han mener det er håp om at familiene kan forsones, at giftermålet mellom Romeo og Julie blir kjent, og at Romeo benådes.

Så kommer Julies amme og ber Romeo komme til Julie for å trøste henne og ta avskjed.

Scene 4: hos Capulet-familien

Julies far tror Julies voldsomme sorg bare gjelder fetteren Tybalt. Han synes ikke det er bra for Julie å gi etter for sorga si i så stor grad. Derfor foreslår han for Paris at Julie skal gifte seg med han førstkommende torsdag. Capulet er sikker på at Julie vil gjøre som han sier. Paris elsker Julie og vil mer enn gjerne gifte seg med henne straks.

Scene 5: Julies rom

Romeo er hos Julie, men må forlate henne ved morgengry. Så kommer Julies mor og forteller henne hva faren har bestemt. Julie sier hun ikke vil gifte seg ennå. Da kommer også Julies far, og han blir svært sint når han hører at Julie ikke vil føye seg. Han truer med å kaste henne ut av huset dersom hun nekter å gifte seg med Paris, som er en god mann og et godt parti på alle mulige måter.

Amma råder Julie til å gifte seg med Paris, noe som gjør Julie sint. Hun bestemmer seg for at hun ikke lenger skal betro seg til amma. Julie sier hun vil gå til skriftemål hos broder Lorenzo. Hun har tenkt å be han om hjelp. Finnes der ingen mulighet til å unngå giftermålet og møte Romeo igjen, er hun villig til å dø.

Akt 4

Scene 1: hos broder Lorenzo

Paris kommer til Lorenzo og spør om han kan vie han og Julie på torsdag. Også Julie kommer til og ber om å få skrifte. Når Julie er alle med Lorenzo, ber hun om hjelp – hun er villig til å dø om ingen utvei finnes.

Broder Lorenzo lager en desperat plan: Julie skal late som om hun aksepterer at hun skal giftes med Paris, men kvelden før bryllupet skal hun ta en eliksir som setter henne i en dødlignende tilstand i 42 timer. Når folk tror hun er død, vil hun stedes til hvile i familiekrypten, og der kan Romeo snike seg inn og hente henne. Lorenzo skal sende broder Johannes, en annen munk, av gårde med et brev til Romeo og fortelle om planen.

Scene 2: hos Capulet-familien

Julie kommer hjem og ber faren sin om forlatelse. Hun sier at hun vil gifte seg med Paris, og foreldrene blir svært glade for det.

Scene 3: Julies rom

Julie ber om å få være alleine om kvelden. Hun tømmer drikken hun har fått av Lorenzo, og faller i en dødlignende søvn.

Scene 4: hos Capulet-familien

Bryllupsforberedelsene er i full gang hele natta. Denne scenen er igjen en "hvileepisode" for publikum, med innslag av komikk.

Scene 5: Julies rom

Amma og familien finner Julie. De tror hun er død, og når Paris kommer, får han samme beskjed. Bryllupsfesten har blitt til gravferd. Scenen slutter likevel med et komisk innslag: Musikerne som var hyret inn for å spille i bryllupet, skjønner at det må andre sanger til nå; de krangler med tjeneren til Capulet-familien og er ellers mest opptatt av å få maten sin.

Akt 5

Scene 1: Mantua, en by fire mil sør for Verona

Romeo er i Mantua og venter på nytt fra broder Lorenzo. Romeoas tjener Baltasar kommer og forteller at Julie er funnet død og har blitt gravlagt i familiens gravsted. Romeo bestemmer seg for å ta sitt eget liv. Han kjøper gift hos en apoteker og begir seg i vei til Verona, til Julies grav. Underveis forteller Baltasar at Julie skulle vært giftet bort til Paris samme dag som hun ble funnet død.

Scene 2: hos broder Lorenzo

Broder Johannes er tilbake hos broder Lorenzo. Han forteller at han ikke har kommet seg av gårde i det hele tatt. Han skulle hatt med seg en annen munk på turen til Mantua. Denne munken stelte til daglig med syke mennesker, og da Johannes var innom han, ble huset forseglet fordi vakta hadde mistanke om at alt og alle som befant seg der, skulle være infisert av pest. De ville heller ikke gi Johannes lov til å videresende brevet han hadde med seg.

Av denne grunn har ikke broder Johannes fått levert brevet til Romeo. Lorenzo forstår at dette kan ha katastrofale følger. Han vil derfor selv gå til Capulet-familiens gravkammer, hente Julie og gjemme henne i klosteret.

Scene 3: familiekrypten til Capulet-slekta

Paris besøker grava til Julie for å sørge over henne alene. Pasjen hans venter et stykke unna. Så kommer Romeo og Baltasar med ei hakke og annet redskap. Romeo sender Baltasar bort med et brev som Baltasar skal gi til Romeos far, og prøver å åpne grava.

Paris, på linje med alle andre, gir Romeo skylda for at Julie er død. Han mener at hun døde av sorg over Tybalt, og at Romeo har kommet til gravstedet for å vanære de døde. Derfor krever han at Romeo overgir seg.

Romeo prøver å unngå kamp og ber Paris om å forlate krypten, men Paris gir seg ikke. De to slåss, og Paris blir dødelig såret. Han ber om å bli gravlagt hos Julie, noe Romeo lover. Romeo oppdager så at han har drept en slekting av sin egen venn, Mercutio. Han vet at Paris er den som Julie etter foreldrenes ønsker skulle ha giftet seg med, og han føler slektskap med han: De er begge forfulgt av ulykke.

Romeo åpner grava for å se Julie en siste gang, og han undres over at hun kan se så levende og vakker ut selv i døden – så tømmer han gifta. Broder Lorenzo kommer for seint. Nå våkner Julie, med både Romeo og Paris liggende døde ved siden av seg. Broder Lorenzo prøver å få Julie med seg før vakta kommer, men Julie nekter. Hun tar livet sitt med en dolk.

Etter dette kommer vaktene, fyrsten, herr og fru Capulet, herr Montague og flere. Broder Lorenzo oppklarer hva som har hendt. Romeos brev bekrefter det han sier. I tillegg har pasjen til Paris sett det som skjedde. Døden til de unge fører til at de to familieoverhodene Capulet og Montague innser at feiden dem imellom bare bringer ulykke over dem selv og andre, og de slutter fred med hverandre.

"Barnet" og "Gitarmannen" av Jon Fosse

Forfatter: Marion Federl, Tone Elisabeth Grundvig, Cecilie Isaksen Eftedal
[«Barnet» og «Gitarmannen» av Jon Fosse \(112268\)](#)

Jon Fosse (1959-)

Introduksjon

Jon Fosse (1959–) er den første norske dramatikeren etter Henrik Ibsen som har stor internasjonal suksess. Noen ganger omtales han da også som "den nye Ibsen". Felles for Ibsen og Fosse er iallfall at de eksperimenterer med form og innhold i tekstene sine.

I dramaet *Barnet* (1996) møter vi Fredrik og Agnes, som venter barn. *Gitarmannen* er en monolog, det vil si et stykke for bare én skuespiller. Du finner begge dramatekstene på [bokhylla.no](#) på Nasjonalbibliotekets nettsider. Bruk søkeordene "Jon Fosse" og respektive "Barnet" og "Gitarmannen".

Oppgave 1

Jon Fosse: *Barnet* (utdrag)

Les akt 3 og 4 av Jon Fosses drama *Barnet*.

- Hva slags inntrykk får du av Agnes og Fredrik? Hvordan prøver de å takle situasjonen de er havnet i?
- Hva slags rolle har sjukesøstera overfor de to?
- Når er vendepunktet i dramaet?
- Hvordan tolker du sluttscenen? Kommer det til å gå bra med Agnes og Fredrik eller ikke? Eller er slutten åpen?

Oppgave 2

Jon Fosse: *Gitarmannen*

Les dialogen *Gitarmannen*, eller se den i Ferske Sceners [video](#). (Du trenger Adobe Flashplayer på maskinen din for å kunne se videoen, og det kan ta litt tid før filmen begynner å spille.)

- Hva er det gitarmannen gjør hver eneste dag? Hva livnærer han seg av?

- Hvor er det vi møter ham?
- Han røper etter hvert en god del om fortida si. Hva får vi vite om han som person og om de personene som en gang har stått han næri? Hvordan er forholdet hans til dem i dag?
- Hvordan skifter humøret og stemninga til gitarmannen underveis i stykket?
- Hvorfor er det sannsynlig at gitarmannen har tenkt de samme tankene mange ganger før?
- Hvordan tolker du slutten? Hva kommer mannen til å gjøre videre i livet sitt, tror du?

To dramatiseringsoppgaver: "Dårlig spøk" og "Alle vi"

Forfatter: Tone Elisabeth Grundvig

[To dramatiseringsoppgaver: «Dårlig spøk» og «Alle vi» \(112432\)](#)

Oppgave 1

Dårlig spøk av Helene Guåker

Helene Guåker er en ung forfatter som skriver tekster i mange sjanger.

Dårlig spøk av Helene Guåker er en kort sketsj som krever fire skuespillere: to jenter og to gutter. En av guttene har ei rolle som er uten replikker.

Manuset er et utgangspunkt for dramatiseringa. Legg gjerne til noen flere replikker dersom dere vil ha ei virkelig dramatisk avslutning! Hva kommer til å skje? Vil Benjamin slå opp med Eirin? Blir det forsoning? Eller kommer det andre overraskelser?

Lenke til manuset finner dere i under "relatert innhold". Manuset kan lastes ned i Word-format slik at det blir lett å forandre på teksten etter deres behov.

Oppgave 2

Alle vi av Marit Kaldhol

Dramatiser novella *Alle vi* av Marit Kaldhol, enten som en monolog eller som et drama med flere personer.

Det som har skjedd med Lill-Miriam før hun kommer til de andre på stranda, må komme fram gjennom monologen eller dialogen. Dere skal ikke bruke en fortellerfigur. (Eneste unntak er om dere velger å lage en monolog – i så tilfelle vil personen som framfører monologen, også være en slags forteller.)

Du finner lenke til novella under "relatert innhold".

Marit Kaldhol (1955-) har skrevet lyrikk, barne- og ungdomsbøker, romaner og novellesamlinger.

Sjangeroppgave

Forfatter: Marion Federl

[Dramasjangrer \(116700\)](#)

Oppgave

Dramasjangrer

Ser du på innholdsoversikta (kapittelmenyen) og på bilder og bildetekster når du leser i lærebøker og på nettet?

Alle de dramatiske verkene som er listet opp nedenfor, er nevnt i dramakapitlet på NDLA, med bilder fra diverse oppsetninger og filmer. Husker du hvem som har skrevet dramaene, og hvilken sjanger de hører hjemme i?

Hvis ikke: Bla tilbake og finn informasjonen du har gått glipp av! Det er kjente verker som er omtalt i kapitlet, og det å vite litt om dem gir deg nytte "knagger" som du har bruk for på Vg2 og Vg3.

Følgende sjangerer er aktuelle i oppgava: komedie, tragedie, monolog, musikal, absurd drama og episk drama. Noen av dramaene kan ikke plasseres helt entydig i en bestemt kategori. Da velger du helt enkelt sjangerbetegnelsen "drama".

Så gjenstår det i grunnen bare å si: Klar, ferdig, gå!

- Erasmus Montanus
- Jeppe på Bjerget
- Et dukkehjem
- Hamlet
- Gitarmannen
- Romeo og Julie
- Vente på Godot
- Barnet
- Tolvskillingsoperaen
- West Side Story
- Hair
- Karius og Baktus
- Hedda Gabler
- Brand
- Oliver Twist
- Mor og barn
- Les Misérables (De elendige)
- Jedermann. Das Spiel vom Sterben des reichen Mannes (Enhver. Spillet om den rike manns død)
- Løvenes konge

Dramatisk diktning: Kan du fagbegrepene?

Forfatter: Tone Elisabeth Grundvig, Marion Federl

[Dramatisk diktning: Kan du fagbegrepene? \(112479\)](#)

Oppgave

Fagbegrepene fra kapitlet

Masken gjør det lettere å
gå inn i en rolle!

Vissste du ...

... at *maske* og
maskara har samme
oppdrag, nemlig det
arabiske ordet
maskhara, som betyr
noe slikt som
"tryllekunstner, bajas,
klovn"?

I kapitlet *Dramatiske tekster* møter du fagbegrepene som er listet opp nedenfor. Lag en
tospalter (tabell med to kolonner) der du tar med

fagbegriff / kort forklaring og eksempel der dette kan
hjelpe deg å huske bedre.

- dramatisk diktning, drama
- dramamanuskript
- hovedtekst
- sidetekst
- dramadialog
- monolog
- sceneanvisninger
- regianvisninger
- akt
- scene
- konflikt
- plott
- dramaturgi
- klassisk dramaturgi
- kronologisk framstilling
- frampekk
- tilbakeblikk
- retrospektiv teknikk

- hovedperson
- biperson
- protagonist
- antagonist
- individer og typer
- personifisering
- komedie
- tragedie
- andre dramasjanger
- teaterforestillingen som sammensatt tekst
- regi
- scenografi
- lyssetting
- ulike typer lyd
- rekvisitter
- kostymer
- sminke

Sammensatte tekster

Sammensatte tekster

Forfatter: Anne Løvland, Marion Federl

[Sammensatte tekster \(24477\)](#)

Hva er en sammensatt tekst?

Når vi hører begrepet tekst, tenker vi gjerne på ord som er skrevet ned. Men vi kan bruke ordet også om andre uttrykksmåter enn ord og skrift. En tekst kan for eksempel være tale, fotografi, kroppsspråk, tegninger, typografi og musikk.

En sammensatt tekst inneholder flere ulike uttrykksmåter. Musikkvideoen for eksempel kombinerer gjerne bilder, dans, musikk og ord. De forskjellige uttrykksmåtene virker sammen og skaper en helhet. Det er litt på samme måten som når vi lager en matrett: Den ferdige retten er mer enn summen av ingrediensene.

Vi finner sammensatte tekster i alle slags medier: I bøker, aviser og andre papirmedier kan en sammensatt tekst bestå av tekst, bilder og typografiske virkemidler. I elektroniske medier kan tekstene i tillegg inneholde lyd og levende bilder.

Også en presentasjon av et prosjekt i klasserommet kan være en sammensatt tekst. Vi kan for eksempel spille musikk gjennom en høyttaler mens vi snakker og kommenterer bilder som vises på en skjerm i bakgrunnen.

De aller fleste tekstene vi bruker, er sammensatte. Noen ganger kan alle uttrykksmåtene i en tekst være like viktige, andre ganger dominerer én bestemt uttrykksmåte, mens andre lettere kan unnværes. En spillefilm kan ikke fungere uten bilder, og knapt nok uten replikker eller musikk. En regning fra et firma derimot har i utgangspunktet samme gyldighet uansett om det står en firmalogo på regningen eller ikke.

Hvorfor er tekstene sammensatte?

En viktig grunn til at vi lager så mange sammensatte tekster, er at de ulike uttrykksmåtene har ulike funksjoner i teksten. Et fotografi kan for eksempel vise hvordan en person ser ut, mens ordene kan fortelle hva vedkommende heter, hvor gammel han er og hvorfor han er avbildet.

I eksemplet nedenfor gir bildet et litt omtrentlig inntrykk av hvor gammel Jon Øigarden er, mens tallet forteller dette helt presist. Derimot gir bildet oss ansiktstrekkene til Øigarden mer nøyaktig enn noen ordrik beskrivelse ville klart.

Forside på Dagbladets lørdagsbilag

Ulike uttrykksmåter kompletterer hverandre

Dersom vi kombinerer flere uttrykksmåter, kan vi skape tekster som utnytter det de ulike uttrykksmålene fungerer best til. De to bildene nedenfor viser i utgangspunktet det samme, nemlig Universitetet i Agder. Kartet kan gi oss oversikt ved å vise plassering, avstand og målestokk, men det er kanskje lettere å kjenne seg igjen ved å se på et fotografi.

Kart

Fotografi
Appell til hode og hjerte

Fotografier og musikk er ofte velegnede til å engasjere følelsene våre, mens skriftspråket gjerne har andre funksjoner i samspillet med bilder og lyd. I eksemplet nedenfor ser vi et fotografi som appellerer sterkt til følelsene. Mange kjenner et tydelig ubehag i møte med slike bilder. Den skriftlige teksten skal hjelpe oss til å omsette følelsene til handling. Ordene informerer om hva vi kan gjøre for å hjelpe mennesker som opplever tortur.

Kampanjebilde Amnesty

Samspill mellom uttrykksmåter

Forfatter: Anne Løvland, Marion Federl

[Samspill mellom uttrykksmåter \(24536\)](#)

Fler typer samspill

Det finnes flere mekanismer som skaper samspill og sammenheng i en sammensatt tekst. Vi skal her se nærmere på komposisjon, rytme og informasjonskobling.

1. Komposisjon (layout)

Plasseringen på siden kan vise leseren hva som hører sammen og hjelpe ham til å orientere seg i den sammensatte teksten. Måten en avisside er satt sammen på, sier for eksempel noe om hvilke bilder og overskrifter som hører sammen, samtidig som den gir signaler om hvilke saker som er viktige. Kontrastbruk skaper variasjon på siden og vekker leserens interesse.

2. Rytme

Avisforsider

Ikke alle tekster kan presenteres slik at vi får oversikt over helheten med en gang. Bøker må vi for eksempel bla oss gjennom. Også i foredrag, filmer eller sanger får vi presentert innholdet litt etter litt. For at vi skal oppleve slike tekster som sammenhengende, må det være elementer som blir *gjentatt* og som skaper en slags rød tråd gjennom teksten. Melodien og refrengen i sanger er eksempler på denne typen elementer.

Side fra læreboka Nøkler til norsk

Et eksempel: læreboka

En regelmessig veksling mellom ulike faste elementer gir forutsigbarhet og skaper en *rytme* i teksten. I lærebøker for eksempel oppstår rytmen gjennom en jevn veksling mellom skrift, bilder og grafiske elementer på de ulike sidene. Også enhetlige farger på de grafiske elementene skaper sammenheng.

Samtidig er det viktig å unngå at alle sidene blir helt like, for da vil leseren oppfatte dem som ensformig og kjedelig. Brudd i rytmen gir variasjon og får leseren til å stoppe opp og skjerpe oppmerksomheten.

Et slikt brudd får vi for eksempel hver gang vi kommer til et nytt kapittel i en lærebok. Her varsles vi om at det kommer noe nytt, vanligvis ved hjelp av en stor overskrift, et bilde (som noen ganger dekker hele oppslaget) og nye gjennomgangsfarger.

Eksemplet ovenfor er førstesiden til et kapittel i læreverket *Nøkler til norsk*. Temaet markeres gjennom en stor overskrift og en introduksjonstekst. Temabildet på siden er et tarotkort. Det er plassert i en boks sammen med en tekst som knytter kortet til temaet. Nederst på siden står det en oppgave. Tekstutdraget som hører til oppgaven er markert med blått, som er gjennomgangsfargen. Fargen brukes til å framheve både kapitteloverskrifter, bokser og tekstufrag. Men styrken på fargemarkeringen viser også klart hva som er de to viktigste elementene på siden: overskrift og tekstboks.

3. Informasjonskobling

Vi oppfatter bilder, skrift, tale og andre elementer som én sammenhengende tekst rett og slett fordi de er plassert på samme flate (brosjyre, avisside), fordi de blir presentert samtidig (musikk og lyder til en film), eller fordi de følger etter hverandre (sidene i en bok, lysbildene i en PowerPoint-sekvens).

Siden vi opplever den sammensatte teksten som en enhet, tolker vi heller ikke hver del for seg, men ser den i sammenheng med resten av teksten. Samspillet mellom innholdet i de forskjellige uttryksformene i en sammensatt tekst kaller vi informasjonskobling eller betydningssamspill.

Forside fra Dagbladets lørdagsbilag

Venstre: Når vi får vite at mannen vi ser bilde av heter Jon Øigarden, er det ikke lenger mulig å forveksle skuespilleren med en annen.

Også i lærebøker tar forfatterne i bruk slike samspill for at leseren skal få en utdypet forståelse av emnet. Tabeller og statistikker gir eksakt detaljinformasjon og utfyller en mer generell tekst, tegninger og illustrasjoner anskueliggjør det som blir sagt med ord.

Utvidelse

Men en uttryksmåte kan også utvide den informasjonen som formidles gjennom en annen. I eksemplet med Øygarden ser vi for eksempel at informasjonen om at skuespilleren trengte psykologhjelp, utvider den informasjonen fotografiet gir. Ellers blir både bilder og musikk ofte brukt i utvidende samspill fordi dette er uttryksmåter som lett gir oss assosiasjoner.

Harmonisk samspill eller kollisjon?

Vi ser gjerne på en sammensatt tekst som veldig godt når tekstsakaperen får de enkelte uttryksmåtene til å virke sammen slik at de utfyller hverandre og støtter opp om samme budskap. Men det er fullt mulig å kombinere uttryksmåter som kolliderer med hverandre, slik som i "bryderiet" nedenfor (sjangernavnet er foreslått av tekstsakaperne selv).

Broderi med (kors)sting!

med et slikt brodert motiv i gave, ville vi nok muligens lure på hva senderen *egentlig* vil fortelle oss.

Utdypning

Noen ganger er informasjonen vi får gjennom de ulike uttryksmåtene ganske sammenfallende. En bildetekst for eksempel kan til en viss grad gjenfortelle det et bilde uttrykker. Men ulike uttryksmåter kan likevel aldri formidle nøyaktig det samme, og hver uttryksmåte har sine sterke sider og begrensninger.

Ofte er det slik at en uttryksmåte utdypes det som blir formidlet gjennom en annen. Se på bladforsiden til

Også i lærebøker tar forfatterne i bruk slike samspill for at leseren skal få en utdypet forståelse av emnet. Tabeller og statistikker gir eksakt detaljinformasjon og utfyller en mer generell tekst, tegninger og illustrasjoner anskueliggjør det som blir sagt med ord.

Kombinasjonen korsstingbroderi og banning er nokså uventet. Denne typen broderi er jo noe vi helst assosierer med søte eldre damer som neppe ville tatt et kraftuttrykk som *kødd* i sin munn. Motsetningen mellom skriftlig tekst og design skaper her en komisk virkning – kanskje noen gamle damer med behov for å være litt rampete har vært på ferde? Og så er det litt vanskeligere å bli irritert over det stygge ordet når det er så pent innpakket. Men om vi skulle få en pute

Bilder

Å lese bilder

Forfatter: Eva Hanselmann, Marion Federl, Amendor AS

[Å lese bilder \(20484\)](#)

Bilder har sitt eget språk

Den som lager et bilde, vil uttrykke og formidle noe. Og den som ser på et bilde, må tolke det han ser. Bilder er en form for kommunikasjon som har sitt eget språk.

I dette kapitlet kan du lære om

- hva vi bruker bilder til
- hva som påvirker vår tolkning av et bilde
- en del visuelle virkemidler en kunstner kan bruke

Besøk Galleri K&K!

Galleri K&K gir deg en grundig presentasjon av fagstoffet, med mange eksempler. På de enkelte sidene i kapittelet finner du korte sammendrag av dette fagstoffet.

Galleri K&K / flashnode

<http://ndla.no/nb/node/20348>

Hva bruker vi bilder til?

Forfatter: Amendor AS, Marion Federl, Eva Hanselmann

[Hva bruker vi bilder til? \(20486\)](#)

Tegning

- Bilder kan uttrykke personlige erfaringer og følelser.

Hva bruker vi bilder til?

Bilder kan ha mange ulike funksjoner. De kan for eksempel

- **gi oss rask informasjon**
eksempel: skilt, ikoner
- **gjøre det lettere å forstå**
eksempel: arbeidstegninger, monteringsinstrukser
- **utfylle skriftlig tekst**
eksempel: nyhets- og reportasjebilder
- **vekke følelser**
eksempel: religiøst bilde
- **påvirke holdningene våre**
eksempel: kampanjebilde
- **uttrykke erfaringer, følelser og stemninger**
eksempel: barnetegning
- **gi oss en estetisk opplevelse**
eksempel: kunstbilde, kunstfoto

Galleri-knapp
Opphavsman
n: [Amendor](#)
[AS](#)

- Besøk galleriet og se flere eksempler!
- Klikk på knappen eller bruk lenken i høyrefeltet.

Hvorfor ser vi det vi ser?

Forfatter: Amendor AS, Marion Federl, Eva Hanselmann

[Hvorfor ser vi det vi ser? \(20994\)](#)

Ingjerstrand Bad, Oslo

Hvorfor ser vi det vi ser?

Bilder kan tolkes forskjellig. Hvordan vi oppfatter et bilde, er avhengig av flere forhold:

- **Kunnskaper**

Hva vi får lest ut av et bilde, kan være avhengig av vår allmennkunnskap, kulturkunnskap, historiekunnskap og fagkunnskap.

- **Personlige erfaringer**

Egne erfaringer, interesser og personlig smak påvirker vår oppfatning av et bilde.

- **Kontekst**

Konteksten, det vil si sammenhengen som et bilde står i, har også betydning for tolkningen.

- Bilder vekker assosiasjoner.
- Hvis du liker sol og bading, blir du kanskje glad når du ser dette bildet, og du begynner plutselig å se fram til neste sommer...

Galleri-
knapp
Opphavsma-
nn:
[Amendor](#)
[AS](#)

- Besøk galleriet og se flere eksempler!
- Klikk på knappen eller bruk lenken i høyrefeltet.

Format, bildeutsnitt og bildevinkel

Forfatter: Amendor AS, Marion Federl, Eva Hanselmann
[Format, bildeutsnitt og bildevinkel \(20487\)](#)

Komposisjon

Ordet komposisjon kommer fra latin og betyr "sammenstilling, sammensetning".

Vi kjenner ordet kanskje best fra musikken: En komposisjon er et musikkstykke, og en komponist bruker ulike virkemidler for å skape musikk, for eksempel melodier, klanger, rytmer og ulike instrumenter.

Et bilde er også en komposisjon. Kunstneren velger hva han eller hun vil vise oss, og bruker forskjellige virkemidler for å vekke interessen vår og styre vår oppfatning av det vi ser.

Tomater i vase

Format

Formatet har mye å si for hvordan betrakteren oppfatter bildet:

- Et liggende format gir et hovedinntrykk av stabilitet, ro og harmoni. Bildet ovenfor er et godt

- eksempel på dette.
- Et stående format gir inntrykk av bevegelse og liv.

Bildeutsnitt

En kunstner kan velge mellom ulike typer bildeutsnitt:

- Et ultratotalbilde gir oversikt, ingen detaljer dominerer.
- Et totalbilde viser hele menneskekroppen, med noe "luft" over hodet.
- Et halvnært bilde viser en person fra hode til hofte.
- Et nærbilde viser personen fra hode til skulder.
- Et ultranærbilde fokuserer på en detalj av en kropp eller gjenstand.

Om bildet Dette er et nærbilde: Vi ser personen fra hode til skulder.
Kunstneren har brukt lett overvinkling: Det er et barn som blir portrettert, og den voksne maleren vil av naturlige årsaker se ned mot barnet.

Bildevinkel

Bildevinkelen er vinkelen vi ser motivet fra:

- Normalvinkel kaller vi det når motivet er i blikkhøyde.
- Overvinkling er begrepet vi bruker når vi ser ned på motivet.
- Undervinkling kalles det når vi ser nedenfra og opp på motivet.

- Besøk galleriet og se flere eksempler!
- Klikk på knappen eller bruk lenken i høyrefeltet.

Balanse, gjentakelse og linjer

Forfatter: Amendor AS, Marion Federl, Eva Hanselmann
[Balanse, gjentakelse og linjer \(20498\)](#)

Komposisjon

Ordet komposisjon kommer fra latin og betyr "sammenstilling, sammensetning".

Vi kjenner ordet kanskje best fra musikken: En komposisjon er et musikkstykke, og en komponist bruker ulike virkemidler for å skape musikk, for eksempel melodier, klanger, rytmer og ulike instrumenter.

Et bilde er også en komposisjon.

Kunstneren velger hva han eller hun vil vise oss, og bruker forskjellige virkemidler for å vekke interessen vår og styre vår oppfatning av det vi ser.

Balanse

Med balanse mener vi fordelingen av de enkelte elementene på bildeflaten.

- **Symmetrisk balanse**
Elementene er fordelt omtrent likt på venstre og høyre bildehalvdel.
- **Asymmetrisk balanse**
Elementene fordeles mer ujevtnt utover bildeflaten, men totalt sett virker fordelingen balansert likevel.
- **Det gylne snitt**
Det gylne snitt er en spesiell form for asymmetrisk balanse.
Når vi deler opp en

firkantet flate i tre like deler både vannrett og loddrett, vil delelinjene ligge omtrent i det gylne snitt. De beste fokuspunktene finner vi der linjene krysser hverandre, og det er der kunstneren gjerne plasserer viktige elementer.

Solnedgang

Linjer

Retningen på linjene i et bilde er med på å skape uttrykket.

- **Vannrette linjer**

Vannrette linjer skaper ro og dybde i bildet, slik som for eksempel i fotografiet ovenfor.

- **Loddrette linjer**

Loddrette linjer gir et inntrykk av høyde, kraft og verdighet.

- **Skrålinjer**

Skrålinjer skaper spenning og bevegelse.

Gjentakelse

Gjentakelse er et annet virkemiddel som skaper harmoni og helhet i bildet. Kunstneren kan for eksempel gjenta småmotiver og detaljer.

Klikk deg inn på Galleri K&K (lenke i høyrefeltet) og se flere kommenterte bildeeksempler!

Dybdevirkning

Forfatter: Amendor AS, Marion Federl, Eva Hanselmann

[Dybdevirkning \(20499\)](#)

Koraller

Ulike virkemidler for å skape romfølelse

En kunstner kan skape romfølelse i et bilde på mange måter, for eksempel ved å bruke ett eller flere av disse virkemidlene:

- **Overlapping**

En gjenstand blir plassert foran en annen, slik at den ene er delvis skjult.

- **Kald-varm-kontrast**

Det som er malt i kalde farger virker lenger unna enn det som er malt i varme farger.

- **Perspektiv**

Perspektivbruk er å etterlikne øynenes egen måte å skape romfølelse på. Kunstneren lar alle linjer løpe sammen i et forsvinningspunkt et sted på bildet.

- **Forkortning**

Forkortning er et slags overdrevet perspektiv. Forsvinnings-punktet legges tett opp til en gjenstand i forgrunnen, og denne gjenstanden blir da vist sterkt forkortet.

- **Forminskning**

Forminskning kaller vi det når gjenstander og skikkelses tegnes små fordi de er plassert i bakgrunnen.

- Varme farger som rødt virker nære, mens kalde farger som blått virker fjerne.
- Denne varm-kald-kontrasten er én av flere måter å skape romfølelse på.

Galleri-
knapp
Opphavsmann:
[Amendor AS](#)

- Besøk galleriet og se eksemplene!
- Klikk på knappen eller bruk lenken i høyrefeltet.

Fargebruk

Forfatter: Amendor AS, Marion Federl, Eva Hanselmann

[Fargebruk \(20500\)](#)

Farger har flere funksjoner

Farger vekker følelser, framkaller minner og skaper stemninger. Fargebruken kan bidra til komposisjonen, men fargene kan også ha en egen symbolisk betydning.

Ittens fargesirkel

Det finnes ulike måter å dele inn og beskrive farger på. Den sveitsiske maleren og kunstpedagoogen Johannes Itten (1888–1967) har skapt en fargelære som fortsatt er godt kjent og mye brukt.

Itten plasserte fargene i en fargesirkel. Innerst i fargesirkelen finner vi grunnfargene (primærfargene) rødt, blått og gult. Vi kan blande fram de fleste andre fargene ved hjelp av dem.

Fargene i venstre halvdel av fargesirkelen kaller vi gjerne for kalde farger, mens fargene i høyre halvdel av fargesirkelen kalles varme farger.

Fargekontraster

Gjennom fargebruk kan kunstneren skape ulike slags kontraster.

- Den sterkeste kontrasten får vi når vi stiller de tre grunnfargene opp mot hverandre.
- Også komplementærfarger (farger som står overfor hverandre i fargesirkelen) gir en tydelig kontrastvirking.
- Kald-varm-kontrast får vi ved å stille opp kalde og varme farger mot hverandre.
- Lys-mørk-kontrast er en annen type kontrast som kunstneren kan utnytte.

Fargesymbolikk

Farger kan ha symbolisk betydning, og noen ganger utnytter kunstneren denne funksjonen. Hva en farge betyr, kan variere fra kultur til kultur. Farger kan dessuten ha flere betydninger. Rødt kan for eksempel symbolisere både kjærlighet, varme og fare.

Oda Larsson (senere Oda Krogh).

Maleren Christian Krogh var svært forelsket i Oda Larsson da han malte dette bildet av henne. Det er neppe tilfeldig at rødt er den dominerende fargen i bildet!

Besök simulatoren til galleri K&K og se flere eksempler:

Galleri K&K / flashnode

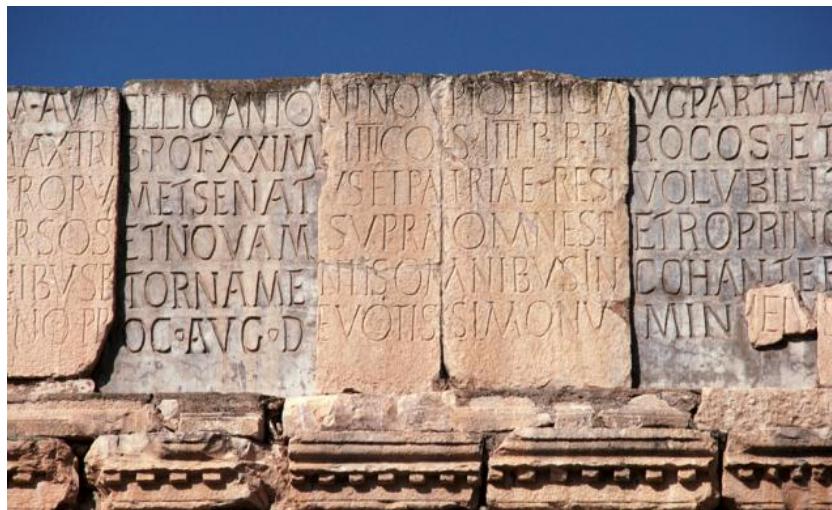
<http://ndla.no/nb/node/20348>

Grafisk design

Grafisk design

Forfatter: Øyvind Høie, Marion Federl

[Grafisk design \(16324\)](#)

Et 2000 år gammelt eksempel på gjennomtenkt form. Romersk inskripsjon.

Hva er design?

Å designe betyr å gi form til ting. Design av trykksaker, nettsider og andre visuelle digitale tekster kaller vi grafisk design. Kort kan vi si at grafisk design er kunsten å arrangere bilder og tekst slik at de sammen kommuniserer et budskap.

Form og funksjon

Fagstoff og oppgaver

Design har to hovedfokus: form og funksjon. En plakat skal være pen, kul, oppsiktsvekkende, seriøs, rølpete, alt etter hva den handler om og hvem som er målgruppa. Men den skal også være lett og kjapp å lese. I dette

Formen kommuniserer i seg selv et budskap. Designen på plakaten kan være nok til at du skjønner at den handler om en konsert og om en type musikk du liker. Men om du ikke klarer å lese hvor og når konserten skal finne sted, hjelper det lite at designen er stilig.

Hva er viktigst, form eller funksjon? Det vil designere ofte være uenige om. Hovedsaken er likevel at designen skal formidle budskapet til målgruppa så klart og effektivt som mulig.

Kapitlet kan lære om bruk av ulike skrifttyper, og om hvordan du kan sette sammen bilder og skriftlig tekst etter ulike prinsipper. Du kan også få med deg litt faghistorikk og lese om to viktige moderne stilretningene innen grafisk design.

I tillegg finner du oppgaver og et analyseskjema for tekster som består av både skrift og bilder.

Kort historikk

Forfatter: Øyvind Høie, Marion Federl

[Kort historikk \(7712\)](#)

Et håndverk blir til

Boktrykkerkunsten ble oppfunnet midt på 1400-tallet, av tyskeren Johann Gutenberg. I over 400 år var det trykkeren selv som satte sammen de løse bokstavene og illustrasjonene til boksider. Men mot slutten av 1800-tallet økte tallet på lesekyndige i Europa sterkt, og dermed oppstod det også et stort behov for profesjonelle trykksaker.

Denne utviklingen førte til at grafisk design ble et eget håndverk. Trykkeren konsentrerte seg fra nå av om trykkpressen og om annet teknisk utstyr på trykkeriet, mens kunstnere og illustratører (tegnere) bestemte hvordan sidene skulle se ut.

Ny teknologi – nye muligheter

På 1980-tallet kom datamaskiner med programmer for desktop publishing og bildebehandling. Med en skanner og en laserprinter i tillegg, ble det mulig å drive et helt lite trykkeri hjemme på stuebordet. Og mot slutten av 1990-årene, da bruken av internett og verdensveven (www) spredte seg, ble en helt ny teknologi tilgjengelig for å spre budskap som før hadde vært forbeholdt trykte medier.

Til å begynne med var det programmerne som stod for både teknisk løsning og design, på samme måten som trykkerne gjorde hele jobben på Gutenbergs tid. Men nå er det vanlig at grafiske designere har ansvaret for hvordan både skerm- og papirmedier skal se ut. I dag kan dessuten hvem som helst designe sine egne trykksaker med de samme verktøyene som de profesjonelle bruker.

To moderne grafiske stilretninger

Vi skal ta en rask titt på to viktige stilretninger innen grafisk design: Sveitsisk stil og postmoderne stil. De representerer to nokså ulike stilidealer.

Sveitsisk stil

Den såkalte sveitsiske eller internasjonale stilen innenfor grafisk design var ledende på 1950- og 1960-tallet, og har ennå mange tilhengere.

Stilen la vekt på å utforme sidene på en enkel og ryddig måte, slik at informasjonen skulle være så lett som mulig å oppfatte. Tekstene kunne få et nøkternt og "vitenskapelig" preg. Oppslaget nedenfor er utformet i sveitsisk tradisjon:

Plakat i enkel og saklig sveitsisk stil

Sideblikk

- Den sveitsiske stilen har mange fellestrek med funksjonalismen i arkitekturen. Les mer: [Internasjonal stil i arkitekturen](#)

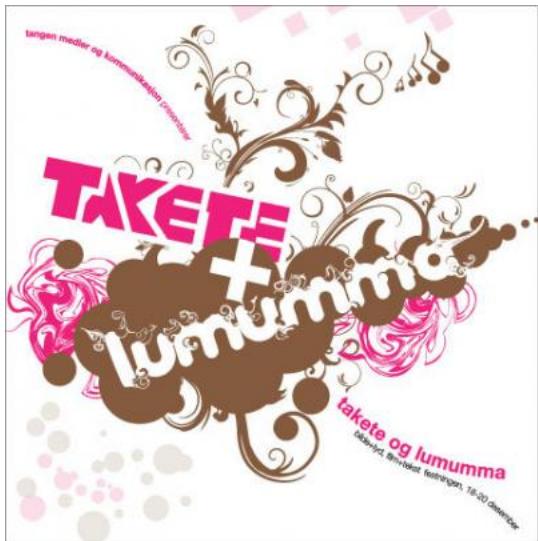
Postmodernistisk stil

Mot slutten av 1960-tallet kom det et opprør mot det rasjonelle og tekniske, det ble viktigere å skape noe originalt og uttrykksfullt. Den postmodernistiske stilen er mer avslappet og ledig, og designerne får leke seg mer med farger og former. Det er også lov å blande elementer fra forskjellige historiske epoker.

I elevarbeidet nedenfor finner vi elementer fra eldre stilretninger som ekspresjonisme, jugendstil og viktoriansk stil. Tekst og bilde smelter sammen i et uttrykk som kan minne om flimmeret fra en tv-skjerm.

Sideblikk

- Den postmodernistiske arkitekturen viser godt hva som kjennetegner stilens. Les mer: [Postmodernismen i arkitekturen](#)

Reklameplakat i postmodernistisk, lekende stil

Skrifttyper

Forfatter: Øyvind Høie, Marion Federl

[Skrifttyper \(7728\)](#)

Romersk inskripsjon

Inskripsjon på Titusbuen, en triumfbue som senatet og folket i Roma fikk satt opp til ære for keiser Titus (ca. 81 e.Kr.). De såkalte antikvaskriftene har røtter i romerske inskripsjoner.

To hovedgrupper

Med skrift mener vi hvordan bokstavene er utformet. Det fins to hovedtyper av skrifter: antikva-skrifter og grotesk-skrifter (uttales antíkva og grotésk).

Antikva-skrifter

Denne skriftgruppen er kanskje det du først tenker på som "trykt" skrift. Den er lett å lese i lange tekster og blir derfor ofte brukt i bøker og aviser. Antikvaskrifter har serifser, det vil si små tverrstreker i endene av bokstavene. Bokstavene består dessuten av streker med ulik tykkelse.

Times New Roman: en antikva-skrift

Times New Roman ble utviklet for den engelske avisen The Times så sent som i 1931, men bygger på forbilder fra 1600-tallet. Den er standardvalget i Word og blir derfor brukt ukritisk i alle slags trykksaker. Vil du sette ditt eget preg på designen, kan det være lurt å prøve ut de andre antikvaskriftene på maskinen din.

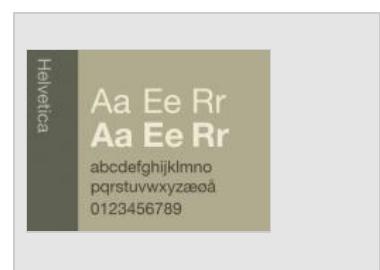

Grotesk-skrifter

Den industrielle revolusjon førte til at billige masseprodukter skulle selges til mange mennesker. Konkurransen om oppmerksomhet var stor, og det gjaldt å rope høyere enn konkurrenten. I denne perioden oppstod de groteske skriftene. Serifser, hårstreker og annen pynt er fjernet, og tilbake står de rene, geometriske formene, gjerne tegnet med tykke streker. Med grotesk-skriftene var det enklere å "snakke med store bokstaver".

Helvetica: en grotesk-skrift

Skrifttypen Helvetica ble utviklet i Sveits i 1957. Den skulle være mest mulig nøytral og klar, og passet som hånd i hanske med den såkalte sveitsiske stilens i grafisk design. Helvetica er installert på alle Macintosh-maskiner. På Windows-maskiner brukes i stedet Arial, som etter mange mening er en dårligere kopi av Helvetica.

Andre skriftgrupper

Det finns också andra skriftgrupper, som gotisk skrift, skriveskrift (också kalligrafiska skrifter), och olika former för fantasiskrift. Många moderna skrifter är svåra att klassificera eftersom de tar hänsyn till flera av de klassiska skriftene.

Eksempler på gotisk skrift (øverst), skriveskrifter og fantasiskrifter

Valg av skrift

Forfatter: Øyvind Høie, Marion Federl

[Valg av skrift \(7789\)](#)

To viktige hensyn

Det er to spørsmål du bør tenke over når du velger skrifter til trykksaken din:

- Gjør skriften det lett å lese innholdet?
- Skaper den et uttrykk som passer til budskap og målgruppe?

Lesbarhet

Har du store tekstmengder, er det viktig at skriften er lett å lese. Mange mener at antikvaskrifter egner seg best til dette. Derfor bruker de fleste romaner og aviser en antikvaskrift til mengde-teksten. Men du vil også finne en rekke eksempler på at grotesk fungerer bra. Mange lærebøker og produktbrosjyrer bruker denne skriftgruppen.

Spesielle og dekorative skrifter som skriveskrift (etterlignet håndskrift), gotiske skrifter og fantasiskrifter blir for vanskelige å lese i større tekstmengder. Det samme gjelder versaler (store bokstaver), kursiv (skrå bokstaver) og halvfet eller fet skrift. Bruk dem heller til titler og andre framhevinger i teksten.

Både linjelengde og avstanden mellom linjene har betydning for lesbarheten. Når du har lest en linje til endes, må du flytte blikket tilbake til begynnelsen på neste før du kan lese videre. Hvis linjene er for lange, kan det bli vanskelig å treffen riktig. Må du bruke lange linjer, kan det være lurt å øke avstanden mellom dem. I den teksten du leser nå er linjeavstanden øket med 50 prosent i forhold til det som er vanlig for skriftstørrelsen.

Uttrykk

Når du bruker antikvaskrifter i mengdeteksten, skaper du et klassisk og "boklig" preg. Med grotesk-skrift blir uttrykket mer saklig, teknisk og moderne. Til mengdetekst bør du som nevnt bruke en av disse skriftgruppene.

Men til kortere tekster, for eksempel titler, kan du gjerne bruke skrifter som er sterkere i uttrykket. Kjenn etter hvilke assosiasjoner skriften gir deg: Tenker du kanskje på metallmusikk når du ser en gotisk skrift? På kosmetikk og klær når du ser en myk skriveskrift? På hip-hop når du ser en skrift som ligner på graffiti?

Plakat Ingeborg og Kamilla ilesbarhet

Elevene Ingeborg Smiseth og Kamilla Kollen, som har laget arbeidene nedenfor, har valgt skrifter som passer til budskapet de vil formidle.

Gode råd for valg av skrift

- Bruk ikke mer enn to eller tre forskjellige skrifter i samme trykksak, ellers blir inntrykket for rotete.
- Bland ikke to skrifter fra samme skriftgruppe (f.eks. to antikvaskrifter), de blir for like hverandre til å passe sammen.
- Bruk ikke gotisk skrift, skriveskrift eller fantasiskrift til mengdetekst, det blir for tungt å lese.
- Bruk ikke halvfet eller kursiv skrift til mengdetekst, det blir også unødvendig tungt å lese.
- La ikke linjene bli for lange. 60–70 tegn per linje regnes som optimalt. Jo mindre skriftstørrelse du bruker, jo kortere må linjene være.
- Del opp teksten i overkommelige biter, og fremhev det viktigste ved hjelp av titler, mellomtitler, ingresser, sitater og liknende.
- Unngå å bruke bilder som bakgrunn for mengdetekst, det blir nesten alltid vanskelig å lese.
- Mørk tekst på lys bakgrunn er lettere å lese enn lys tekst på mørk bakgrunn (negativ skrift). Grotesk fungerer bedre enn antikva på mørk bakgrunn.
- Rett venstremarg gjør teksten lettere å lese.
- Øk linjeavstanden når du må bruke lange linjer.

Balanse og luft

Forfatter: Øyvind Høie, Marion Federl

Balanse og luft (7984)

Balanse

Når du står rett opp og ned, er du i fullkommen balanse. Du risikerer ikke å falle, men du kommer heller ingen vei. For å bevege deg, må du gi slipp på litt av balansen. Å gå er egentlig å falle framover, men ikke mer enn at du hele tiden kan kontrollere det. Dess større ubalanse, dess større blir farten, helt til du går over ende. På samme måte er det når du lager et design.

Symmetrisk balanse

Når alle elementene står midtstilt under hverandre, har vi en symmetrisk balanse. Vi kan brette arket på midten, og de to halvdelene vil være nesten som speilbilder av hverandre.

Symmetrisk balanse skaper en følelse av noe klassisk og litt høytidelig. Men den virker også statisk (stillestående) og kan oppleves som kjedelig.

I elevprodukter blir den ofte brukt fordi den er enkelt å få til, men det er slett ikke alltid at symmetrisk balanse passer til budskapet. Vil du ha folk til å komme på en rockekonsert, er det kanskje ikke så lurt å la plakaten uttrykke at det er noe kjedelig og stillesstående som skal foregå?

Et godt råd er derfor: ikke bruk denne formen for balanse uten at du er bevisst på at det er nettopp dette inntrykket du ønsker å skape.

Annonse interiørdesign

- Mange mennesker føler seg usikre når de skal innrede en leilig- het.
 - I denne annonsen har eleven brukt symmetrisk balanse for å understreke hvor trygg du kan føle deg når du ber interiør- arkitekten om hjelp.

Asymmetrisk balanse

De modernistiske stilretningene som oppstod etter første verdenskrig, benyttet seg av asymmetri (det som ikke er symmetrisk) for å gjenspeile farten i det moderne samfunnet.

Med asymmetrisk design kan du uttrykke alt fra rolig harmoni til energi som sprenger alle rammer. Når du skal lage denne typen design, bør du prøve deg fram med å flytte på elementene og forandre størrelsen på dem til du føler at siden har en balanse som passer til budskapet.

Reklame mote

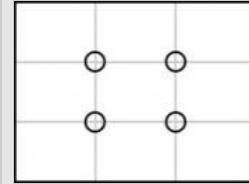
- Her har eleven skapt en asymmetrisk balanse.
- Elementene er ikke midtstilt, men vi har likevel en følelse av at de balanserer.
- Dette er klær for kvinner i farten!

Det gylne snitt

En spesiell form for asymmetrisk balanse er det gylne snitt. Deler du opp en side på denne måten, oppnår du en virkning som mennesker til alle tider og i de fleste kulturer av en eller annen grunn har opplevd og opplever som harmonisk.

Du vil finne tallrike eksempler på det gylne snitt i malerkunst og fotografi. Også grafiske designere bruker ofte dette prinsippet når de deler opp flater og plasserer elementer.

Del inn siden eller oppslaget i tre deler både vannrett og loddrett. Da vil delelinjene ligge sånn omrent i det gylne snitt. Sirklene markerer de beste fokuspunktene på siden.

Det gylne snitt

Magasinreportasje

- Dette oppslaget er delt inn sånn noenlunde etter det gylne snitt.
- En tredjedel av siden til tekstu, to tredjedeler til bildet.
- Tittelen er også plassert omrent en tredjedel ned fra toppen.
- I bildet er trådkorset plassert omrent i et av fokuspunktene.

Luft

Begynner du å se på design rundt deg, vil du snart legge merke til at sidene ofte inneholder relativt store felter uten verken bilder eller tekst. Disse tomme flatene kalles luft. De fungerer som et slags pusterom, og framhever de andre elementene (kontrast). En liten tittel med mye luft rundt seg er mer synlig enn en stor tittel som er omgitt av konkurrerende elementer.

Dette kan du bruke i din egen design: Spre ikke elementene utover. Samle det som naturlig hører sammen, slik at det blir ledige felter på sidene.

Reklame for feriereise

- Her har eleven bruktt luft som et viktig virkemiddel i designen.
- Legg merke til hvordan tekstu og bilder er samlet til ett element, de er ikke spredd utover for å fylle den ledige plassen.

Kontraster

Forfatter: Øyvind Høie, Marion Federl

[Kontraster \(8774\)](#)

Framheving og variasjon

Du har sikkert opplevd at det kan være tungt å begynne å lese en side som er full av tekst i samme størrelse. Den virker kjedelig, og det er vanskelig å få et kjapt inntrykk av hva som er viktig. Derfor bruker designere kontraster av ulik art for å skape liv på en side og framheve det som er viktigst.

Grunnregel

- Store kontraster skaper en følelse av liv, fart og spenning. Det er som om designen roper til deg.
- Små kontraster skaper ro. Designen taler mykt og stille.

Størrelseskontrast

Vi framhever gjerne titler og viktige avsnitt (for eksempel ingresser) ved å bruke større og/eller fettere skrift på dem. De viktigste titlene får den største skriften. Når leseren kaster et blikk på siden, vil blikket raskt hoppe fra tittel til tittel og gi henne et inntrykk av hva siden handler om, og om det er interessant å lese videre.

Vi bør også tenke på kontraster når vi setter inn bilder på siden: Store bilder fanger blikket, og kontrast mellom store og små bilder skaper variasjon og liv.

- Denne plakaten består av mange elementer, men bruken av størrelseskontraster (og fargekontraster) gjør at den likevel blir lett å lese og oppfatte.

Plakat med størrelseskontraster

Fargekontrast

Vi bruker også farger for å fremheve og for å skape det uttrykket vi ønsker. Sterke farger skaper store kontraster. Sterke, varme farger som gult og rødt brukes ofte til å framheve viktige elementer, som for eksempel prisene i tilbudsreklame. Duse farger derimot gir mindre kontrast og skaper dermed et roligere og mer sofistikert preg.

Uansett hva slags farger en velger, er det viktig at kontrasten mellom skrift og bakgrunn ikke blir for liten, for da blir teksten vanskelig å lese.

Reklamebrosjyre for baderomsutstyr

- Her har eleven begrenset seg til nyanser av blått og grått for å skape et rent og "hygienisk" inntrykk.
 - Mengdeteksten er satt med nokså liten skrift. Størrelseskontrasten på prisene viser at det likevel dreier seg om gode tilbud.

Reklame for Kristelig Folkeparti

Formkontrast

En side med firkantede bilder og firkantede tekstblokker blir gjerne litt kjedelig, selv om vi bruker både størrelses- og fargekontraster for å framheve viktige elementer. Vil du lage en mer livfull og ungodommelig design, kan du ta i bruk formkontraster.

Formkontraster kan du skape ved å sette inn bakrunner og dekorelementer med former som ikke er firkantede. Du kan også fjerne bakrunnen i et bilde.

Reklame for feriereise

- Her har eleven fjernet bakgrunnen i hovedbildet slik at motivet skaper en fin formkontrast til teksten og de små bildene.
 - Legg også merke til størrelseskontrasten mellom hovedbildet og de andre elementene.

Stopp-effekter

Stoppeffekter er en form for kontrast, men her er det innholdet vi tenker på mer enn formen. Lar du blikket gli over oppslagstavlen på skolen eller sidene i en avis, er det noen innholdselementer som fanger interessen mer enn andre. Ofte er det et bilde eller noen ord som er spesielt framhevet.

Vi lever i et samfunn der konkurransen om oppmerksomhet er stor. Derfor kan det være lurt å tenke over hvordan du kan bruke stoppeffekter for å få folk til å stanse opp og lese budskapet ditt. Her har du to av de viktigste:

Bilder av mennesker

Særlig ansikter og blikkontakt er en sikker vinner når du ønsker å fange leserens oppmerksomhet.

Stoppard

Du kan bruke ord som gjør leseren nysgjerrig – men det er neppe nødvendig å kopiere Dagbladet helt ukritisk: "Sexgal drapsgraff begikk selvmord". Ville **du** lest videre?

Reklame Venstre

- Du har sikker merket hvordan du kan føle når en person ser på deg, og at du automatisk besvarer blikket. Vi sier at man "fanger" blikket.
- I dette arbeidet har elevene utnyttet denne effekten for å få unge mennesker til å stanse opp og kanskje bli interessert Venstres miljøpolitikk.

Analyseskjema

Forfatter: Marion Federl

[Analyseskjema \(8775\)](#)

Slik bruker du skjemaet

- Analyseskjemaet er ment som hjelp når du skal vurdere sammensatte tekster som plakater, bladannonser og andre enkle trykksaker.
- Det passer best til tekster der ord og bilder er noenlunde likeverdige.
- Du må gjerne sløyfe eller legge til punkter. Skjemaet skal tilpasses teksten du analyserer, ikke omvendt.

Steg 1: Oversikt

Les gjennom teksten, se på bildene og skaff deg en rask oversikt over innholdet.

- Hvilken sjanger er det teksten hører til?
- Hva handler teksten om?
- Når og hvor har den blitt laget eller publisert?
- Hva er formålet med teksten? Svar kort og helt konkret.
- Er teksten hovedsakelig informativ, appellativ eller ekspressiv? Er det flere funksjoner som er like viktige?
- Hjem er målgruppa? Beskriv den (alder, kjønn, andre typiske trekk).
- Hjem er sender? Hva vet du om sender?

Steg 2: Detaljene

Så ser du nærmere på håndverket. Her kan det lønne seg å gå fra det store til det lille, det vil si fra oppbygning (komposisjon) til virkemiddelbruk i tekst og bilder.

Oppbygning

- Beskriv kort hva som finnes av tekst og bilder, og hvordan er elementene plassert på flaten.
- Er bilder og tekstelementer i symmetrisk balanse, eller er balansen asymmetrisk?
- Utnytter formgiveren det gylne snitt?
- Hvordan bruker formgiveren "luft" i designet sitt? Er de ulike delene (tekst, bilder osv.) samlet på noen måte, eller er de spredd jevnt utover flaten?

Vurder:

- Hvilket hovedinntrykk gir helheten: et rolig inntrykk, eller et inntrykk av mye liv og bevegelse? Virker teksten uformell eller formell, streng eller løssluppen? Ryddig, rotete?
- Passer dette inntrykket til emne, formål og målgruppe?

Stoppeffekter og kontraster

- Hva slags stoppeffekt(er) har formgiverne brukt? Forklar.
- Se etter kontraster. Hva slags kontraster finner du? Beskriv dem. Bilder
- Er kontrastene store eller små?

Vurder:

- Vil stoppeffekten(e) fange interessen til målgruppa? Hvorfor (ikke)?
- Skaper kontrastene et rolig eller et mer livlig inntrykk?
- Virker kontrastbruken godt planlagt, eller mer tilfeldig? Hvorfor?
- Hva oppnår formgiveren gjennom kontrastbruken?

- Hva er det bildene viser? Beskriv.

Vurder:

- Gir bildene et nøkternt og saklig inntrykk, eller skaper de en stemning, vekker de følelser?
- Hva slags stemning og følelser, i så fall?
- Passer bildene til formålet, appellerer de til målgruppa?

Skrifttyper

- Hvilke skrifttyper har formgiveren brukt til overskrifter og til mengdetekst (brødtekst)?

Vurder:

- Er teksten godt lesbar eller ikke?
- Passer skriftdelvalget til budskap og målgruppe?

Den skrevne teksten

- Hva slags informasjon er tatt med?
- Hvilke sider ved emnet fokuserer teksten på?
- Bruker tekstdfattaren noen spesielle språklige virkemidler?

Vurder:

- Er setningene bygd opp slik at de er lette å lese?
- Er teksten delt opp i passelige deler?
- Klarer overskriften(e) å vække nysgjerrighet
- Får leseren den informasjonen som er nødvendig?
- Passer språkbruken til formål og målgruppe?

Steg 3: Helheten

Til slutt samler du trådene og oppsummerer funnene og inntrykkene dine:

- Utfyller tekst og bilder hverandre? Spiller de på lag?
- Kommer alle elementene i teksten til sin rett, eller er det noen som "blir borte"?
- Har teksten noen særlig sterke eller svake sider?
- Oppnår forfatteren/designeren hensikten?
- Treffer teksten målgruppa?
- Eventuelt: Er det mulig å plassere teksten i en større sammenheng? Hva forteller den eventuelt om tiden og samfunnet den ble til i ?

Tegneserier

Tegneserier

Forfatter: Høgskolen i Bergen, Marion Federl

[Tegneserier \(20683\)](#)

Tegneserier

En sammensatt tekst

Tegneserien er en sjanger som kombinerer bilde og tekst for å fortelle en historie. Det fins også noen få tegneserier som består av bare bilder. Tegneserien har utviklet seg i samspill med andre beslektede mediesjanger som film og TV.

I Norge har vi flere kjente og dyktige serieskapere, som også får publisert seriene sine i utlandet. Frode Øverli (Pondus) og Lise Myhre (Nemi) er to av disse.

Litt historikk

De første seriene var striper i aviser på 1890-tallet. Teksten stod den gang gjerne i et felt under tegningene. I serieheftene som dukket opp på 1930-tallet, fikk tegneseriene et avansert sett med virkemidler for å skape gode fortellinger.

Det var i USA de første seriene ble gitt ut, men etter hvert kom de europeiske landene etter. Særlig i Belgia og Frankrike oppstod det tidlig en tradisjon for å fortelle lengre historier i seriealbum. I Japan utviklet man en egen serietype kalt manga, som også er blitt populær i den vestlige verden.

Et mangfold av serier

I dag fins det mange ulike typer tegneserier, både på papir og på nett.

- Den mest vanlige formen er kanskje **avisstripen**, en avsluttet, humoristisk minihistorie med faste figurer.
- I **heftene** kan serieskaperne fortelle lengre historier over flere sider.
- Tegneserienes mest virkningsfulle uttrykk er i **albumene**, der historien kan strekke seg over flere hundre sider.

Tegneseriespråket

Serietegnerne bruker i stor grad filmatiske virkemidler når de lager rutene og sidene. De utnytter velkjente prinsipp for bildeutsnitt, perspektiv, kontraster osv. for å gjøre fortellingene attraktive og spennende. Boblespråket kan også varieres i stor grad for å gi uttrykk for ulike følelser og måter å kommunisere på.

Skadelig lesning?

Virkemidler

På disse sidene kan du lære om en rekke visuelle virkemidler i tegneserier:

- Ruter
- Bobler og effektlyder
- Bildeutsnitt
- Bildevinkel
- Subjektivt bilde
- Forgrunn og bakgrunn
- Visuelle overdrivelser

Oppgaver til fagstoffet finner du sist i kapitlet.

I dag ser en gjerne på tegneserier som relativt uskyldige, men slik har det ikke alltid vært. På 1950-tallet oppstod det moralsk panikk i den vestlige verden, og både psykologer og andre fagfolk påstod at tegneserielesning kunne få farfulle konsekvenser for barn og unge. De store serieforlagene i USA måtte lage et eget sett med selvpålagte begrensninger for innhold og uttrykk. På 1970-tallet kom så motreaksjonen i form av undergrunnsblad med sterke skrekk- og sex-serier.

Ruter

Forfatter: Høgskolen i Bergen, Marion Federl
[Ruter \(20769\)](#)

Breddeformat og høydeformat

- Breddeformat (liggende format) brukes først og fremst når mye skal vises i rutene. Det egner seg godt for å vise landskap, miljøer og større folkmengder.
 - Høydeformat (stående format) gir mer fortetning i bildet. Det er gjerne koncentrert om én eller få personer.

Captain America

Andre formater

- Andre formater brukes for å forsterke innholdet, slik som i klippet nedenfor fra serien Batman. Ruteformen tilpasser seg handlingen.
 - I dette tilfellet består ruta av tre bilder som viser et fall og en redningsaksjon i lufta. Bildene skal gjøre det tydelig at alt skjer i rasende fart og på vei ned mot bakken.
 - Både skrålinjene som deler opp bildeflatten, og leserretningen - bildene skal leses ovenfra og ned - forsterker leserens opplevelse av fallet.

Batman/Deadman

Flere ruter oppå hverandre

- Rutene trenger ikke stå ved siden av hverandre. Noen ganger fortelles historien ved hjelp av ruter som ligger oppå andre bilder.
 - I utdraget fra Miracleman nedenfor starter tegneren med et stort bilde av en kjempe som står foran Miracleman. Deretter fokuserer tegneren på Miracleman. Han får egne ruter, og rutestørrelsen øker i takt med dramatikken.

Miracleman

Veksling mellom format og størrelser

- I en actionserie er det viktig å veksle mellom ulike ruteformat, og gjerne bruke de små rutene til å beskrive detaljer og handlingsgang i korte klipp.
- En viss variasjon er nødvendig uansett for å unngå at sidene blir oppfattet som ensformig og kjedelige.

Batman

Bobler og effektlyder

Forfatter: Høgskolen i Bergen, Marion Federl

[Bobler og effektlyder \(20843\)](#)

Bobleformen gir tilleggsinformasjon

Lyddelen i seriene kommer vanligvis som bobler. Bobleformen viser om lyden er høy eller lav, brå eller vedvarende. Den viser også hvor lyden eller stemmen kommer fra og hvilken type lyd det dreier seg om.

Bobler og effektlyder

Effektlyd

Effektlyd er lyd som kommer i tillegg til dialog. Effektlyder tegnes gjerne inn som egne grafiske elementer som blir en del av bildet, som i eksemplet nedenfor:

Effektlyder

Bildeutsnitt

Forfatter: Høgskolen i Bergen, Marion Federl

[Bildeutsnitt \(20854\)](#)

Fire typer bildeutsnitt

Med bildeutsnitt mener vi den delen av tegneserieverdenen som vises i bilderuta. Vi kan skille mellom fire typer bildeutsnitt: totalbilde, halvnærbilde, nærbilde og ultranærbilde.

Totalbilde

Et totalbilde er et avstandsbilde som gir oversikt over personer og omgivelser.

Halvnærbilde

I et halvnærbilde fokuserer tegneren på en person, en gjenstand osv. Personen vises fra hodet og omtrent ned til knærne.

Nærbilde

På et nærbilde dekkes hele bildeflaten av personens hode og kropp til litt ned på skuldrene.

Ultranærbilde

I et ultranærbilde ser vi en enda mindre del av en kropp eller gjenstand enn i et nærbilde, for eksempel bare øynene til en person.

Eksempel

Eksempelbildene nedenfor er hentet fra tegneserien *Thorgal*, der handlingen er lagt til vikingtida. *Thorgal* er en historisk serie som også lånner trekk fra fantasy-sjangeren.

Thorgal

Bilde 1

Bilde 1 er et **avstandsbilde**. Her er vi vitne til en dramatisk situasjon: En mann med øks står foran en vill og gal ulv. Vi er betraktere som kikker over skuldrene til mannen.

Hvordan skal tegneren på en mest mulig dramatisk måte framstille det som nå kan skje? Hvordan kan han få fram konfrontasjonen mellom mann og ulv?

Bilde 2

Vi går rett inn i et **ultranærbilde** av ulveøyene. Dette kommer som et visuelt sjokk, da vi føres rett fra et avstandsbilde over til et ultranært utsnitt.

Bilde 3

Vi klippes over til et **ultranærbilde** avmannens øyne. Det er redsel og frykt som preger blikket hans. Han er livende redd for det som nå kan komme til å skje. Bildene to og tre er reaksjonsbilder som klippes sammen til to like bilde-elementer, en teknikk som ofte brukes i spillefilm.

Bildevinkler

Forfatter: Høgskolen i Bergen, Marion Federl
[Bildevinkel \(21418\)](#)

Tre bildevinkler

Når vi tegner, maler eller fotograferer et bilde, kan vi avbilde motivet fra ulike ståsteder eller vinkler.

- Overvinkling eller fugleperspektiv kaller vi det når vi tegner motivet sett ovenfra.
- Viser vi motivet sett fra normalhøyde, sier vi at vi bruker normalvinkel eller normalperspektiv.
- En tredje mulighet er å avbilde motivet fra lav vinkel og oppover. Da snakker vi om undervinkling (såkalt froskeperspektiv).

Eksempel

I eksempelbildene nedenfor har tegneren valgt froskeperspektiv i det første bildet, og normalperspektiv i det andre.

Bildevinkel

Froskeperspektivet plasserer leseren omrent på det stedet der mannen som har blitt kastet ut av huset, snart vil få et ublidt møte med bakken. Vi får det som skjer, tett innpå oss og skjønner at dette vil gjøre vondt.

I bilde nummer to får leseren rollen som bargjest som kikker ut av døra og ser etter to gjester som har forlatt baren.

Subjektivt bilde

Forfatter: Høgskolen i Bergen, Marion Federl

[Subjektivt bilde \(21756\)](#)

Fra tilskuer til deltaker - iallfall nesten!

I en tegneserie blir handlingen stort sett presentert utenfra. Med dette mener vi at leseren følger personene på kort eller lang avstand. Men tegneren har også mulighet til å la oss få oppleve handlingen sett med øynene til en av personene. Dette virkemidlet kaller vi subjektivt bilde.

I bilderekka nedenfor finner vi et eksempel på bruk av subjektivt bilde: På bildene én og tre ser vi mannen utenfra, mens vi på bilde to ser ulven slik mannen som står foran den, selv oppfatter den.

Thorgal

Forgrunn og bakgrunn

Forfatter: Høgskolen i Bergen, Marion Federl

[Forgrunn og bakgrunn \(21782\)](#)

Dybdevirkning

Det er viktig å skape dybde i bilder, slik at de ikke virker flate. Tegnerne kan gjøre dette på flere måter, blant annet ved å lage linjer innover i bildet. Linjene kan være virkelige eller tenkte.

I eksempelbildet nedenfor har tegneren plassert en kvinne i forgrunnen. Hun ser innover i bildet, og tegningen får dermed en god dybdevirkning når vi følger hennes blikk.

Flash Gordon

Økt spenning

Men tegneren kan også utnytte bakgrunnen til å skape ekstra spenning. I bildet nedenfor har han for eksempel lagt inn to mennesker som løper rett mot kvinnen. Vi følger blikket hennes, som treffer de to menneskene i stedet for et tomt rom.

Flash Gordon

Mer informasjon

Ved å utnytte både forgrunn og bakgrunn kan tegneren legge mer informasjon inn i bildet. Bildet forteller mer, rett og slett.

Visuelle overdrivelser

Forfatter: Høgskolen i Bergen, Marion Federl

[Visuelle overdrivelser \(21832\)](#)

Spiderman

Et typisk virkemiddel for sjangeren

Et typisk trekk ved tegneseriene er at de effektivt bruker visuelle overdrivelser som virkemiddel. Ruta ovenfor viser en kraftig eksplosjon. Lyden uttrykkes ved et stort, lydmalende ord "BOOM!".

Hvordan kan tegneren forsterke virkningen av eksplosjonen? For eksempel ved å bruke kraftstråler. De stråler ut fra sentrum, der vi kan forvente at årsaken til "boomen" befinner seg.

Spiderman

Det er selveste Spiderman, eller Edderkoppen, som utsettes for denne påkjenningen. Legg merke til retningen han kommer i, rett mot oss som leser! Dette forsterker virkningen av eksplosjonen.

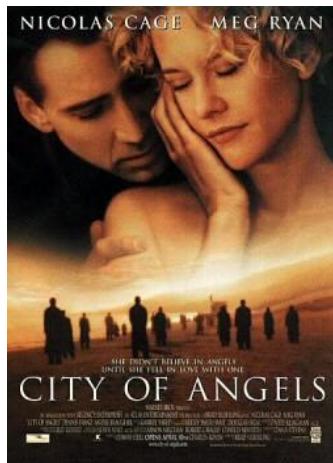
Spiderman

Spillefilm

Spillefilm

Forfatter: Marion Federl, Jon Hoem

[Spillefilm \(18483\)](#)

City of Angels

Fiksionsfilm

Spillefilmer er vanligvis lengre fiksionsfilmer som bygger på et filmmanus med detaljerte sceneanvisninger (en dreiebok på fagspråket). Skuespillerne framfører ferdige replikker, samtidig som de følger instruksjonene til regissøren.

Komposisjon: plott og dramaturgi

Det vi får se i filmen er ikke hele historien, men utvalgte personer, scener og hendelser. De utvalgte hendelsene blir satt sammen slik at vi ser en logisk samanheng. Dette kaller vi *plott* eller handlingsgang. Plottet kan bygges på ulikt vis, det fins flere modeller eller mønstre. Måten plottet er bygd på, kaller vi også for *dramaturgi*.

Hollywood-modellen

Filmspråket har utviklet seg forskjellig i ulike deler av verden. I dag finner vi de største produksjonsmiljøene i Hollywood (USA) og i Mumbai (India). Her konsentrerer vi oss om filmene som kommer fra Hollywood, rett og slett fordi denne tradisjonen dominerer på norske kinoer og på fjernsyn. Disse filmene har gitt navn til en egen fortellemåte, som vi kan kalte Hollywood-modellen. Den passer godt dersom en vil skape mest mulig spenning i en film, og det er slett ikke bare Hollywood-regissører som bruker den.

Litt historikk

Det er den amerikanske filmregissøren David Wark Griffith (1875-1948) som regnes som Hollywood-dramaturgiens opphavsmann. Men Hollywood-modellen har historiske røtter langt tilbake i tid. Den likner blant annet sterkt på modellen for tragedien som Aristoteles beskrev i sin *Poetikk* (håndbok i diktekunst) for over 2000 år siden.

Ordet dramaturgi kommer for øvrig fra det greske ordet *dramatúrgein*, som betyr å komponere et drama. Opprinnelig var dramaet en tekst som ble framført i et teater. I dag bruker vi ordet dramaturgi generelt om det å bygge opp en spenningskurve i alle slags tekster, i film og fjernsyn, til og med i musikken.

Innholdet i kapitlet

I dette kapitlet finner du

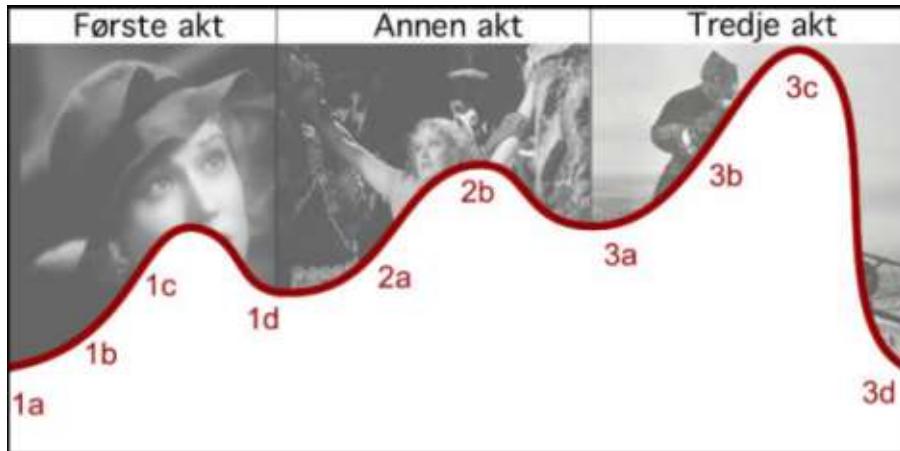
- en generell presentasjon av Hollywood-modellen
- en gjennomgang av filmen King Kong, som eksemplifiserer denne modellen veldig godt
- et skjema for analyse av spillefilm som du kan bruke når du lager en grundig filmanalyse
- en filmordliste med en rekke faguttrykk som blir brukt i fagtekst og oppgaver
- en oppgaveside med ni oppgaver av forskjellig omfang og vanskegrad

Hollywood-modellen

Forfatter: Jon Hoem, Marion Federl
[Hollywood-modellen \(18932\)](#)

En komposisjonsmodell

I mange spillefilmer er plottet bygd opp på omtrent samme måte, selv om historiene som fortelles, kan være svært forskjellige. En vanlig spillefilm passer gjerne inn i et skjema med tre akter eller deler, med en spenningskurve som vist i illustrasjonen nedenfor.

Hollywood-modellen *Jon Hoem*

En viss spenning er der helt fra starten av. Denne spenningen øker så gjennom hele filmen og når sitt dramatiske høydepunkt i tredje akt. Deretter synker den raskt tilbake til utgangsnivået. Mellom de mer dramatiske scenene er det også lagt inn noen roligere episoder. Her kan karakterene samle krefter, og tilskuerne kan få tilbake pusten. De roligere episodene fungerer også som kontrast til all dramatikken.

Første akt

1a Anslag

De aller første minuttene av en film kaller vi for anslaget. Anslaget skal gjøre oss nysgjerrig. Det gir oss gjerne noen hint om karakterer, miljø eller om noe som kan utløse en konflikt. Dessuten får vi allerede i anslaget en pekepinn på sjangeren: romantisk drama, actionfilm osv.

1b Presentasjon

I forlengelsen av anslaget følger så en (roligere) presentasjonsdel. Her blir de sentrale karakterene presentert i sitt miljø. I presentasjonsdelen blir vi kjent med personer, gjenstander og hendelser som får avgjørende betydning senere i fortellingen. Det er også viktig at hovedkonflikten presenteres tidlig i filmen.

1c Utdypning

Forholdet mellom karakterene utdypes, og hele bakgrunnen for hva som senere skal komme til å skje blir presentert. I tillegg blir konflikten tydeligere.

1d Første plottpunkt

Det første plottpunktet er hendelsen som setter i gang handlingen for alvor. Handlingen tar nå en ny og uventet retning. Det første plottpunktet markerer også overgangen fra første til andre akt.

Annen akt

2a Opptrapping

Etter det første vendepunktet følger en opptrapping av konflikten. Det kan også dukke opp andre, mindre konflikter, og helten kan møte hindere av ulik art.

2b Første dramatiske topp

Konfliktopptringen i akt to avsluttes med en dramatisk topp. Det kan se ut som om konflikten er løst, men dette er bare midlertidig.

Tredje akt

3a Ny konfliktopptring

Dette er en slags "transportetappe" som legger grunnlaget for den endelige løsningen.

3b Andre plottpunkt

Det andre plottpunktet i filmfortellingen er den hendelsen som utgjør det mest alvorlige tilbakeslaget for helten. Samtidig finnes det bare én mulig vei videre: Helten må slåss, enten det er for livet, for kjærligheten eller for begge deler. Herfra stiger både tempoet og spenningen kraftig.

3c Klimaks

Spenningen når nå sitt absolutte høydepunkt, og konflikten får en løsning.

3d Avrunding

Etter fortellingens klimaks presenteres en kort avrunding. Likevekten er nå gjenopprettet. I Hollywood-filmen betyr dette nesten alltid en "happy-end".

Et eksempel: King Kong

Forfatter: Jon Hoem, Marion Federl

[Et eksempel: "King Kong" \(18935\)](#)

King Kong forsida dvd

Lenker

- Plakaten til venstre er laget til Peter Jack- sons versjon fra 2005.
- 2005-versjonen av King Kong har sitt [eget nettsted](#).
- Det finnes også et eget nettsted for [spillet](#) som ble laget i forbindelse med filmen

Om filmen

Filmen King Kong fra 1933 fortjener en plass i filmhistorien av flere grunner. Den inneholder for det første banebrytende animering og utmerket filmmusikk. For det andre er den et interessant eksempel fordi det er laget flere filmfortellinger av den samme historien – sist ut var Peter Jackson i 2005.

Resymé

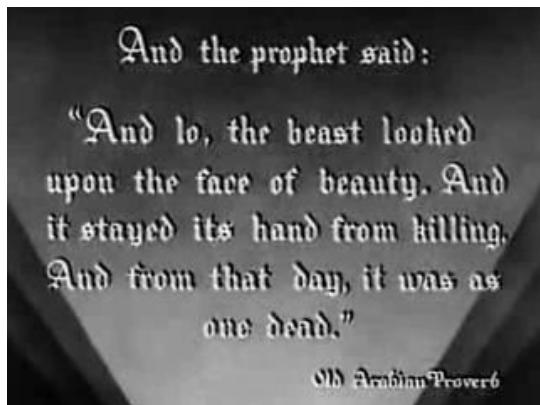
I filmen leter regissøren Carl Denham etter en ung skuespillerinne til sin neste film. Ved en tilfeldighet treffer han på den unge og vakre Ann Darrow, som takker ja til tilbudet om å bli med til Scull Island. Der blir hun kidnappet av de innfødte, som vil ofre henne til kjempegorillaen King Kong.

Kong blir forelsket i Ann og tar henne med inn i jungelen. Skipsbesetningen følger etter ham, men kun én person når fram til Kongs skjulested inne i jungelen, nemlig Jack Driscoll, som også er forelsket i Ann. Jack greier å befri Ann, noe som gjør Kong rasende. Han går til angrep på landsbyen til de innfødte. Men Denham klarer å fange Kong ved å bedøve ham med gassbomber.

Kong blir tatt med til New York. Der rømmer han og fanger Ann enda en gang. Til slutt klatter han opp på Empire State Building, der han blir skutt ned av militærfly.

Anslaget

Det første som møter tilskueren, er en tekstplakat. Tekstplakaten senker tempoet i fortellingen og fungerer som et frampek om hva som kommer til å skje:

Og profeten sa: "Og se, dyret så skjønnhetens ansikt. Og det avstod fra å drepe. Og fra denne dag var det så godt som dødt." Gammelt arabisk ordtak

Etter tekstoplakaten følger en scene i et havneområde. Her møtes to menn og diskuterer et merkelig skip. Gjennom samtalen mellom dem får vi høre om skipet, om besetningen og om mannen som står bak ekspedisjonen skipet skal ut på, filmregissøren Denham.

Samtidig er det visstnok mye hemmelighetskremmeri rundt ekspedisjonen, og mennene lurer følt på formålet med den. Det gjør også tilskuerne, som ikke vet stort mer enn de to. På denne måten skapes det en del forventninger som filmen etter hvert må innfri.

Sideblikk

- Tekstoplakaten er et virkemiddel som har blitt nesten helt borte i moderne film, i allfall i kinofilmen.
- Den som lager kinofilm i dag, må også tenke på fjernsyn som visningsformat, og da gjelder det å fange publikum raskt med en engasjerende introduksjon.
- Men i filmer som er ment for distribusjon på nettet, er filmplakaten faktisk på vei tilbake.

Filmhåndverk

- Som publikum trekkes vi inn i situasjonen gjennom en kamerakjøring der vi følger den enemannens bevegelser.
- I samtalen mellom mennene kryssklippes det mellom halvnære bilder. Publikum får til enhver tid se den som snakker.
- Slik kryssklipping er et vanlig virkemiddel, som skaper en følelse av kontinuitet ved at lyd og bilde hele tiden stemmer overens.

King Kong 1933
introduksjon / video
<http://ndla.no/nb/node/20619>

Presentasjon

Ute i byen er Denham på jakt etter en som kan være med på ekspedisjonen. Ved en tilfeldighet oppdager han Ann Darrow, som er i ferd med å stjele frukt fra en butikk. Denham skjønner raskt at dette er hans sjanse, og tilbyr Darrow jobben som skuespiller.

Et viktig bakteppe for denne scenen er de økonomiske nedgangstidene etter krakket på Wall Street-børsen i 1929. Mange mistet arbeidet og hadde store problemer med å klare seg under depresjonstiden på 1930-tallet.

Filmhåndverk

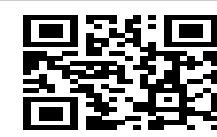
- I scenen på kaféen ser vi et eksempel på et kontinuitetsklipp der det klippes i bevegelsen idet Denham setter seg.
- Slike klipp brukes for å skape en mest mulig sømløs overgang mellom to kamera-innstillinger, men her fungerer det ikke helt perfekt.

King Kong 1933
presentasjon / video
<http://ndla.no/nb/node/20672>

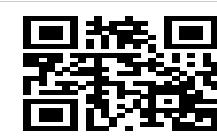
Utdypning

På båten blir vi bedre kjent med de sentrale karakterene og forholdet mellom dem. Alle episodene på båten bygger opp under det som skal komme. For eksempel dukker det opp en liten ape som krabber rundt på dekk. Dette skaper en forventning hos publikum. Tilskuerne har jo sett filmplakaten og vet at en sentral karakter er en enorm ape – er det denne apen som vil vokse seg stor?

King Kong 1933
utdyping / video
<http://ndla.no/nb/node/20675>

Målet for reisen er en fjerntliggende øy, Scull Island. På Scull Island får seerne et første møte med de innfødte. Det foregår en slags seremoni. Her blir det tilløp til dramatikk, men foreløpig klarer de besøkende å avverge en konflikt.

King Kong 1933
utdyping 2 / video
<http://ndla.no/nb/node/20678>

Første plottpunkt

Ingen amerikansk film uten en dose romantikk, her mellom Ann og sjømannen Jack. Scenen fungerer som en kontrast til det som skal skje like etterpå, da Ann blir kidnappet av de innfødte. Denne hendelsen er det første plottpunktet i filmen og markerer overgangen til andre akt.

Filmhåndverk

- Å skape kontraster er en forutsetning for enhver spenningsfortelling.
- I dette klippet er det både selve handlingen, den langsomme klipperytmen og den rolige musikken som senker tempoet.
- Publikum slapper av, og kontrasten til den kommende konfliktopptringingen oppleves som desto sterkere.

King Kong 1933
opptringing / video
<http://ndla.no/nb/node/20657>

Opptringing

Konfliktene blir nå mer alvorlige, og tilskuerne føler at tempoet i filmen øker. Dette inntrykket skapes imidlertid først og fremst gjennom musikken, som øker i tempo, volum og dramatikk. Klipperytmen blir ikke mye raskere.

Ann bindes fast og stenges inne bak en enorm dør. De innfødte trekker seg unna, og for første gang får vi se King Kong.

Filmhåndverk

- Kongs bevegelser er animert, det vil si at at det er tatt opp en rekke stillbilder, som etterpå settes sammen og spilles av i rask rekkefølge. Dermed ser det ut som om Kong beveger seg.
- Det var Willis O'Brien som stod for animeringen i filmen.
- Den gang var effekten imponerende, selv om den ikke kan måle seg med dagens dataanimasjon.
- Vil du sammenligne, kan du se hvordan dette ble gjort i Peter Jacksons versjon av King Kong, fra 2005.

King Kong 1933
opptringing 2 /
video
<http://ndla.no/nb/node/20659>

Mannskapet forsøker å befri Ann og støter på en rekke forhistoriske dyr på veien. For noen av dem ender dette møtet ille, og de blir drept. Nå kommer det dramatiske hendelser på rekke og rad, blant annet slåss King Kong med en Tyrannosaurus Rex og tar livet av den.

King Kong 1933 opptrapping 3 / video

<http://ndla.no/nb/node/20662>

Sideblikk

- Sekvensene med de forhistoriske dyrene har klare referanser til en tidligere film – stumfilmen "[The Lost World](#)" fra 1925, basert på en [novelle](#) med samme navn av Arthur Conan Doyle.
- Filmindustrien har forvane å bygge på tidligere suksesser:
The Lost World er fortsettelsen til boka *Jurassic Park* av Michael Crichton, begge filmatisert av Steven Spielberg.

Første dramatiske topp

Spenningen når et dramatisk høydepunkt når Jack forsøker å befri Ann. De to slipper unna, og denne delen av filmen ender med at King Kong blir tatt til fange.

King Kong 1933 opptrapping 4 / video

<http://ndla.no/nb/node/20669>

Point of no return

- Med *point of no return* mener vi en hendelse i filmen som gjør at helten ikke har noen vei tilbake. Det kan være et valg denne personen tar, en hendelse vedkommende ikke har kontroll over, eller det kan være informasjon som tilflyter helten og som tvinger han eller henne til å handle på en bestemt måte.
- *Point of no return* er ikke det samme som plottpunkt. Mens plottpunktene er hendelser som setter fart i handlingen og sørger for at den ytre spenningen øker, viser *point of no return* en personlig utvikling og modning hos helten. Men også negative egenskaper hos en person kan tre tydeligere

- fram.
• Point of no return er vanligvis plassert et sted i andre akt.

Point of no return

Denham vil ta med seg King Kong tilbake til New York. Dette kan ha vært en del av planen hans fra starten av, og grunnen til at han hadde med seg så mye utstyr og mannskap.

Han tror muligens han har kontroll over King Kong, men i virkeligheten sørger han for at konflikten fortsetter. Han plasserer et vilt og farlig dyr som Kong i en storby, og attpå til i samme by som Ann bor.

Handlemåten til Denham får store konsekvenser for alle. Hadde besetningen reist hjem uten Kong, ville Denham ha mislyktes med sitt prosjekt, men på den andre siden ville de ha sluppet flere farefulle situasjoner. At Denham velger å ta med Kong likevel, viser at han setter sine egne interesser framfor fellesskapets beste. Han avslører et lite sympatisk karaktertrekk.

Samtidig kan handlingen fra nå av bare gå i én retning: Kong er et vilt dyr og kan ikke leve blant mennesker i storbyen. Tiltrekningen han føler til Ann, er også en umulighet. Sist, men ikke minst: Kong har ingen mulighet til å komme tilbake til Skull Island. Derfor fins det bare én mulig løsning: Han må dø.

Ny opptrapping

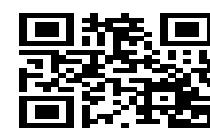
Denham vil tjene penger på King Kong. Kong blir bragt til Broadway, og der blir han stilt ut mot betaling.

King Kong utstilt på Broadway

Andre plottpunkt

Kong slipper igjen løs, og nok en gang greier han å få tak i Ann. På dette punktet i fortellingen snur handlingen. Nå handler det ikke lenger bare om å befri Ann. Fortellingen har kommet til et punkt der alt peker fram mot den endelige slutten på filmen.

King Kong 1933
vendepunkt / video
<http://ndla.no/nb/node/20>

Kong tar til slutt med seg Ann opp på toppen av Empire State Building, selve symboldet på staten New York. Her blir Ann plassert nær toppen av tårnet mens Kong kjemper sin siste kamp.

Filmhåndverk

- Her får vi se et eksempel på subjektivt kamera idet flyet Kong har fått tak i, styrter mot bakken.
- Vi opplever flystyrten som om vi var pilotene i cockpitene.

King Kong 1933
sluttscene / video
<http://ndl.no/nb/node/20673>

Klimaks

Filmens definitive dramatiske høydepunkt er likevel ikke skytingen og Kong s kamp mot flyene, men det øyeblikket da han bestemmer seg for å sette Ann ned, slik at hun er trygg, før deretter selv å styre i døden.

King Kong på taket

Avrunding

Etter dette kommer Jack klatrende opp, og fortellingen får sin epilog – en kort avslutning som antyder hvordan historien går videre.

King Kong slutten

Diskutér

- Filmen avslutes med signaturreplikken "It was beauty that killed the beast".
- Er du enig i denne konklusjonen?

Filmanalyse

Forfatter: Marion Federl, Per Hotvedt

[Filmanalyse \(19088\)](#)

Se hva du har bruk for

Dette er et forslag til punkter som kan være med i en grundig filmanalyse. Når du lager en skriftlig analyse, kan du også disponere oppgaven din etter malen nedenfor om du vil.

Det er ikke meningen at du skal følge denne lista slavisk. Du må tilpasse den til filmen du har valgt å analysere. I tillegg må du lese godt gjennom oppgaveteksten og sørge for å ta med de punktene den eventuelt spør om.

Til slutt må du gå over tekstutkastet og passe på at teksten blir lett å lese og har god sammenheng. Følger du lista til punkt og prikke, kan teksten lett bli oppstykket.

1. Innledning

- Hva er tittelen på filmen?
- Når ble filmen laget?
- Hvilket land er filmen laget i?
- Hva heter regissøren?
- Er han eller hun kjent for andre filmer?
- Hvilken sjanger vil du si filmen er et eksempel på?
- Hvilke typiske sjangertrekk finner du i denne filmen?

2. Handling og miljø

- Hvor foregår handlingen i filmen?
- Hvilken tidsperiode er handlingen i filmen lagt til?
- Hva kjennetegner miljøet handlingen foregår i?
- Beskriv kort filmens plott.
- Hvilke temaer tar filmen opp? Skriv maks. 50 ord.
- Blir handlingen presentert kronologisk, eller finner vi tilbakeblick?
- Foregår det flere handlinger parallelt i filmen?
- Er det brukt spesielle symboler i filmen? Hvilken betydning har i tilfelle disse symbolene?

3. Karakterer

- Beskriv de viktigste personene eller rollefigurene. Begynn med hovedpersonene.
- Hvordan er forholdet mellom disse personene?
- Utvikler hovedpersonene seg i løpet av filmen?
- Hvem i filmen identifiserer vi oss med? Hvordan har filmskaperen oppnådd dette?

4.

Dramaturgi

Spørsmålene under dette punktet passer til filmer som har én eller flere klare konflikter og en tydelig spennings-oppbygning.

- Beskriv de viktigste konfliktene.
- Introduksjon (akt1)
 - Hva slags stemning skaper anslaget?
 - Hvilke sjangertrekk kjenner vi igjen etter å ha sett anslaget?
 - Hvilke konflikt(er) blir introdusert i første del av filmen?
 - Hvordan blir vi kjent med rollefigurene i filmen?
- Opptrapping (akt 2 og 3)
 - Hvilken hendelse setter fart i handlingen (plotpunkt 1)?
 - Hvordan utvikler konflikten(e) i filmen seg?
 - Hva er eventuelt plotpunkt 2?
 - Finnes det et "point of no return"?
 - I hvilken scene når spenningen sitt høydepunkt?
- Løsning (siste del av akt 3)
 - Hvordan løses konflikten(e) i filmen?

- Gir avslutningen uttrykk for et bestemt moralsk budskap?
- Blir alle trådene nøstet opp, eller sitter du igjen med noen ubesvarte spørsmål etter å ha sett filmen?

5. Miljøskildring

- Hva slags virkemidler er brukt for å understreke tidsperiode og miljø i filmen? (Tenk på kostymer, rekvisitter, lyssetting, farger osv.)

6. Kamerabruk og redigering

- Hva slags bildevinkler og bildeutsnitt har regissøren valgt? Er det for eksempel brukt mange nærbilder?
- Hvordan er kameraføringen (kjøring, zooming, bevegelig/håndholdt kamera)?
- Hvordan er filmen redigert (klipt)? Er scenene eller sekvensene lange eller korte? Er klipperytmen rask eller langsom?
- Bruker regissøren slow motion eller "frysing" av bilder?
- Hva oppnår regissøren gjennom bruk av kameraføring og klipping?

7. Fargebruk

- Er filmen i sort-hvitt eller i farger?
- Eller en blanding av farger og sort-hvitt?
- Hvilke farger eller fargetoner dominerer?
- Er fargene varme eller kalde?
- Hvilken virkning har fargebruken?

- Hva slags musikk er brukt, og hvilken virkning har den?
- Hvordan vil du beskrive bruken av lydeffekter i filmen?
- Er det mye bruk av dialog i filmen?
- Hvordan er lydbildet i filmen, samlet sett?

9. Fortellemåte

- Er det brukt voice-over? Hvem er det i så fall denne fortellerstemmen tilhører?
- Eller er framstillingen scenisk hele veien, uten forteller?

10. Hva vil filmen fortelle oss?

- Hva signaliserer tittelen på filmen?
- Hvilket budskap tror du filmskaperen ønsker å formidle?
- Hvordan er de filmatiske virkemidlene med på å understreke dette budskapet?
- Forteller filmen noe om konflikter og ideologier i tiden da den ble skapt?
- Hvilke tanker sitter du igjen med etter å ha sett filmen?

Filmordliste

Forfatter: Jon Hoem, Marion Federl

[Filmordliste \(19090\)](#)

Antagonist

I en fortelling er det ofte motsetninger mellom "den gode" helten og "den onde" mostanderen. Motstanderen kalles antagonist, mens helten blir kalt protagonist. Konflikten mellom antagonistene og protagonisten er det som gir fortellingen framdrift. Vi finner denne typen konflikt og motsetninger både i fortellinger, i dramaer og på film.

Bakgrunn

Bakgrunnen er den delen av bildet som ligger "fjernest" fra fotografen eller betrakteren.

Bildeutsnitt

Et bildeutsnitt kan være alt fra et ultratotalt bilde der vi knapt skimter mennesker, til et ultranært bilde som kun viser en del av kroppen på et menneske eller en del av en gjenstand. I et totalbilde ser vi hele mennesket og noe av miljøet omkring.

Dialog

En dialog er (stommene til) personer som samtaler.

Diegetisk lyd

Diegetisk lyd er alle lyder som er en naturlig del av filmuniverset. Vi skiller mellom lydkilder som er synlige i bildet (on-screen) og lydkilder som ikke er synlige i bildeutsnittet (off-screen).

Effektlyd

Effektlyd er lyd som kommer i tillegg til dialog og musikk. Effektlyder brukes for å fokusere på en gjenstand, en handling eller hendelse. Effektlyder kan også brukes for å skape gjenkjennelse og bygge opp mot dramatiske høydepunkt.

Filmmusikk

Dette er musikk som blir brukt som en integrert del av filmspråket. Slik musikk brukes som stemningsskaper, og for å understreke hendelser i handlingen. Steder, gjenstander og karakterer kan også få egne musikalske tema.

Forgrunn

Forgrunnen er det som ligger fremst i bildet, nærmest fotografen eller betrakteren. Se også mellomgrunn, bakgrunn.

Fortelling

Halvtotalt bilde

Fortellingen settes sammen av elementer fra historien, men trenger ikke å inneholde alt det som skjer i historien. I fortellingen kan også rekkefølgen på hendelsene stokkes om.

Bilde med ett eller flere mennesker, der det meste av omgivelsene er kuttet bort. Vi ser personen(e) fra litt over knærne og opp, med litt "luft" over hodet. Utsnittet er nært nok til at vi kan se karakterenes kroppsspråk og bevegelser.

Halvnært bilde

Bildeutsnittet er kuttet slik at vi ser en person fra hode til hofte, men slik at hendene er synlige.

Handling

Med handling eller handlingsplot i en fortelling mener vi den logiske sammenhengen mellom de enkelte hendelsene som blir skildret. Hver hendelse har følger for det som skjer siden.

Historie

En historie er en serie hendelser som følger hverandre kronologisk, altså i den rekkefølgen som de faktisk har hendt (dersom fortellingen basert på historien er en dokumentar), eller slik det forutsettes å ha hendt (i tilfelle fortellingen er fiksjon).

Jump-cut

Jump-cut er en form for redigering der man fjerner deler av en scene, uten å forsøke å skjule dette med et kontinuitetsklipp eller en overtoning. Det skal være helt tydelig at noe er blitt klippet vekk.

Ikke-diegetisk lyd

Ikke-diegetisk lyd er lyd som ikke hører naturlig hjemme i det miljøet som en scene beskriver.

Innstilling

Innstilling eller kamerainnstilling kalles det hver eneste gang kamera stilles i en ny posisjon. En scene består vanligvis av flere innstillinger med forskjellige bildeutsnitt.

Kontentum

Kontentum er betegnelsen på atmosfærelyd – den lyden som naturlig hører hjemme i det miljøet vi får se på bildet. Mange filmer blir tatt opp under svært godt kontrollerte forhold, f.eks. i studio, der det ikke finnes noen naturlige atmosfærelyder. Disse lydene blir da ofte tatt opp et annet sted eller etter selve innspillingen, og siden lagt til.

Kontinuitetsklipp

Ser vi bort fra noen typer montasje, er kontinuitetsklipp den vanligste formen for klipping. Formålet er å gjøre klippet så "usynlig" som mulig. les mer

Kontinuitetsklipping følger gjerne disse reglene: Det skal for det første være en veksling mellom ulike typer bildeutsnitt når en skildrer en sammenhengende scene.

Regissøren kan velge mellom ulike typer klipp. Én mulighet er klipp på blikkpunkt: Personer eller gjenstander som fanger blikket, plasseres på samme sted i bilderuten i bildet før og i bildet etter selve klippet.

Det er også vanlig med klipp i bevegelser. Da legges klippet midt i en bevegelse (enten en kamerabevegelse eller en bevegelse i bildet)

Klipp i overganger er en tredje mulighet. Et eksempel på dette er at klippet foretas når en person går ut av en dør og inn gjennom en annen.

Karakter

Med karakter menes en fiktiv person i filmen. Ordet skuespiller brukes om den virkelige personen som framstiller karakteren.

Manus

Begrepet manus brukes om teksten til en film eller et skuespill. Manuset innholder dialoger, monologer, samt enkle sceneanvisninger og personkarakteristikk.

Mellomgrunn

Mellomgrunnen er den delen av bildet som ligger "midt mellom" forgrunnen og bakgrunnen.

Monolog

Monolog betyr enetale, og er dermed det motsatte av dialog. I film brukes ofte voice-over for å formidle monologer.

Montasje

Montasje er et annet ord for klipping. Klippingen påvirker måten vi oppfatter bilder og scener på. Det var særlig en del russiske filmskapere på 1920-tallet som utforsket de mulighetene klippingen gav. Klipping kunne ikke bare være "sømløs" og usynlig, den kunne følge helt andre regler. Klippingen kunne for eksempel få bilder til å stå i kontrast til hverandre og "kolidere" med hverandre, eller klippingen kunne følge takten i musikken.

Nærbilde

Et nærbilde gir oss et bildeutsnitt som viser personen fra hode til skulder. Det er ikke noe "luft" over hodet.

Overtoning

Overtoning er et alternativ til det rene klippet. Bildene fra en scene tones her langsomt over i bildene til den påfølgende scenen.

Parodi

En parodi er en etterligning der den som parodierer, har til hensikt å latterliggjøre originalen. Revy-skuespillere, standup-komikere og karikaturtegnere er eksempler på folk som gjerne er flinke til å parodiere andre.

Plott

Se handling.

Protagonist

I det klassiske greske dramaet var protagonisten den karakteren som hadde hovedrollen i fortellingen. Protagonisten er helten i historien. Motstanderen hans eller hennes kalles antagonist. Konflikten mellom antagonist og protagonisten er ofte det som gir fortellingen framdrift. Vi finner denne typen konflikt og motsetninger både i fortellinger, i dramaer og på film.

Real-lyd

Reallyd er en tilsynelatende naturlig lyd som hører naturlig hjemme i det miljøet som scenen viser. Reallyd spilles ofte inn på opptaksstedet, men kan også legges på senere.

Regissør

Regissøren er den som iscenesetter et dramatisk verk, enten det er en spillefilm, et teaterstykke eller et hørespill. Regissøren jobber vanligvis ut fra et manus, og han eller hun bestemmer hvordan filmens scener skal spilles og gjengis.

Scene

En scene er en serie hendelser som er naturlig knyttet sammen. I en film kan en scene være ganske lang, den består vanligvis av en rekke innstillinger.

Statist

En statist er en person som kun opptrer i bakgrunnen i en film. En typisk statistrolle er en mer eller mindre "taus" rolle.

Totalbilde

Et totalbilde viser hele mennesket fra topp til tå. Samtidig har personene litt "luft" over hodet.

Utranært bilde

I et ultranært bilde fyller deler av et ansikt eller deler av et objekt hele bilderuten.

Ultratotalt bilde

Et ultratotalt bilde er et stort oversiktsbilde der ingen detaljer dominerer. Det kan for eksempel være et oversiktsbilde over en by eller en idrettsarena. Enkeltpersoner kan knapt sees i bildet.

Uttrykk

Voice-over

Uttrykket (eller "diskursen") er den faktiske filmen vi ser. Den har fått en bestemt form fordi regissøren har bestemt det slik.

Voice-over er en stemme som blir lagt oppå den øvrige lyden, men hvor vi oftest ikke ser den som snakker. En kommentarstemme legges gjerne på som voice-over, men effekten kan også brukes for å gjengi det en person tenker (indre monolog).

Oppgaver

Oppgaver sammensatte tekster

Forfatter: Marion Federl

[Sammensatte tekster \(24552\)](#)

Oppgave 1

Spørsmål til fagteksten

1. Hva er en sammensatt tekst?
2. Gi noen eksempler på sammensatte tekster, og forklar hvilke uttrykksmåter som er kombinert i disse tekstene.
3. Hvorfor bruker vi sammensatte tekster?
4. Hva kan bilder som skriftlig tekst ikke kan – og omvendt?
5. Hvilke uttrykksmåter appellerer mest direkte til følelsene våre?

Oppgave 2

Nedenfor ser du en sammensatt tekst som du kanskje kjenner igjen fra store plakater langs veien. Teksten består av et stort fotografi, et skriftlig budskap og en grafisk logo. Studér de tre uttrykksformene denne plakaten er satt sammen av.

Foto: Massimo Leardini

1. Hva er hensikten med denne plakaten?
2. Hva uttrykkes ved hjelp av fotografiet?
3. Hva uttrykkes gjennom den skriftlige teksten?
4. Hva uttrykkes gjennom logoen?
5. Hvorfor tror du fotografiet har fått så stor plass?
6. Ett bestemt element i bildet får en metaforisk tilleggs-betydning på grunn av budskapet. Har du oppdaget hva det er? (Tips: kroppsdel)
7. Kan du tenke deg noen andre formål dette bildet kunne vært brukt til? Hva slags uttrykksmåter ville du i så fall kombinert det med? Gi eksempler.

Oppgave 3

a) Klipp ut bilder og overskrifter fra aviser og ukeblader, eller kopier bilder og overskrifter fra nettaviser. Lag nye overskrifter til bildene som endrer måten bildene kan oppfattes på.

b) Lag en framføring for klassen ved hjelp av PowerPoint der du viser de sammensatte tekstene du tok utgangspunkt i, og de nye sammensatte tekstene du har laget. Gjør rede for hvordan de nye overskriftene er med på å gi bildene ny betydning.

Oppgave 4:

Lag en digital fortelling ved hjelp av Moviemaker eller Powerpoint med utgangspunkt i bilder du finner i [bildegalleriene](#) til den prisbelønte pressefotografen Harald Henden.

Den digitale fortellingen skal bestå av en tittelside, stillbilder, og lyd (musikk, bakgrunnslyd eller effektlyd). Tenk nøye gjennom hvordan du skaper samspill mellom de ulike uttrykksmåtene i fortellingen.

Presenter fortellingen for klassen. Husk å oppgi kildene du har brukt (fotografens navn og nettsiden du har hentet bildene fra).

Oppgaver om samspill mellom uttrykksmåter

Forfatter: Marion Federl

[Samspill mellom uttrykksmåter \(24723\)](#)

Oppgave 1

Velg en av lærebøkene dine og undersøk den nærmere.

1. Hvordan er tekstutdrag, oppgaver og eventuelt fordypningsstoff markert?
2. Brukes faktabokser?
3. Hvordan er oppsummeringer markert (om de finnes)?
4. Hvilke elementer går igjen på kapittelforsidene? Beskriv.
5. Hvilken funksjon har bildene? Utdyper de stort sett teksten, eller gir de helst nye assosiasjoner og perspektiver?

Oppgave 2

Studér Amnesty-plakaten og løs deretter oppgaven. Hvis du vil se plakaten i større format, kan du klikke på lenken i høyrespalten.

Kampanjebilde Amnesty

Opphavsmann: [Amnesty International Norge](#)

1. Beskriv de ulike elementene i plakaten.
2. Hva er stoppunktet (blikkfangen) i denne plakaten?
3. Hva slags informasjon gir bildet?
4. Hva slags informasjon gir de andre elementene?
5. Det finnes et spesielt betydningssamspill mellom ett av elementene i plakaten og bildet. Forklar.
6. Hvordan bidrar fargebruken i plakaten til helhetsinntrykket?

Oppgaver til grafisk design

Forfatter: Marion Federl

[Oppgaver på kryss og tvers \(8020\)](#)

Oppgave 1

I denne oppgaven skal du sammenlikne tre filmplakater.

En historie - flere filmer

En historie kan bli til mange forskjellige fortellinger. Et eksempel er Wim Wenders film "Der Himmel über Berlin" (Himmelen over Berlin). Filmen ble en stor suksess, og Wenders fikk blant annet prisen for beste regi i på filmfestivalen i Cannes i 1987. På engelsk fikk filmen tittelen "Wings of Desire".

Mer enn ti år etterpå, i 1998, ble det laget en amerikansk "remake" som fikk navnet "City of Angels". Begge spillefilmene er basert på den samme historien, om en engel som forelsker seg, og velger å bli til et menneske for å kunne leve på jorden. Men selv om det i utgangspunktet er den samme historien, blir den fortalt på svært forskjellig måte i de to filmene.

Som du ser nedenfor ble filmene også presentert svært forskjellig: I midten ser du den tyske plakaten fra 1987, til høyre ser du hvordan den samme filmen ble presentert for det amerikanske markedet, og til venstre finner du plakaten for den nye amerikanske versjonen.

Filmplakat

Spørsmål

Bildene

- Beskriv (hoved)bildene på de tre plakatene. Hva viser de?
- Hvilke filmkarakterer koncentrerer de ulike plakatene seg om?
- Hvilket punkt på plakaten styres blikket vårt mot?
- Hvilke(n) plakat(er) framhever kjærlighet og begjær sterkest?
- Hvilken plakat skiller seg ut med et annet fokus?

Fargebruk

- Beskriv fargebruken i de ulike plakatene. Hvilke farger dominerer? Er det varme eller kalde farger?
- Styres blikket vårt mot de lyse eller de mørke fargene?
- Hvordan passer fargevalget til valg av bildemotiv?

Skrifttyper

- Beskriv skrifttypene som er brukt i de ulike filmtitlene.
- Hvordan passer de til den stemningen som bildet formidler?

Oppgave 2

I denne oppgaven skal du se nærmere på en elevtekst. Du trenger å få opp bildet i større format for å kunne lese mengdeteksten. Last ned filvedlegget nederst på denne siden på pc-en din, og åpne det i f.eks. Windows faks- og bildebehandler eller Adobe.

Reklameannonse

Spørsmål

Generelt

- Hvilket produkt reklamerer annonsen for?
- Hvem er målgruppa? Beskriv den (alder, kjønn, andre typiske trekk).

Oppbygning

- Hvordan har eleven delt opp bildeflaten?
- Hvor er mengdeteksten samlet?
- Hvor finner vi hovedbildet?
- Hvor er det brukt mye "luft"?
- Er balansen symmetrisk eller asymmetrisk?

Skrifttyper og skriftlig tekst

- Hva slags skrittyper har eleven brukt til a) overskrifter, b) mengdetekst?
- Hva slags inntrykk skaper skrifttypene? Passer de til innhold og målgruppe?
- Pek på sterke sider ved den skriftlige teksten.
- Har du forslag til forbedringer?

Bildebruk

- Hva viser hovedbildet?
- Passer hovedbildet til formål og målgruppe? Grunngi svaret.
- Hva viser de mindre bildene i annonsen?

Kontraster

- Annonsen preges av mange firkantede elementer. Men det finnes ett viktig element som utgjør en formkontrast til alle firkantene. Hvilket?
- Er fargene overveiende kjølige eller overveiende varme?
- Hvilket viktige element er holdt i varme farger? Hvorfor, tror du?
- Passer fargebruken til "personligheten" til produktet som skal selges?
- Hva er den viktigste størrelseskontrasten i annonsen?

Oppgave 3

Finn en annonse eller annen trykksak, og analysér den. Bruk analyseskjemaet! Lag en PowerPoint-presentasjon der du oppsummerer hva du har funnet.

Vedlegg Størrelse

Elisabeth.jpg 154.14 KB

[Elisabeth.pdf](#) 183.14 KB

Oppgaver tegneserier

Forfatter: Marion Federl

[Oppgaver på kryss og tvers \(60406\)](#)

Oppgaver

I kolonnen "Oppgaver" i høyrefeltet finner du lenker til en rekke oppgaver om tegneserier. Oppgavene er ordnet alfabetisk etter tittel.

Noen av oppgavene handler om visuelle virkemidler, andre er mer omfattende analyseoppgaver. I tillegg fins det en side med oppsummeringsspørsmål. Her kan du sjekke om du har lært deg fagbegrepene du trenger for å beskrive håndverk og innhold i en tegneserie.

Knoll og Tott

Striper med skjulte budskap

Forfatter: Høgskolen i Bergen, Marion Federl

[Striper med skjulte budskap \(20816\)](#)

Oppgave

Velg ut noen vanlige stripere i aviser eller på internett (aktuelle nettadresser finner du i høyrespalten).

- Hvordan blir etter ditt syn enkelte grupper av mennesker (for eksempel barn, kvinner, menn, funksjonshemmede, innvandrere, eldre) framstilt i stripene?
- Hvordan vil du beskrive holdningene til personene i stripene, for eksempel til alkohol og ungdomskultur?

Bobler og effektlyder

Forfatter: Høgskolen i Bergen, Marion Federl

[Bobler og effektlyder \(20851\)](#)

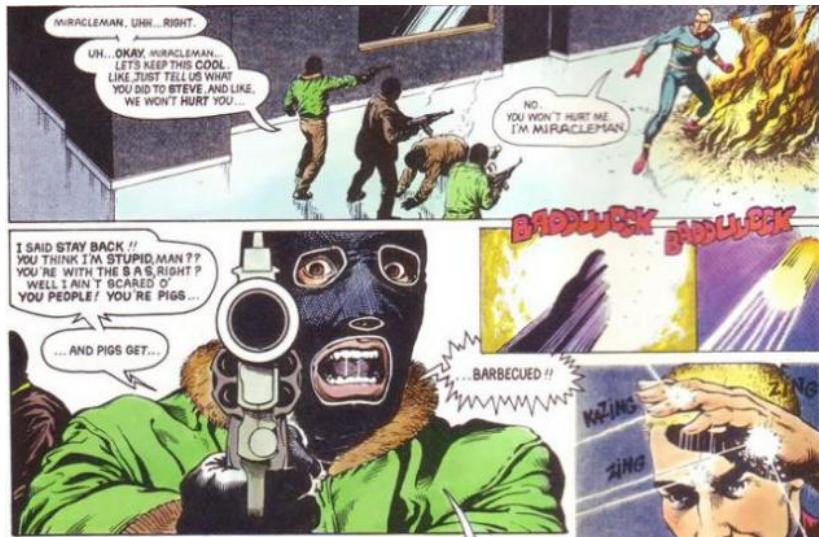
Se på to tegneserier

Det er stor forskjell på hvordan tegnerne bruker boblespråk og lydeffekter i en actionserie og i en vanlig humorstripe. I denne oppgaven skal du beskrive og sammenlikne bruken av bobler og andre lydeffekter i to tegneserier. Den ene er actionserien Miracleman, og den andre er den norske humor-serien Pondus.

Oppgave 1: Miracleman

Studér siden fra serieheftet Miracleman.

- Hvilke virkemidler bruker tegneren for å få fram dialogen og lydsiden i scenen?
- Hvordan ser vi hvem som snakker slik at vi skjønner vi rekkefølgen i dialogen?
- Hvordan uttrykkes ulik lydstyrke?

Miracleman: © copyright Eclipse Comic Books

Oppgave 2: Pondus

Se på Pondusstripen.

- Hvordan tegnes boblene her i forhold til Miracleman?
- Hvordan formidler tegneren stemmebruken til personene?
- Hvor har tegneren brukt lydmalende ord?
- Hvordan passer bobletekst og lydeffekter til handlingen i de to seriene?

Pondus

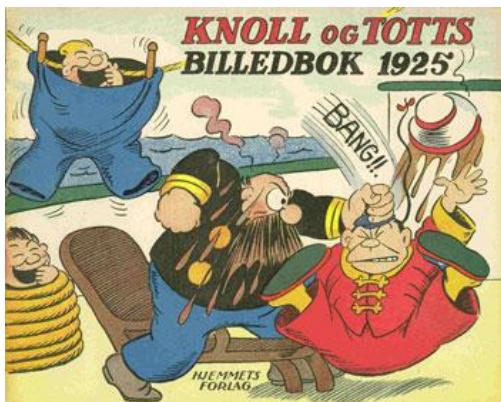
Bildeutsnitt

Forfatter: Marion Federl
[Bildeutsnitt \(20856\)](#)

Oppgave

Se på bildene nedenfor og avgjør hvilke bildeutsnitt som blir vist: totalbilde, halvnærbilde, nærbilde eller ultranærbilde. Grunngi svaret.

Eksempel 1: Knoll og Tott

Knoll og Tott

Eksempel 2: Manga

Manga

Eksempel 3: Norge sett utenfra

Tegneserie3: Norge sett utenfra

Analyse av et tegneseriealbum

Forfatter: Marion Federl, Høgskolen i Bergen

[Analyse av et tegneseriealbum \(20842\)](#)

Oppgave

Analysér et seriealbum som inneholder en sammenhengende historie. Du kan gjerne bruke punktene nedenfor som grunnlag for analysen.

Grunnleggende informasjon

Begynn med de "harde fakta".

- Tittel på albumet, produksjonsår, forlag
- Opplysninger om tegner og forfatter (dersom det er ulike personer)
- Sjangerplassering: Handler det om humor, eventyr, science fiction, fantasy eller en annen tegneseriesjanger?
- (eventuelt) annen viktig informasjon om verket
- Kort sammendrag av handlingen

Dramaturgi

Beskriv dramaturgien (spenningsoppbygningen).

- Hva setter handlingen i gang, og hvordan oppstår problemene?
- Har albumet bare én hovedkonflikt, eller fins det flere delkonflikter?
- Hvordan mestrer personene det som skjer, og hvordan utvikler handlingen seg?
- Når kommer vendepunktet i fortellingen?
- Hva er det dramatiske høydepunktet?
- Hvordan avrundes fortellingen?

Personskildring

Beskriv rollene til de enkelte personene.

- Hvem er protagonist (helt), og hvem er antagonist (motstander)?
- Fins det karakterer som er mer faste typer? Er det for eksempel noen vi kan kalle "klovn", "den sure" eller "den modige"? Er det andre som vi kan gi karakteriserende navn?
- Er det noen vi har sympati for, men som ikke er helt? Hjelpere, for eksempel?
- Virker personene tilfeldig valgt ut, eller representerer de noe mer enn seg selv? Hva representerer de i så fall?

Tema og budskap

Hva skal historien *egentlig* fortelle oss?

- Går det an å finne et tydelig tema? (Her lønner det seg å gå tilbake til konflikten som helten kommer opp i.)
- Opplever du at tegneren/forfatteren vil si oss noe spesielt om menneskene, samfunnet, om politikk eller tidsaktuelle saker med historien sin?

Visuelle virkemidler

Beskriv noen virkemidler som du ser på som karakteristisk for stilens forfattaren har valgt.

Du kan for eksempel velge noen av disse punktene:

- Beskriv hvordan tegneren bruker ruter, bildeutsnitt, bildevinkler, forgrunn, bakgrunn osv.
- Hvordan bidrar disse virkemidlene til at handlinga skyter fart eller eventuelt blir bremsa?
- Hvordan bygger tegneren opp de enkelte rutene (komposisjon)?
- Kan du si noe om fargebruken? Kontrastbruk?
- Ser du andre virkemidlere?

Språk

Se nærmere på språkbruken i dialoger og kommentartekster.

- Hva slags uttrykksmåter bruker personene? Dagligdags eller høytidelig språk, slang, dialekt?
- Fins det personer som har helt spesielle måter å snakke på?
- Hvordan vil du beskrive boblene?
- Blir det brukt lydmalende ord? Hvilke ord, og i hvilken sammenheng blir de brukt?

Samlet vurdering

Gi en sluttvurdering av albumet.

- Hvordan har tegneren utnyttet de visuelle virkemidlene i tegneserien?
- Er handlingen spennende og godt bygd opp?
- Hvordan er forholdet mellom tekst og bildespråk? Utfyller de hverandre?
- Finner du likhetstrekk med andre tegneserier du kjenner?

Analyse av en tegneseriestripe

Forfatter: Høgskolen i Bergen, Marion Federl

[Analyse av en tegneseriestripe \(20801\)](#)

© Frode Øverli

Oppgave 1

Velg deg en tegneserieside eller -stripe og analyser formspråk og virkemidler. Du kan for eksempel bruke en av sidene som det ligger bildelenke til i høyrespalten, eller en av stripene på denne siden.

Se nærmere på følgende:

- Hvordan brukes bildeutsnitt og bildevinkler?
- Hvordan fortelles det med bobler?
- Hvilke formater har rutene?
- Hvordan er figurene plassert i rutene?
- Hvordan er rutene plassert i forhold til hverandre?

Oppgave 2

Velg ut en enkeltrute og se nærmere på komposisjonen (oppbygningen) av bildet.

Stikkord er:

- Hva viser bildet? Hva skal det fortelle?
- Forgrunn og bakgrunn (eventuelt også mellomgrunn)
- Dybde
- Linjer i bildet
- Kontraster
- Lys og skygge
- Forskjellige tolkningsmuligheter

Kulturmøter og kulturkonflikter

Kulturmøter og kulturkonflikter

Forfatter: Marion Federl

[Kulturmøter og kulturkonflikter \(124875\)](#)

Animasjon: Hva er kultur? / flashnode

<http://ndla.no/nb/node/71743>

I dette kapitlet finner du ei rekke tekster og oppgaver som handler om kulturmøter og kulturkonflikter, men framfor alt om mennesker og deres konkrete erfaringer og opplevelser.

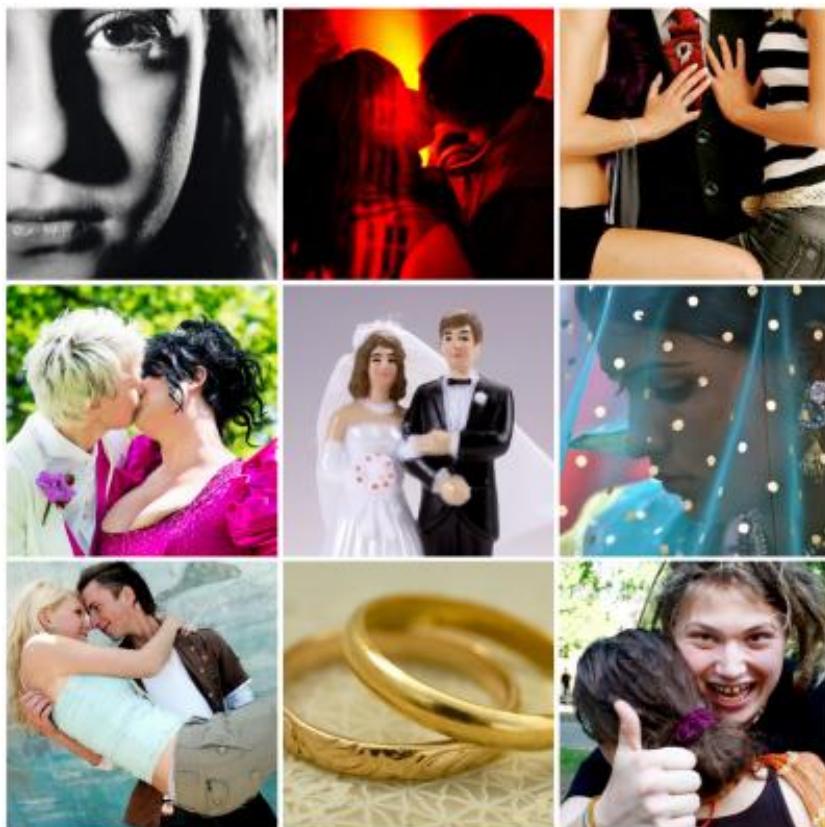
Når du arbeider med oppgavene, er det en fordel at du kjenner godt til begreper som for eksempel kultur, identitet og sosial rolle. Derfor finner du også noen lenker til aktuelle samfunnssfagssider i kapitlet. Disse sidene kan du bruke til ei rask oppdatering eller til repetisjon om du trenger det. Vil du lese mer om kulturbegrepet, for eksempel, kan du klikke på lenka nederst på denne sida.

Ordna forhold

Ordna forhold?

Forfatter: Trude Løvskar

[Ordna forhold? \(120231\)](#)

Hva vil det si å være mann eller kvinne i et samfunn? I samfunnsvitenskapene snakker man om manns- og kvinnekulturer: Det er ulike normer, forventninger og uttrykksmåter knytta til det å være mann og kvinne. Manns- og kvinnerollene varierer dessuten fra land til land, og de endrer seg over tid. Samtidig fins det i alle samfunn en god del mennesker som opplever at manns- og kvinnerollene som ser ut til å passe for flertallet, ikke passer for dem.

I kapitlet "Ordna forhold?" finner du både intervju, noveller, essay, brev, plakater og avisartikler til temaet kjønnsroller. Dersom du vil lese deg litt opp på temaet før du begynner på oppgavene, finner du ei lenke til fagstoff om kjønnsroller nederst på sida.

Slik behandler du (ikke) jenter

Forfatter: Martin Thronsen, FHM (For Him Magazine)

[Slik behandler du \(ikke\) jenter! \(124961\)](#)

Denne artikkelen er henta fra FHM (For Him Magazine), et engelsk livsstilsblad for menn som også fins i ei norsk utgave. Artikkelen er fra 2009, men fremdeles like aktuell.

Slik behandler du (ikke) jenter!

Jenter er det beste som fins, så langt er vi enige. De fleste av oss er også enige om det beste vi vet, det behandler vi bra. Men her er det dessverre enkelte av oss som synder, enten vi gjør det selv eller vi ikke tør å si ifra når våre medbrødre driter seg ut. Dette skal vi gjøre noe med nå!

Hva glor du på?

- Ikke stirr! Noen gutter tror åpenbart at dette er en smart måte å vise jenter at de liker dem, men faktum er at stirring gjør de fleste jenter utrygge. Det er kjøpt i seg selv, i tillegg til at man ikke kommer noen vei med det, selvsagt ...
- Dropp sexistiske utsagn: Kall aldri jenter for hore, ludder, tøyte etc.. Ikke omtal jenter på denne måten når du snakker med kompisar heller, uavhengig av om de du snakker om kan høre det eller ei. Alt du oppnår med slike utsagn er å avsløre deg som en idiot med flere hundre år gamle holdninger vi andre for lengst har vokst fra.
- La folk som lirer av seg skit som dette få høre at det er ukult. Det krever selvsagt litt guts å si ifra, men det regner vi nesten med at du har ...

Når du er på byen:

- Ikke klå! De aller fleste norske jenter har én eller flere ganger blitt utsatt for seksuell trakassering. Veldig mye av dette skjer i mørket, gjerne på utedeler, men det er også utbredt på høylys dag, for eksempel på overfylte t-baner. Fenomenet kalles gjerne for groping, og betyr at jenter blir befølt mot sin vilje, innenfor eller utenfor klærne. Mange opplever også at menn gnir seg inntil dem i situasjoner som er preget av trengsel, for eksempel på konserter. Begge deler er helt på jordet.
- Uansett hvor utfordrende ei jente er kledd, er det aldri en invitasjon til å klå på dem eller til annen trakassering. Er du en av dem som av og til gjør ting som dette, kutt ut faenskapet nå! Kjenner du noen som gjør det, prat med dem. Og hvis du bare er vitne til at det skjer? Det beste er nok å si fra til noen som jobber på stedet, som kan få fyren kasta ut. Hvis ikke dét funker, og du tør, kan du jo snakke med kødden selv. Som regel er de ikke særlig tøffe av seg, det har de jo allerede avslørt ...
- Aldri prøv å skjenke jenta!
- Og ligg unna drinken hennes! Ikke bare er det ulovlig å putte substanser i drinker, det er dessuten sykt og yngelig, og ideen om deretter å «få seg noe» er farlig nær det totale lavmål i en manns liv.
- Hvis du fortsatt skulle være i tvil: Jenter tenner IKKE på å få en fremmed halvstiv en klemt opp mot baken når de står i barkø.

- Det er greit å flørte, men det er ikke greit å mase. Har du vært så plagsom at du blir bedt om å stikke, bør du også respektere det ...
- Ikke bli for drita! Når kvinner blir spurta om hva menn kan bidra med for at kvinner skal føle seg tryggere på byen, svarer mange: «Drikk mindre». Ta ansvar for deg selv og andre – dropp den siste shotten hvis du har det med å bli tulling i fylla ...

På vei hjem fra byen:

- Jenter blir redde av at menn går bak dem sent på kvelden/natta. Og det har de god grunn til: Hver tredje kvinne vil på et eller annet tidspunkt i livet bli utsatt for vold i en eller annen form.
- Derfor: Hold deg langt bak eller gå forbi hvis du nærmer deg en jente som går samme vei som deg. Kryss gata og bruk det andre fortauet for å vise at du ikke utgjør noen trussel for henne.
- Du kan også med fordel droppe å plystre på jenter på gata, og du dropper definitivt å hviske 'hey sexy' med hes stemme når du passerer henne.
- Skjer det noe, ser du noe, hører du noen som roper på hjelp? Det er bedre å ringe politiet enn å spille helt selv, men det er selvfølgelig også bedre å gripe inn i situasjonen enn passivt å håpe at noen andre tar tak i situasjonen. Ikke lukk øynene!
- Pass på venninnene dine! Hvis det er sent, hvis hun er veldig full eller strøket er utrygt – pass på henne! Hjelp henne gjerne med å komme seg i en taxi (ikke pirattaxi!) og vent sammen med henne til taxien eller bussen hennes kommer. Ikke forlat henne på et utrygt sted, og følg henne gjerne til døra hvis hun er komfortabel med det. Tar hun taxi kan du godt notere deg taxinummeret, for sikkerhets skyld. Men ikke umyndiggjør henne – finn balansen og vær en god «wingman», også for jenter.
- Pass også på kameratene dine! Er noen av dem i ferd med å bli bra drita? Er det fare for at de kan gjøre noe dumt, plage andre eller rote seg opp i noe i løpet av kvelden? Vær en god kompis, hjelp dem til ikke å gjøre noe de vil angre dypt på senere ...

Når hun flørter:

- Undersøkelser viser at så mye som annenhver norske mann mener at en kvinne er helt eller delvis ansvarlig hvis hun blir utsatt for et seksuelt overgrep, dersom hun flørter åpenlyst. Vel, her tar ganske enkelt annenhver norske mann *feil!* Det må være lov å flørte uten å måtte bære ansvaret for kriminelle handlinger.
- Et nei er fortsatt et nei, selv om dere skulle ha kommet så langt som til å havne i samme seng. Det gjelder selv om du har fått aldri så mange «mixed signals» i løpet av kvelden. Kanskje er hun en luremus, men dét er det faktisk ikke ulovlig å være. Derimot er det ulovlig å voldta, og voldtekta er hva du nå kan være på vei mot. Respekter det hun sier, og merk deg at det også er et overgrep dersom du presser henne til andre former for sex når hun først har sagt nei.
- Det skulle ikke være nødvendig å si det, men vi gjør det likevel, i tilfelle du skulle være på bærtur aller lengst uti tåkeheimen: Det er heller ikke lov å foreta seg noe seksuelt mot jenter som sover.
- Kort sagt: En skikkelig mann har ikke lyst på damer som ikke vil.

Vold mot kvinner:

- Dette skulle jo egentlig være helt opplagt: Menn skal aldri slå kvinner. Punktum. Likevel skjer det i et skremmende stort omfang:
- Mer enn hver fjerde norske kvinne har levd eller lever i parforhold hvor hun har blitt utsatt for vold. Nesten hver tiende kvinne har

opplevd potensielt livstruende vold, mens like mange oppgir å ha vært utsatt for voldtekt. Og: Fire av ti menn kjenner til menn i sin omgangskrets som har utøvd vold mot en kvinne.

- De fleste av oss er enige om at politiet har et stort ansvar i å forhindre vold mot kvinner. Men hvordan skal de få gjort det hvis de ikke får høre om det? Vet du om jenter som blir utsatt for overgrep i en eller annen form, sørge for at politiet får vite om det. Du trenger ikke nødvendigvis anmeldre forholdet selv, bare sørge for at de loggfører det du forteller dem.
- Vet du om noen som slår kvinner? Hva gjør du? Dette er åpenbart en delikat situasjon, men noe må gjøres, og det er langt fra sikkert at noen andre foretar seg noe hvis ikke du gjør det. Er det en kompis som går over streken? Snakk med ham. Det er ikke farlig, så lenge du møter fyren med respekt kan det faktisk motivere ham til å søke hjelp. La kompisene skjonne at du snakker med ham om dette fordi du vil beholde ham som venn, og at det ikke er han som person du har noe imot, men det han gjør. Han kan for eksempel kontakte stiftelser som Alternativ til vold, som finnes mange steder i landet, eller Reform i Oslo. En annen mulighet er å snakke med henne. Si at du vet noe om hva som skjer, at det ikke kan fortsette slik og at hun for eksempel bør kontakte sitt lokale krisesenter.

Psykisk vold?

- Det er ikke all vold som er fysisk. Og det er heller ikke alltid fysisk vold fører til synlige skader. Derfor: Vær oppmerksom! Har noen i din omgangskrets endret atferd i det siste? Mistenker du at det skjer ting som ikke burde skje? En stor andel av kvinner som har vært utsatt for overgrep, sier det ikke til noen. Mange skammer seg og er redde og trenger faktisk hjelp til å få hjelp.
- Psykisk vold kan for eksempel ta form som direkte og indirekte trusler («du vet hva som kan skje hvis du ikke ...»), eller som jevnlig nedlatende, nedvurderende og straffende atferd (for eksempel å sjekke mobilen hennes jevnlig, bli dritforbanna på henne når hun kommer sent hjem, nekte henne å være sammen med vennene sine etc.). Hvis det har gått så langt som dette, kan begge trenge hjelp. Han til å forandre seg, hun til å komme seg ut av forholdet, og til å bygge seg opp igjen psykisk.
- Selv noe så tilsynelatende uskyldig som at kameraten din driter ut dama si i plenum, er en form for psykisk vold. Ikke la det passere!

Hvorfor i FHM?

- Hvorfor skriver vi så alt dette, tenker du kanskje? Svaret er enkelt: Fordi vi vil at gatene og utestedene våre også i fremtiden skal være fulle av deilige damer. Altfor mange jenter i Norge føler seg utrygge, og det siste vi ønsker oss er en situasjon der de blir hjemme og ser på Skavlan og Den store klassefesten helg etter helg fordi vi har klart å skremme dem fra å gå ut. Og vi ønsker selvfølgelig også at de skal tørre å kle seg sexy uten å risikere at noen idioter ødelegger kvelden for dem – og oss. Dette dreier seg ikke om at vi nå skal bli «myke menn», bare om at vi må vise hverandre litt respekt og omtanke hvis vi fortsatt vil ha det gøy sammen. Spread the word. And the love ...

FHM

Kjøtt

Forfatter: Helene Rysst

[Kjøtt \(124930\)](#)

Denne novella er
henta fra
novellesamlinga *Pust
ut – pust inn. 35
noveller av ungdom.*
Du finner hele
novellesamlinga på

[Bokhylla.no](#)

Kjøtt

Det var på'n igjen. Høst. Vi stod i ei klynge midt på plassen, kikka spent rundt oss. Det var siste år, seinere måtte vi gjøre noe sjøl. Vi var gått leie av leksene vi aldri gjorde, og av englebarna som gjorde dem. Vi ville oppleve noe nytt og treffen kule folk, sånne som oss. Vi så ut som en gjeng med sløvinger, men var det noen som fulgte med, så var det oss. Vi var observante til tusen. Bare ikke i de rette elementer, sa lærerne og flirte. Vi kunne takle dem et drøyt år til. Det hadde vi blitt enige om.

Det var nykomlinger på alle kanter. Vi lagde raskt et skille mellom dem. De kule guttene skulle vi ta i løpet av året. De fine jentene skulle vi også ta, men ikke på samme måte. Vi hadde tatt en del fra før. Vi hadde flekka stramme dongeribukser av blanke fjortislår, og vi hadde satt en stopper for den irriterende frisinga som kom fra den rosa munnen midt i de uskyldige trynene deres. Men den tid var forbi. Vi var for store til å pule på babe-skaren fra ungdomsskolen. Gutter som måtte gå ned fire år for å få seg dame, var tapere.

Om det ikke var det spor vanskelig å finne fine damer, så var det langt verre å få dem. Jentene på vårt årstrinn kjente oss for godt, og hata oss verre, så der var det ikke noe napp å få. Andreklassingene var det lettere med, men de hadde skaffa seg litt mer erfaring enn vi likte, og hadde mot til å be oss dra til faen om vi gikk så langt som det trengtes. Men førsteklassingene derimot, hos dem var det ikke mangel på dumme jenter. Dumme jenter var lette å få med på fest, gode til å feste og fulle nok til å bli med i senga. Dessuten visste vi at de beundret oss, til og med tilba oss. Vi visste at mange av dem kikka på oss i smug og drømte romantiske, tåpelige heltedømmere om oss. Vi var nemlig ikke stygge å se på. Vi hadde vært heldige med utseendet, hadde blitt høye og mandige med kraftige stemmer og bred muskulatur. Klærne vi gikk i, framheva dette. Folk vi omgav oss med, var like vakre og velkledde. Mange småjenter kunne gjort mye for å få være en del av vårt bekjentskap, sitte på i en av bilene våre som svingte ut fra parkeringsplassen med fresende hvin og dunkende høyttalere. De ville ha gjort alt for å få komme på våre fester, for å bli kyssa av oss, for å være kjærestene våre. Det var vårt valg. Bare vårt.

Uka gikk like sakte som ukene pleide. Det måtte være en eller annen sliten gubbe som satt og veiva på ei slitt lirekasse. Om igjen og om igjen og om igjen. Vi tenkte bare på helga. På torsdag satt vi ute i et friminutt og tok en røyk. Det var Carl, Reidar og jeg. Vi sa ikke så mye, for vi gjorde sjeldent det. Vi kunne hverandres tanker utenat uansett. Det var Reidar som først brøt stillheten.

– Jeg har sett ei dritfin dame, sa han.

Det var ikke uvanlig at Reidar så sånne damer, så vi bare fortsatte å blåse ut nikotinen uten å si noe.

– Jeg må få prata med henne, fortsatte Reidar, – jeg må få gjort det før helga, sånn at hun kan bli med på vorspelet på lørdag.

– Har hun noen venninner? spurte Carl likegyldig.

– Har hun vel. Men hun er så klart den peneste.

– Klart.

Neste friminutt var planen i boks. Jenta skulle troppe opp på hybelen min og ha med seg en venninnehaug. – Jeg digger skolestart!, flirte Reidar. – Dette hadde aldri gått litt lenger utpå året.

Han hadde rett. Da visste alle hvordan vi var. Men dette var en ny høst, begynnelsen til vårt siste skoleår her. Vi visste at jentene i klassen rista på hodene sine og kalte oss for drittsekker og bastarder og det som verre var, men de var blitt så kjedelige uansett. Det var slutt på de ville klasselfestene der jentene skjenkte seg drita og dreit seg ut. De gikk ikke lenger med senket hode hver mandag. Nå kunne de kunsten å drikke, og de verken sa eller gjorde noe å skamme seg over mer. Det var trist å tenke på. Vi var glade i de jentene som de var før, vi elskade festene der de begynte å sippe for et eller annet latterlig og satte hele tilstelningen på hodet. Vi likte alt det skitne pratet deres, de snakka om ting som vi ikke kunne forestilt oss at de visste om i det hele tatt. Det foregikk så mye rart oppe i hønsehjernene deres at det fortjente beundring. Og jo fullere de blei, jo gærnere blei de. Vi hadde stripping på bord og spying utover stuegolv, sjokkerende seksuelle utskeielser og livshistorier som aldri tok slutt. Nå lo de bare vennlig av det hele, akkurat som man kan le av en rampestrek man gjorde som liten. – Jaja, den spritfylla, sa de veslevoksent og dytta hverandre i sida. Jeg hadde så lyst til å rope: – Hallo! Det er jo bare et par år siden! men gjorde det aldri. Men de uoppnåelige jentene ga vel vi faen i. Vi ville ikke vite om dem en gang. Vi kunne velge mellom de vi fikk, og ikke noe annet.

Festen blei vellykka og minste som vanlig om festene i gamle dager. Jentene var fremdeles søte og uerfarne, røykte sigaretter med reine hender, dansa, hylte og lo. Det var mange å flørte med. Jeg valgte ut ei mørk, slank ei med tettsittende klær. Jeanette, sa hun at hun het. – Foretfintnavn, sa jeg og var allerede godt i gang.

Vi endte etter hvert opp på soverommet mitt. Hun lot som om hun studerte de blå gardinene mine med dyp interesse. – Er blå yndlingsfargen din? spurte hun. Jeg svarte ja og kyssa henne, beit henne i leppa, dro henne ned på senga, kledde av henne og fikk så vidt sett en flik av kysk hud. Hun var ikke så verst.

– Lillian var *den* skuffelsen, sa Reidar da vi satt aleine igjen på nachspielelet og helte i oss gammel seksti.

– Blei det ikke noe? spurte jeg med stille stolthet.

– Nei. Hun har for helvete tenkt å vente til hun har gifta seg, den rødstrømpa.

Vi måtte le, alle sammen. Men Reidar var fly forbanna: – Jeg sa: "Til du har gifta deg? Er du helt sprø?" Fitta bare så dumt på meg og sa at hvis jeg ikke ville ha noe annet enn sex, så kunne jeg bare gå å finne noen andre. Og det skal jeg faen meg gjøre også. Herregud, for ei prippen jomfru!

De andre så på meg. Jeg skjørte at jeg hadde gått av med seieren i kveld, og jeg skjørte at de hadde skjønt det.

I uka som kom, gikk det opp for meg at Jeanette håpa på noe mer. Hun sendte meg et bedende blikk da jeg så henne i kantina, og da jeg nesten gikk på henne i gangen, prøvde hun seg med et hei. Jeg så bare dumt på henne og slentra videre. Den ettermiddagen ringte telefonen et titalls ganger, men da jeg svarte, var det helt stille i den andre enden. Dette var klart et problem. Jenta var fin og greier, men noen dame nekta jeg meg sjøl. Jeg ville ikke at jenter skulle bli så godt kjent med meg at de fant ut at alt dreide seg om et eneste spill, en narrelek med fitte som premie.

Helgene gikk sin vante gang med øl som skumma gjennom halsen og jentearmer som holdt godt rundt kroppen min. De var blonde, mørke, rødhårete – høye, lave – stygge, fine. Jeg gav vel faen så lenge jeg holdt meg i skjul. Fylla har skylda. Takk og farvel.

– Jeg tror jeg har fått en sykdom, sa Carl en dag, og vi holdt på å flire oss i hjel. – Er faen ikke noe å le av, det svir noe jævlig! pistra Carl og vridde på seg. Dagen etter gikk han til legen, rød som en paprika, og fikk konstaterert klamydia. – Jeg skal få tak i det hullet! sverga han, – og hun skal faen ikke få det lett!

– Dette har du bare godt av, din horebukk, sa jeg og fikk like godt en knyttneve smelt rett over nesa.

Vi dro til byen samme helg. Nesa mi hadde så vidt kommet seg, men det samme kunne ikke sies om Carls klamydia. Han jakta på smittebæreren.

– Hva har du egentlig tenkt å gjøre når du finner henne? spurte Reidar.

– Slå henne helseløs.

– Syns jeg ser det. Du veit jo ikke hvem det er uansett.

Carl mumla surt og forsvant inn i folkemengden. Reidar rista oppgitt på hodet og forsvant i en annen retning. Jeg stod midt på gulvet og ønska at jeg var fullere. Ikke hadde jeg noe mer penger heller.

– Hei! hørte jeg plutselig bak meg og snudde meg slovt. Måtte ikke virke like ivrig, på noen måte.

Der stod hun, mørk og pen.

– Hva gjør du? spurte hun, men venta ikke på svar. Hun babla noe om hvor stolt hun var fordi hun hadde kommet inn uten leg, enda hun var bare seksten, og så full hadde hun ikke vært på lenge, og hun hadde vært på venninnevorspiel og drukket vin, og de hadde sunget så høyt at naboen hadde klagd, og så måtte de bare ringe etter taxi, enda de egentlig skulle ta en buss, og nå var hun her og hadde dansa hele kvelden og lurt på hvor jeg var.

– Hvor jeg var, gjentok jeg.

– Ja, jeg er så forelsa i deg! smilte hun.

Jævla fulle jentunge. Hun minte meg om ei jeg hadde vært forelsa i da jeg gikk i første. Det irriterte meg. Jeg måtte gjøre noe med den innpåslitne drittungen.

– Hvem er du egentlig? spurte jeg og heva øynebrynen til en grimase som sa: Hvem i helvete er dette?!

– Men, begynte hun, – husker du ikke meg? Jeg er jo Jeanette, jeg var jo på fest hos deg i høst ... Har du glemt?

– Har aldri sett deg før. Stikk av, ellers forteller jeg vakta at du er mindreårig.

De glade, barnlige øynene hennes blei plutselig fulle av vann, og hun snudde på hælen uten å tenke seg om. Hvorfor var jeg så jævlig, egentlig? Fy faen, jeg hata meg sjøl.

Litt seinere på kvelden så jeg at hun begynte å prate med Reidar. Han var på henne med én gang med de skitne langfingrene sine. Han strøyk hendene over brystene hennes, kyssa munnen hennes, stakk den ene hånda i halvskjul ned i buksa hennes. Jeg hadde gjort det samme før en gang, men det var ei stund sia.

– Jeg må få nøkkelen til hybelen din, peste Reidar, han hadde lett etter meg over hele lokalet. Jeg fiska uinteressert nøkkelenknippet opp av lomma og rakte ham det. Han ga meg et takknemlig blikk og vendte så tilbake til dagens fangst. Jeanette, tenkte jeg. Jeanette.

Carl var sur. Han satt på en barkrakk og slo i hjel kvelden ved å helle i seg halvliter etter halvliter. Jeg støtta ham i det, lånte penger og vifta på bartenderen gang på gang. Etter hvert blei vi ganske så fulle begge to. Carl var så nedstemt på grunn av sykdomsaffären, og jeg var bare sur, av en eller annen merkelig grunn. Da jeg skulle gå på dass, slo motorikken helt feil, og jeg dansa med barkrakken, velta hele greia og tok med noen glass vi samme slengen. Vakta var nådeløs.

Utafor sto jeg og frøys. Måtte få kjøpt meg ei ny jakke. Plukka opp ei jente som sto utafor en telefonkiosk. Hun hadde maskara i øyekroken og så ellers helt jævlig ut egentlig, men jeg gav vel faen.

– Er det du som har gitt kameraten min klamydia, snøvla jeg, og hun så dumt på meg.

– Vil du være med meg hjem? sa jeg så.

Hun vurderte meg med et halvt øye, var nokså full sjøl, og stakk til slutt hånda under armen min. Vi gikk.

Døra til hybelen var åpen. Inne i gangen stod to par sko: Reidars og Jeanettes. Faen heller. De måtte ha gjort seg ferdige til nå. Jeg trampet inn i stua og brølte.

Etter et par minutter stakk Reidars hode ut av soveromsdøra. – Hva faen er det du bråker med? hveste han.

– Jeg skal bruke soverommet nå, svarte jeg.

Han kikka på kvinnfolket, sukka og lukka døra igjen. De kom snart ut. Jeanette så helt shabby ut, håret var i uorden, og sminka var gnidd utover. Helvete, så fin hun var. Hun så på meg med de mørke øynene sine. Reidar sa at han gikk, og smelte døra igjen. Jeg gikk mot Jeanette, strøyk henne over kinnet og klemte den andre hånda inn mellom beina hennes. Hun reiv seg løs.

– Hore! ropte jeg.

– Og det sier du! ropte hun tilbake. Det verste var at hun hadde rett.

Døra smalt igjen. Det måtte være berta jeg hadde plukka opp. Like greit. Jeanette gav meg et blikk som fortalte meg hvor hjelpelös jeg var, og så forlot hun meg. Jeg stod alene på hybelen og angra på at jeg ikke var mindre sjenert.

Ekteskap på tvers av kulturer

Forfatter: Marion Federl

[Ekteskap på tvers av kulturer \(124990\)](#)

Oppgave

Ekteskap mellom mennesker med ulik kulturell bakgrunn

Mange kulturer i et ekteskap / video

<http://ndla.no/nb/node/26716>

Se videoklippet og jobb deretter med spørsmåla nedenfor.

- a. Omar Jobe har vært gift med ei norsk kvinne. Hva meiner han er årsakene til at ekteskapet ikke varte? Og hva opplevde han som spesielt vanskelig?
- b. Er det bare han selv som har opplevd denne typen problemer i et forhold med ei norsk kvinne?
- c. Hvilke ønsker og forventninger til et ekteskap har Jobe i utgangspunktet? Hva er idealet hans?
- d. Hvordan reagerte det tamilske miljøet på at Suthahar Kumarasamy giftet seg med ei norsk kvinne?
- e. Hvorfor giftet han seg?
- f. Kumarasamy meiner det er naturlig at han tilpasser seg norske forhold. Hvordan grunngir han dette?
- g. Intervjueren nevner at Jobe og Kumarasamy kommer fra samfunn som *ermannsdominerte*. Hva ligger i dette begrepet?

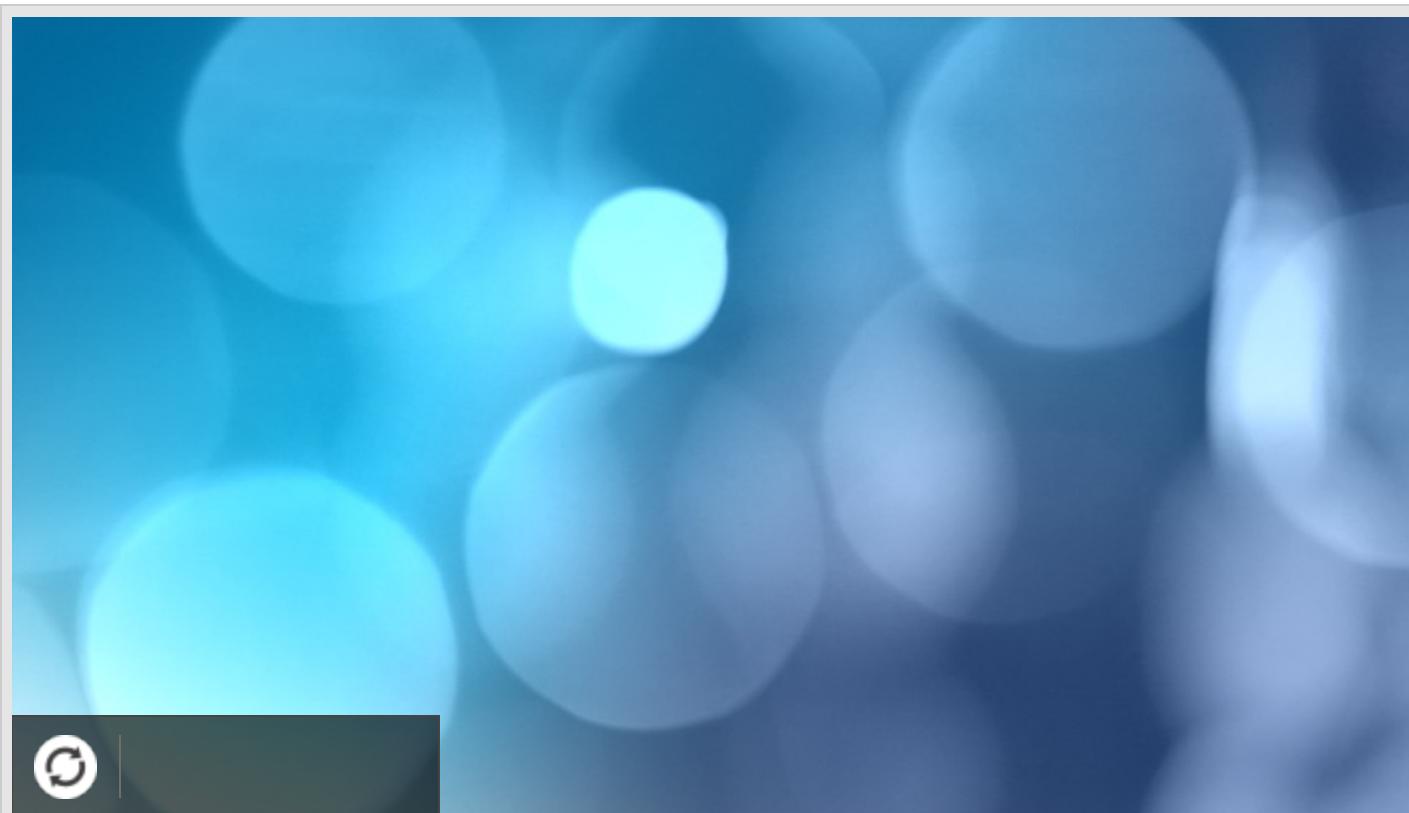
Er nordmenn vanskelig å være gift med?

Forfatter: Cecilie Isaksen Eftedal

[Er nordmenn vanskelige å være gift med? \(122563\)](#)

Oppgave

Ekteskap mellom en amerikansk mann og ei norsk kvinne

Se videoklippet og jobb deretter med spørsmåla nedenfor.

- a. Den som gifter seg med en person fra et annet land og flytter til vedkommendes hjemland, befinner seg så å si på bortebane. Hvilke problemer har mannen som blir intervjuet, støtt på i møtet med det norske samfunns- systemet?
- b. Hvorfor kan han ikke tenke seg å flytte tilbake til USA?
- c. Sjansen for at han på ny skal bli sammen med ei norsk kvinne, er ikke særlig stor, ifølge ham selv. Hvorfor ikke?
- d. Synes han at nordmenn og amerikanere er svært ulike, eller at de har mye felles?
- e. Hva er vanskelig for norske kvinner (og menn), sett med dennemannens øyne?
- f. Ifølge tall fra Statistisk sentralbyrå (2012) ligger skilsmissesprosenten i Norge på rundt 41. På hjemmesida til [The American Psychological Association](#) står det at skilsmissesprosenten i USA ligger på mellom 40 og 50. Hvordan samsvarer disse tallene medmannens påstand om at det er typisk for norske kvinner (og menn) at de ikke er i stand til å binde seg?
- g. Dette filmklippet viser at menn og kvinner ikke nødvendigvis må komme fra svært ulike kulturer for at et parforhold skal ende med brudd. Tror du risikoen for at et parforhold skal ryke, er større om mannen og kvinnen kommer fra svært ulike kulturer, for eksempel de norske og den muslimske, enn om de kommer fra mer like kulturer, for eksempel den norske og den amerikanske? Begrunn svaret ditt

Brev fra Gita

Forfatter: Loveleen Rihel Brenna
[Brev fra Gita \(124996\)](#)

Loveleen Rihel Brenna.

Om teksten

Teksten "Brev fra Gita" er henta fra boka *Mulighetenes barn*. Å vokse opp med to kulturer. Boka inneholder ei rekke brev som Loveleen Rihel Brenna har fått fra innvanderbarn.

Loveleen Rihel Brenna er selv født i India og kom til Norge som fireåring. Hun bruker betegnelsen *bindestreksbarn* om barn som, i likhet med henne selv, står med ett bein i foreldrenes kultur og med ett bein i den norske.

Du kan lese resten av boka *Mulighetenes barn* på

[Bokhylla.no](#)

NDLA har ikke lykkes i å komme i kontakt med forfatteren. Vi ber

Kjære Loveleen,

Mitt navn er Gita. Mine foreldre kommer fra India. Jeg og min lillebror er født og oppvokst i Norge. Jeg er nitten år gammel og går siste året på videregående. Det jeg har lyst til å fortelle deg om, gjelder høyere utdanning. Jeg har lyst til å bli barnevernspedagog. Men i den byen jeg bor i har de ikke barnevernspedagoglinje. Det er blitt et stort problem for meg, jeg får nemlig ikke lov til å flytte på hybel av mine foreldre. De sier at de ikke kan la meg flytte helt alene til en fremmed by, i et fremmed land og en fremmed kultur. De mener at jeg skal ta utdanning i den byen vi bor i. Men her er det ikke mange høgskole- eller universitetsfag å velge mellom. Jeg vil bli barnevernspedagog og jobbe med barn og ungdom.

Mor og far er enig i at jeg skal ta høyere utdanning. Men siden den utdanningen jeg vil ta ikke kan tas i den byen jeg bor i, vil de at jeg skal gifte meg slik at jeg kan flytte på hybel sammen med min mann. Før sa de alltid at de aldri kunne tenke seg å gifte oss bort før vi hadde fullført utdanningen. Men nå har de tenkt å gifte meg bort for at jeg skal kunne ta høyere utdanning i Oslo. Jeg forstår ikke dette helt. Far sier at han vil gifte meg bort slik at han kan overlate sitt ansvar til min fremtidige mann. Da vil de trygt kunne sende meg til Oslo.

Jeg har ikke lyst til å gifte meg. Jeg har lyst til å studere. Jeg vil bli noe og få meg arbeid før jeg gifter meg. Men hvis jeg ikke gifter meg, kan jeg heller ikke flytte til Oslo og bli barnevernspedagog. Det ser ut til at mitt ekteskap og min utdanning henger sammen.

Det å gifte seg er en stor begivenhet i et menneskes liv. Jeg trodde det tok mange år for foreldre å finne en passende mann til sin datter. Men hos oss skjer alt så brått. For en uke siden var det ingen som snakket om ekteskap og giftermål. Nå er det plutselig blitt et sentralt tema hjemme. Mor og far snakker om å finne en indisk gutt i Norge. Da slipper han å lære språket og alt det andre som innvandrere må lære. Kulturforskjellen mellom meg og ham vil sannsynligvis være mindre enn den vil være mellom meg og en nyankommen fra India. Vi vil snakke det samme språket. Det vil dessuten være letttere for ham å få arbeid siden han har studert her i Norge. Alt dette snakker mor og far om nå for tiden. Far har til og med ringt til et par indere som han kjenner i Norge for at de skal tipse ham om en passende gutt til meg. Han må være fra vår kaste og komme fra et velstående hjem. Han må også ha høyere utdanning og arbeid, hørte jeg far si til en mann i telefonen. Far skulle sende et par bilder av meg til denne mannen, slik at han kunne vise de aktuelle kandidatene hvordan jeg så ut.

Jeg lurer på hvorfor mor og far stresser med å finne en mann til meg? Jeg har ingen planer om å gifte meg med en ukjent mann. Det jeg ikke forstår er hvordan helt fremmede personer som ikke kjenner meg en gang, kan finne en passende mann til meg? Hva vet de om meg?

Huff, jeg blir så forvirret. Jeg vet ikke hva jeg skal tenke mest på. Er det det som skjer hjemme som er viktig, eller er det studiene? Mor sier at jeg må konsentrere meg om skolen. Det er lettere sagt enn gjort. Her skal mor og far ta en av de viktigste avgjørelsene i mitt liv, og så skal jeg ikke la meg distrahere av det? Det eneste jeg tenker på er hva som kommer til å skje. Er det virkelig sant at jeg skal giftes bort? Når ble jeg voksen og gifteklar? Hvordan kan mor og far se at jeg er moden nok til å inngå et ekteskap? Jeg føler meg liten, fortsatt som et barn.

Hva skal jeg si til de andre i klassen? Kanskje det er best å tie om alt? De trenger ikke å vite noe. Hvis de visste noe, ville de bare stille dumme spørsmål. Hva skal jeg svare hvis noen spør meg: Hvordan vet dine foreldre at akkurat den gutten er den rette for deg? Eller hvis de spør hvorfor jeg ikke sier dem imot, og hvordan jeg kan gå med på noe slikt? Det er jo flaut å gifte seg så tidlig. Det er liksom ikke normalt. Jeg er jo flink på skolen, og det er som regel ikke de skoleflinke som gifter seg tidlig her. Nei, jeg kommer ikke til å fortelle klassen om dette. Men jeg skulle så gjerne hatt en jeg kan snakke ut med. Men det er dessverre ikke noen her som vil forstå meg. Det er ingen som vil forstå at jeg er så glad i mine foreldre at jeg aldri vil gjøre noe som sårer dem. Eller jeg skulle ønske at jeg kunne sitte bak en vegg og fortelle dette til mine foreldre. Jeg klarer ikke å si det ansikt til ansikt med dem. Selvfølgelig skulle jeg ønske at jeg kunne velge min ektefelle selv. Men siden det ikke er mulig, vil jeg heller ikke slåss mot skjebnen. Jeg vet ikke om dette er en styrke eller en svakhet hos meg.

Alle disse tankene gjør meg rastløs og forvirret. Jeg klarer ikke å konsentrere meg om leksene, og heller ikke følge med i timene. Jeg lurer på om jeg heller skal velge en annen studieretning for å slippe å bli giftet bort? Men hva skal jeg bli? Jeg har ikke lyst til å bli lærer, ingeniør eller datamenneske. Jeg skal bli sosialarbeider! Nei, jeg må nok gifte meg likevel. Jeg skal skrive til deg når vi har hørt noe fra pappas venner som skulle finne en ektefelle til meg.

Hilsen, Gita

Ordnede forhold

Forfatter: Christine Koht

[Ordnede forhold \(122810\)](#)

Om forfatteren

Christine Koht er født i 1967. Hun er utdanna lærer og har jobbet i den videregående skolen. Christine Koht er en kjent mediepersonlighet og programleder – en jobb hun har blitt belønna med Gullrute-prisen for to ganger.

I 2013 giftet hun seg med forfatteren Pernille Rygg.

Om teksten

Kåseriet "Ordnede forhold" ble først publisert i A-magasinet den 7. januar 2011. A-magasinet er et blad som kommer som vedlegg til avis Aftenposten hver fredag.

Christine Koht

Jeg har sans for arrangerte ekteskap. Ekteskap der flere enn to knallforelskete, unge og kåte verdensmestre har noe de skulle ha sagt. Der noen med vett og forstand og sterk omsorg for sin sønn eller søster bidrar når en av livets viktigste beslutninger skal fattes.

For så viktig er det jo. Funker forholdet, tåler du det meste. Og få ting er opphav til så mye dritt som havarerte, døde eller døende forhold. Særlig når det er barn i bildet. Og oppriktig talt, når et forhold i de nære omgivelsene dine sprekker eller blir vondt og stygt, hvor ofte har du ikke da visst helt fra start av at det kom til å ende sånn?

Nå går det for eksempel mot slutten mellom mine venner K og L. De har det håpløst vondt, lider og sliter og krangler og gråter. Men alle vi som kjenner dem har visst fra dag én at det ikke stemte. Men sa vi det? Nei. For kjærligheten er en stor og hellig og helt personlig sak her hos oss. Utенforstående ingen adgang.

Selv lever jeg lykkelig på tjuende året takket være utenfor-stående inngrisen. Jeg og Pernille ble sammen på indisk vis. Den gangen, i forrige årtusen, var det lite utvalg av lesbiske som passet min type. I alle fall virket det sånn på meg, når jeg skrekkslagen bega meg ut på det skumleste jeg noensinne har prøvd: å sjekke damer på lesbestedet.

De nifse dørvaktene – hjelp, er det en mann eller en dame? Flokkene av breiale damer med hockeysveis, rosa slips eller tversover. Boblejakker med oppbrettete ermer innendørs. Øl, øl og mere øl. Slåsskamper ved biljardbordet: "Ikke rør dama mi!".

En gang ble dodøra sparket inn mens jeg var på toalettet. Var det virkelig her jeg skulle finne drømmekvinnen? Nei, vel? Så jeg mobiliserte vennene mine, og heldigvis hadde en av dem en kusine som var lesbisk. Bra familie, smart i hodet, anbefalt av bestevenninnen min? Klart jeg var avstandsforelsket i et helt år.

Da jeg endelig møtte henne, gikk det til gjengjeld fort. Morgenen etter ringte jeg venninnen min og sa: "Nå er vi sammen, og det kommer til å vare hele livet." Pernille stirret på meg med store øyne, gikk rett i dusjen og besvimte. Men jeg hadde jo rett.

Christine Koht gifter seg med Pernille Rygg.

Så Pernille er grunnen til at jeg ser med blide øyne på sikher, hinduer og muslimers datingtjenester for sine familie-medlemmer. Det er knapt større hjelp du kan gi noen i livet, enn å sørge for at de finner rett partner. Eller unngår å havne hos feil.

Da snakker jeg selvsagt ikke om tvang. Men i en tid der det er så enormt mye fokus på de dårlige sidene ved innvandrete familiekulturer, syns jeg at vi kan jekke oss ned litt. Listen over ulykker skapt av vår hyperindividualistiske familie- og kjærlighetskultur er også lang. Vi har ikke vondt av å lære litt.

Arrangert ekteskap

Forfatter: Guri Børrehaug Hagen

[Arrangert ekteskap \(122797\)](#)

Guri Børrehaug Hagen.

Om forfatteren

Guri Børrehaug Hagen er fra Oslo og født i 1947. Hun er tekstforfatter og har i mange år jobbet med informasjon og reklame og som bibliotekar.

Børrehaug Hagen har også gitt ut mange ungdomsbøker, dikt og noveller, og i tillegg dramatisert hørespill for NRK.

Om teksten

Innlegget "Arrangert ekteskap" er et svar på Christine Kohts kåseri "Ordnede forhold", som stod i A-magasinet 7. januar 2011.

Arrangert ekteskap

Det er godt Christine Koht ikke er fra India eller Pakistan, og at hun ikke har barn hun skal arrangere ekteskap for. Dette blir nok ikke bare gjort av kjærlighet og omsorg fra velmenende foreldre, men noen ganger på bekostning av barnet for å sikre ære og status.

Skal brudgom eller brud hentes fra foreldrenes hjemland, er det en tragedie. Hensikten er ofte det motsatte av kjærlighet – grådighet og tvang. Foreldrene ofrer sitt barn for izzat (ære). Og disse ulykkelige unge, som kanskje studerer på universiteter og høgskoler, tvinges til å gifte seg med unge mennesker uten utdannelse (enkelte er analfabeter), som i tillegg har sin kultur, som er helt annerledes enn vår. Dessuten vet vi nå at ekteskap mellom slektinger øker risikoen for skader og misdannelser hos barna de får. Da snakker vi ikke lykke, men svært alvorlige problemer. Er det dette Christine Kohl kaller ordnete forhold? Jeg anbefaler at hun leser boka *Bare en datter* av Sarita Skagnes, så tror jeg ikke hun vil se med blide øyne på arrangerte ekteskap lenger.

Dessuten, knallforelskete, unge og kåte i Norge gifter seg sjeldent med én gang. De har frihet til å prøve ut forholdet i praksis før de inngår ekteskap. Det er sannelig det største man kan gi unge mennesker. Vi har hatt nok av halvarrangerte "misjonsekteskap" i Norge tidligere, der unge mennesker måtte gifte seg for å få leve med sin elskede. Det ble nok ikke bare lykke av dét heller.

UNICEF om tvangsbryllup

Forfatter: Hege Røyert

[UNICEF om tvangsbryllup \(123379\)](#)

– Hva føler du i dag? spør fotograf Stephanie Sinclair.

– Ingenting, svarer elleve år gamle Ghulam Haider.

Hun har akkurat blitt gifta bort til 40-åringen Faiz Mohammed. I Afghanistan er det ikke uvanlig å gifte bort sine svært unge døtre til eldre menn. De er verdifulle byttevarer for å slette gjeld eller avslutte feider. Og siden kvinnene skal være jomfruer før de giftes bort, føler mange foreldre et press på å få bryllupet unnagjort tidlig. Da risikerer de ikke at jenta gjør skam på dem eller blir bortført. For det kan gjøre det umulig å få gifta henne bort seinere.

Bildet ble tatt i Damarda da Faiz Mohammed fikk sin Ghulam 11. september 2005. I 2007 ble det kåra til årets bilde av UNICEF.

– Jeg kjenner ikke denne mannen. Hva skal jeg egentlig føle? svarte den elleve år gamle bruden da den amerikanske fotografen tok henne til side etter at brudebildet var tatt.

Ghulams drøm om å bli lærer er knust. UNICEF hevder at om lag 60 millioner unge kvinner verden over er gifta bort som barn, de fleste i Sør-Asia.

(Kilde: UNICEF)

"Tvangsgifte spesial"

Forfatter: Cecilie Isaksen Eftedal, Marion Federl

["Tvangsgifte spesial" \(122349\)](#)

Oppgave

Spørsmål til filmklipp fra NRKs humorserie "Uti vår hage"

Tvangsbryllup / video

<http://ndla.no/nb/node/120765>

"Uti vår hage" er en norsk humor-serie som ble vist på NRK i 2003 (seks episoder) og 2008 (åtte episoder). Serien er skapt av komiker-trioen Atle Antonsen, Harald Eia og Bård Tufte Johansen.

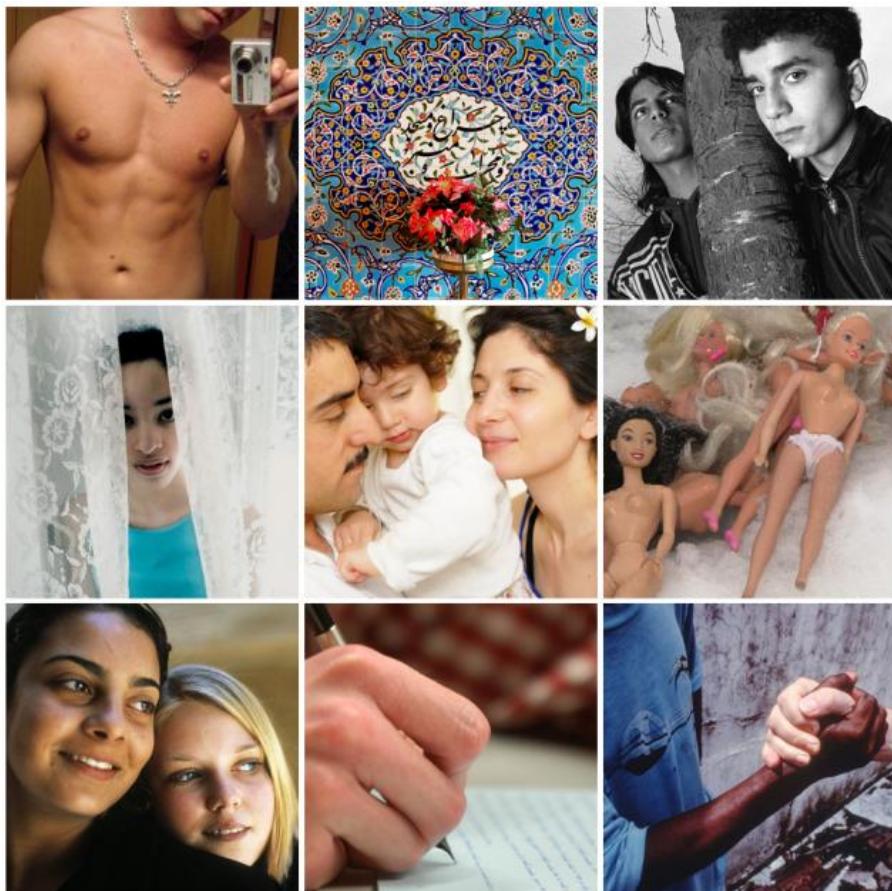
- a. Filmklippet er et liksom-innslag i NRK-programmet Migrapolis. Hva slags program er Migrapolis?
- b. Hva er temaet for denne liksom-versjonen av Migrapolis?
- c. Det første vi får se i klippet, er at ei jente blir jaga og fanga. Forfølgerne, som viser seg å være faren og en fetter, kaller henne en tyv. Hva er det hun har stjålet, ifølge dem?
- d. En nordmann hjelper til med å få fanga jenta. Hva slags inntrykk får vi av denne nordmannen?
- e. Faren omtaler jenta som "overintegret". Hva mener han med dette, tror du?
- f. Faren kaller nordmannen "min vantro venn". Dersom noen kaller en annen for vantro, hva slags oppfatning har han da av seg selv og sin egen tro?
- g. Hva avslører fetteren til jenta ved å vise fram et Oslo-kart der flere steder er markert?
- h. Jentas far lover å oppfylle nordmannens største ønske som takk for at han hjalp til med å fange jenta. Hvilket ønske har nordmannen?
- i. Hva signaliserer slutten om jentas far og løftet han gav?
- j. Klippet er humoristisk, men det inneholder en del samfunnskritikk. Hvem og hva er det som kritiseres?

Hvem er jeg som meg selv?

Hvem er jeg som meg selv?

Forfatter: Trude Løvskar, Ragna Marie Tørdal

[Hvem er jeg som meg selv? \(124928\)](#)

Hvem er jeg? Hvem ønsker jeg å være? Og hvem ønsker de andre at jeg skal være?

Vi definerer ofte egen identitet, og fellesskapet vi er en del av, i kontrast til dem vi tenker på som "de andre". Dersom noen er "insidere", må nødvendigvis andre regnes som "outsidere". Det som skiller "insidere" fra "outsidere", kan vi kalte identitetsmarkører. Eksempler på identitetsmarkører er religion, hudfarge, språk, kjønn og nasjonalitet.

Vår oppfatning av virkeligheten preges ofte av dette skillet mellom "oss" og "de andre". Mange ganger er slike oppfatninger basert på fordommer. I dette kapittelet ser vi nærmere på ulike tekster som tar for seg etnisk identitet, seksuell identitet og hvordan vi ønsker å framstå for andre. Dersom du vil lese deg litt opp på temaet identitet først, finner du ei lenke til fordypningsstoff nederst på denne sida.

Den retusjerte sannheten

Forfatter: Charlotte Louise Haraldsen

[Den retusjerte sannheten \(124941\)](#)

Charlotte Louise Haraldsen (bilde) er elev ved Greveskogen videregående skole.

Den retusjerte sannheten

Jeg står opp, tar på meg klærne (som jeg for øvrig har funnet frem dagen før), så tar jeg såkalte outfitbilder. Deretter blar jeg gjennom bildene, plukker selvfølgelig ut de fineste og redigerer gjerne litt lys så jeg får litt solskinn i håret, og vips, så har jeg et blogginnlegg – tok meg bare et par timer. Jeg er til tider like jálete og forfengelig som menneskene i barokk tiden. Barokkstilen var overdrevet, og det skulle være så mye pomp og prakt som mulig. Denne typen stil kan du finne igjen på de største bloggene. Jeg er ikke av de verste, altså. Men likevel: Må man virkelig stå opp to timer tidligere for å skape et glansbilde av seg selv? Er det dette som gir lesere? Bloggsjangeren har aldri vært så sterkt preget av forfengelighet, og til tider falskhets, som nå.

En blogg er en slags offentlig dagbok, og det er så å si et sjangerkrav at bloggerne skal fremstille seg som perfekte hele tiden. De store toppbloggerne ser ut til å leve på en rosa sky, og jeg blir selvsagt påvirket når jeg ser bildene deres og leser det de skriver. Jeg er ikke den eneste. Det er tydelig at bloggverdenen preger hverdagen til mange unge jenter i stor grad, for det finnes tolvåringer som kler seg akkurat som de eldre toppbloggerne. Da jeg var tolv år, gikk ikke jeg i høye hæler og en 8000-kroners ytterjakke. Hah, nei, da gikk jeg i hjemmestrikkede gensere som var laget av restegarn i alle mulige farger, og et par sko som jeg hadde arvet av familievennen til mamma, som ikke kan beskyldes for å være den mest "trendy". Men det var helt greit, jeg brydde meg ikke om hva andre syntes, og tok absolutt ikke hundre bilder av meg selv hver dag. Ting har forandret seg, det er sikkert og visst! Vi oppfører oss nesten som adelige i barokk tiden og ville helst bare stått i et rom fullt av speil og vist oss frem hele tiden. Jeg synes at forfengeligheten har tatt helt overhånd når bloggere med flere titusener av leserer stapper kroppen sin full av botox både her og der og poserer stolt og lett kledd foran sine leser. Disse bloggerne oppfattes som forbilder av unge jenter, og de unge kan lett få et forvrengt bilde av hvordan virkeligheten "burde være".

Den offentlige dagboken er en sjanger som sprer seg som ild i tørt gress. Flere og flere henger seg på og går inn i bloggverdenen, som ser ut til å ha blitt et eget lite univers. En tanke, noen bilder, noen få tastetrykk. Publiser. Vips, så har du skrevet i en dagbok som hele verden kan lese. På nettet finner du blogger som handler om alt fra livet som småbarnsmor til mote og kampen mot en sykdom. Temaene er ufattelig mange, men målet er det samme når bloggskriven legger fingrene på tastaturet: De vil nå ut til deg og meg. Alle bloggerne vil få respons på sine tanker og meninger og – selvfølgelig – de flotte bildene de legger ut av seg selv.

Også jeg har kastet meg på den store bloggbølgen og har surfet på den i snart fem år. Jeg blogger nå som de fleste rosabloggere – om alt og ingenting. Men i hovedsak legger jeg ut tanker og meninger, fotografier og outfits, da mote er en av mine store interesser. Det er sunt å dele meninger, og bloggportalen gir en fin mulighet til å uttrykke seg, motta konstruktiv kritikk på arbeid man gjør, og til å eksponere seg på en god måte. Her bestemmer man nemlig helt selv hvordan man vil fremstille seg selv.

De som virkelig skiller seg ut blandt bloggere, er de såkalte rosabloggerne. De kan virke overfladiske på mange, med fokus på makeup, altfor dyre designerklær og innlegg uten mål og mening. Det er likevel disse som har flest lesere til daglig. Toppbloggerne kler seg i flotte, gjerne dyre og sponsede klær og ser i utgangspunktet perfekte ut. Men er livet til disse bloggerne så glansfullt som det kan se ut som? Jeg som blogger selv, vet hvor stort presset er om å fremstille seg selv på en best mulig måte. Ingen får se de svære vannblemmene og gnagsårene som oppstår når man går i tolv centimeter høye hæler for å få lange og lekre bein. Ingen får vite at den stramme hårexensionen man så fint har gjemt under sitt tynne hår, klør noe vanvittig, ingen får se løsvippene som har drysset i øyelokket. Hverdagen er aldri perfekt, men man pynter på virkeligheten og later som om virkeligheten er det glansbildet av seg selv som man viser frem til andre.

For en rosablogger er det nærmest et must å se bra ut og å inspirere andre, for det er slik man skaffer seg flere og flere "følgere" og klatter oppover på bloggerrangstigen. Med følgerne kommer også sponsorene, og for rosabloggerne er det uhyre viktig å få de beste sponsorene og tjene gode penger på hobbyen sin. Slik får de nemlig råd til de råeste designerproduktene, slik kan de se best mulig ut med de lekreste neglene og vippene og skrive masse positivt om livet generelt. De mest populære rosabloggerne får tilsendt flotte og gratis klær og skjønnhetsprodukter fra reklamebedrifter like ofte som vanlige dødelige får reklame i posten. Som takk for gavene skriver de selvfølgelig en såkalt anmeldelse og sørger for å anbefale produktene på det sterkeste og legger ut noen før-og-etter-bilder ingen kan se noen forskjell på.

Rosabloggere opplever noen dilemmaer i livet, de også: Hvis de for eksempel står opp om morgenen og ser at spraytanen de sprayet på seg kvelden før, ble altfor mørk, hva skjer da? Da blir det jo et innlegg uten bilder da, og det er krise fordi man skuffer leserne sine. Mange rosabloggere setter hele livet på vent for bloggen for man skal jo "bare gjøre ferdig dette ene innlegget". Avtaler utsettes eller avlyses, for bloggen kommer aller først. Man må jo være trofast mot alle de leserne som gjør at man kan leve seg av bloggen! Uten leserne vil man jo ikke klare å få disse dyre designerklærne, og man vil ikke kunne dra på kafé med venninner hver dag. Og uten kaféturer, ingen blogginnlegg, for da gjør man jo ingenting ...

Leserne av rosabloggene blir "kjent" med mennesker med en hverdag som virker mer idyllisk enn Askepott sitt liv på slottet. Bloggene gir leserne mulighet til å drømme seg vekk i en eventyrverden uten like, og mer: De får også ta del i denne verdenen – ved å skrive i kommentarfeltet. Som blogger får man gjerne haugevis av solstråler skinnende ned i kommentarfeltet, det er ingen hemmelighet, og mange av leserne ville nok ofret mye for å få møte bloggeren. Men alle disse leserne som ser ut til å digge bloggeren, kan også plutselig finne på å skrive en anonym kommentar med et forferdelig budskap! Dette tærer på selvfølelsen fordi det avslører at leserne slett ikke er så trofaste som man ønsker å tro. Man må selv sagt regne med at det også kommer kritikk når man eksponerer seg selv på nettet på en slik måte, og klikkmobbing er lettere enn noen gang. Men negative kommentarer oppleves likevel gjerne som lyn fra klar himmel, og bom, så er det kun denne negative kommentaren man husker. Den 17-årige bloggeren Voe er et kjent eksempel på en som virkelig fikk kjenne på hva nettmobbing er. En periode sluttet hun helt å blogge, hun orket ikke mer netthets.

Jeg får stadig kommentarer på bloggen min som "Morsomt innlegg og kjempefin design på bloggen din også, forresten! Besøke min blogg?". Det er jo falskhet til de grader! Det virker som om mange er først og fremst opptatt av å få flere leser til sin egen blogg, der på kommentarfeltene bare som en gyllen mulighet for egenreklame. Er bloggverdenen blitt en stor portal av falskhet der alle bare har ett ønske, nemlig å stige høyere på blogglistene og få gratis produkter sendt i posten? Man føler seg sikkert litt viktig når man har en blogg som leses av andre, og det er nok en viktig grunn til at det i dag finnes flere bloggere enn det finnes retusjert reklame i media. Og så er det blitt like lett å lage en blogg som det er å kneppe igjen buksekappen. Men nå ser jeg meg nødt til å avslutte dette innlegget, jeg skal tross alt redigere ferdig outfitbildene jeg tok på morgenen.

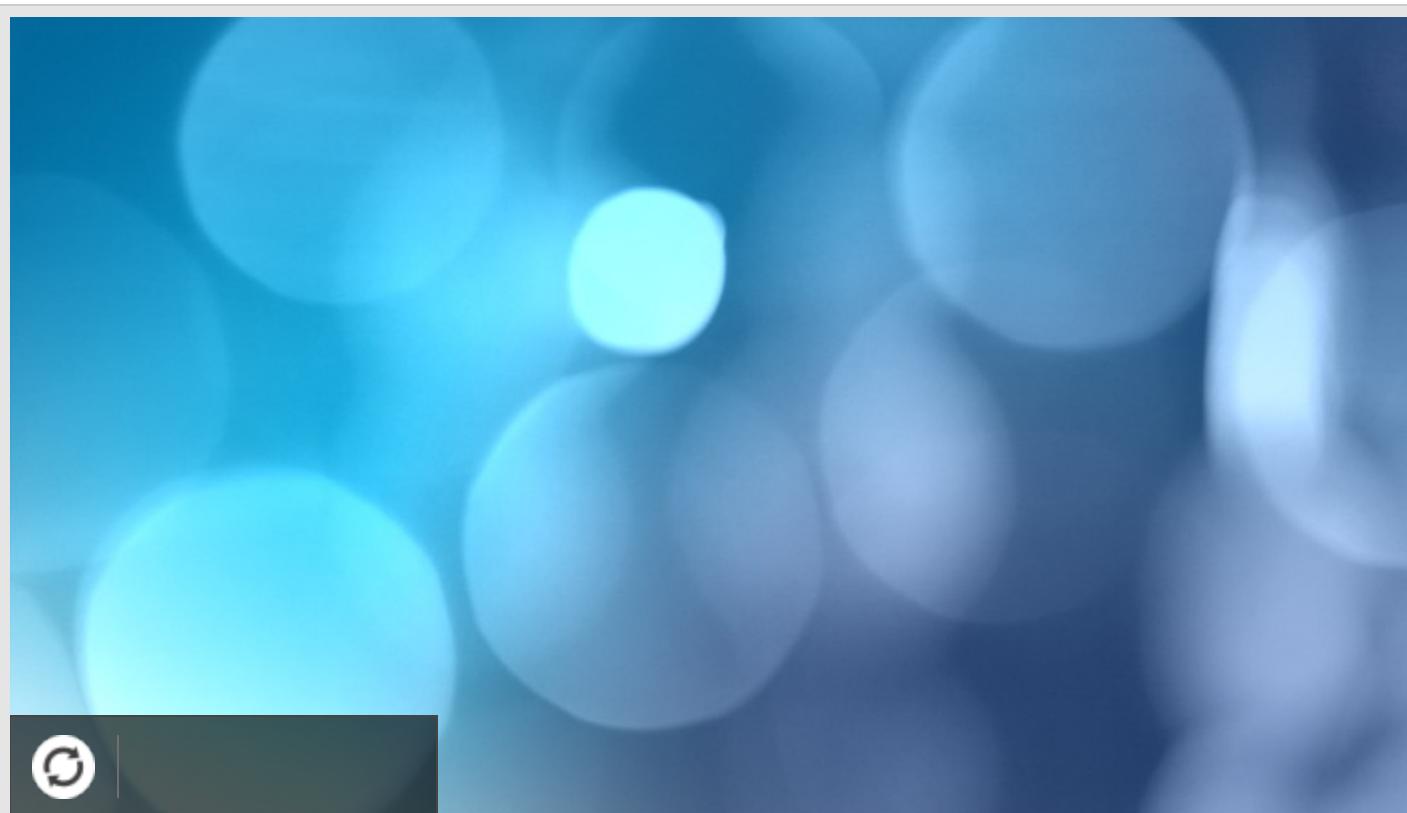
Muslimsk jente bytter liv med klesdesigner

Forfatter: Cecilie Isaksen Eftedal

[Muslimsk jente bytter liv med klesdesigner \(122110\)](#)

Oppgave

Filmklipp med spørsmål

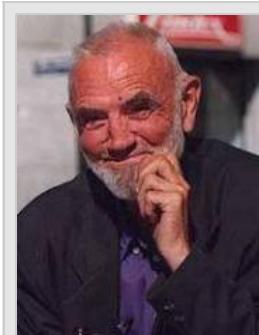
Se filmklippet *Muslim bytter liv med klesdesigner* fra NRK Skole og svar på spørsmåla:

- a. Ivelina og Sarah har forskjellig livssyn. Hva er det Sarah tror på, og hva er det som gir Ivelinas liv mening?
- b. Sarah sier at hun respekterer Ivelinas valg om å tro på noe annet, men det er en ting hun ikke forstår. Hva er det?
- c. Sarah kunne tenkt seg å jobbe som modell, men bare på ett vilkår. Hvilket?
- d. Ivelina og Sarah har ulikt syn på hvordan kvinner bør kle seg. Hva begrunner de synspunktene sine med?
- e. Hvorfor mener Ivelina at det ikke er lett å være muslim?
- f. Etter at Sarah har vært modell, får hun et oppdrag av Noman Mobashir (programlederen). Hva går det oppdraget ut på?
- g. Hva sier Ivelina om Sahras kreative evner?
- h. Hva håper Ivelina at Sarah har lært av henne?
- i. Hvilket tilbud får Sarah av Ivelina, og hva er Sarahs svar?
- j. Hva forteller Sarah og Ivelina om erfaringene de fikk ved å delta i programmet? Har de færre fordommer overfor hverandre nå?

Epilog

Forfatter: Odd Børretzen

[Epilog \(50050\)](#)

Om forfatteren

Odd Børretzen (1926–2012) var forfatter, illustratør og oversetter. Han er også kjent som humorist og framførte egne tekster til musikk. I tillegg var han en kjent og mye brukt kåsør. Lun humor og ironi er et særtrekk ved både kåseriene og sangtekstene hans.

Teksten *Epilog* er hentet fra *Min barndoms verden* som kom ut på Frifant Forlag i 1997.

Den gangen jeg levde i min barndoms verden, trodde jeg at Verden var ganske liten.

Den gangen trodde jeg at Verden besto av min verden, Etiopia, Amerika (hvor vi fikk julekort fra), Afrika (hvor flyveren Willy holdt til), byen (Oslo) og Vestlandet. Og jeg trodde at alle disse stedene lå forholdsvis nær hverandre.

Senere, da jeg ikke lenger bodde i min barndoms verden, forsto jeg at Verden var meget stor. Verden er jo blitt mindre etter hvert, men før, da jeg var barn og min bestemor levde, var verden uendelig stor.

Jeg skal forsøke å forklare hvor stor Verden egentlig var den gangen:

Min bestemor (på morssiden) hadde aldri sett en neger. Men hun hadde sett bilder av en, nemlig et bilde i Allers Familie-Journal av Samuel "Evil" Jackson. Han var neger og myrdet fire mennesker i Winconsin og ble henrettet i St. Quentin i 1921. Bildet var i svart/hvitt.

Sett en neger? Jeg tror ikke noen gang hun så en svenske.

Min bestemor bodde i Øvre Sirdal i Vest-Agder. Og som jeg har fortalt før, så kom hun en jul på besøk, og så vidt jeg husker, ble hun hos oss på Grorud hele vinteren og kanskje neste sommer.

Da hun kom, hadde hun først gått, på sine bein, tre mil fra Ådneram til Tonstad. Der overnattet hun hos sin søster, som bodde der. Neste dag tok hun en liten, vedfyr dampbåt over Sirdalsvatnet til Moi. Derfra reiste hun med tog til Flekkefjord, hvor hun overnattet hos en annen søster som var gift med postmesteren i Flekkefjord. Tredje dagen tok hun kystruta, Stavangerske Damskibsselskaps "Gansfjorden", til Oslo. Det tok to døgn. Hun hadde altså reist i fire døgn for å komme fra Øvre Sirdal til Grorud. Det er klart at verden var stor.

Vi møtte henne på Akershusbrygga. Da hun kom, hadde hun en fotsid, svart kjole med slåtte knapper hele veien ned fra halsen. Til hverdags gikk hun med tresko, men på reise hadde hun svarte sko. Hun hadde koffert og en brun pakke.

Mens vi ventet på bussen til Grorud drakk vi kaffe på Kaffistova på Stortorvet, i andre etasje over Christiania Bank og Kreditkasse. Der satt vi ved vinduet og så ned på torvet. Det var altså like før jul, og det gikk en masse mennesker på kryss og tvers over plassen der nede. De hadde svarte vinterklær. Sett ovenfra liknet de på hverandre. Da vi hadde sittet der ganske lenge, kanskje nesten en time, sa min bestemor:

"Ka bale di itte?"

Det betyr jo, som vi vet, "hva er det de maser etter?"

Jeg trodde den gangen, og det tror jeg ennå, at min bestemor trodde at det hun så nede på Stortorvet, var de samme menneskene hele tiden. At hun trodde at på Stortorvet i Oslo før jul, og kanskje ellers også, gikk en stor mengde mennesker fram og tilbake, fra Domkirka over til Glasmagasinet, videre til brannstasjonen, derfra kanskje over til Grændsns Skotøimagazin, tilbake til Domkirka, over til Glasmagasinet og så videre. Hele dagen. Kanskje hver dag? Jeg mener; hva visste hun om oslofolk? Etter en time på Kaffistova hadde hun all mulig grunn til å tro at de var gærne. I hvert fall et ganske stort antall av dem.

Min bestemor hadde altså aldri sett en neger, og sannsynligvis aldri sett en svenske (hvis det ikke tilfeldigvis gikk en svensk over Stortorvet den dagen, men fra så stor høyde var det ikke mulig å avgjøre det). Men hun hatet svensker fordi hennes yngste bror, Jørn, ble stukket med kniv av en svensk på en bar i Detroit i 1918. (Senere viste det seg at han ikke var svensk, men tysk, men han hadde visstnok svensk mor. Eller var det far?)

Min bestemor var ganske liten av vekst. En liten dame i svart fotsid kjole med knapper hele veien. Hun så eksotisk ut, selv om jeg ikke syntes det den gangen. Eksotisk som en innfødt. Hun var meget snill mot oss barn. Hun stekte rislapper og sa: "No må de vera gilde, bodn, og ete dokke mette."

Min bestemor visste altså at negre drepte folk i Amerika, at svensker stakk med kniv og at oslofolk var gærne. Dertil, kom det fram, mislikte hun katolikker, tyskere, jøder og utlendinger. Hun regnet dem som ukristelige (hun var sterkt troende), umoralske, upålitelige og, altså, gærne. Dertil henfalne til drikk, for hva skulle de ellers på den baren i Detroit?

Min vesle mormor var rasist. Hun var snill. Hun hadde sett nissen flere ganger i kveldsmørket utenfor kjøkkenglassen. Vi var hjemme hos henne i hvert fall én sommerferie, og hun viste meg stedet hvor nissen hadde stått. "Der sto han og glåbte. Ein liden tasse."

Hun var, naturligvis, rasist, og jeg var meget glad i henne. Jeg kjenner flere rasister som jeg setter pris på. Vi har to stripete katter hjemme i Tønsberg, den ene mer rasistisk enn den andre. De hater ikke bare alle andre slags dyr, de hater hverandre også. Bortsett fra seksuallivet (da biter de hverandre i nakken og skriker lydløst av brunst og gledeles lø lidenskap) består deres sosiale liv av at de freser til hverandre når de passerer hverandre i døråpningen.

Hun, min bestemor, var rasist, men det var ikke så farlig, for hun møtte jo ingen svensker og ingen negre og ingen katolikker fordi verden var så stor. De visste ikke hva hun mente om dem, og hva de mente om henne, er ikke godt å si. Hun var redd for svensker, negre og kinesere, og det er ikke mye å si på det, for hva visste hun om kinesere?

Når man tenker på hvor langt det var, den gangen, fra Øvre Sirdal til Grorud, hvor langt var det ikke da til Kina?

Redd kinesere? Hun var redd stavangerfolk, min mormor, mens hun levde.

Hun er død nå, for mange år siden.

Fordeler med muslimer

Forfatter: Christine Koht, Aftenposten

[Fordeler med muslimer \(20407\)](#)

Christine Koht

Christine Koht er ein norsk tv- og radio-journalist. Ho har fått Gullruten som beste kvinnelege programleiar to gonger.

*A-magasinet 9.november 2007
Fra spalten "Utfall fredag"*

Jeg er den fødte pessimist. Stort sett regner jeg med at det meste går dårlig. Altså ble jeg skikkelig nervøs da jeg fikk høre at de nye naboene mine var en muslimsk storfamilie med en drøss unger og mor iført niqab. Niqab er ikke det lille skautet. Niqab er den hetta med glugge til å se gjennom, niqab er nesten burka.

Hjelp, tenkte jeg, så nifst å få Spøkelseskadden som nabo. Da har sikkert far digert skjegg også, og masse venner som kommer innom og røyker og hoier og diskuterer jihad hele natten. Det blir en blanding av moské og asylmottak her.

Det ble det jo ikke. Selvsagt er de kurdiske naboene mine hyggelige, superordentlige og mye høfligere enn vi norske slasker. De hverken røyker eller drikker eller bråker, og det lille skautet til mor er ikke til hinder for verken samtaler eller bevegelsesfrihet. Far er av den typen som helst vil bære handleposene mine opp alle trappene. Akkurat det er jo et slags kulturkræsj.

Selvsagt er det flaut å ha gått rett i islamistfella på den måten, og dermed er jeg et bevis på at den tabloide svertekampanjen virker. For det er jo en kampanje ser det ut som, det daglige kjøret om islamske forjævligheter. Som muslim skal du ha en sterk rygg og lang, lang lunte for ikke å oppleve det som planlagt og bevisst. Hadde det vært min bakgrunn som fikk så mye dritt, ville jeg blitt rasende.

Så etter at jeg dummet meg sånn ut på nabofronten, har jeg diskutert fordeler med muslimer med så mange muslimer jeg har kunnet. De sterke familiebåndene, sier de fleste, ansvaret for hverandre, fellesskapet. Dere norskinger er så private og ofte ensomme. Vi er ikke redd for å blande oss. Det er hjerteskjærende at så mange eldre er helt alene. Sånt lar ikke vi skje.

Nylig besøkte jeg Ringnes bryggeri, og der mener de at miljøet er blitt utrolig mye bedre takket være alle de muslimske ansatte. De jobber hardt, demper konflikter, mobber ikke og viser respekt for eldre kollegaer. Dessuten tar de bønnepauser istedenfor røykepauser og kommer fredelig og uthvilt tilbake.

Er det ikke leit at sågne folk hele tiden skal se bakrunnen sin fremstilt som om den bare dreide seg om kvinneunder-trykkelse, hat og terrorisme? Siden de færreste av oss norskinger noen gang møter en ordentlig muslimsk drittsekk, er det mediene som sørger for skepsisen. Altså har de også ansvar for å skape balanse i tingene. Egentlig burde de jevnt og trutt trykke sågne punktvise faktabokser som de er så glade i, med tittelen "Fordeler med muslimer".

Her kommer altså en, kort og foreløpig: Null alkohol. Respekt for eldre. Bønnepauser. Sterk familiefølelse. Deler pengene sine.

Amen og Inshallah.

Intervju med regissør Ulrik Imtiaz Rolfsen

Forfatter: Cecilie Isaksen Eftedal

[Nærlesing av filmen Izzat \(122550\)](#)

Oppgave

Se filmklippet og svar på spørsmåla:

Izzat / video

<http://ndla.no/nb/node/18417>

1. Hva handler filmen *Izzat* om?
2. Hva prøver regissør Ulrik Imtiaz Rolfsen å stille spørsmål ved i filmen?
3. Ungdommene i filmen *Izzat* har et ønske om å være noen som andre ser opp til og respekterer. Hvor viktig er det for deg "å være noen"? Begrunn svaret ditt.
4. Hva var utfordringa for regissøren med hensyn til rollemodeller da han vokste opp på 1970- og -80-tallet?
5. Hvilke rollemodeller hadde regissøren selv da han vokste opp?
6. Regissøren ser seg selv som tokulturell. Hvilke to kulturer hører han til?
7. Arbeidet med filmen førte til flere personlige endringer for regissøren. Hvilke?
8. Hvilke utfordringer var knyttet til det å vokse opp som pakistanner i Norge?
9. Hvilke problemer oppstår under integrering, ifølge regissøren?
10. Samfunnet og familiene til gangsterne i *Izzat* er delvis skyld i at de ender opp som de gjør, mener regissøren. Hva begrunner han det med?
11. Hva er regissørens målsetting når han lager historier?
12. Hvordan beskriver han kulturforskjellene mellom den pakistanske landsbygda og Norge?
13. Hvilke moderne, norske verdier mener regissøren er svært viktige?
14. Hvordan mener han at hans egen, pakistanske kultur har ødelagt mange av hans slektringer?
15. Regissøren sier at han har en fordel av å kunne sparke i begge retninger. Hva mener han med det?

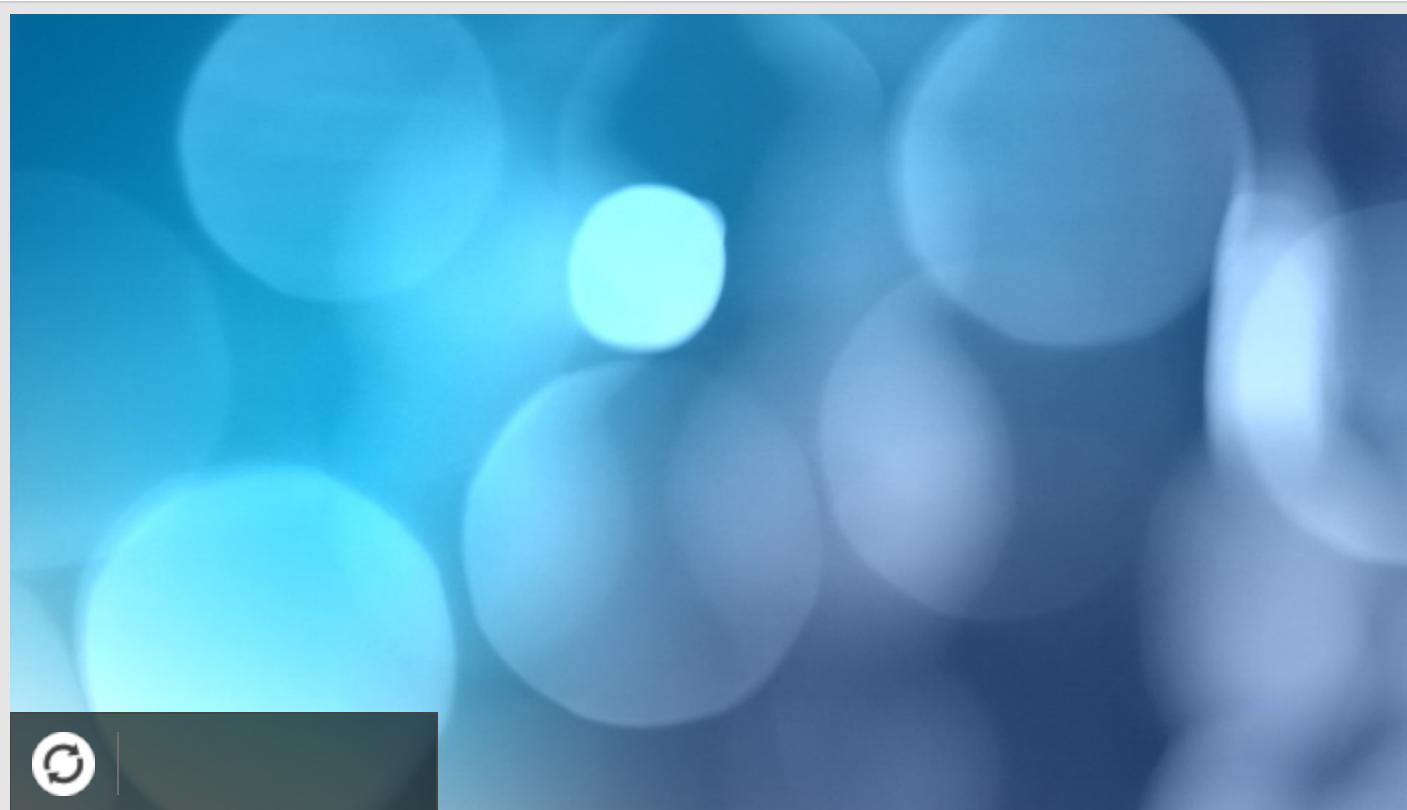
Fordommer mot muslimske jenter

Forfatter: Cecilie Isaksen Eftedal

[Spørsmål til fjernsynsprogram \(122671\)](#)

Oppgave

Klipp fra fjernsynsprogram med spørsmål

Se klippet fra fjernsynsprogrammet *Fordommer mot muslimske jenter* fra NRK Skole og svar på spørsmålene:

1. Hvilke syn på muslimske kvinner presenteres av et knippe ikke-muslimer i begynnelsen av klippet?
2. Irem Øzalp sier at det til tider kan være tøft å være muslimsk kvinne i Norge. Hva begrunner hun denne påstanden med?
3. Hvordan stiller Irems foreldre seg til valg av ektemann for dattera si?
4. Hvem skaper, ifølge Irem, fordømmer?
5. Hva er imidlertid både muslimske og kristne ungdommer mest opptatt av?
6. Hvilke fritidsinteresser har Irem?
7. Hva sier hun er den eneste forskjellen mellom henne og venninnene hennes?
8. Hva tenker hun om at foreldrene vil vite hvem hun er sammen med, og når hun kommer hjem, hvis hun er ute?
9. Hvor er Irem født og oppvokst?
10. Hvilken kultur føler hun selv at hun tilhører?
11. Hvordan ser hun på det å passe inn i det norske samfunnet?
12. Hvilken skole går hun på, og hva studerer hun?
13. Hva tenker hun om den yngre og den eldre generasjonens ambisjoner?
14. Hvorfor tegnes det, ifølge Irem, fortsatt et bilde i samfunnet av at ungdom med minoritetsspråklig bakgrunn ikke er så godt utdanna?

I går, i dag, i morgen

Forfatter: Tone Wasbak Melbye, Amendør AS

[I går, i dag, i morgen \(132151\)](#)

Om forfatteren

Tone Wasbak Melbye er født i 1977. Hun er utdannet cand. philol. med hovedfag i religionsvitenskap, og har tidligere jobbet som lærer i grunnskolen og som foreleser ved Universitetet i Agder. Tone er mest kjent som vokalist og låtskriver, men hun er også forfatter.

Age quod agis

Uttrykket "áge quod ágis" er hentet fra latin og betyr "gjør det du gjør", underforstått: Det du gjør, gjør skikkelig.

Urdu

Indoeuropeisk språk som blir hovedsakelig talt i Pakistan og India. Språket er nært beslektet med Hindi, som er det offisielle språket i India.

15. april. Hvis jeg vil inn på litteraturvitenskap, må jeg få sendt inn søknaden nå i kveld. Foreldrene mine kommer til å klikke. Virkelig seriøst klikke i vinkel. Hadde jeg bare kunnet ta med pc-en inn på rommet! Jeg trenger ikke mye tid. Men pc-en står i et hjørne mellom kjøkkenet og stuen. Hvem var det som fant på dette med ikke å ha dører mellom kjøkken og stue?

Foreldrene mine sitter fremdeles ved kjøkkenbordet og snakker. Heldigvis. Mor er godt i gang med å klage over naboen i fjerde, hun gamle med alle kanarifuglene. Jeg tror hun må være minst 70 år gammel, og ha like mange fugler. I alle fall virker det sånn på alt bråket.

"Ikke sant? Du som skal bli lege vet at det er helsefarlig å bo i nærheten av sånt. Si det til faren din. Zamir? Si det til faren din."

Dessverre virker det ikke som om far girder å høre noe mer om kanaridamen akkurat nå.

"Ikke plag ham, ser du ikke at gutten holder på med noe viktig?" Han drar frem en kjøkkenstol, setter seg rett bak meg og spør:

"Hva er det der?"

Du vet, baksetesjåfører? Faren min er baksetesurfer. Han har egentlig ikke peiling på data, men står over skulderen min og kommer med kommentarer til alt jeg gjør. Jeg kan ikke ignorere ham heller.

"Jeg skriver inn web-adressen."

"Mhmm, så du gjør det på den måten."

Den hummingen, i tilfelle du lurte, betyr at han prøver å gi inntrykk av at han egentlig vet svaret på spørsmålet han nettopp stilte, og dessuten at han ville gjort alt jeg gjør på en annen og mye bedre måte.

"UiO, det er universitetet, det", konstaterer han med en egen evne til å påpeke det åpenbare.

"Få se."

Med en gang hun hører ordet *universitetet*, kommer mor stormende også. Hun stiller seg på siden av meg og bøyer seg ned mens hun trykker fingeren mot skjermen:

"Hva er det?"

Jeg klarer å la være å si "et ganske stygt fingeravtrykk" og forklarer at jeg skal sende inn søknad til opptak ved Blindern. Uten å si noe trekker begge enda nærmere. Dette kommer til å gå rett i dass. Men jeg kan ikke gå ut og komme tilbake senere, for jeg har ikke tid til å utsette søknaden lenger. Jeg må bare fortsette å late som ingenting. Mens jeg puster så rolig som mulig, klikker jeg meg inn på studietilbudet og får opp listen over de ulike fakultetene. Før jeg rekker å trykke på "Estetiske studier", peker far på skjermen:

"Der er det."

Rett under estetiske studier står helsefag og medisin. Hvis jeg skulle blitt lege, som foreldrene mine mener, hadde det helt riktig vært der jeg skulle trykket. Men det har jeg ikke tenkt å bli i det hele tatt. Jeg skal nemlig studere litteratur, bygge på med oversetterstudiet og oversette moderne urdu-poesi til norsk. Ikke de gamle mystiker-greiene, men det som skrives nå. Jeg har planen helt klar. Hvordan jeg skal tjene penger på dette, er derimot ikke like klart enda. Før eller senere kommer selvfølgelig foreldrene mine til å finne ut at jeg ikke kan en ting om streptokokker, skiveprolaps eller sarkomer, men derimot alt om substantivfraser, sonetter og sarkasme, og legge to og to sammen. De er jo ikke idioter heller. Dessuten har jeg en onkel og en kusine som begge er leger. Jeg kan ikke bløffe særlig lenge. Men jeg vil helst at de ikke oppdager det før det er for sent til å gjøre noe med saken. Og hvis jeg sier til dem nå at jeg ikke har tenkt å bli lege, vil det bli en stor krangel og i verste fall vil jeg ikke rekke å sende inn søknaden min i det hele tatt i kveld.

"Jo, men det er ikke til meg, jeg hjelper Ulf."

Ulf er en jeg kjenner fra skolen. Ikke egentlig veldig godt, men han bor også i blokken og kommer innom av og til for å se på tv. Akkurat nå er han også den første jeg kommer på. Far fnyser:

"Hvorfor skal du hjelpe ham?"

Om de bare kunne slutte å bry seg. Jeg er alt ganske kvalm av å måtte lyve og orker ikke fortsette å finne på ting. Det blir ikke bedre av at mor bryter inn:

"Det er bra, det er akkurat derfor du kommer til å bli en bra lege. Du bryr deg om folk og prøver å hjelpe."

Selv om det redder meg ut av situasjonen, gjør det ingenting for å bedre samvittigheten min. Uten å si noe mer klikker jeg på "Estetiske fag og litteratur". Så på "Generell litteraturvitenskap". Alt går greit så langt. Kanskje jeg kan komme unna med å si at det er Ulfs søknad. Min id. Oi. Jeg folder ut arket med kodene på, bretter det over så ikke navnet mitt skal synes.

"Har han fødselsdag samme dag som deg også?"

Jeg klarer ikke å bestemme meg for om mor høres overrasket eller mistenksom ut. Det stikker i magen igjen. Før jeg rekker å finne på en god grunn til at jeg må logge meg inn under mitt eget navn for å sende inn Ulfs søknad, ringer det på døren. Jeg blir umiddelbart lettet, men så får jeg det paranoide innfallet at det kanskje er Ulf. Jeg puster dypt. Nå må jeg roe meg ned. Selvfølgelig er det ikke Ulf. Det hadde vært for drøyt. Ute fra gangen hører jeg fars stemme. Han høres forurettet ut:

"Nå? Se på tv når han holder på med å hjelpe deg?"

I forvirringen trykker jeg på linken til skatteetatens sider og kastes ut av innloggingen. Jeg prøver å trykke tilbake-tasten, men får beskjed om at jeg er i ferd med å forlate et sikkert område. Ja, det skal være visst! Jeg spretter opp og løper ut i gangen, tidsnok til å høre Ulf svare, veltalende som alltid:

"Hæ?"

Nå må jeg tenke forttere enn jeg føler meg trygg på at jeg klarer:

"Hei Ulf, der var du jo. Jeg holdt akkurat på med å fylle ut søknaden din."

"Men jeg har ikke ..."

Forsøket på å sparke ham i ankelen ender med at jeg treffer benet på en av pyntestolene ved døren. Jeg kveler et klynk og babler videre:

"...karakterene med deg? Det gjør ikke så mye. Du kan sende dem inn som vedlegg etterpå."

Jeg leder Ulf med meg inn. Foreldrene mine kan ikke nekte ham å være til stede når det er hans egen søknad som skal sendes inn. Jeg kan ikke nekte ham det, jeg heller. Dessverre. Heldigvis er han fortsatt for forvirret til å protestere, og jeg babler videre:

"Jeg holdt akkurat på å logge inn her for å sende inn søkeren på litteraturvitenskap."

Febrilsk åpner jeg et Word-dokument og skriver inn at foreldrene mine ikke vet at jeg søker litteraturvitenskap, ikke skal vite om det, og at han bare må late som om det er hans søkeren jeg sender inn, tusen takk. Jeg vet ikke om han skjønner det, men han holder i alle fall kjeft. Men på den tiden jeg har brukt på å skrive beskjeden til Ulf, har foreldrene mine fått summet seg igjen. Mor holder seg heldigvis vekke nå siden hun ikke liker Ulf noe særlig. Foreldrene hans er nokså fattige, og hun vil ikke at vi skal omgås bermen. Far derimot blir enda mer opptatt av å vise sine kunnskaper:

"Skal du ikke lagre?"

Alltid omtenkomsomme Word nekter å lukke dokumentet uten å spørre om jeg ikke skal lagre det først, og nå har faren min sett at jeg skriver noe.

"Nei, det er bare en kladd."

Jeg lukker uten å lagre og uten å forklare mer. Hva nå? Det er ingen grunn til at ikke Ulf skulle sende inn søkeren selv, nå som han er her. Og dessuten vil navnet mitt komme opp på innloggingen på søkerensiden. Jeg prøver likevel. Skriver inn fødselsdato og passord og får opp firkanten der jeg skal skrive inn id-kode. Nå er jeg i alle fall innlogget.

"Kan du sende inn søkeren fra din side? Jeg tror ikke det går."

Far er altfor fornøyd med sin kunnskap om det offentlige systemet til å bli ordentlig mistenkomsom. Jeg sukker likevel stille.

"Nei. Men jeg må bare sjekke oppsettet av skjemaet for å sammenligne profilen."

Det er bare ord jeg lirer av meg uten riktig å tenke, men de ser ut til å virke. Far nikker som om han vet akkurat hva jeg mener. Jeg fyller ut personlige detaljer, men blir sittende og se på listen over fag. "Tast inn emnekode." Vil de merke det om jeg skriver opp *lit* i stedet for *med* nå når de har sett at jeg er inne på min egen side? Kanskje, kanskje ikke, men jeg vet ikke om jeg tør ta sjansen. Jeg vet heller ikke om jeg risikerer å få opp noen "Er du sikker på at du vil søke på litteraturvitenskap?"-meldinger. Men jeg er så nær målet. Alt jeg trenger er et lite øyeblikk, ikke engang et minutt, for å taste inn emnekoden og trykke "Send". En avledning. Jeg trekker pusten dypt.

"Du, Ulf, la ikke du igjen listen over emner fra studieveilederen oppe hos Pedersen?"

"Hun i fjerde? Nei, hvorfor skulle jeg det?"

Nei hvorfor skulle han egentlig det?

"Da du gikk med avis'en."

"Jeg går da ikke med..."

Jeg kan se hvordan det begynner å gå opp et lys for ham, ansiktsuttrykket hans skifter fra irritasjon til overraskelse til forståelse.

"...avisen nå lenger, men forrige helg så gjorde jeg jo det."

"Nettopp. Skal ikke du gå og hente den, så kan vi være sikre på at vi taster inn rett emne. Bare pass på at ikke noen av fuglene kommer ut."

Jeg sier det siste som på spørk. Håper han tar hintet. Mens jeg venter, later jeg som om jeg er veldig opptatt av å lese all informasjonen som står på skjermen. Jeg liker ikke dette i det hele tatt. Om bare ikke foreldrene mine hadde vært så hyggelige. Det hadde vært mye lettere om de hadde vært grådige, egoistiske mennesker som vil at jeg skal tjene penger for familien. Men de tenker bare på meg, og derfor er det så ekstra ille at de tenker helt, helt feil.

Så hører jeg det. Løping i trappen. Noen som roper: "Fang den, fang den!", og min mor som slår neven i bordet. "Nei, nå går det for langt!" Hun styrter ut døren. Jeg hører stemmen hennes ljome ute i gangen: "Lar du dem fly løs inne også nå? Er du ikke klar over at de er smittefarlige? Jeg kan få helsevesenet hit hvis du ikke holder styr på dem." En annen stemme, eldre og spissere, som svarer: "Smittefare? Og det sier du, med den stanken av løk natt og dag? Du som lar søpla stå ute i gangen og tiltrekke seg rotter?". Min mor: "Rotter?" Pedersen: "Rotter ja." Min mor: "Rotte kan du selv være!"

Omtrent da sender min far meg et skremt blikk og løper ut han også, antagelig akkurat i tide til å avverge en større katastrofe mellom mor og Pedersen. Med hamrende hjerte benytter jeg anledningen til å skrive inn emnekoden, fylle inn resten av detaljene og trykke på "Send søknad". Skuldrene mine synker flere hakk og jeg begynner å puste igjen når jeg ser beskjeden "Søknad sendt" komme opp på skjermen. Det var akkurat i tide, for nå kommer foreldrene mine inn igjen. Mor er fortsatt midt i en tirade om smittefare og fugleinfluensa når hun får øye på meg igjen. Hun setter kursen rett mot meg.

"Zamir. Du skal bli lege, du kan snakke med henne. Få henne til å forstå at det er farlig å la dem – hva er det der?"

Jeg prøver å klikke vekk vinduet med kvitteringen, men det er for sent. Hun har alt fått øye på den, og her står navnet mitt, sammen med "Mottatt søknad på Lat1005". Lat? Det skal ikke være Lat, men Lit! Nei! Hvordan skjedde det? Jeg ser på hva det er jeg har søkt på. Det er et emne som heter "Latin i går, i dag og i morgen". Jeg gir opp.

"Latin, mamma. Det er jo legespråket. Det er et obligatorisk kurs før jeg kan begynne på selve utdanningen. Slik at jeg forstår fagspråket."

Hun nikker fornøyd:

"Nemlig. Og så kan du fortelle til Pedersen at det er helsefarlig å ha de fuglene flygende løst rundt."

Jeg nikker enig. Age quod agis. Nemlig.

Skylappjenta

Forfatter: Marion Federl, Eli Huseby

[Skylappjenta \(132063\)](#)

Eventyret om Rødhette
er kjent i mange land.

Introduksjon

Med kortfilmen *Skylappjenta* (2009) har den pakistansk-norske regissøren Iram Haq skapt en moderne og samfunnskritisk versjon av eventyret om Rødhette. Filmen tar opp et problem som mange innvanderbarn opplever: Verdiene og krava de møter hjemme hos familien, kan være svært forskjellige fra reglene som gjelder i samfunnet for øvrig.

Et moderne eventyr

Iram Haqs film er en moderne versjon av eventyret om [Rødhette og ulven](#). For å forstå filmen fullt ut må du derfor kjenne dette folkeeventyret godt. En annen eventyrhelt som dukker opp i filmen, er Espen Askeladd. Et typisk eventyr med Askeladden i hovedrolla er eventyret om [Prinsessen som ingen kunne målbinde](#). Du kan også lese om Espen Askeladd på Wikipedia.

Hva er skylapper?

Én siste ting før du tar fatt på filmen og oppgavene: Du trenger også å vite hva uttrykket "å ha skylapper" betyr. Hvor er uttrykket henta fra? Hvordan oppfører man seg når man har skylapper? Slå opp i [Bokmåls- og nynorskordboka](#) og finn ut.

Skylappjenta / oppgave

<http://ndla.no/nb/node/132063>

Oppgave 1

Lån fra kjente folkeeventyr

Se filmen *Skylappjenta* og jobb deretter med spørsmåla:

- a. Se på personer og handling i "Skylappjenta": Hvilke fellestrekker finner du mellom filmen og eventyret om Rødhette? Og hva er ulikt?
- b. Hvilken person i filmen likner på Espen Askeladd? Hva har han felles med Askeladden?
- c. Hva kaller vi det med et faguttrykk når en forfatter eller regissør helt bevisst løner personer, scener, replikker osv. fra en annen tekst?

Oppgave 2

Dramaturgi

Du skal nå se nærmere på konflikten og handlinga i filmen.

- a. Se anslaget (= de første sekundene av filmen). Allerede her får vi et hint om konflikten. Vi hører en samtale mellom mor og datter. Hva handler samtalet om?
- b. I anslaget ser vi ikke personene som snakker, men en animasjon. Hva forteller denne animasjonen om stemninga i hjemmet?
- c. I den første scenen er mor i ferd med å sende Skylappjenta av gårde til bestemor, som er syk. Hva er det mor formaner Skylappjenta om? Og hva får oss til å skjønne at dattera ikke har lyst til å gjøre som mora sier?
- d. Skylappjenta bryter mors påbud om å "gå rett fram, ikke se til høyre, ikke se til venstre". Hva gjør hun?
- e. I den mest dramatiske scenen i filmen må Skylappjenta ta et avgjørende valg.
 - Hva er alternativene hun har?
 - Hva velger hun?
 - Hva er det hun dermed mister?
 - Hvem hjelper henne i denne situasjonen?
- f. Veien videre er ikke lett for jenta. Hva er det neste hun mister?
- g. Hva er det som hjelper henne når nøden er størst og hun har mista absolutt alt?
- h. Hvordan går det med Skylappjenta til slutt?

Oppgave 3

Personene i filmen

Theodor Kittelsen: Soria Moria Slott (1900). Askeladden ser slottet lyse og glitre i det fjerne.

Eventyra har alltid en helt (eller ei heltinne), og helten har både hjelbere og motstandere.

- a. Hvilket land bor Skylappjenta i?
- b. Hvor kommer familien hennes fra?
- c. Hvilke mål og ønsker har hun?
- d. Hvem er Skylappjentas motstandere? Hva krever de av henne?

- e. Hvem er hjelperen til Skylappjenta? Hva er det han hjelper henne med? Og hva kan han ikke hjelpe henne med?

Oppgave 4

Noen viktige virkemidler

Allegori

- Iram Haq bruker eventyrforma for å fortelle noe om virkeligheten til ei gruppe unge mennesker i Norge i dag.
- Derfor må vi tenke gjennom hva personer, gjenstander og hendelser i filmen står for – alt vi ser, har også ei overført (symbolsk) betydning.
- Når ei fortelling har en slik dobbel bunn, sier vi at den er *allegorisk*.

For å kunne løse denne oppgava bør du se filmen flere ganger. Nå skal du nemlig fokusere på detaljene.

- Hvorfor gir mora ei skylapplue til dattera si? Hva skal denne lua sørge for?
- Hva slags "fristelser" fins det på veien til bestemor? Hvorfor er de forbudt for Skylappjenta?
- Hvilket språk snakker Skylappjenta, og hvilket språk snakker familien hennes og taxisjåføren? Hva forteller språket personene bruker om hvem de ønsker å være?
- Når det ser ut som om alt har gått galt for Skylappjenta, tar hun opp matpakka si og spiser ei brødkive med brunost. Hva symbolisere denne handlinga?
- To av symbolene i filmen er et hjerte og en sommerfugl. Hva står de for? Forklar hvordan du oppfatter dem.
- Se nærmere på hvordan regissøren bruker vær og årstider for å understreke handlinga og for å synliggjøre ulike sinnsstemninger hos personene.
- Finn gjerne enda noen eksempler på personer, gjenstander, symbolske hendinger osv. i filmen, og forklar hva de står for.
- Hvilket kjent norsk musikkstykke får vi høre i *Skylappjenta*? I hvilken scene i filmen får vi høre det? Hvorfor har regissøren valgt å bruke nettopp dette stykket, tror du?
- Hvordan er musikk brukt ellers i filmen?

Oppgave 5

Tema, budskap, moral

- Les nedafor om regissør Iram Haq. Hvilke fellestrekk ser du mellom Skylappjentas skjebne og Iram Haqs eget liv?
- Er skjebnen til Skylappjenta bare et enkelttilfelle, eller kan vi si at det fins mange "skylappjenter" i samfunnet vårt?
- Hva vil du si er temaet i *Skylappjenta*?
- Har filmen en lykkelig slutt? Grunngi svaret.
- Eventyr formidler ofte en *moral*, det vil si en lærdom eller leveregel. Hva vil du si er moralen i Grimms eventyr om Rødhette, og hva er moralen i Iram Haqs filmfortelling?

Om regissøren

Iram Haq (1976–) kjenner du kanskje igjen fra rolla som Fatima i Robert Stoltenbergs TV-serie *Borettslaget*. Her spiller hun dattera til en svært tradisjonsbunden pakistansk far. Iram Haq har selv pakistansk-norsk bakgrunn. Da hun var 14 år, blei forholdet til familien svært konfliktfylt, og hun brøyt kontakten. I intervjuer har hun beskrevet seg som en slags Pippi Langstrømpe: en ungdom som tidlig måtte ta ansvar for sin egen oppdragelse. Bruddet førte til at hennes gamle verden raste sammen, og hun måtte bygge opp et nytt liv uten å ha noen rollemodeller som kunne vise vei.

Som Fatima i *Borettslaget* og Jasmin i *Import Eksport* viser Iram Haq viktige sider ved det å være tokulturell i Norge. I filmen *Skylappjenta* tar hun utgangspunkt i seg selv og dikter videre. Hovedpersonen i filmen strever med å finne sin plass i en kaotisk verden, og jakter på tilhørighet og identitet.

Fjernsynssketsj om homofili

Forfatter: Cecilie Isaksen Eftedal, Ragna Marie Tørdal

[Spørsmål til en fjernsynssketsj om homofili \(120513\)](#)

Oppgave

Se sketsjen *Homofili* fra komiserien *Ut i vår hage* og svar på spørsmåla:

Homofili / video

<http://ndla.no/nb/node/120768>

1. Etter at vi i begynnelsen av fjernsynssketsjen har sett Even, en av hovedpersonene i sketsjen, løpe rundt og leite etter Thomas, får vi sceneskifte. Hvor er vi nå? Hvordan binder dette sceneskiftet begynnelsen og slutten på sketsjen sammen?
2. Thomas har bestemt seg for å ta et alvorlig valg. Hva har han valgt, og hvorfor?
3. Hvem har Thomas bestemt skal hjelpe ham med dette valget?
4. Hva er denne hjelperen ekspert på?
5. Thomas blir stående å se på en vegg med bilder mens han venter på pastoren. Hvem er avbildet, og hvorfor?
6. Even løper for å redde Thomas. Underveis løper han sammen med en kjent filmkaraktær fra en norsk spillefilm. Hvilken film er denne scenen hentet fra, og hvorfor brukes nettopp dette filmsitatet her?
7. Pastoren har overnaturlige evner. Hvilke?
8. Pastoren har to metoder for å endre folks legning. Hvilke?
9. Metoden pastoren bruker på Sputnik, har en svakhet. Hvilken?
10. Pastoren sier: "Før eller siden måtte det jo skje." Hva mener han med det?
11. Even rekker fram til pastorens kontor før han rekker å drive homofilien ut av Thomas. Hvordan ender det mellom Even og Thomas?
12. Hva er det Thomas nå forstår for første gang, og hvilke konsekvenser får denne erkjennelsen?
13. Hvilke virkemidler brukes for å understreke den dramatiske stemninga? Hvorfor tror du det dramatiske står så sentralt i denne sketsje
14. Det brukes mye humor og ironi i denne komiserien. Finn eksempler. Hvilken effekt har disse virkemidlene for måten vi oppfatter budskapet på?
15. Hvorfor tror du produsenten av *Ut i vår hage* har valgt å framstille temaet homofili på nettopp denne måten?

By og land

Populærmusikk fra Vittula

Forfatter: Ragna Marie Tørdal

[Populærmusikk fra Vittula \(129547\)](#)

Mikael Niemi / video

<http://ndla.no/nb/node/129228>

Romanen Populærmusikk fra Vittula

De tekstutdragene som du finner på denne sida, er hentet fra den norske utgava av Mikael Niemis roman *Populärmusik från Vittula* (2000). Boka er oversatt til norsk av Erik Krogstad og utgitt på Pax forlag.

Hovedpersonen i boka er gutten Mattis. Han vokser opp i Pajala i Tornedalen. På folkemunne kalles området for Vittula, som betyr "Fittemyra".

Tornedalen er et trespråklig samfunn. Her snakkes både svensk, samisk og meänkieli. Meänkieli er en finsk språkvariant som har mye felles med kvensk. Den finsktalende minoriteten i Sverige fikk først på 1970-tallet anledning til å lære sitt eget språk på skolen.

Romanen består av mange fantastiske fortellinger som ligger i grenseland mellom virkelighet og fantasi. Niemi er selv oppvokst i Pajala og skildrer livet i avkroken Vittula med humor og varme.

Tekstutdrag

*Populärmusik från
Vittula* fikk
Augustprisen som
årets roman i Sverige i
2000.

Romanen blei også
nominert til Nordisk
råds litteraturpris.

Romanen blei
filmatisert i 2004.

Den svenska forfatteren
Mikael Niemi (1959–
) vokste selv opp i Pajala
og kjenner miljøet i
Tornedalen fra innsida.

Populærmusikk fra Vittula - Kapittel 1 / fil

<http://ndl.no/nb/node/122045>

Populærmusikk fra Vittula - Kapittel 4 / fil

<http://ndl.no/nb/node/122047>

Filmversjon (svensk tale): [Populärmusik från Vittula \(2004\)](#)

Populærmusikk fra Vittula som dannelsesroman

Forfatter: Trude Løvskar, Eva Walde Lund

[Populærmusikk fra Vittula som dannelsesroman \(122578\)](#)

Introduksjon

En *dannelsesroman* er en roman som viser hvordan en person utvikler seg fra barn til voksen i møte med ulike krefter som former personligheten. Ofte forlater hovedpersonen hjemstedet for en periode, opplever andre kulturer og ser verden utenfra, før han vender hjem som et mer opplyst menneske. Et eksempel er romanene til den tyske forfatteren Johann Wolfgang Goethe (1749–1832).

I samtidstekster møter vi fremdeles varianter av motivet hjemme–borte–hjemme. I romanen *Populærmusikk fra Vittula* av Mikael Niemi møter vi to unge mennesker som lengter ut av bygda. Romanen består av flere kortere historier som veves sammen til en helhet.

Oppgave 1

Les kapittel 1 i romanen *Populærmusikk fra Vittula* og diskuter spørsmåla:

1. Hvor og hvordan kommer det fram at bygda Pajala, også kalt Vittula, befinner seg i ei brytningstid der ny tid møter gammel?
2. Hovedpersonen sier «Verden tok aldri slutt, den utvidet seg hele tida, og det svimlet for meg så jeg nesten ble dårlig da det gikk opp for meg at man bare kunne gå og gå i det uendelige». Ta utgangspunkt i sitatet og diskuter hvilken rolle reisen spiller i det første kapittelet.

Oppgave 2

Les kapittel 4 i romanen *Populærmusikk fra Vittula* og diskuter følgende påstander:

1. Å begynne på skolen både åpner og lukker verden for barna i Pajala.
2. Å kaste og ødelegge bøker er kun et uttrykk for at de ikke ville gjøre lekser.
3. Opplevelsen av å være utenfor det egentlige Sverige kommer til uttrykk i kapittelet på flere ulike måter.

Skriv en tale

Forfatter: Eva Walde Lund , Trude Løvskar, Ragna Marie Tørdal

[Skriv en tale \(122583\)](#)

Oppgave

Skriv en tale

Den gylne hånda

Prinsippet blei først
brukt av de gamle
greske retorene
(talerne), men det er
like nyttig i dag.

"Den gylne hånda" vil
si at du skal ha like
mange momenter som
det er fingerer på ei
hånd.

Da disponerer du
innholdet slik:

- innledning
(ett moment)
- hoveddel
(tre momenter)
- avslutning
(ett moment)

Bygda Vittula har trommet sammen til fest. Du går inn i rollen som ordfører og skal holde en kort tale der du trekker fram de beste sidene ved bygda di. Formålet med talen din er å skape begeistring og overbevise folk i bygda om at dere bor på en fantastisk plass!

Les utdrag fra Mikael Niemis roman *Populærmusikk fra Vittula*. Teksten finner du under "Relatert innhold" nederst på sida. Skriv talen og framfør den for klassen. Bruk prinsippet om "den gylne hånda" når du skriver talen din.

Sveve over vatna

Kapittel 1: Pennies from Heaven

Forfatter: Ragnar Hovland, Samlaget

[Sveve over vatna kapittel 1 \(129712\)](#)

PENNIES FROM HEAVEN

Den rauda bussen glefste ikkje etter folk. Den kom farande stillferdig, på ein skyete, lodden dag på grensa mellom sommar og haust, for å setje meg av i denne byen. Her skulle eg slå meg ned. For ei stund i alle fall.

Det hadde begynt å regne då eg steig av bussen med koffertane mine, og det var ein tjukk og svart strek i rekninga, for eg hadde bra klede på meg. I alle fall var ikkje skjorta så verst. Buksa var nok litt slitt på knea.

Bussjåføren kom ut etter meg, sidan eg var den siste fortapte sjela som steig av her på busstasjonen i Bergen. Eg såg opp på det grå regnet som sildra nedover oss. Så det var slik det såg ut.

- Ja ja, her er Bergen, sa bussjåføren. I tilfelle eg skulle ha vore i tvil. Han stod bak meg med ein sneip i kjeften. No hadde han lov til å tenne han.

- Er det pennies from heaven det regnar her, eller er det noko anna? spurde eg, for å vise at eg var no på høgde med kva som helst, sjølv om eg kom ute frå bygdene og var av småbrukslekt.

- Det er vel vanleg regn, veit eg, sa bussjåføren. Han såg opp, som om han likevel måtte forsikre seg om at det var det det var, og ikkje det som eg sa.

Eg tok ein koffert i kvar hand, steig ut i byen og venta meg det verste.

(Tekstutdrag: Kapittel 1 i romanen *Sveve over vatna* av Ragnar Hovland, utgitt på Samlaget i 1982. Tekstutdraget må ikkje bearbeidast, eller publiserast i papirformat).

Ragnar Hovland (1952 -)

Ragnar Hovland

Norsk forfattar og oversetjar.

Hovland skriv bøker for både barn og vaksne.

Dette tekstudraget er henta frå romanen *Sveve over vatna* (1982).

Du kan lese heile boka i den digitale Bokhylla til Nasjonalbiblioteket.

[Sveve over vatna](#)

Kapittel 3: Ein flokk kattar

Forfatter: Ragnar Hovland, Samlaget

[Sveve over vatna kapittel 3 \(129713\)](#)

EIN FLOKK KATTAR

Dette at eg skulle dra til Bergen om hausten var ikkje noko som datt i meg då. Det hadde sveva litt rundt i bakhovudet mitt gjennom heile sommaren. Men no begynte det å daske og romstere nokså høglydt inni der.

Eg måtte nesten gjere noko no. Det hadde liksom ikkje vore noko tak i meg etter at eg sluttta på gymnaset. Eg hadde jobba på sildoljen eit års tid, til det lukta slik av meg at ei skrei med kattar følgde meg kor eg for, og eg begynte så smått å kjenne meg som den store kattefangaren frå Hameln. Det som redda meg før ryktet mitt blei heilt øydelagt (det var enno ein bete igjen), var at dei la ned heile sildoljen. Tillitsmannen blei kalt inn på kontoret og fekk beskjed: Dei skulle leggje ned denne fabrikken som ikkje lenger lønte seg. Det ville vel ikkje vere vanskeleg for oss å finne anna arbeid?

Eg drog heim og tok meg eit grundig bad med tallause innsåpingar. Men tru ikkje at det hjelpte slik med ein gong. Sjølv om lukta på det nærmaste var vekke, så følgde kattane etter meg like forbanna, berre av gammal vane. Eg måtte vere lett å kjenne att. Dei såg antakeleg på meg som ein slags åndeleg leiar, som skulle føre dei tørrskodde gjennom øydemarka.

Men eg hadde tross alt større ambisjonar enn å vere katteleiar, om dei var aldri så mange. Det tykte eg nesten dei måtte forstå. Og heldigvis, ein dag var det visst ein og annan av dei som begynte å spørje seg sjølv kvifor i heitaste dei eigentleg følgde etter denne fyren slik dag etter dag. Det var då ikkje slik sjarme over han likevel.

Slik fall dei i frå litt etter litt, skrøpelege i kjødet som dei var. Kanskje fann dei ein annan som kunne vise dei vegen.

Til slutt var det berre ein liten jævel att, som ikkje ville gi meg opp. Det var ei trufast og svart lita sjel med litt kvitt på framputane. Det var ein som var sterkt i trua, det. Enden på det heile blei at eg sende han i ein kasse til tanta mi i Høyanger. Eg bad henne ta godt vare på han og gi han nok mjølk. Slik blei eg endeleg ein fri mann igjen.

Heldigvis var kattane forsvunne i god tid før jenta dukka opp.

Men no var altså ho gått same vegen, og Bergen stod for tur. Det var ein fyr som hadde sagt til meg: Kvifor begynner du ikkje på universitetet? Der kan du gå i år etter år og likevel ikkje bli til noko når du er ferdig.

Det var det som gjorde utslaget for meg. Eg måtte finne på noko å gjere, det var greit, men bli til noko ville eg ikkje. Eg var ein type full av sjølvrespekt.

Ragnar Hovland (1952 -)

Ragnar Hovland

Norsk forfattar og oversetjar.

Hovland skriv bøker for både barn og vaksne.

Dette tekstuddraget er henta frå romanen *Sveve over vatna* (1982).

Du kan lese heile boka i den digitale Bokhylla til Nasjonalbiblioteket.

[Sveve over vatna](#)

Dei gamle og grå foreldra mine, som hadde drive og sett skeivt og rart på meg i dei seinare tidene, hadde no blomstra opp litt. Dei lukta at eg skulle til Bergen, endå eg ikkje hadde sagt eit ord. Det låg vel i lufta. Og dei kom stadic med små hint, slik at eg ikkje skulle vike av frå rette vegen i siste augneblink. Det kunne vere slikt som at det tilfeldigvis låg eit kart over Bergen på bordet når eg sette meg ned for å ete fiskegratengen min til middag, eller far min kunne stå ein morgon og kike på veret og seie: - Det skulle vere rart å vite korleis veret er i Bergen for tida.

- Det er vel omtrent som her, sa eg.
- Å, det kan vere store skilnader på Bergen og her inne.

- Du er sikker på at det er Bergen du meiner og ikkje Tokyo? sa eg.

Han fekk ta seg ein bolle han og.

Då vi rann inn i siste veka av august, sa eg: - Eg blir antakeleg i Bergen denne hausten.

Dei lest som dei var overraska.

- Til Bergen, seier du? sa far min. - Vil du no klare det då?
- Ja skal du til Bergen så må du ha med deg paraply og støvlar, sa mor mi.
- Det er hol i støvlane mine, sa eg lurt.

(Tekstutdrag: Kapittel 3 i romanen *Sveve over vatna* av Ragnar Hovland, utgitt på Samlaget i 1982. Tekstutdraget må ikkje bearbeidast, eller publiserast i papirformat).

Kapittel 5: Bibelen

Forfatter: Ragnar Hovland, Samlaget

[Sveve over vatna kapittel 5 \(129716\)](#)

BIBELEN

Far min følgde meg på bussen. Det var grytidleg om morgonen, vi gjekk attmed kvarandre og tagde heilt til vi nådde busstoppskiltet.

- Ja ja, far, sa eg. - Så var vi så langt.

Far min hadde bore eine kofferten. No sette han han frå seg.

-Ja ja, vi får håpe at det ikkje blir noko særleg med regn. Det ser stygt ut, men.

- Litt regn tåler vi vel, sa eg. - Vi har no tålt det før.

Far min såg litt gammal ut. Eg hadde ikkje studert han så nøyne på ei stund. Eg hadde berre teke han for gitt. No var han blitt gammal utan at eg hadde merka det. Litt trist såg han og ut der han stod med den grå hua på seg, og den gråblå gabardinfrakken han hadde brukt i alle år.

- Eg tykkjer eg høyrer bussen, sa han. - Du får no vere varsam.

- Ja, sa eg. - Eg skal gjere mitt beste.

- Og så får vi tru at du klarar deg der inne.

- Du kjenner då meg.

- Ja ja, du veit korleis det er, det er ikkje så lett alltid når ein er vekke slik. Eg minnest den vinteren eg var på jordbrukskulen.

- Eg skal no ringe om det skulle vere noko, sa eg.

- Ja du får gjere det. Du får gjere det, ja.

Vi såg på kvarandre ein siste gong. Vi var nok eigentleg glade i kvarandre, men ikkje kul i havet om vi ville få oss til å seie det. Eg kunne også sjå noko anna i blikket til far min. Han trudde på meg. Og han ville det skulle gå meg godt. Han var ein bra type.

Der var den raude morgonbussen. Vi trykte kvarandre i handa.

- Eg har lagt bibelen din øvst i kofferten, sa far min.

- Koffor noko? Å bibelen, ja. Det er bra, det.

- Så får du leva vel.

- Takk det same. Du får passe på det som er her, så det ikkje forsvinn medan eg er vekke.

(Tekstutdrag: Kapittel 5 i romanen *Sveve over vatna* av Ragnar Hovland, utgitt på Samlaget i 1982. Tekstutdraget må ikkje bearbeidast, eller publiserast i papirformat).

Ragnar Hovland (1952 -)

Ragnar Hovland

Norsk forfattar og oversetjar.

Hovland skriv bøker for både barn og vaksne.

Dette tekstutdraget er henta frå romanen *Sveve over vatna* (1982).

Du kan lese heile boka i den digitale Bokhylla til Nasjonalbiblioteket.

[Sveve over vatna](#)

Kapittel 32: Amarcord

Forfatter: Ragnar Hovland, Samlaget

[Sveve over vatna kapittel 32 \(129718\)](#)

AMARCORD

Det var ei rar kjensle å gå i filmklubben saman med ei som ikkje heitte Elise. Men det var ei kjensle som blei betre og betre for kvart steg gjennom snøen.

Siste førestelling før jul og Fellinis Amarcord.

Sandra dansa ved sida mi og eg dansa ved sida hennar, og der låg Engen kino klar til å lette, han ville berre ha oss ombord først.

- Har du sett den før? spurde Sandra

- Ja, sa eg. - To gonger. For min del kunne dei vise Amarcord kvar veke og vere sikra minst ein tilskuar.

- Du er enda gærnere enn jeg trudde. Ho såg imponert på meg. - Du er rein fanatiker, du jo.

Eg stilte meg opp, og fekk billettane våre ved å betale fem kroner for kvar.

- Ahhhh, høyrdie eg ei stemme som det ikkje finst to av her i verda. Kva det finst på andre kloadar interesserer meg ikkje.

- Er det dette som er damen? spurde Munk.

Sandra såg halvvegs forskremt på han. Munk likna på ei slags blanding av Vestlandsfanden og Oliver Hardy. I handa heldt han ein plastberepose der det låg eit stort stykke frosenfisk som no var begynt å tine. Munk slengde med plastposen så fiskevatnet skvatt.

- Hei, gi faen med det der, da! ropte nokon.

Munk rekte ut handa.

- Goddag Sandra, sa han, - og Guds dyrebare velsigning over samværet. Eg er Fader Munk, og eg skal banne på at du har hørt om meg. Alt du har hørt er sant, og enno har du berre hørt ein brøkdel. Og har du åndelege problem av nokon art, så er eg mannen å oppsøke.

- Goddag, Munk, sa Sandra. - Jeg har hørt om deg.

- Ho har hørt om meg, sa Munk til meg. - Ho har hørt om meg.

- Det har vi alle, Munk, sa eg.

- Eg har med meg fisk, sa Munk. - Men det er skjedd ein tragedie med han, han er begynt å smelte. Berre sjå her.

Sandra og eg kikka i posen til Munk. Fisken låg i ei slags sørpe og lukta fisk.

- Eg skulle hatt meg ein hjelle, slik at eg kunne få tørka fisken min, sa Munk. - Trur de det finst nokon slik hjelle på kinoen her?

- Vanskeleg å sei, sa eg. - Vi får gå inn og sjå.

- Eg er glad for å sjå dykk, menneske, ropte Munk. Han prøvde å omfamne oss begge to på ein gong. Han var utruleg ubarbert og lukta gammal fyll. Eg fekk fiskevatn nedover føtene, men sa ingenting. Eg var eigentleg glad for å sjå Munk også, men det sa eg heller ikkje.

Ragnar Hovland (1952 -)

Ragnar Hovland

Norsk forfattar og oversetjar.

Hovland skriv bøker for både barn og vaksne.

Dette tekstuddraget er henta frå romanen *Sveve over vatna* (1982).

Du kan lese heile boka i den digitale Bokhylla til Nasjonalbiblioteket.

[Sveve over vatna](#)

Inne i salen sat det alt tjukt av alle slags studentar og slike ting. Men nokon hjelle var ikkje å sjå. Eg kjende at Sandra heldt meg hardt i handa.

Vi fann oss tre ledige plassar på 23. rad. Munk såg seg misnøgd rundt, og deretter såg han mørkt på fisken sin. Han for brått opp og brølte: - Forbanna helvetes amerikaniserte kinoar der det ikkje finst så mykje som ein jævla hjelle der eg kan få tørke fisken min! Folk klappa og huia.

- Kossen skal det no gå med fisken min? ropte Munk. - Foreldrelaus og forlatt av alle som han er. Er det nokon som vil ta seg av han så lenge filmen varer?

Folk rundt oss lo, men ingen meldte seg.

Munk sette seg ned att og plasserte fisken mellom føtene sine.

- Det var dagens show, sa han. - Eg må liksom halde meg frampå. Det blir annleis etter revolusjonen. Då blir det ikkje så mykje behov for slikt.

- Neinei, sa eg.

Sandra berre stirte på Munk.

- No skal filmen begynne, sa Munk. - Klokka er halv tre. Kan ikkje desse helvetes utdritne etternølarane sjå til å pakke seg inn?

Munk lente seg tilbake i setet sitt og klappa seg på låra.

- Det er ein av verdens beste filmar, sa han. - Men eg kan fortelje dykk noko som de ikkje visste frå før. Jau, kanskje Sandra.

Han såg på oss som han venta nærmare oppmoding.

- Ja gjer det, sa eg.

- Eg var regiassistent på denne filmen.

- På Amarcord? sa eg.

- Fakta faen. Eg var nett i Italia då, og eg kjente Fellini litt frå før. Så blei eg med.

- Meiner du vi skal tru dette? sa eg.

- Berre vent til fortekstane kjem. Der står namnet mitt.

Lyset blei sløkt og vi pusta ut. På lerretet begynte det å bevege seg. Eg kjente handa til Sandra som leitte seg oppover venstre låret mitt og la seg til ro midt i skrittet.

Fellini begynte å fortelje.

Vi kunne ikkje seie noko etter ein slik film. Vi berre stod der med augene halvt igjen.

Så kunne Munk seie noko.

- No blir de med bort til meg, sa han. - Eg har fisk og eg har vin, og kva meir treng de på ein laurdagskveld?

Sandra og eg hadde planlagt å halde oss i ro på laurdagskvelden. Oppe hos henne. Men Munk såg ut som han trøng nokon. Eg såg kort på Sandra.

- Vi blir med deg, sa eg. - Men berre ei lita stund.

- Jadå, jadå, sa Munk. - Eg skal ikkje vere klengete. Eg veit då kva som er det einaste de har i tankane.

- Slik, sa Munk og kasta seg ned på madrassen sin. - Set dykk på divanen. Det blir ikkje psykoanalyser nokon der i kveld.

Vi sette oss.

- Det der, Sandra, det er sykkelen min, sa Munk.

Sandra nikka.

- Eg skal slenge fisken i gryta og hente inn vinen, sa Munk. - De kan lese gamle Donald så lenge. Det andre forstår de ikkje noko av. Fy faen så blaut han er, denne fisken. Skulle tru han hadde pissat seg ut.

Sandra stirte på meg med oppspilte øye.

- Han er verre enn jeg hadde trudd, gitt.

- Du har ikkje sett stort av han enno. Men eg lovar at vi ikkje skal bli for lenge.

- Vi kan da bli ei stund. Det kan bli interessant å se hvor langt det kan gå. Jeg trur han er noe av det sterkeste jeg har opplevd.

Eg kjende meg nesten litt stolt over at eg kjende Munk.

Der var han att, med tre flasker av den vanlege.

- Det tok tid, sa Munk. - Eg måtte først dra ut papillottane or håret hans, men no er han straks på kokken. Han er blitt roleg og mild no, som om det aldri har vore noko vondt i

han. Det var no bra han fekk med seg ei stor oppleving før han vandra, fekk sjå Amarcord. Akk ja, sann. Skal vi smake litt på vinen til onkel Munk?

- Kossen gjekk det med festen i sentralkomiteen? spurde eg etter å ha drukke første slurken og skålt inni meg for Sandra.

- Å fy faen og jevlar i havet, sa Munk. - Unnskyld at eg er så grov i kjeften, Sandra. Eg hadde ein vanskeleg oppvekst. Det er jaggu meg siste gongen eg inviterer dei på fest. Eg skulle heller ha invitert deg likevel. Dei hadde ein heil gjeng med damer med seg, av verste slag. Så eg måtte vere moralsk og fortelje dei at huset mitt ikkje var noko horehus, og hive dei ut då det lei på litt. Eg bad dei og ta ein sviande sjølvkritikk på dette og gav dei klar beskjed om at saka ville bli tatt opp på neste partileiarmøte. Faen og, det er i slike stunder eg tenkjer at utreinskingane til Stalin kanskje hadde noko føre seg likevel.

Eg smilte sympatiserande. Sandra også, endå ho ikkje var så heilt med på kva det dreide seg om.

- Nei, eg trur nesten eg har slått inn på ei litt feil linje. Eg har hatt det tvilsame utgangspunktet at mennesket er godt. Idealistisk og bortimot faenivoldsk reaksjonært har eg tenkt. Så eg må ha meg ein saftig sjølvkritikk eg og. Helst burde eg piske meg til blods i ei kald og naken celle. De veit ikkje om ei som er ledig, vel? Forresten bra vin dette her. Kva skal vi kjøpe dyre merke etter, når den vanlege rauda likevel er best? Eg treng folk eg kan stole på. Difor var det eg kom til å tenkje på dykk to harepusane. Det kan sikkert seiast jævlig masse därleg om dokker, men eg ville mykje heller stole på dykk enn på dei sekkene i sentralkomiteen. Å faen! Fisken kokar over!

Munk sette ut på kjøkenet der det var eitt eller anna som freste.

- Vi er ikkje ferdige med han enno, sa Munk. - Han ville faen meg ut av gryta og bykse i synet på meg. Men no har eg fått dytta han under loket att. Verste fisken eg har vore borti. Antakeleg blir det ikkje fred her før eg får banka ein stake gjennom hjartet hans.

- Hva slags fisk er det da? spurde Sandra.

- No rører vi ved nøkkelen til alt, sa Munk. - Eg veit faktisk ikkje kva slags fisk det er. Det er ein mystisk og sjeldan fisk som ein berre finn omtala i gamle skrifter.

- Du snakka om sentralkomiteen, sa eg.

- Gjorde eg det? Kva hadde eg å sei om sentralkomiteen, då? Lite godt kan eg tenkje meg. Men eg vil gjerne ha dykk to med der. Så kan vi hive ut eit par andre. Regn eller snø, kommunismen skal fram!

- Eg trudde eg var medlem alt, sa eg.

Munk såg kvasst på meg.

- Du er kanskje det, sa han. - Eg trudde du var ekskludert. Men du, Sandra vil eg gjerne ha med. Det vi framfor alt treng er kvinner.

Eg tok Sandra i handa.

- Jeg veit faan ikke hva du snakker om en gang, jeg, sa Sandra.

- Det gjer ingenting, sa Munk. - Eg veit det knapt sjølv. Hovudsaka er at det blir snakka. Og eg er utpeikt av Gud til å gjere det.

(Tekstutdrag: Kapittel 32 i romanen *Sveve over vatna* av Ragnar Hovland, utgitt på Samlaget i 1982. Tekstutdraget må ikkje bearbeidast, eller publiserast i papirformat).

Nærlesing av Sveve over vatna

Forfatter: Eva Walde Lund , Trude Løvskar

[Nærlesing av Sveve over vatna \(122591\)](#)

Introduksjon

Romanen [Sveve over vatna](#) av Ragnar Hovland er en roman som kan sies å ha fellestrek med dannelsesromanen. I *Sveve over vatna* møter vi hovedpersonen like etter han har forlatt hjembygda. Romanen består av flere kortere historier som veves sammen til en helhet.

Tekstutdragene finner du under "Relater innhold" nederst på sida.

Nærlesing av kapittel 1

Les det første kapittelet av *Sveve over vatna*, *Pennies from heaven*, og svar på følgende spørsmål:

- a. Beskriv med egne ord hva som skjer i åpningsscenen hvor konteksten som handlinga i romanen er en del av, blir presentert.
- b. Hva tror du romanen kommer til å handle om ut fra det du leser i denne åpningsscenen?
- c. Hvorfor tror du kapittelet heter *Pennies from heaven*? Hva sier denne tittelen om hvilke forventninger hovedpersonen har til byen?
- d. Hva forteller utdraget som helhet om hovedpersonens syn på byen? Du kan for eksempel ta utgangspunkt i dialogen mellom bussjåføren og hovedpersonen og hovedpersonens refleksjoner omkring klær.

Nærlesing av kapittel 3 og 5

Les kapitlene *Ein flokk kattar* s. 14 og *Bibelen* s. 22.

- a. Hvilket inntrykk får du av oppveksten i bygda gjennom hvordan foreldrene til hovedpersonen blir presentert?
- b. Plukk ut setninger som du mener underbygger dette inntrykket og diskuter dette i klassen. Er de andre elevene enig med deg?

Nærlesing av kapittel 32

Les kapitlet *Amacord* s. 94

I kapittelet *Amacord* er studentlivet i full gang for hovedpersonen. Han møter jenter og får underlige venner, som Munk.

- a. Beskriv i stikkordsform endringene som har skjedd med hovedpersonene siden starten av romanen.
- b. I hvilken grad bekrefter dette at romanen er en dannelsesroman?

Skriv en korttekst om reise som litterært motiv

Forfatter: Eva Walde Lund , Trude Løvskar, Ragna Marie Tørdal

[Skriv en korttekst om reise som litterært motiv \(122585\)](#)

Oppgave

Skriv en korttekst

Denne sammenlikningsoppgava forutsetter at du har lest kapittel 1, 3, 5 og 32 i Ragnar Hovlands roman [Sveve over vatna](#) og kapittel 1 og 4 i Mikael Niemis roman *Populærmusikk fra Vittula* (denne teksten finner du under "Relatert innhold" nederst på sida).

Guttene i *Populærmusikk fra Vittula* ønsker seg vekk fra bygda. De vil dra til Kina. Hovedpersonen i *Sveve over vatna* har allerede ankommen den store vide verden, representert ved byen Bergen.

Skriv en korttekst på ca. 250 ord som består av to deler:

- a. Sammenlikn hvilken holdning til verden utenfor bygda som kommer til syne gjennom de to tekstene.
- b. Sammenlikn fortellemåten i de to tekstene.

Om oslofolk og vær

Nærlesing av kåseriet Om oslofolk og vær

Forfatter: Trude Løvskar, Eva Walde Lund

[Nærlesing av kåseriet Om oslofolk og vær \(121361\)](#)

Om oslofolk og vær / h5p_content

<http://ndla.no/nb/node/129219>

Oppgave

Les kåseriet *Oslofolk og vær* og svar på spørsmåla:

1. Hva er hovedpåstanden til forfatteren?
2. Forfatteren bruker blant annet virkemidlene kontrast, overdrivelse og ironi for å få fram poenget sitt. Pek på hvor i teksten disse virkemidlene brukes, og forklar hvilken effekt hvert av dem har.
3. Hva er «Oslosjuka»? Hva slags bilde skapes av oslofolk, og hvordan skapes dette bildet?
4. Ta stilling til påstanden: «Forfatteren av kåseriet er offer for samme 'sjuka' som oslofolk når han argumenterer som han gjør». Diskuter hva som kan være hensikten med et slikt litterært grep.

Lek med argumentasjon

Forfatter: Eva Walde Lund

[Leik med argumentasjon \(122351\)](#)

Oppgave

Leik med argumentasjon.

- Alle elevene i klassen formulerer en påstand om bygd og skriver den ned på en lapp.
- Bytt lapp med en annen elev.
- Ta utgangspunkt i påstanden du fikk av sidemannen og skriv et begrunnende avsnitt der du forklarer påstanden og utdypet den med eksempler.

Dersom du ikke er enig i påstanden du har fått tildelt, kan du bruke setningsstartere som «Noen mener at ...», «Man kan hevde at» eller «Med dette menes ofte at». På denne måten kan du også øve deg på å skrive om synspunkter som du ikke nødvendigvis står inne for selv, og bli bedre til å belyse flere sider av en sak.

Eksempel

Noen mener at det er bedre å bo i byen enn på bygda. Dette begrunnes ofte med at det er mer å finne på i byen. Byen har for eksempel mange kulturtillit som kino, teater og konserter. Dessuten har byen mange kollektivtransporttilbud, og mange sentrale bygg som skoler, postkontor, banker, kafeer og butikker ligger i nærheten av hverandre.

Språket vårt

Øst møter vest

Forfatter: Ragna Marie Tørdal, Oddvar Engan, Dialektxperten

[Øst møter vest \(122731\)](#)

Hanna og Astrid - introduksjon / video

<http://ndla.no/nb/node/122724>

Språk er forskjellige

Astrid er født og oppvokst i Norge. Hun har lært norsk, fransk og engelsk på skolen, og hun har gått ett år på skole i Frankrike. Hanna kommer fra Irak. Morsmålet hennes er arabisk. Hun og familien bodde noen år i Tyrkia før de kom til Norge. Hanna behersker derfor både norsk, tyrkisk og arabisk.

Forskjellige språklyder

De minste byggesteinene i språket er *språklydene*. De kan settes sammen til ord med ulik betydning. Arabisk og norsk har mange felles lyder, men noen lyder fins i bare ett av språka. For eksempel fins ikke den norske y-lyden i arabisk.

Forskjellige språkregler

Norske ord er svært forskjellige fra arabiske ord siden norsk og arabisk tilhører ulike *språkfamilier*. Orda plasseres dessuten i ulik rekkefølge i norske og arabiske setninger. Både i arabisk og i norsk bøyer vi ord ved hjelp av endinger, men reglene for bøyning er forskjellige i de to språka.

Forskjellige skriftsystemer

I tillegg er det arabiske alfabetet helt ulikt det norske. Og som ikke det var nok: Arabisk skrives fra høyre mot venstre, ikke fra venstre mot høyre slik vi er vant til!

Språket er nøkkelen til verden rundt oss

Innholdet på denne sida er hentet fra kurset *Mini-Xperten* som er en del av nettstedet *DialektXperten*.

Du kan åpne kurset ved å klikke på logoen. Da finner du mer stoff om norsk språk og et sett med interaktive oppgaver.

MiniXperten krever at nettleseren din kan vise innhold laget i Flash.

ج	هـ	تـ	بـ	أـ
Jem	Haṣṣ	Taa	Baa	Aaf
ذـ	دـ	دـ	خـ	حـ
Raa	Dhaṣṣ	Daa	Khaṣṣ	Haa
ضـ	صـ	شـ	سـ	زـ
Dhaḍḍ	Raaḍḍ	Shhaḍḍ	Sin	Zay
فـ	غـ	عـ	ظـ	طـ
Faa	Ghaḍḍ	Haḍḍ	Dhaḍḍ	Taa
نـ	مـ	لـ	كـ	قـ
Nooṇ	Maaṁ	Laaṁ	Kaaṁ	Qaaṁ
ـيـ	ـيـ	ـيـ	ـيـ	ـهـ
ـيـ	ـيـ	ـيـ	ـيـ	ـهـ

Tegna i det arabiske alfabetet er helt forskjellige fra de bokstavene vi bruker når vi skriver norsk. I tillegg skrives arabisk fra høyre mot venstre.

I Første Mosebok, kap. 11 finner vi ei mytisk fortelling om hvorfor det fins mange språk i verden:

Språkkunnskaper er viktige dersom mennesker skal kunne fungere side om side i et samfunn. De som bosetter seg i Norge, må lære norsk for å kunne bli en del av det norske samfunnet. De som allerede bor i Norge, må lære seg andre språk for å kunne kommunisere med mennesker i andre land.

I dette kapitlet kan du lære mer om hva som er typisk for det norske språket, og hvordan norsk skiller seg ut fra andre språk i verden.

[Babels tårn](#)

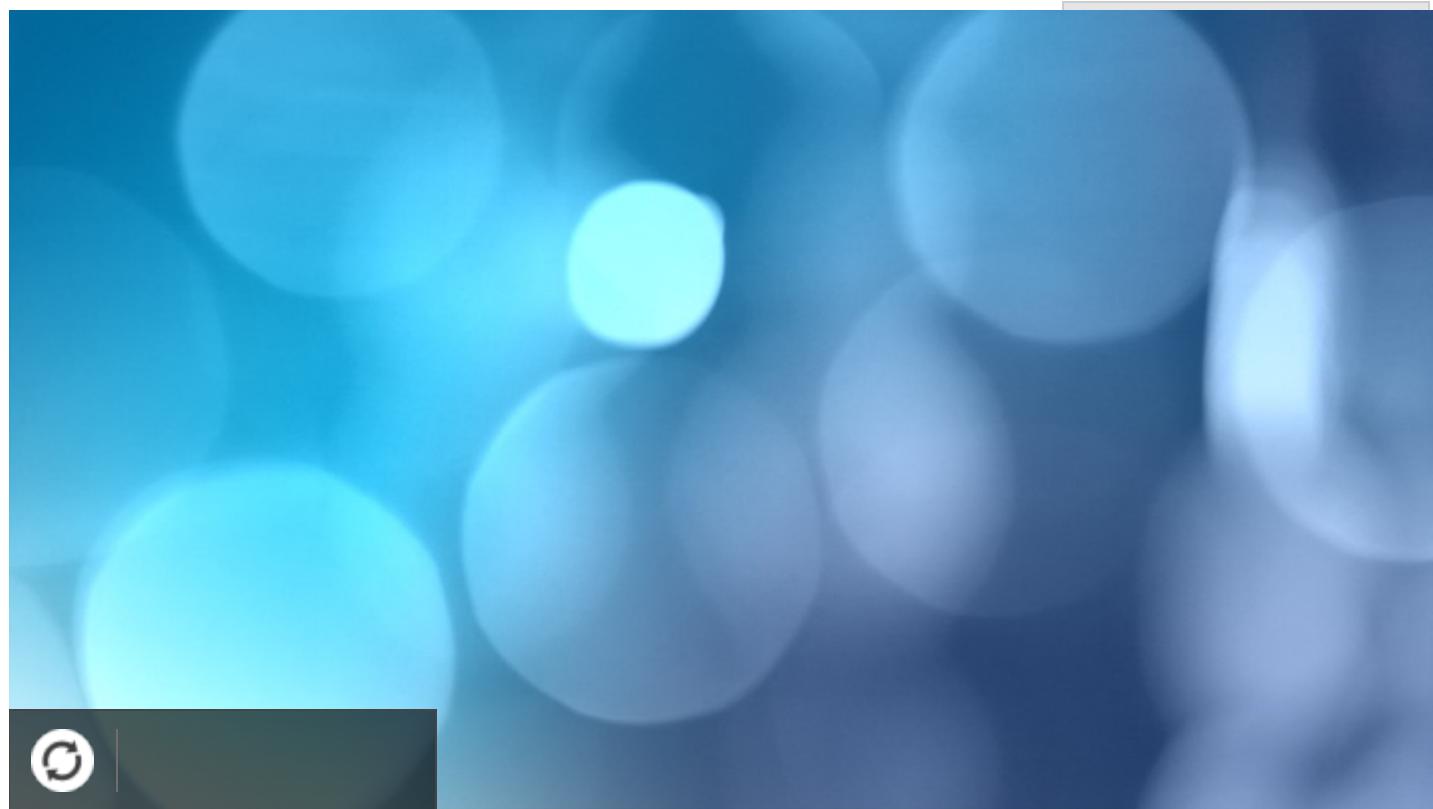

Babels tårn. Mytene i
Det gamle testamentet
er felles for både
kristne, jøder og
muslimer.

Språkets byggeklosser

Forfatter: Oddvar Engan, Ragna Marie Tørdal, Dialektxperten, Marion Federl

[Språkets byggeklosser \(122817\)](#)

Skrift og tale

Talemålet er det primære språket, og det er et språk vi først og fremst oppfatter med ørene. Skriftspråket *visualiserer* talespråket slik at det blir synlig for øyet.

Språket er et komplisert system

Talespråket består av språklyder som kan settes sammen til ord som gir mening. Orda må vi så sette sammen i en bestemt rekkefølge, slik at de blir til setninger som mottakeren kan forstå. Alt dette lærer et lite barn i løpet av de tre-fire første leveåra sine!

Talemålet er det *primære* språket, det vil si det språket vi lærer oss først. Vi lærer det helt enkelt ved å kommunisere med menneskene rundt oss. Skriftspråket blir vi derimot kjent med seinere, og vi må gå på skolen for å bli dyktige skriftspråksbrukere. Det norske skriftspråket er et tegnsystem der hvert bokstavtegn står for en lyd, men det fins også skriftspråk der skrifttegna står for hele ord, for eksempel kinesisk.

Når vi sammenlikner språk, ser vi lett at orda er forskjellige. Men også språklydene varierer fra språk til språk. Noen lyder er like i mange språk, andre fins kanskje bare i ett bestemt språk. Reglene for hvordan orda må følge etter hverandre i ei setning, er også forskjellige fra språk til språk.

Språklydene

Alle språka i verden består av et begrenset antall enkeltlyder som kan settes sammen til et uendelig antall forskjellige ord med mening. Hvert språk har sine regler for hvilke lyder som kan følge etter hverandre. Russisk og tsjekkisk for eksempel bruker lydkombinasjoner som er helt ukjente i det norske språket.

Vi deler språklydene inn i to hovedgrupper: *vokaler* og *konsonanter*. Vokalene kan også opptre i "minigrupper" på to, som for eksempel *ei* eller *au*, der lyden glir fra den ene vokalen til den andre. Slike vokalkombinasjoner kaller vi *diftonger*.

Lyder blir til ord

Læra om lydsystemer kaller vi *fonologi*. Fonologien er på jakt etter de lydene som kan skille mellom ord. Disse lydene kan vi finne ved å sette opp såkalte minimale par, det vil si to ord som har alle lyder felles bortsett fra én, slik som *rot* – *sot*. Ved å bytte ut *r* med *s* får vi et nytt ord med ny betydning.

Hvilke lyder kan
settes sammen?

Fon

Et *fonem* er den minste betydningsskillende enheten i et språk. *Potte* for eksempel betyr noe helt annet enn *rotte*. R-lyden og p-lyden er derfor to ulike fonemer. Fonemene i et språk finner vi ved systematisk å sette opp slike minimale par.

To ulike lyder kan også ha samme funksjon i et språk. For eksempel blir meningen den samme om vi uttaler r-lyden i ordet *rotte* med skarre-r eller rulle-r. De to r-lydene er derfor ikke to ulike fonemer, men to varianter av det samme fonemet.

Faguttrykket for språklyd er *fon*. Ordet kommer av gresk *phone*, som betyr "lyd, stemme".

Analytiske og syntetiske språk

På norsk legger vi til ei ending på slutten av orda for å vise om vi snakker om en eller mange, eller om noe skjer i nåtid eller fortid: *jenta* – *jentene*; *kjører* – *kjørte*. Slike endinger kaller vi *suffiks*.

Språk der forhold som tid og tall uttrykkes ved at en føyer bøyningsendinger eller suffiks til ordstammene, kaller vi *syntetiske språk*. *Analytiske språk* har et annet system: De uttrykker grammatiske forhold først og fremst gjennom egne grammatiske ord eller gjennom ordstillinga.

Grammatiske ord

til byen, i morgen, **for** meg

Ordstilling

Per slår Pål. Pål slår Per.

Norske språklyder

Forfatter: Oddvar Engan, Ragna Marie Tørdal, Dialektxperter, Marion Federl

[Norske språklyder \(122768\)](#)

Norske lyder / video

<http://ndla.no/nb/node/122744>

Språk har forskjellige språklyder

Hvor mange og hvilke lyder som er i bruk, varierer fra språk til språk. Den engelske *w*-eller *th*-lyden for eksempel fins ikke i moderne norsk. Det norske språket kan på si side skilte med *y*-lyden, som er såpass sjeldent i andre språk at både engelsktalende og mange andre som lærer norsk som fremmedspråk, sliter med å uttale den korrekt. Uansett om et språk har få eller mange språklyder, vil det ha nok lyder til at språkbrukerne får sagt alt de ønsker og trenger å si.

Innholdet på denne sida er hentet fra kurset *MiniXpertent* som er en del av nettstedet

DialektXpertent. Enkelte avsnitt er lett bearbeidet.

Du kan åpne kurset ved å klikke på logoen.

MiniXpertent krever at nettsleseren din kan vise innhold laget i Flash.

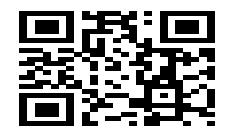
Et stabilt antall lyder

Tallet på språklyder i et språk er ganske fast, og endringer i lydsystemet bruker å ta en del tid. Men i dag ser vi noe som kan være en begynnende lydendring: Mange norske ungdommer uttaler nå *kj*-lyden i *kjekk* på samme måte som *sj*-lyden i *sjekk*. Det kan altså se ut som om det skjer et *lydsammenfall*, og at *kj*-lyden kan bli borte fra språket. Når vi uttaler *kjekk* og *sjekk* helt likt, er det sammenhengen som gjør at vi likevel forstår hvilken betydning ordet skal ha: *Ole er *sjekk. Kari har en sjekk i lommeboka*.

Tonelag

I enkelte norske ord er *tonegangen* eller "ordmelodien" menings-skillende. Det gjelder for eksempel ordpar som *bønder* – *bønner* og *vannet* (substantiv) – *vanne* (verb). Alle norske ord uttales enten med *tonelag 1* (som i *bønder* og *vannet*) eller med *tonelag 2* (som i *bønner* og *vanne*).

Jakta på Æ, Ø og Å

Bokstavjak / video
<http://ndla.no/nb/node/122774>

[Mer om sj-lyden og kj-lyden](#)

Tonelag finner vi også i svensk, men ellers er dette språklig trekket ganske sjeldent i den indoeuropeiske språkfamilien. Kinesisk derimot er et språk der tonelag spiller ei svært viktig rolle. De fleste kinesiske dialekter har mellom fire og seks tonelag, og kantonesisk topper med hele tolv!

Er norsk et ortofont språk?

Beikendebatten

Et skriftspråk er ortofont dersom skrifta gjengir talespråket presist og lydrett. Hver bokstav står da for én bestemt lyd, og slik kan vi vite hvordan et ord skal uttales når vi ser det i skrift. Det norske skriftspråket er langt på vei ortofont, men det fins en del ord med bokstaver som ikke lenger uttales – de har blitt "stumme". Ordet *landet* uttaler vi for eksempel /lane/, og hv-spørreorda *hvem*, *hva* osv. i bokmål uttales /vem, va:/.

Skrivemåten viser hvordan ordet ble uttalt en gang i tida.

Engelsk er et mindre ortofont skriftspråk enn norsk. Når vi låner ord fra engelsk, kan det derfor oppstå problemer. Skal skrivemåten fornorsktes slik at det blir samsvar mellom skrift og norsk uttale, eller skal vi beholde den opprinnelige skrivemåten?

De engelske orda *tough* og *strike* har fått skrivemåten *tøff* og *streik* på norsk. *Beiken* og *pøbb* derimot er (foreløpig) ikke godtatt som skrivemåter for *bacon* og *pub*. En viktig grunn til at nye skrivemåter kan møte motstand, er det enkle faktum at vi allerede er vant til den gamle skrivemåten. Når et ord plutselig stavtes annerledes, kan dette virke irriterende.

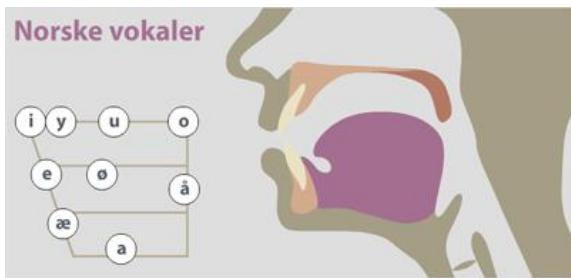

Språkrådets forslag om å skrive *beiken* i stedet for *bacon* skapte en heftig debatt i 2004. Forslaget ble nedstemt.

Norske vokaler

Forfatter: Ragna Marie Tørdal, Oddvar Engan, Dialektxperteren, Marion Federl

[Norske vokaler \(122849\)](#)

Norske vokaler

Vokaler er stemte språklyder. Det vil si at stemmebånda vibrerer når vi uttaler en vokal. I tillegg er vokaler lyder vi kan synge på, for luftstrømmen møter ingen hindringer på veien ut. Det norske språket har ni vokaler:

a, e, i, o, u, y, æ, ø, å

Vokalene kan være både *korte* og *lange*. Det er for eksempel forskjell på a-lyden iorda *mat* og *matt*. I vanlig skrift er regelen at vokalen uttales som lang når det følger bare én konsonant etter. I lydskrift setter vi kolon etter vokalen for å markere lengde: /a:/.

Vokaler som står alleine, kalles også for *monoftonger*. Norsk har altså ni monoftonger. I tillegg har norsk også fem *diftonger*:

ei, ai, oi, øy, au

Diftongering

I noen norske dialekter finner vi diftonger i ord som vanligvis har enkel vokallyd. Dette kalles diftongering. I Indre Sogn, på Voss og i Hardanger finner vi diftongen [ao] for [å]. Ord som *båt*, *på* og *må* får her altså uttalet /baot/, /pao/ og /mao/. I Setesdal er det spesielt mye diftongering. Der sier de /å beite/ (å bite) og /å suyne/ (å syne).

Monoftongering

Monoftongering vil si at diftongene [au], [ei] og [øy] stort sett er blitt til enkel vokal, for eksempel *graut* til *grøt*, *stein* til *sten* og *røyk* til *røk*. Dette talemålsmerket finner vi i Trøndelag og sørøver langs svenskegrensa. I enkelte bymål finner vi også eksempler på monoftongering, men her skyldes monoftongeringa påvirkning fra dansk i unionstida.

Innholdet på denne sida er hentet fra kurset *Mini-Xpertent*, som er en del av nettstedet *DialektXpertent*. Enkelte avsnitt er lett bearbeidet.

Du kan åpne kurset ved å klikke på logoen.

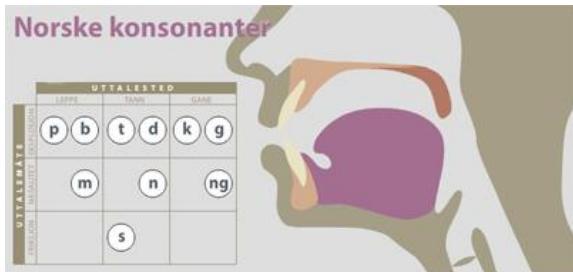
MiniXpertent krever at nettleseren din kan vise innhold laget i Flash.

En båt på Hardangerfjorden
– eller ein baot pao
Hardangerfjorden?

Norske konsonanter

Forfatter: Oddvar Engan, Ragna Marie Tørdal, Dialektxperter
[Norske konsonanter \(122850\)](#)

Innholdet på denne sida er hentet fra kurset *Mini-Xpert*, som er en del av nettstedet *DialektXpert*.

Luftstrømmen møter hindringer

Konsonanter er lyder som oppstår når luftstrømmen på veien fra lungene og ut møter ei hindring i svelg, munn eller nese. Konsonanten [m] for eksempel oppstår når vi lukker munnen og sender all lufta ut gjennom nesa. Konsonanten [k] lager vi ved å stenge for luftstrømmen langt bak i ganen, og så plutselig slippe ut lufta med ganske sterkt trykk.

Stemte og usternte konsonanter

Konsonanter kan være stemte eller usternte. [b], [d] og [g] er eksempler på *stemte konsonanter*, mens [p], [t] og [k] er *usternte*. Når vi uttaler en stemt konsonant, vibrerer stemmebåndene; det gjør de ikke når konsonanten er ustermt.

Talemålsforskjeller

Måten konsonantene uttales på, gjør det ofte mulig å bestemme hvor i landet en person kommer fra. Det gjelder blant annet

- **I-lyden i ord som sol, fæl**
(tjukk I eller tynn I)
- **r-lyden**
(rulle-r eller skarre-r)
- **uttalen av p, t og k i ord som håpe, gate, sak**
(harde eller bløte konsonanter)
- **uttalen av nn og dd i ord som mann, hadde**
(med eller uten palatalisering)

Du kan åpne kurset ved å klikke på logoen.

MiniXpert krever at nettleseren din kan vise innhold laget i Flash.

Dialektkart som viser området der konsonantene p, t og k har "bløt" uttale (b, d, g) i ord som håpe, gate og sak.

Norske ord

Forfatter: Ragna Marie Tørdal, Oddvar Engan, Dialektxperteren, Marion Federl

[Norske ord \(119028\)](#)

Norske ord / video

<http://ndla.no/nb/node/119014>

Hva er et ord?

Du har sikkert lært at vi har ti ordklasser i norsk. Men hva er egentlig et ord? Det er ikke så lett å forklare. Én mulig definisjon er at et ord er en språkbit som kan ha et selvstendig trykk, som for eksempel **du, kjøpe, fortelle, dinosaur**.

Trykk i norske ord

I norske ord ligger trykket vanligvis på den første stavinga i ordet, som i **lese, vanskelig** og **oppgave**. Men fremmedord og lånerord i norsk kan gjerne ha trykk på andre stavinger, som **filet, maskin, sjokolade** og **dinosaur**. Andre språk kan ha andre regler for trykk i ord. I finsk for eksempel har absolutt alle orda trykk på den første stavinga, mens polsk legger trykket på den nest siste stavinga i ordet.

Sammensatte ord i norsk

Et særtrekk ved norske ord er at vi kan lage nye ord ved å sette sammen to eller flere ord som allerede fins: *vanilje + is* for eksempel blir til *vaniljeis*. At den nye sammensetningen er ett ord og ikke to, kan vi høre fordi *vaniljeis* bare har éi trykksterk staving. På spansk derimot må vi bruke tre ord og kalle vaniljeisen for *helado de vainilla* – vi kan altså ikke lage sammensetninger på samme måten som på norsk.

Innholdet på denne sida er hentet fra kurset *Mini-Xpertent*, som er en del av nettstedet *DialektXpertent*.

Innholdet er noe bearbeidet. Du kan åpne kurset ved å klikke på logoen.

MiniXpertent krever at nettleseren din kan vise innhold laget i Flash.

Ord fødes og dør

Ordforrådet i språket vårt forandrer seg stadig. Vi låner ord fra andre språk, eller vi lager selv nye ord for nye produkter, aktiviteter, tanker og trender.

Noen ordklasser kan bøyes

Noen av ordklassene i det norske språket kan bøyes, for eksempel substantiv, adjektiv og verb. Bøyning vil si at orda har ei grunnform som får hektet på ulike endinger (*suffiks* på fagspråket). Vi ser på noen eksempler:

Diskursmarkører

Diskursmarkører / video
<http://ndla.no/nb/node/119042>

- **Substantiva** i norsk får ulike suffiks som viser kjønn, tall og bestemt eller ubestemt form:

en bil – bilen – biler – bilene

ei lue – luə – luer – luene

et vindu – vinduet – vinduer – vinduene

- **Verba** har suffiks som viser om vi snakker om nåtid eller fortid:**kjører** – **kjørte**

- **Adjektiva** får endinger i samsvar med substantivet de beskriver. Vi bruker også endinger for å oppgi ulik styrkegrad:

ei fin jente – et fint hus

pen – penere – penest

Det fins språk som har et mer komplisert bøyningssystem enn norsk, for eksempel finsk og samisk. Engelsk og kinesisk derimot har mindre bøyning enn norsk.

Norske setninger

Forfatter: Oddvar Engan, Ragna Marie Tørdal, Dialektxperteren, Marion Federl

[Norske setninger \(122829\)](#)

Norske setninger / video

<http://ndla.no/nb/node/122843>

Setninger og setningsledd

Ei setning kan bestå av ulike *setningsledd* som har en bestemt *funksjon* i setninga: Verbalet skildrer selve hendinga, subjektet beskriver hvem eller hva som utløser hendinga, og objektet forteller hvem eller hva hendinga er rettet mot.

Et setningsledd kan inneholde flere ord: både *bilen* og *den røde bilen* kan være subjekt i setninga. Et setningsledd som består av flere ord, kaller vi en *frase*.

Innholdet på denne sida er hentet fra kurset *MiniXperten*. Enkelte avsnitt er noe bearbeidet. Du kan åpne kurset ved å klikke på logoen. *MiniXperten* krever at nettleseren din kan vise innhold laget i Flash.

Setningsledd

- verbal
- subjekt
- objekt
- adverbial
- predikativ

Norsk – et SVO-språk

Alle språka har bestemte regler for hvordan ord og setningsledd skal følge etter hverandre i setninger. I norsk, engelsk og spansk er hovedmønstret for rekkefølgen av setningsledda vanligvis står i rekkefølgen subjekt – verbal – objekt: *Kari (S) kjører (V) bil (O)*.

Norsk – et V2-språk

Noen forskere mener imidlertid at det vil være mer korrekt å kalle norsk for et V2-språk. Med V2 menes da at verbalet alltid står som ledd nummer to i setninga. For eksempel: *I går (A) kjørte (V) Kari (S) bilen (O)*. Setninga kan begynne med et annet setningsledd enn subjektet, men verbalet kommer alltid som ledd nummer to. Alle germanske språk, med unntak av engelsk, kan klassifiseres som V2-språk.

Andre språktyper

Språk som latin, tyrkisk, japansk og swahili er SOV-språk. Her er rekkefølgen vanligvis subjekt – objekt – verbal: *Kari bilen kjørte*. På verdensbasis er rekkefølgen SOV mest utbredt, med SVO-system- et hakk i hæl. Langt færre språk har rekkefølgen VSO: *Kjørte Kari bilen*. Arabisk, hebraisk og gælisk (keltisk) er eksempler på slike VSO-språk.

Leddstillinga er vår autopilot

Norsk og arabisk

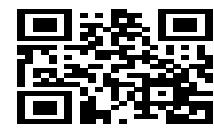

Astrid og Hanna om SVO- og SOV-språk / video
<http://ndla.no/nb/node/122845>

Språk og kjønn

Når vi leser den norske setninga "Dronninga kysser kongen", har vi straks ei klar formening om hvem det er som har tatt initiativ til kysset. En norskspråklig person antar nemlig automatisk at setningsledda kommer i rekkefølgen subjekt – verbal – objekt, og trekker derfor sluttinga at dronninga er den aktive part (subjektet) i situasjonen.

Vi er vanligvis ikke bevisste på at vi har denne typen språkkunnskap. En eller annen gang i tre-fire-årsalderen forstår vi at "slik er det", vi knekker koden så å si, og deretter tolker vi innholdet i alle (hel)setninger ved hjelp av SVO-mønstret. En stor prestasjon av en fireåring!

Hanna og Astrid om kjønnsbaserte ord / video

<http://ndla.no/nb/node/122846>

Oppgavesamling

Språket som system

Forfatter: Marion Federl

[Språket som system \(19622\)](#)

Språket som system

- Hva er en språkfamilie?
- Hva heter de minste byggsteinene i språket?
- Hva er en bokstav?
- Nevn noen likhetstrekk mellom norsk og arabisk.
- Finn ut: Hvilke lyder er de samiske bokstavene Ī og Š tegn for?
- Hva med bokstavene Ě og ĮO i det kyrilliske alfabetet (russisk)?
- Hva vil det si at talemålet er det primære språket?
- Hva kan vi oversette "fon" med?
- Nevn noen vanlige ord som inneholder leddet "fon".
- Hva er fonologi?
- Forklar hva vi mener med fonem.
- Forklar hva minimale par er for noe, og gi eksempler.
- Hva er suffikser, og hva bruker vi dem til?
- Forklar forskjellen mellom syntetiske og analytiske språk.
- Hvilke to hovedgrupper deler vi språklydene inn i?
- Hva er en diftong?
- Hvor mange ordklasser bruker vi å dele ordene inn i?

Det norske lydsystemet

Forfatter: Marion Federl

[Det norske lydsystemet \(19719\)](#)

Det norske lydsystemet

- Hvilke norske lyder synes Hanna er vanskelig å lære for en som har arabisk som morsmål?
- Hvorfor var det ganske lett for Hanna å lære seg tyrkisk?
- Hvilken norsk konsonant strever både Hanna og mange norskthalende med å lære?
- Norsk har en vokal som finnes i veldig få andre språk. Hvilken vokal er dette?
- Hva er tonelag, og hvor mange tonelag har vi i norsk?
- Kan du gi eksempler på ordpar i norsk der tonelaget er meningsskillende?
- Nevn noen andre språk som også har tonelagsforskjeller.
- Hva vil det si at et språk er ortofont?
- Gi noen eksempler på norske ord med stumme bokstaver. (Tips: Du finner opptil flere slike ord i repetisjonsspørsmålene.)
- Gi eksempler på språk som er a) mer ortofone eller b) mindre ortofone enn norsk.

Vokaler i norsk

Forfatter: Marion Federl

[Vokaler i norsk talemål \(19720\)](#)

1. Vokaler i norsk talemål

- Hvor mange vokaler har vi totalt i det norske språket, og hva heter de?
- Gi eksempler på vokaler som vi uttaler med rundete lepper.
- Forandrer lydsystemet i et språk seg ofte eller heller sjeldent?
- Har alle språk omtrent like mange lyder?
- Hva er vokalrommet?
- Tegn opp vokalrommet og plassér vokalene på rett sted.
- Har norsk flere eller færre vokaler enn de fleste andre språkene i verden?
- Hva med arabisk?
- Hva slags vokaler finner vi gjerne i språk som har få vokaler?
- Hvorfor kan det være vanskelig for en som har et annet morsmål enn norsk, å høre forskjell mellom norske vokaler (for eksempel mellom syl, sil, sel og søl)?
- Forklar ordene monoftong og diftong.
- Hva heter diftongene i det norske språket?

2. Mer om vokaler i norsk talemål

- Har alle norske dialektene de samme vokalene?
- Forklar begrepene monoftongering, diftongering og itakisme. Gi eksempler.

Norske konsonanter

Forfatter: Marion Federl

[Norske konsonanter \(19721\)](#)

1. Norske konsonanter

- Hva er konsonanter?
- Hva er spesielt med bruken av konsonanter i norske ord, sammenliknet med andre språk?
- Hvorfor kan det være ekstra vanskelig for folk fra for eksempel Tyrkia, Vietnam og Somalia å lære seg å uttale norske ord?
- Hvilke strategier bruker de når de skal uttale "vriene" norske ord?
- Noen konsonanter er stemte, andre er ustemte. Når vi uttaler stemte vokaler, vibrerer stemmebåndene (hold fingertuppene lett mot strupen, og du vil kjenne vibreringen).
 - Hvilke konsonanter i det norske språket er stemte?
 - Og hvilke konsonanter er ustemte?
- Gi eksempler på lyder som vi skriver
 - med en enkelt bokstav
 - med to (eller tre) bokstaver
- Kjenner du en bokstav som står for en kombinasjon av to lyder? Tips: Den blir omrent ikke brukt i norsk - bare i noen få egennavn.

2. Mer om konsonanter generelt

Se på animasjonen i MiniXperten som viser en del av de norske konsonantene. Her finner du også informasjon om uttalessted og uttalemåte. Med uttalesstad mener vi det stedet i munnhulen der luftstrømmen møter en hindring, slik at det oppstår en lyd. Vi snakker for eksempel om leppe-lyder, tann-lyder og gane-lyder.

- Gi eksempler på konsonanter som er a) leppelyder, b) tannlyder c) ganelyder.

Med uttalemåte mener vi hvordan luftstrømmen passerer uttalesestedet: *Eksplosjon* kaller vi det når vi stenger av luftstrømmen helt slik at lufta samler seg bak uttalesestedet. Når vi så slipper ut all lufta på én gang, skaper vi en eksplosjonslyd. *Nasalitet* betyr at vi sender luftstrømmen ut gjennom nesa. *Friksjon* (gnissing) vil si at vi ikke stenger helt for luftstrømmen, men lager en trang åpning som lufta slipper igjennom.

- Gi eksempler på a) eksplosjonslyder, b) nasal-lyder, c) friksjons-lyder!

3. Mer om konsonanter i norske dialekter

- Hva slags lyd er tjukk l?
- Har dialekten din tjukk l eller tynn l? Eller begge deler?
- Hva mener vi med rulle-r og skarre-r?
Hvor finner vi skarre-r-en?
Hva for en r-lyd er vanlig i taletmålet ditt?
- Hva slags r-lyd har a) fransk, b) spansk?
- Hva mener vi med bløte konsonanter?
I hvilke taletmål finner vi disse bløte konsonantene?
Hvor kan dette målmerket komme fra?
- Hva skjer når en konsonant blir palatalisert?
I hvilke fylker finner vi mest palatalisering i taletmålet?

Norske ord

Forfatter: Marion Federl
[Norske ord \(19784\)](#)

Norske ord

- Hvorfor er det lettere å skille ut enkeltord i skrift enn i tale?
- Hvordan definerer Jan Hognestad hva et ord er for noe?
- Hvor ligger trykket i de fleste norske ordene?
- Gi eksempler på norske ord som har trykket på andre stavelsesformer enn det som er mest vanlig.
- Hva er spesielt med finsk og polsk språk når det gjelder trykk i ord?
- Du lærer kanskje et fremmedspråk i tillegg til engelsk. Hvordan er reglene for trykkplassering i dette språket?
- Hva er det andre typiske trekker ved norske ord som Jan Hognestad nevner?
- Vi kan dele ordene inn i innholdsord og funksjonsord. Hva kjennetegner de to ordtypene?
- Innholdsordene kan bøyes ved hjelp av suffikser. Forklar hva suffikser er for noe, og gi eksempler på bøyning av ulike typer innholdsord.
- Hvilket ord er Norges nasjonalord?
- Hva slags verdier knytter vi til dette ordet?

Hvordan oppstår nye ord og uttrykk?

Forfatter: Marion Federl

[Hvordan oppstår nye ord og uttrykk? \(19785\)](#)

Hvordan oppstår nye ord og uttrykk?

- Hvilket språk er det norsk låner flest ord fra i dag?
- Norsk har gjennom tidene lånt ord fra flere språk. Hvilke? Gi noen eksempler, og forklar hvilket samfunnsmål ordet hører hjemme
- Hvorfor oppstår nye ord og uttrykk?
- Hvilke forhold kan avgjøre om et lånord får gjennomslag i et språk?
- Hva menes med språklig toleranse?

Sammensatte ord

Forfatter: Marion Federl

[Sammensatte ord \(19787\)](#)

Sammensatte ord

- Når vi lager et sammensatt ord i norsk, som for eksempel *jordbæris*, står "grunnordet" sist, mens ordet foran spesifiserer (avgrenser) grunnordet.
 - Er det slik også i arabisk?
 - Og hva med engelsk?
- Hvor mange nye norske ordformer dukker opp per døgn (i gjennomsnitt)?
- Hvor mange av disse nye ordformene er sammensetninger?
- Hva skal til for å sikre at et nytt ord forblir i bruk?
- Hvordan skriver vi vanligvis sammensatte ord i norsk?
- I hvilke tilfeller skriver vi sammensetninger med bindestrek?
- Hvordan skriver vi sammensatte ord i engelsk?

Ord blir til setninger

Forfatter: Marion Federl

[Ord blir til setninger / Rekkefølgen er viktig \(19780\)](#)

Ord blir til setninger

- Hvorfor kan vi si at vi har et ordforråd, men ikke at vi har et setningsforråd?
- Hva er setningsgrammatikk?
- Vi kan bygge ut et enkeltord i en setning til en frase. Hvilket eksempel på dette er det Jan Hognestad nevner i e-forelesningen sin?
- Vi kan også legge en setning inn i en annen setning. Gi et eksempel på dette.
- Finnes det språk der det ikke er mulig å bygge fraser eller legge inn leddsetninger i en annen setning?

Rekkefølgen er viktig

- En setning består av setningsledd. Hvilken funksjon har setningsleddene verbal, subjekt og (direkte) objekt?
- Forklar begrepene SVO-språk, SOV-språk og V2-språk; nevn også eksempler på de ulike språktypene.
- Er arabisk et SVO-språk slik som norsk?

Kjønnsbøyning og kasusbøyning

Forfatter: Marion Federl

[Kjønnsbøyning / Kasusbøyning i norsk \(19804\)](#)

Kjønnsbøyning

- Når vi snakker til eller om noen på arabisk, må vi ha i bakhodet om vi har med en gutt eller ei jente å gjøre. Hvorfor?
- Finner vi noe liknende i norsk?

Kasus i norsk

- Norrønt hadde fire kasus, på samme måte som moderne tysk. Hva er kasus?
- Nevn eksempler på rester av kasusbøyning i moderne norsk.
- Hva holder på å skje med kasusbøyningen i norsk taletmål? Gi eksempel.
- Kjenner du noen andre språk enn tysk som har kasus, eller rester av kasus?

Toner i talemålet

Forfatter: Marion Federl

[Toner i talemålet \(19810\)](#)

Toner i talemålet

- Hva forteller Hanna om dialektforskjeller i Tyrkia og Irak?
- Hva mener vi med tonefall?
- Gi et eksempel på hvordan tonelaget (ordmelodien) kan skille ord fra hverandre.
- Hva er intonasjon?
- Hvilke andre språk enn norsk har tonelag?
- Hvilke andre språk enn norsk har intonasjon?
- Ordmelodien i ord som har tonelag 1 (eks.: huset, stolen, bordet) kan brukes til å dele inn de norske dialektene i to hovedgrupper.
 - Hva heter de to gruppene?
 - Hvilken gruppe tilhører din egen dialekt?

Substantiv i norsk og engelsk

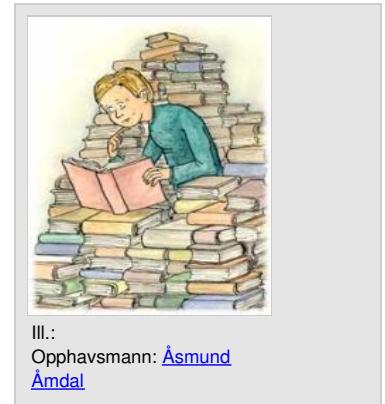
Forfatter: Marion Federl

[Substantiv i norsk og engelsk \(15902\)](#)

Tips

Når du arbeider med oppgavene, kan tabelloversiktene nederst på siden være til god hjelp. Prøv å svare utførlig og presist.

Spørsmål

Ill.:
Opphavsmann: [Åsmund Åmdal](#)

- I norsk danner vi bestemt form av substantivet ved å legge til endinger til substantivet: gutt-en, jent-a osv. . Men hvordan danner vi bestemt form av substantivet i engelsk?
- Hvilken av de to norske målformene holder mest konsekvent på systemet med ulik bøyning for substantiver av ulikt kjønn, bokmål eller nynorsk?
- I norsk har hankjønnsord, hunkjønnsord og intetkjønnsord ulike bøyningsmønstre. Hvordan forholder det seg i engelsk? Sier bøyningen noe om substantivet er hankjønns-, hunkjønns- eller intetkjønnsord?
- Den ubestemte artikkelen i engelsk har to former, a og an. Hva er regelen for bruken av a og an? Hva er forskjellen mellom bruken av a/an og en/ei/et?
- Hvilken ending markerer flertall i engelsk?
- Noen substantiv i norsk har vokalskifte i flertall, som for eksempel mann - menn, tann - tenner, hand - hender, fot - føtter, gås - gjess. Finner vi noe tilsvarende i engelsk?

Bokmål

Kjønn	Entall		Flertall	
	Ubestemt form	Bestemt form	Ubestemt form	Bestemt form
Hankjønn	(en) gutt	gutten	gutter	guttene
Hunkjønn	(ei/en) jente	jenta	jenter	jentene
Intetkjønn	(et) hus	huset	hus	husene/husa
	(et) eple	eplet	epler	eplene/epla

Nynorsk

Kjønn	Entall		Flertall	
	Ubestemt form	Bestemt form	Ubestemt form	Bestemt form
Hankjønn	(ein) gut	guten	gutar	gutane
Hunkjønn	(ei) jente	jenta	jenter	jentene
Intetkjønn	(eit) hus	huset	hus	husa
	(eit) eple	eplet	eple	epla

Engelsk

Kjønn	Entall		Flertall	
	Ubestemt form	Bestemt form	Ubestemt form	Bestemt form
Hankjønn	(a) boy	the boy	boys	the boys
Hunkjønn	(a) girl	the girl	girls	the girls
Intetkjønn	(a) house	the house	houses	the houses
	(an) apple	the apple	apples	the apples

Adjektiv i norsk og engelsk

Forfatter: Marion Federl

[Adjektiv i norsk og engelsk \(15905\)](#)

Spørsmål

Bruk tabelloversiktene nedenfor når du arbeider med spørsmålene.

- I norsk har adjektivet såkalt samsvarsbøyning. Det betyr at adjektivet får ulik form avhengig av om substantivet er hankjønns-, hunkjønns- eller intetkjønnsord, og om substantivet står i entall eller flertall. Har engelske adjektiv samsvarsbøyning?
- Bruk tabellen som viser gradbøyning av adjektiv, og formuler reglene for gradbøyning av adjektiv i norsk. (Tenk på hvordan du ville forklart reglene for en person som skal lære seg norsk.)
- Lag en tilsvarende tabell for engelske adjektiv. Hvilke likheter og forskjeller finner du mellom engelsk og norsk?

Samsvarsbøyning av adjektiv

Entall	Flertall
en ny bil	a new car
e i ny a watch	nye
klokke	a klokker
et nytt hus	house
	nye houses

Gradbøyning av adjektiv i norsk

Adjektivtype	Positiv	Komparativ	Superlativ
Adjektiv på én stavelse	grei	greiere	greiest
Adjektiv på to stavelses	morsom berømt	morsommere mer berømt	morsomst mest berømt
Adjektiv på tre eller flere stavelses	moderne rotete	mer moderne mer rotete	best moderne best rotete
Adjektiv på -ig	heldig vanskelig	heldigere vanskligere	heldigst vanskligst
Adjektiv med uregelrett bøyning	gammel vond, ille ung	eldre verre yngre	eldst verst yngst

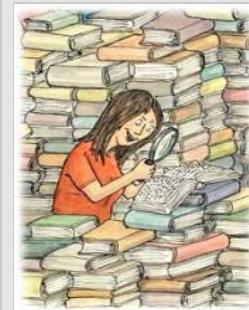
Verb i norsk og engelsk

Forfatter: Marion Federl

[Verb i norsk og engelsk \(15907\)](#)

Spørsmål

- Se på presensbøyningen av verb i norsk og engelsk (tabell 1). Hvilket språk har den enkleste bøyningen?
- Hvilken bøyningsending har de fleste norske (bokmåls-)verb i presens?
- Hvilken ending har verbene i tredje person entall i engelsk?
- Hva med *I work, you work* osv. - har disse verbformene bøyningsending?
- Verbene i det norske språket kan vi dele inn i to grupper, svake verb og sterke verb. Finner vi en tilsvarende inndeling i engelsk? Gi noen eksempler som underbygger svaret ditt.
- Se på tabell nummer to. Den viser at svake verb i norsk kan ha ulike bøyningsendinger i preteritum. Hvordan forholder det seg i engelsk?

Ill:
Opphavsmann: [Åsmund
Åmdal](#)

1: Presensbøyning i norsk og engelsk

Person og tall	Norsk (bokmål)	Engelsk
1. person entall	jeg jobber	I work
2. person entall	du jobber	you work
3. person entall	han/hun jobber	he/she works
1. person flertall	vi jobber	we work
2. person flertall	dere jobber	you work
3. person flertall	de jobber	they work

2: Preteritumsbøyning av svake verb

Infinitiv	Presens	Preteritum
å kaste	kaster	kastet/kasta
å lære	lærer	lærte
å leve	lever	levde
å spå	spår	spådde

Substantiv i tysk, fransk og spansk

Forfatter: Marion Federl

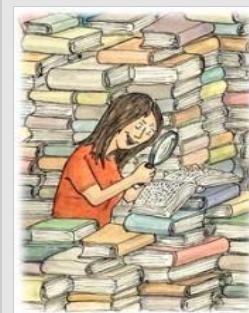
[Substantiv i tysk, fransk og spansk \(16207\)](#)

Tips

Du kjenner muligens til ett av språkene tysk, fransk og spansk. Samarbeid gjerne med andre som lærer andre fremmedspråk enn deg.

Spørsmål

- Hvordan danner vi bestemt form av substantivet i tysk, fransk og spansk?
- Hvilke språk har både hankjønns-, hunkjønns- og intetkjønnsord?
- Hvilke språk har ikke intetkjønnsord?
- Hvilket grammatiske kjønn har blitt borte i disse språkene?
- Det finnes en norsk dialekt som også har bare to grammatiske kjønn. Hvilken dialekt er dette, og hvilke to kjønn er det som har falt sammen i denne dialekten?
- En del norske substantiv får vokalskifte i flertall, f.eks. natt – netter, fot – føtter. Finner vi noe tilsvarende i tysk, fransk og/eller spansk?

III:
Opphavsmann: [Åsmund Åmdal](#)

Tysk

Entall		Flertall		Fransk			
Ubekstmidt form	Bestemt form	Ubekstmidt form	Bestemt form	Entall	Flertall	Ubekstmidt form	Bestemt form
m. ein Junge	der Junge	Jungen	die Jungen	gutt		un garçon	le garçon
f. eine Frau	die Frau	Frauen	die Frauen	kvinne		un animal	l'animal
n. ein Haus	das Haus	Häuser	die Häuser	hus		une femme	la femme
					m.	des garçons	les garçons
						des animaux	gutt
					f.	les animaux	les animaux
						des maisons	dyr
						les maisons	hus

Spansk

Entall		Flertall	
Ubekstmidt form	Bestemt form	Ubekstmidt form	Bestemt form
m. un chico	el chico	chicos	los chicos
un animal	el animal	animales	los animales
f. una chica	la chica	chicas	las chicas
una casa	la casa	casas	las casas

Adjektiv i tysk, fransk og spansk

Forfatter: Marion Federl

[Adjektiv i tysk, fransk og spansk \(16214\)](#)

Spørsmål

- Norsk har samsvarsbøyning av adjektiver. Hva med tysk, fransk og spansk?
- Som eksemplet i tabellen viser, kan adjektivet plassers før eller etter substantivet i fransk og spansk. Er dette mulig også i norsk og tysk? (Hvis du mener det er mulig, må du bevise det gjennom eksempler.)
- I norsk bøyer vi adjektivet også når det blir brukt predikativt:
Gleden er stor. Huset er stort. Barna har blitt store.
Er det liketan i tysk, fransk og spansk? Gi eksempler!
- Hvorfor mangler det eksempler på intetkjønnsord i fransk og spansk i tabelloversikten?
- Noen adjektiv i norsk gradbøyes med -(e)re og -(e)st, andre med mer og mest. Hvordan gradbøyes adjektiv i tysk, fransk og spansk? Likner gradbøyningen i disse språkene på noen av de norske mønstrene for gradbøyning?

Språkdetektiv

III. Å. Åmdal

Oversikt over adjektivbøyning

Norsk	Tysk
en ny konge	ein neuer König
ei/en ny dronning	eine neue Königin
et nytt hus	ein neues Haus
nye konger	neue Könige
nye dronninger	neue Königinnen

Fransk	Spansk
un roi nouveau	un rey nuevo
une reine nouvelle	una reina nueva
des rois nouveaux	reyes nuevos
des reines nouvelles	reinas nuevas

Verb i tysk, fransk og spansk

Forfatter: Marion Federl

[Verb i tysk, fransk og spansk \(16223\)](#)

1. Bøyning i person, tall og tid

Verb er en av de ordklassene som kan bøyes. I moderne norsk markerer verbbøyninga tid (han går - han gikk).

Engelsk har tidsbøyning, men i tillegg også en liten rest av person- og tallbøyning, for eksempel i bøyninga av verbet *to be*, og mer generelt i 3. person entall i presens av de fleste verb:

Verbbøyning i presens og preteritum

	Norsk	Engelsk
Presens	jeg er	I am
	du er	you are
	hun er	she is
	vi er	we are
	dere er	you are
	de er	they are
Preteritum	jeg var	I was
	du var	you were
	hun var	she was
	vi var	we were
	dere var	you were
	de var	they were

Hvordan forholder det seg med tysk, fransk og spansk? Har verba i disse språka

- tidsbøyning
- personbøyning
- tallbøyning

Forklar og gi eksempler.

2. To måter å danne verbtider på

I norsk er det bare to verbtider som lages ved hjelp av bøyning, nemlig presens og preteritum. For å danne de andre tidene av verbet, må vi bruke hjelpeverb (*har* gått, *skal* reise osv.).

Sammenlikn med tysk, fransk og spansk. Forholder det seg på samme måte med disse språka, eller fins det i noen av disse språka flere verbtider som dannes bare ved hjelp av bøyning? Gi eksempler.

Språk og samfunn

Majoritetsspråk og minoritetsspråk

Forfatter: Oddvar Engan, Ragna Marie Tørdal, Dialektxperten

[Majoritetsspråk og minoritetsspråk \(124356\)](#)

Elias Axelsen om romanispråket / video

<http://ndla.no/nb/node/124366>

Norge – et land med mange språk

Norge har vært et flerspråklig samfunn i mange hundre år. Men innvandringa de siste femti åra har ført til at det språklige og kulturelle mangfoldet har økt. I dag snakker elever i norske skoler 150 forskjellige talespråk. Hver tredje skolelev i Oslo er tospråklig eller flerspråklig.

Majoritetsspråk

Majoritetsspråket et det språket som brukes av flertallet i et samfunn. Majoritetsspråket er som regel også det *offisielle* språket i et land. Med *offisielt* mener vi at myndighetene bruker språket som administrasjonsspråk.

Noen land har kun ett offisielt språk, andre har flere. Sveits, Belgia og Finland er eksempler på land med to eller flere offisielle språk. Også i Norge har vi to offisielle språk: norsk og samisk. Norsk er majoritetsspråket, og det har to likestilte skriftspråk: bokmål og nynorsk.

Minoritetsspråk

Minoritetsspråk er språk som snakkes av mindre grupper i samfunnet. I Norge er det i dag registrert mellom 150 og 200 ulike minoritetsspråk. De fleste av disse språka er nokså "nyinnvandra", men vi har også fire nasjonale minoritetsspråk i Norge: samisk, kvensk, romani og romanes.

Samene har status som urfolk i Norge. I tillegg fins det fem andre folkegrupper som har lang tilknytning til Norge og som derfor regnes som nasjonale minoriteter:

- kvener
- skogfinner
- rom (sigøyner)
- romanifolket (de reisende, tatere)
- jøder

Innholdet på denne sida er henta fra kurset *MiniXperten*, som er en del av nettstedet *DialektXperten*. Du kan åpne kurset ved å klikke på logoen.

MiniXperten krever at nettleseren din kan vise innhold laga i Flash.

Norske minoritetsspråk

Språkforsker Bente Aulin Svendsen

Bente Aulin
Svendsen om flerspråklighet / audio
<http://ndla.no/nb/node/124359>

Hva skjer når språk møtes?

Når folkegrupper med ulike språk har kontakt med hverandre over lang tid, kan det oppstå et kontaktspråk som henter elementer fra begge språka.

Pidginspråk er en forenkla versjon av majoritetsspråket hvor enkelte språkuttrykk fra minoritetsspråket er innblanda. Et eksempel på et slikt språk er russenorsk, som oppstod i forbindelse med [pomorhandel](#) i Nord-Norge.

Blandingsspråk brukes som betegnelse når språklige særtrekk fra to fullt utvikla språk blandes. Vi kan kalle romanispråket et blandingsspråk fordi det kombinerer eget ordtilfang med norsk grammatikk.

Språkmøter

Norsk, samisk og kvensk lever side om side enkelte steder i Nord-Norge.

Resultatet kan bli et blandingsspråk:

[Dialekten i Sappen i Nordreisa](#)

Flerspråklighet

Forfatter: Oddvar Engan, Ragna Marie Tørdal, Dialektxperten
[Flerspråklighet \(124355\)](#)

Flerspråklige familier / video
<http://ndla.no/nb/node/124363>

Flerspråklige stater

Både enkeltmennesker og stater kan være flerspråklige. På samfunnsnivå snakker vi om flerspråklige stater når det fins to eller flere offisielle språk. Canada er et eksempel på en flerspråklig stat, med fransk og engelsk som sidestilte språk.

Flerspråklige personer

Flerspråklige personer er i stand til å bruke eller bruker mer enn ett språk, enten til daglig eller i spesielle situasjoner. En flerspråklig person kan veksle mellom ulike språk alt etter hvem vedkommende snakker med, og hvordan situasjonen er. Veksling mellom ulike språk kan til og med skje innen ei og samme setning. Når noen veksler mellom ulike språk i en samtale, kaller vi det *kodeveksling*.

Kodeveksling viser at språkbrukeren mestrer ulike samtale-situasjoner. Det at han eller hun blander ulike språk, er ikke uttrykk for språkforvirring, men heller et utslag av kreativitet og evne til å markere en sosial posisjon. Gjennom språket skaper den som snakker en identitet som er unik og forskjellig fra "folk flest".

Innholdet på denne sida er henta fra kurset *MiniXperten* som er en del av nettstedet *DialektXperten*. Du kan åpne kurset ved å klikke på logoen.

MiniXperten krever at nettsleseren din kan vise innhold lagt i Flash.

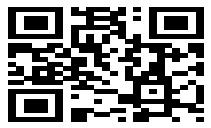
Flerspråklighet og språkkompetanse

Språkforsker Bente Aulin Svendsen (t.v.) forsker på kodeveksling blant flerspråklige ungdommer, som norsk-filippinske Sydney og Michellene.

Sydney om flerspråklighet / audio
<http://ndla.no/nb/node/124361>

Michellene om flerspråklighet / audio
<http://ndla.no/nb/node/124360>

Hvorfor blir flere flerspråklige?

I dag er det mye kontakt mellom mennesker som bor i ulike deler av verden. Ungdommer i New York, Singapore, Amman og Bergen følger med på de samme tv-seriene og hører på samme musikk.

I den rike delen av verden er det vanlig å feriere i fremmede land. I den fattige delen av verden må mennesker ofte søke opphold i et fremmed land på grunn av krig, nød og naturkatastrofer.

Multinasjonale bedrifter har avdelinger i mange land. Noen land, blant dem Norge, har et stadig økende behov for å importere arbeidskraft, mens andre land har få jobber å tilby innbyggerne sine. Da flytter menneskene ofte til land der det er arbeid å få. Et fellesbegrep for denne utviklinga er *globalisering*.

Globaliseringa fører til at grensene mellom ulike språk og kulturer delvis viskes bort, og at det oppstår nye språk- og kulturformer som tar opp i seg elementer fra ulike folkegrupper. Engelsk er det dominerende språket i blant annet underholdnings- og data-industrien. Det fører til ei *anglifisering* av mange språk, det vil si ei økt innblanding av engelske ord og uttrykk.

Globalisering

I dag møtes mennesker som snakker ulike språk i større grad enn tidligere.

Les mer om [begrepet globalisering](#)

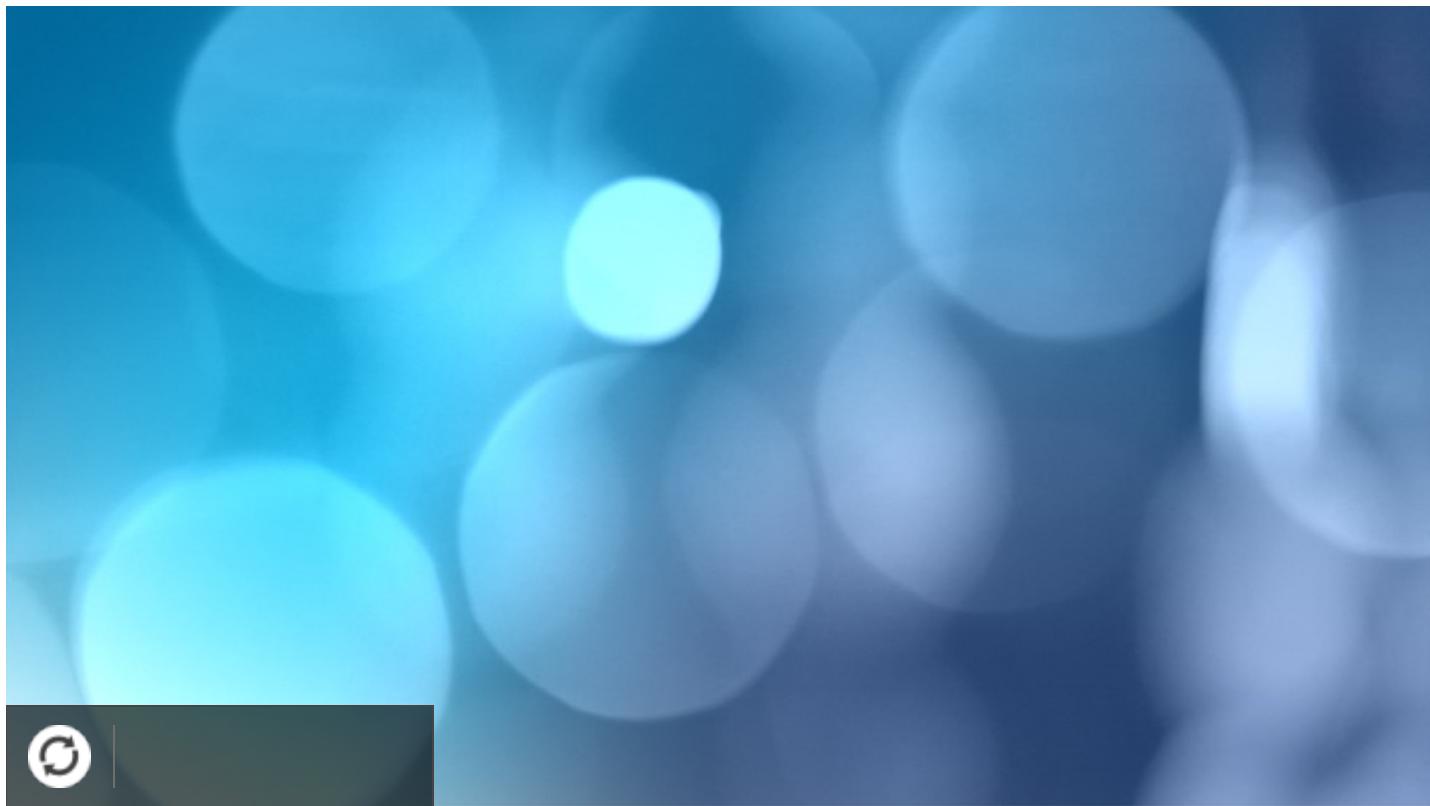
Du ju spik norsk?

Engelsk på norsk / video
<http://ndla.no/nb/node/18399>

Språk og identitet

Forfatter: Oddvar Engan, Ragna Marie Tørdal, Dialektxperten
[Språk og identitet \(124547\)](#)

Språkidentitet

I 2006 gikk
Holbergprisen i skolen
til dette
forskningsprosjektet:

Språk og identitet / fagstoff

<http://ndla.no/nb/node/124547>

[Mysteriet om
vennesladialekten](#)

Tenk etter:

- Hvordan snakker folk der du bor?
- Hvilke grupper identifiserer du deg med?

Hvem ønsker du å være?

Psykologene definerer identitet som "... de bevisste eller ubevisste forestillingene et individ har om seg selv". Sosiologene er opptatt av at identiteten vår er knytta til de sosiale gruppene vi identifiserer oss med – familien vår, lokalsamfunnet vi kommer fra, eller gjengen vi tilhører.

Språket er en *identitetsmarkør*. Det vil si at måten vi bruker språket på, signaliserer både hvem vi er, hvem vi ønsker å være, hvilke sosiale grupper vi tilhører, og hvilke grupper vi identifiserer oss med.

Språket får større betydning som identitetsmarkør når andre kjennetegn på at vi tilhører en bestemt kultur blir borte. Noen forskere mener at menneskene i dag kan velge identitet nærmest fritt. Identiteten er da ei bestemt maske som vi tar på oss når vi ønsker det. Men er det fullt så enkelt å skifte identitet?

Sosser og rånere snakker forskjellig

Språkforsker Unn Røyneland har studert talespråket til ungdommer på Tynset og Røros. Hun fant at de unge brukte språket for å signalisere hvilken gruppe de ønsket å identifisere seg med: "Rånerne" var de mest tradisjonsorienterte. De ville gjerne bli boende på Tynset og brukte derfor også Tynset-dialekten. "Sossene" ønsket seg bort fra bygda og var opptatt av urbane trender. Derfor normaliserte de talespråket sitt.

Noen fagbegreper

En **dialekt** er en geografisk definert talemålsvariant. Begrepet *målfore* blir også brukt og betyr det samme som dialekt. En dialekt er altså et relativt ensarta talemål som ofte knyttes opp til et bestemt område .

Sosiolekt er betegnelsen på en talemålsvariant definert på sosialt grunnlag. Innenfor et dialektområde kan vi finne ulike sosiolekter. Det vil si at en sosiolekt er en variant av den lokale dialekten, farga av språkbrukerens sosiale tilhørighet, utdanning, yrke, alder og/eller kjønn.

Språk og sosial gruppe

Språket avspeiler både kjønn, alder, utdanning og yrke.

Mange av dem som bor i Norge i dag, er født i et annet land, eller de kan ha foreldre som har kommet til Norge fra et annet land i voksen alder, og har med det et annet språk enn norsk som morsmål. **Etnolekter** er talemålsvarianter som er prega av språkbrukerens etniske opphav eller tilhørighet.

Multietnolekter er gruppespråk som er satt sammen av elementer fra ulike etnolekter.

[MiniXperten om språk og kjønn](#)

Som representant for de fine fruene på Øvre Singsaker i "Trondhjem" snakker rolle-figuren Flettfrid Andresen et uklanderlig språk.

Storbyspråk og multietnolekter

Forfatter: Ragna Marie Tørdal, Oddvar Engan, Dialektxperten
[Storbyspråk og multietnolekter \(124357\)](#)

Storbyspråk og multietnolekter / fagstoff

<http://ndla.no/nb/node/124357>

Storbyspråk og urbanisering

I alle deler av verden strømmer folk til de større byene og slår seg ned der. Dette kalles urbanisering. Storbymiljøet oppleves ofte som vittalt, nyskapende og attraktivt, og storbyene er derfor i større grad enn tidligere leverandører av nye språktrender.

Mennesker som bor i samme by, snakker ikke nødvendigvis helt likt – de kan for eksempel ha ulike sosiolekter. En sosiolect er en talemålsvariant som er bestemt av sosial tilhørighet, alder, kjønn, utdanning og/eller yrke, men også av hvilken gruppe vi ønsker å identifisere oss med. Måten vi snakker på, forteller derfor ikke bare hvem vi er, men også hvem vi ønsker å være.

Multietnolekter

Den svensk-tunisiske forfatteren Jonas Hassen Khemiri skrev i 2003 boka *Ett öga rött*, en roman i dagbokform. Hovedpersonen, 15-årige Halim, skriver på "Rinkeby-svensk", et slangspråk som i dag har spredt seg til innvandrerdominerte ungdomsmiljøer i alle svenske byer. Ifølge Khemiri skaper innvanderungdommer en identitet ved å ta språklig avstand fra standardisert svensk.

Ei slik blanding av språk fra ulike kulturer er også vanlig blant innvanderungdom i norske storbyer. Noen språkforskere mener at når ungdommene har et språk som de oppfatter som sitt eget, slipper de å se på seg selv som halvpakistanske, halvturkiske eller noe annet "halvt" – de er fullt og helt storbyungdom.

Innholdet på denne sida er henta fra kurset *Mini-Xperten* som er en del av nettstedet *DialektXperten*.

Du kan åpne kurset ved å klikke på logoen.

MiniXperten krever at nettleseren din kan vise innhold laga i Flash.

Urbant storbyspråk

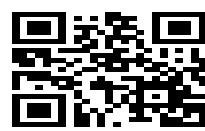
I dagligtalen hender det at multietnolekter blir kalt for "kebabnorsk".

Romeo og Julie på kebabnorsk / video
<http://ndla.no/nb/node/52571>

Slang fungerer også som et bevisst valg av stil og språkbruk. Bruker man et slangord i stedet for det norske standardordet, gir man samtidig uttrykk for hvem man ønsker å være, og hvem man identifiserer seg med. På denne måten blir "kebabspråket" noe som ungdommene kan bygge identiteten sin rundt.

I kriminalromanen *Cash* snakker personene ulike sosiolekter som viser hvilke sosiale miljøer de tilhører, eller ønsker å tilhøre. Se intervjuet med forfatteren Jens Lapidus:

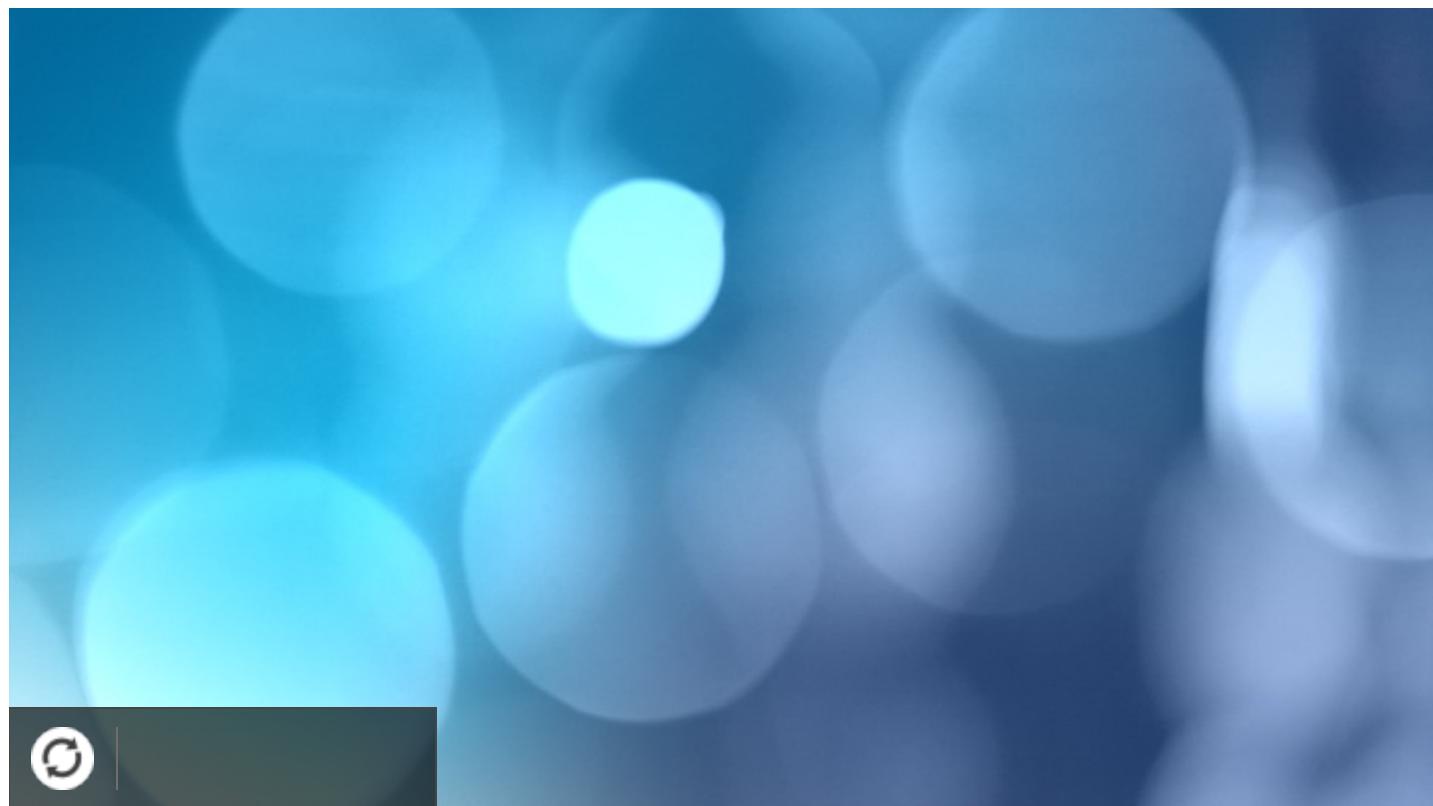

Storbyspråk og multietnolekter / fagstoff

<http://ndla.no/nb/node/124357>

Fagspråk

Forfatter: Ragna Marie Tørdal, Oddvar Engan, Martin Skjekkeland, Dialektxperten
[Fagspråk \(125458\)](#)

<http://ndla.no/nb/node/125571>

En skuespiller må beherske ulike språkkoder for å kunne spille en bestemt karakter på en troverdig måte.

Scene fra teaterstykket "Vidd": Nå avdøde skuespiller Trond Brænne og Duc Mai-The (t.h.) på legevisitt.

Fagspråk og allmennspråk

Fagspråket er et arbeidsredskap for personer som jobber i et fagmiljø. Fagspråket stiller krav til entydighet og standardisering og benytter derfor ofte andre begreper enn dem vi kjenner fra dagligtalen.

Allmennspråket er det språket vi bruker til daglig. I allmennspråket er det mer rom for både å antyde og å være tvetydig. Her bruker vi ofte ord som kan forstås på flere måter.

Fagspråk "smitter over" på allmennspråket

Norge er i dag et komplisert samfunn der fagekspertene i stor grad legger premissene for det som skjer med oss i dagliglivet. I media møter vi daglig ekspertene som uttaler seg om dette og hint. Mange fagord glir derfor over i allmennspråket. Det som i går var typiske fagord, er i dag en del av dagligspråket vårt. Eksempler på dette er ord som *stress, vitamin, økologi, infarkt, insulin, kompleks, frustrasjon, fusjon, empati* og *harddisk*.

Mange vanlige språkbrukere kjenner seg lite hjemme i det fag- språket ekspertene bruker. Utstrakt bruk av ekspertspråk kan derfor føre til misforståelser, og det kan ekskludere vanlige folk fra å delta i samfunnsdebatten.

Internasjonalt fagspråk

Noen fagspråk er mer internasjonale enn andre. Et godt eksempel på et slikt internasjonalt fagspråk er dataspråket. Språkrådet har i flere år arbeidet med å utarbeide ei dataordbok med norske ord som kan erstatte engelske begreper, men langt fra alle forslag har fått gjennomslag blant fagspesialister og brukere av datatjenester.

Store avisannonser
ber deg søke jobb
som:

- Account Manager
- Solutions Engineer
- Senior Piping Support Designer
- Completion Engineer
- Endur Script Developer

På 1970-tallet vedtok norske myndigheter og ledelsen i Statoil at arbeidsspråket i Nordsjøen skulle være norsk. Man var bekymra for at bruk av engelsk i oljevirksomheten ville få konsekvenser for språkutviklinga i store deler av norsk næringsliv. I dag er oljespråket i Nordsjøen et blandingsspråk der både norsk og engelsk er i bruk. Ordlistar, skilt og håndbøker fins på både norsk og engelsk. Oljebransjen er derfor et eksempel på et *domene* (samfunnsområde) der to parallelle språk lever side om side.

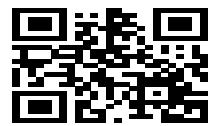
Hvorfor bruker vi spesielle fagspråk?

Innenfor mange arbeidsfelt er det viktig å ha et presist og godt fagspråk for å unngå misforståelser som kan føre til uheldige eller farlige situasjoner.

På en oljerigg, et skip eller et sykehus vil et presist fagspråk være helt nødvendig for å kvalitetssikre arbeidet og for å ivareta krav som stilles til helse, miljø og sikkerhet. Fagspråket gjør komunikasjonen mer entydig og forståelig for dem som behersker koden, men det kan også virke ekskluderende på utenforstående.

Mange yrkesgrupper har utviklet en egen måte å snakke sammen på på arbeidsplassen. Et slikt *gruppespråk* kan signalisere at yrkesgruppa føler tilhørighet i et bestemt sosialt sjikt i samfunnet. Språkkoden til yrkesgrupper uten akademisk utdanning, altså de som kalles "gutta på gølvet", kan for eksempel signalisere en indre solidaritet og tilhørighet i arbeiderklassen.

Forstår du hvilke kvalifikasjoner bedriftene er på jakt etter?

Om yrkesspråk / audio
<http://ndla.no/nb/node/125572>

Kommunikasjonsrådgiver Thorild Iversen forklarer hvordan fagspråk oppstår.

"Politikerspråk" er et eget fagspråk. Og virkninga er ekstra stor når noen står på Stortingets talerstol og bryter med det som er forventa:

Heikki Holmås rapper / audio
<http://ndla.no/nb/node/125568>

Oppgaver

Majoritetsspråk og minoritetsspråk

Forfatter: Marion Federl

[Majoritetsspråk og minoritetsspråk \(131261\)](#)

Samene har status som urfolk i Norge, og samisk er ett av de to offisielle språka i landet. På bildet ser du et par i sörsamisk drakt.

Oppgave 1

Språksituasjonen i Norge

Les fagteksten "Majoritetsspråk og minoritetsspråk" og lytt til lydklippet med forsker Bente Ailin Svendsen på samme side.

1. Forklar begrepa *majoritetsspråk* og *minoritetsspråk*.
2. Hva er et *offisielt språk*?
3. Hvilket språk er majoritetsspråket i Norge?
4. Hva er spesielt med majoritetsspråket i Norge?
5. Hva heter de offisielle språka i Norge?
6. Norge har fem nasjonale minoriteter. Hvilke?
7. Hvilken status har samefolket i Norge?
8. Hvilke språk regner vi som nasjonale minoritetsspråk i Norge?
9. Hvor mange minoritetsspråk (gamle og nye) fins det Norge i dag, sånn omrent?

Oppgave 2

Finn mer informasjon!

Hvor bor samene?

Bruk kartet ovenfor og søk informasjon på Internett for å svare på spørsmåla:

1. I hvilke land i Nord-Europa finner vi samisktalende befolkningsgrupper?
2. Finn ut hva som er majoritets- og minoritetsspråk i disse landa:
 - Finland
 - Sverige
 - Danmark

Hva er navna på de fem største nye minoritetsspråka i Norge?

Oppgave 3

De reisende

Elias Axelsen om romanispråket / video

<http://ndla.no/nb/node/124366>

Romanifolket kalles også for "de reisende". Folkegruppa kom til Europa på 1300-tallet, og forskerne mener at den opprinnelig stammer fra India. På Østlandet og i Trøndelag blei de reisende ofte kalt for tatere, på Sørlandet for fanter, på Vestlandet blei de omtalt som splint og i Nord-Norge var betegnelsen fark eller finn. Disse betegnelsene oppleves av de reisende selv som negative og stigmatiserende. De reisendes kultur og levemåte har ofte ført til konflikter med det norske storsamfunnet.

Se videoen med Elias og Veronica Akselsen.

1. Hvorfor ønsker Elias Akselsen å samle inn rom-folkets gamle viser?
2. Hvor lenge har det vært reisende (tatere, rom) i Norge?
3. Hvilket språk var det første språket Elias Akselsen lærte?
4. Veronika Axelsen er ei ung jente av reisende slekt. Hvilket forhold har hun til romanispråket?
5. Hva dreiv de reisende med med? Hva levde de av?

6. Hvordan blei noen av visene bevart?
7. Også i dag fins det en god del mennesker som ikke vil vedkjenne seg sin taterbakgrunn. Hør hva Akselsen sier om årsakene, og les artikkelen "Romanifolket og taterne i Norge" på [Kildenett](#). Hvorfor er det så mange som kvier seg for å innrømme at de er av taterslekt?
8. Hvilket moderne minoritetsspråk i Norge er romani i nær slekt med?

Oppgave 4

Mer om romanispråket

Gå på Wikipedia, søk på “Romani rakripa” og finn ut:

1. Hvilken språkfamilie tilhører romanispråket?
2. Romanispråket er et blandingsspråk. Hvilke(t) språk er grammatikken hentet fra, og hvilket språk kommer mye av ordforrådet fra?
3. Det fins lånord fra mange språk i romanispråket. Nevn fem eksempler!

Flerspråklighet

Forfatter: Marion Federl

[Flerspråklighet \(131422\)](#)

Oppgave 1

Lær noen faguttrykk.

Les fastoffsida om flerspråklighet på NDLA og finn begrepsforklaringene:

1. Hva vil det si at en stat er flerspråklig? Forklar og gi eksempler.
2. Hvilke spesielle språklige ferdigheter har en flerspråklig person?
3. Hva er kodeveksling?
4. Forklar begrepet globalisering, og gi noen konkrete eksempler på globalisering.
5. Hvordan bidrar globaliseringa til at stadig flere mennesker blir flerspråklige?
6. Hva er anglifisering? Og hva er årsaken til at mange språk i verden har blitt og blir anglifiserte?

Oppgave 2

Undersøk!

1. Fins det noen flerspråklige elever i klassen?
2. Hvilke språk snakker de, og når bruker de disse språka?

Oppgave 3

Flerspråklighet – fordel eller ulempe?

Flerspråklige familier / video

<http://ndla.no/nb/node/124363>

Se videoklippen om flerspråklighet ovenfor.

1. Forsker Sunil Luuna bruker begrepet "kognitiv utvikling" i denne videoen. Hva slags utvikling hos barnet er det han sikter til?
2. Nevn noen av Loonas synspunkter på flerspråklighet.
3. Når bruker flerspråklige barn de ulike språka de lærer?
4. Blir de nødvendigvis like flinke i begge språka?

Oppgave 4

Anglifisering

Engelsk på norsk / video

<http://ndla.no/nb/node/18399>

Se videoklippet ovenfor og jobb deretter med spørsmåla:

1. Daniel Ims er rådgiver i Språkrådet. Hva mener han kan være årsaken(e) til at mange liker å bruke engelske ord?
2. Er du enig med ham, eller mener du at det også kan finnes andre grunner til at vi bruker engelske ord? Nevn dem i så fall.
3. Hva er et avløserord? Forklar og gi et eksempel.
4. Hvorfor tilegner vi oss kunnskap lettere når den formidles på morsmålet vårt?

Oppgave 5

Avløserord

1. Noen avløserord blir en suksess, andre ikke. Gå på sida [Språkrådet: avløserord](#) og finn fem gode eksempler på avløserord for engelske IKT-faguttrykk.
2. Vi bruker ofte engelske ord på ulike hudpleie- og make-up-produkter. Finn fem eksempler på norske ord som har blitt tatt i bruk som avløserord for de engelske orda.
3. Gi fem eksempler på avløserord som ikke har slått igjennom.
4. Nevn tre helt ferske engelske ord som har funnet veien inn i det norske språket. Hva kan være grunnen til at nettopp disse orda har dukket opp?

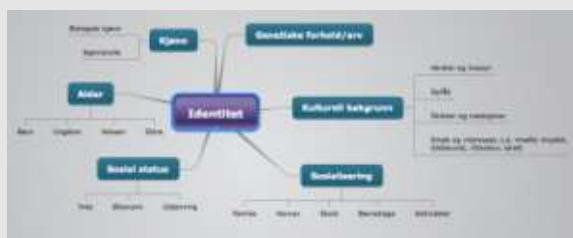
Språk og identitet

Forfatter: Marion Federl

Språk og identitet (131430)

Oppgave 1

Begrepet *identitet*

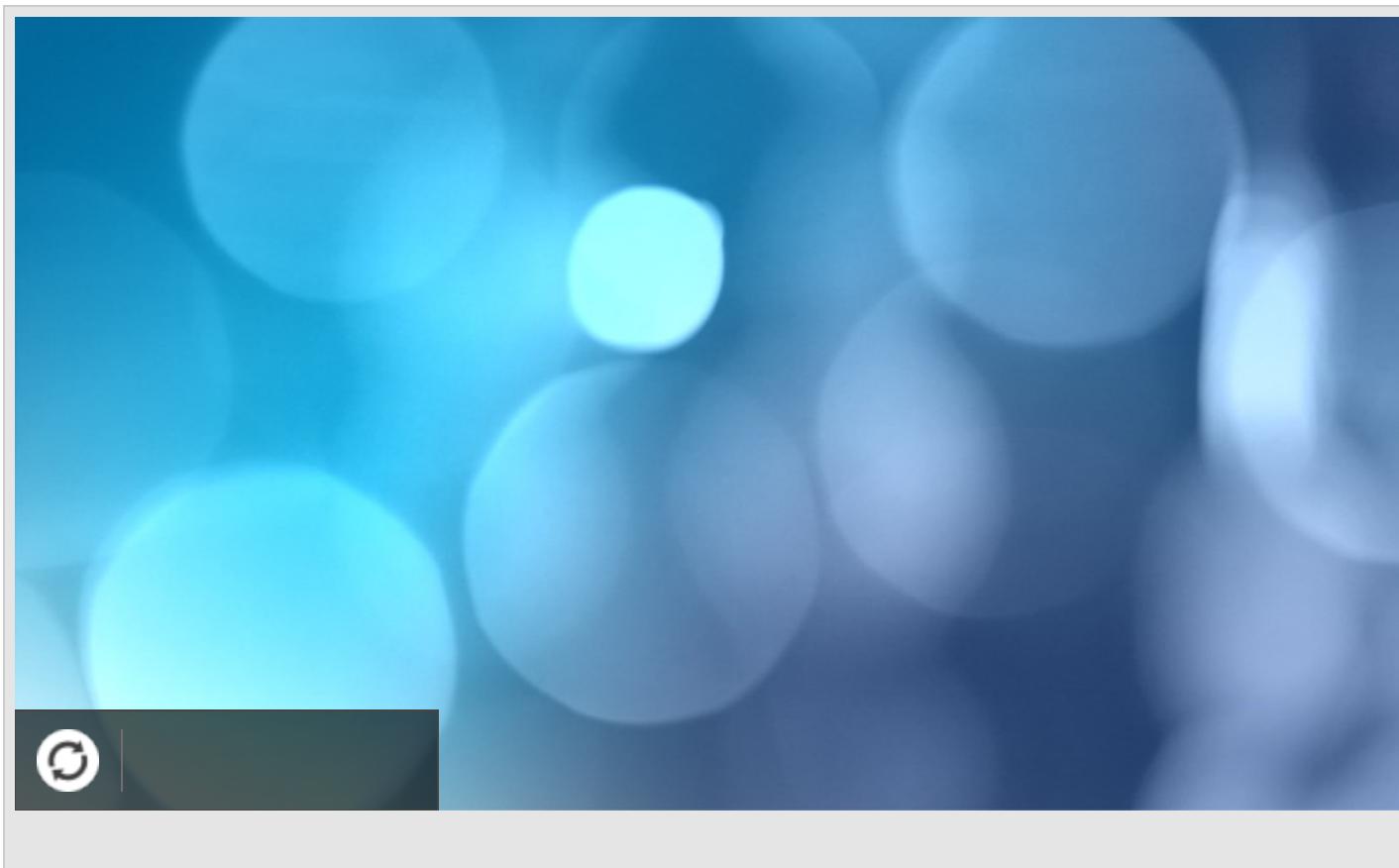

Les fagteksten "Språk og identitet", og bruk tankekartet ovenfor. (Klikk på kartet for større bilde.)

1. *Psykologer* er en yrkesgruppe som er opptatt av menneskers atferd og mentale (indre) prosesser. Hvordan definerer psykologene begrepet identitet?
 2. *Sosiologer* forsker på forholdet mellom det enkelte mennesket og samfunnet. Hva legger sosiologene vekt på når de snakker om identitet?
 3. Hvilke forhold er med på å forme identiteten vår? Forklar med utgangspunkt i tankekartet ovenfor. Trenger du litt mer bakgrunnskunnskap, kan du starte med å lese ei side om temaet på NDLA samfunnssfag: [Identitet](#)

Oppgave 2

Språk og identitet

Se videoklippet og jobb deretter med spørsmåla.

1. Språket er en *identitetsmarkør*. Forklar med egne ord hva dette betyr.
2. Hva kan språket vårt fortelle om oss, ifølge språkforsker Margareth Sandvik?
3. Ungdom bruker ofte *slang*.
 - Hva er *slang*?
 - Hva er hensikten med å bruke slanguttrykk i stedet for "normalspråk"?
 - Nevn fem eksempler på slanguttrykk og forklar hva de betyr.

En person med gode språkferdigheter klarer å avpasse språkbruken etter situasjon og mottaker. Gi tre konkrete eksempler på situasjoner i yrkeslivet der fagpersonen må ta hensyn til hvem han eller hun snakker til.

Oppgave 3

Fire viktige fagbegreper

Les siste del av fagstoffet på sida "Språk og identitet".

1. Forklar disse fire begrepene: dialekt, sosiolekt, etnolekt, multietnolekt.
2. På Tynset og Røros snakker "sosser" og "rånere" to forskjellige sosiolekter. Hva ønsker de å markere gjennom språket sitt, ifølge forsker Unn Røyneland?
3. Fins det ulike sosiolekter der du bor? Hva kjennetegner i så fall gruppene som snakker disse sosiolektene?

Storbyspråk og multietnolekter

Forfatter: Marion Federl

[Storbyspråk og multietnolekter \(131435\)](#)

Oppgave

Spørsmål til fagteksten

Romeo og Julie på kebabnorsk / video

<http://ndla.no/nb/node/52571>

Les fagteksten på sida "Storbyspråk og multi-etnolekter" og jobb med spørsmåla nedenfor:

1. Forklar begrepet *urbanisering*.
2. Nye språktrender oppstår ofte i store byer. Hva kan være årsaka til dette?
3. Hva er det som kjennetegner såkalt "kebab-norsk" og de tilsvarende svenske og danske multi-etnolektene "Rynkeby-svensk" og "perker-dansk"?
4. Se klippet "Romeo og Julie på kebab-norsk" ovenfor. Dette stykket blei satt opp i 2007.
 - Hva heter forfatteren av den opprinnelige versjonen av *Romeo og Julie*?
 - Hvor gammel er originalteksten?
 - Hva var grunnen til at regissøren valgte å la karakterene snakke "kebab-norsk" og legge handlinga til et hip-hop-miljø?
 - Hvem var det som gjendikta originalteksten til kebab-norsk?
 - Hvilke kvaliteter (positive egenskaper) ved den såkalte kebab-norsken er det de to tekstdorfattene framhever?

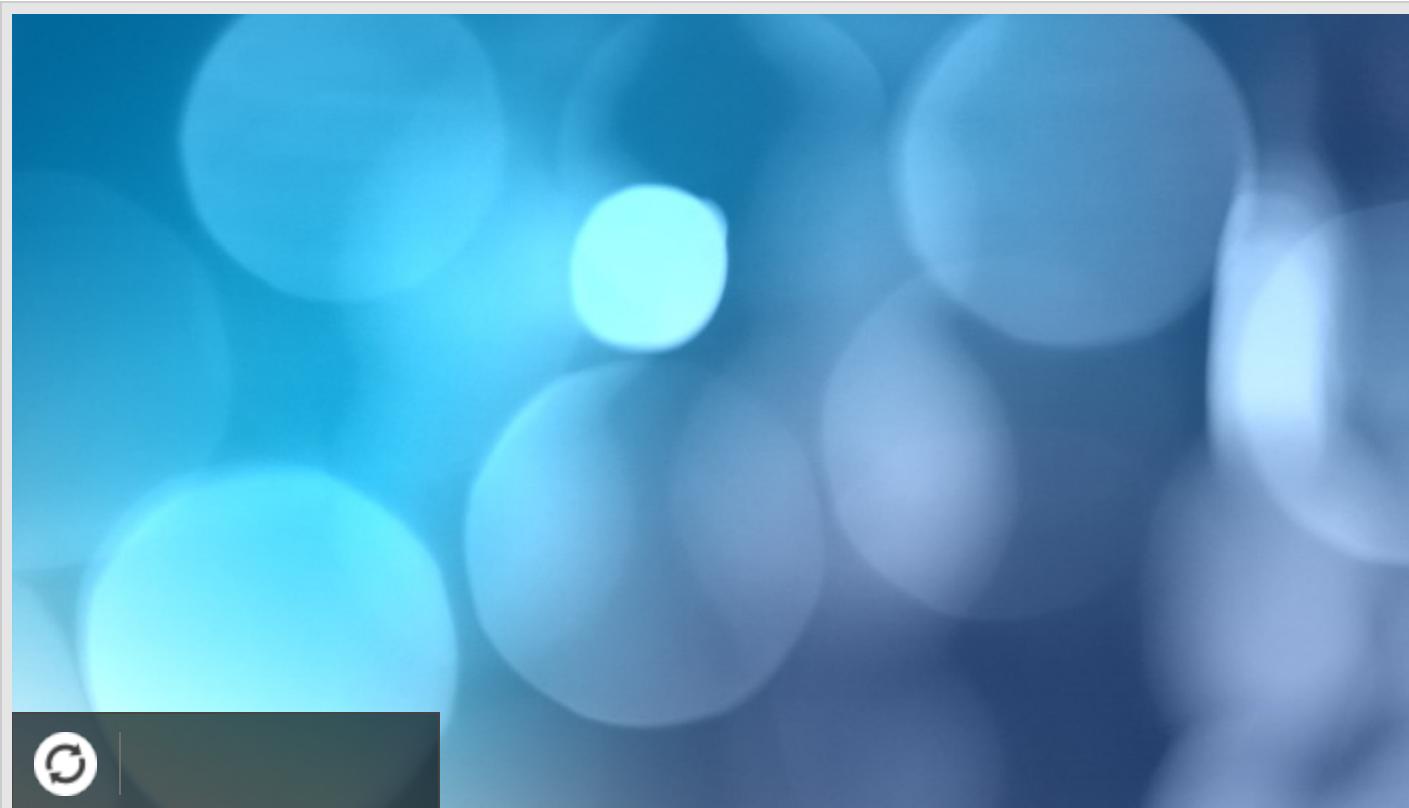
Fagspråk

Forfatter: Marion Federl

[Fagspråk \(131481\)](#)

Oppgave

Spørsmål til fagtekst og videoklipp

Svara på spørsmåla i denne oppgava finner du i videoklippet ovenfor, og på fagstoffsida "Fagspråk".

1. Hvordan skiller fagspråket seg fra allmennspråket?
2. De fleste yrker og miljøer har sine egne "språk" med et ordforråd og en tone som er forskjellig fra allmennspråket, iallfall til en viss grad. Hva er fellesbetegnelsen for denne typen språk?
3. Hvilke krav stiller vi til et fagspråk?
4. Nevn noen eksempler som viser hvorfor et presist og godt fagspråk er viktig.
5. Når passer det å bruke fagspråk, når ikke?
6. Hva er et domene?
7. Nevn minst to domener som har et internasjonalt fagspråk.
8. Orda *stress*, *vitamin*, *økologi*, *infarkt*, *insulin*, *kompleks*, *frustrasjon*, *fusion*, *empati* og *harddisk* er eksempler på faguttrykk som har funnet veien inn i allmennspråket. Hva betyr de? Forklar dem.
9. I videoklippet forklarer en advokat et faguttrykk fra fagspråket sitt: *kulpøs*. Ordet er et adjektiv, og det henger sammen med det latinske substantivet *culpa*, som betyr "skyld". Hva vil det si at noen har opptrådt kulpøst?

Nynorskkurs

Om nynorskkurset

Forfatter: Marion Federl

[Om nynorskkurset \(123879\)](#)

Eit mini-kurs

Eforelesningane i dette kapittelet passar for deg som har nynorsk som sidemål. Du er ikkje utlært i nynorsk om du kan det du høyrer om i Eforelesningane, men du har komme eit godt stykke på veg!

Bokmålsnære former

I 2012 fekk vi ei ny skrivenorm for nynorsk. Nå finst det ikkje lenger såkalla sideformer – alle formene som står i ordlista, er hovudformer. Mange ord har nå berre éin rett skrivemåte i nynorsk. Før kunne elevar for eksempel velje mellom *berre* og *bare*, eller mellom *nokon* og *noen*. Nå må det heite *berre* og *nokon*.

Ein del ord kan framleis skrivast på fleire måtar, som for eksempel *noo* og *nå*. Og ofte finst det synonym der eitt av orda er meir bokmålsnært enn det andre, som *nyheit* og *nyhende*. I desse tilfella har vi i nynorskkurset vårt vårt valt dei formene som ligg nærmast bokmål. Bli derfor ikkje forskrekka om du møter ord og former som *nå* i staden for *no*, *eksempel* i staden for *døme*, *sitte* i staden for *sitje* osv. – alle desse formene kan du fint bruke i både nynorsk og bokmål!

Oppgåver

Gå gjerne på Språkrådet sine nettsider, der finn du ein omfattande nynorsk-grammatikk og mange interaktive oppgåver:

[Nynorsk på nett.](#)

Eksamensstips

Forfatter: Trine Merethe Paulsen
[Eksamensstips \(133499\)](#)

I norskfaget er det mange eksamener. På denne siden finner du noen tips til hvordan du kan forberede deg, enten du skal opp til skriftlig eller til muntlig eksamen. Lykke til!

Last ned norskfaget på NDLA som pdf

Til skriftlig eksamen i norsk har du lov til å bruke hjelpebidrifter, men ikke Internett. Du kan likevel få tilgang til det meste av innholdet på NDLAs norske sider ved å laste ned faga i pdf-format. Lenker til pdf-ene finner du nedenfor.

Et godt tips: Last ned pdf-ene i begge målformer – det kan komme godt med dersom du skal skrive eksamen i norsk sidemål!

- [Last ned NDLA norsk YF og SF \(nb\)](#)
- [Last ned NDLA norsk YF og SF \(nn\)](#)
- [Last ned NDLA norsk Vg2 og Vg3 SF \(nb\)](#)
- [Last ned NDLA norsk Vg2 og Vg3 SF \(nn\)](#)

Trenger du rask hjelp til søker eller kildekritikk? Vil du ha kortversjonen av hvordan man lager en presentasjon?

Prøv [Jone hjelper deg!](#)

Eksempler på eksamenssvar

Skriftlig eksamen i norsk på Vg3 er todelte: Du skal skrive både en kortsvareoppgave og en lengre tekst. På Utdanningsdirektoratets sider finner du eksempler på oppgavesvar, med karakter og vurderingskommentar:

- [Kortsvareoppgaver med vurdering \(Udir\)](#)
- [Eksamensoppgaver med vurdering \(Udir\)](#)

Har du nynorsk som sidemål? Prøv vårt

- [Nynorskkurs](#)